

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

**YOKSULLUK KÜLTÜRÜ İLE SOSYAL YARDIMLAR
ARASINDAKİ İLİŞKİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ**

Murat ERUSTA

DOKTORA TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Cihan SELEK ÖZ

TEMMUZ - 2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YOKSULLUK KÜLTÜRÜ İLE SOSYAL YARDIMLAR
ARASINDAKİ İLİŞKİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Murat ERUSTA

Enstitü Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

“Bu tez 09/07/2025 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Sinem YILDIRIMALP	Başarılı
Prof. Dr. Doğa Başar SARIİPEK	Başarılı
Prof. Dr. Gökçe CEREV	Başarılı
Doç. Dr. Cihan SELEK ÖZ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Zahid KARA	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Murat ERUSTA

09/07/2025

ÖN SÖZ

Uzun ve gayet yorucu bir çalışma sürecinin ürünü olan bu tezin başarıya ulaşmasında bilgisini, deneyimlerini ve desteklerini hiçbir zaman esirgemedi her durumda bana zaman ayıran danışmanım Doç. Dr. Cihan SELEK ÖZ'e, tez izleme sürecinde değerli tavsiyeleri ile bana yol gösteren Prof. Dr. Sinem YILDIRIMALP, Dr.Öğr. Üyesi Hüseyin Zahid KARA'ya tez jüri üyelerimde yer almayı kabul eden Prof.Dr. Doğa Başar SARIİPEK, Prof.Dr. Gökçe CEREV'e ve her zaman örnek aldığım tüm bölüm hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Murat ERUSTA

09/07/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ	vii
HARİTA LİSTESİ.....	viii
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	ix
ÖZET	x
ABSTRACT	xi

GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: GÖRÜNENDEN GİZLENEN YOKSULLUK: YOKSULLUK KÜLTÜRÜ VE SOSYAL YARDIMLARA İLİŞKİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1. Yoksulluk	6
1.1.1. İdeolojik Boyutuyla Yoksulluk	10
1.1.2. Yoksulluk Yaklaşımları	11
1.1.3. Yoksulluğun Nedenleri	13
1.1.3.1. Yoksulluğun Makro Nedenleri	14
1.1.3.2. Yoksulluğun Mikro Nedenleri	17
1.2. Yoksulluk Kültürü	18
1.3. Yapabilirlik Yoksunluğu	31
1.4. Sosyal Yardım	38
1.5. Bütünlük İçinde Eriyen Kişilik: Yoksulluk Kültürüne İlişkin Kuramsal Çerçeve..	41
1.5.1. Talcott Parsons ve Yapısal İşlevselcilik Yaklaşımı	43
1.5.1.1. Sistem Kuramı ve İşlevsel Zorunluluk	48
1.5.1.2. Eylem Sistemi ve Sistemler	52
1.5.2. Pierre-Felix Bourdieu ve Çatışmacı Yaklaşım.....	58
1.5.2.1. Habitus.....	61
1.5.2.2. Alan.....	64
1.5.2.3. Sermaye	67

2.BÖLÜM: TÜRKİYEDE YOKSULLUK, SOSYAL YARDIM VE AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI	70
2.1. Türkiye’de Yoksulluk Sorunun Tarihçesi	70
2.2. Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü	72
2.3. Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Yardım Bağlamında Yoksulluk Kültürü Çalışmaları	83
2.4. Türkiye’de Sosyal Yardımların Tarihçesi	86
2.4.1. Türkiye’de Sosyal Yardımların Yasal Çerçevesi ve Örgütlenmesi	89
2.4.2. Türkiye’de Sosyal Yardımlarla İlgili Kurumsal Örgütlenme	90
2.4.2.1. Sosyal Hizmet Merkezi ve Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü	92
2.4.2.2. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü	102
3.BÖLÜM: KURAMDAN ALANA: YOKSULLUK KÜLTÜRÜ İLE SOSYAL YARDIMLAR ARASI İLİŞKİNİN BELİRLENMESİNE YONELİK NİTEL BİR ARAŞTIRMA	105
3.1. Araştırmanın Amacı	105
3.2. Araştırma Problemleri	108
3.3. Araştırmanın Yöntemi	110
3.3.1. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği	111
3.3.1.1. Uzun Süreli Katılım ve Sürekli Gözlem	112
3.3.1.2. Üçgenleme	112
3.3.1.3. Dış Denetimler	113
3.3.1.4. Zengin ve Yoğun Betimleme	113
3.3.2. Araştırma Sahası Ve Odaklanılan Konular	114
3.3.3. Araştırmanın Katılımcı Grubu	119
3.3.4. Tematik Analiz Süreci	123
3.4. Alan Araştırması Bulguları	132
3.4.1. Mahalle Koşullar Teması	132
3.4.1.1. Fiziksel Özellikler	132
3.4.1.2. Sosyal ve Kültürel Yapı	137
3.4.1.3. Beşerî Özellikler	143

3.4.1.4. Müracaatçı Profili	152
3.4.2. Yoksulluk Kültürü Teması	159
3.4.2.1. Fiziksel Boyutu	159
3.4.2.2. Ekonomik Boyutu	171
3.4.2.3. Psikolojik Boyutu	183
3.4.2.4. Sosyolojik Boyutu	197
3.4.3. Yapabilirlik Teması	212
3.4.3.1. Sosyal Hizmet Yaklaşımı	213
3.4.3.2. Beceri Geliştirme	223
3.4.3.3. Takip ve Rehberlik	230
3.4.3.4. Eğitim ve Danışmanlık	238
3.4.4. Sosyal Yardım Teması	245
3.4.4.1. Yoksulluk İle Mücadele	246
3.4.4.2. Tembellik ve Bağımlılık	256
3.4.4.3. İstihdama Katkısı	263
3.5. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi	274
SONUÇ	284
KAYNAKÇA	292
EK	309
ÖZ GEÇMİŞ	317

KISALTMALAR

ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BASAGM	: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇHGM	: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EYHGM	: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
IASSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği
IFSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İLKE	: İlim Kültür Eğitim Vakfı
İPA	: İstanbul Planlama Ajansı
İŞKUR	: İş Bulma Kurumu
KADES	: Kadın Destek Uygulaması
KİOC	: Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk
KİSKÖ	: Kendi İşinin Sahibi Kadınların Örgütü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
ÖZİDA	: Özürlüler İdaresi Başkanlığı
SED	: Sosyal ve Ekonomik Destek
SES	: Sosyal Ekonomik Statü
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SHM	: Sosyal Hizmet Merkezi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakfı
ŞÖNİM	: Şiddet Önleme Ve İzleme Merkezi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TYP	: Toplum Yararına Programı
UABG	: Uyum, Adaptasyon, Bütünleşme, Gizil
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Yoksulluk Kültürü Öğelerinin Karşılaştırılması	29
Tablo 2: İşlevselcilik ve Yapısal İşlevselcilik Karşılaştırması	47
Tablo 3: Aktör-Hedef İlişkisi.....	49
Tablo 4: Yoksulluk Kültürü ve Sermaye Kavramı İlişkisi	69
Tablo 5: Türkiye’de Gelir Gruplarının Toplam Gelirden Aldıkları Paylar, 2013-2023	73
Tablo 6: Fert 14 Yaş Civarında İken Hanesinin Maddi Durumu İle Ferdin Şu Anki Yüzde 20’lik Gelir Grubunun Karşılaştırılması, 2019, 2023	74
Tablo 7: Yoksulluk Sınırı, Yoksul Sayısı, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, 2013- 2022.....	75
Tablo 8: Eş Değer Hane halkı Kullanılabilir Fert Gelirine ve Hane halkı Tipine Göre Yoksulluk Oranı, 2013-2024	76
Tablo 9: Sürekli Yoksulluk, Maddi Yoksunluk, Maddi ve Sosyal Yoksunluk Oranları, 2013- 2024	77
Tablo 10: Fert 14 Yaş Civarında İken Ebeveynlerinin Esas İşteki Durumu İle Ferdin Şu Anki Esas İşteki Durumunun Karşılaştırılması, 2019, 2023.....	79
Tablo 11: Yaş Gruplarına Göre Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Riski Altındaki Nüfus Oranı, 2021-2024	80
Tablo 12: Hane Halkı Fertlerinin Eğitim Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, 2018-2023	81
Tablo 13: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine ve Eğitim Seviyesine Göre Yoksulluk Oranı, 2018-2024	82
Tablo 14: Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığı Teşkilat Şeması	92
Tablo 15: Eğitim Kademesine Göre Ekonomik Destek Miktar.....	97
Tablo 16: SYDV Tarafından Sağlanan Yardımların SGK İle İlişkisi	103
Tablo 17: Sosyal Yardım Hizmeti Veren Kamu Kuruluşlarının Sosyal Yardım Harcamaları.....	104
Tablo 18: İstanbul SES Grupları	117
Tablo 19: Yararlanan Katılımcı Grub.....	119
Tablo 20: Meslek Elemanı Katılımcı Grub	120
Tablo 21: Temaların Diyalog Şeması	127

Tablo 22: Meslek Elemanları ve Yararlananların Yoksulluk Kültürü Temasına Göre Karşılaştırılması	288
---	-----

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Yoksulluk Kültürü	29
Şekil 2: Sosyal Yardım ve Yoksulluk Kültürü.....	31
Şekil 3: Parsons'ın Eylem Sistemi	53
Şekil 4: Genel Eylem Sisteminin Yapısı.....	54
Şekil 5: Toplum, Alt Sistemler, İşlevsel Zorunluluklar	55
Şekil 6: Habitus'un Şekillenmesi.....	60
Şekil 7: Varoluş Koşulları ile Habitus ve Yaşam Tarzı	63
Şekil 8: Alan ve Habitus İlişkisi.....	65
Şekil 9: İstikrar ve Değişim	94
Şekil 10: Sosyal Ekonomik Destek Döngüsü.....	99
Şekil 11: Tematik Harita İlk Hali.....	128
Şekil 12: Tematik Harita İkinci Hali.....	129
Şekil 13: Tematik Harita Son Hali.....	131
Şekil 14: Mahalle Koşulları Teması, Kod ve Alt Kodlar	132
Şekil 15: Yoksulluk Kültürü Teması, Kod ve Alt Kodlar.....	159
Şekil 16: Yapabilirlik Teması, Kod ve Alt Kodlar	212
Şekil 17: Sosyal Yardım Teması, Kod ve Alt Kodlar	245
Şekil 18: Kod Bulutu.....	251

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: İstanbul İl Haritası	116
---	-----

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Rezidans, Kağıt Toplayıcı ve Metruk Ev	121
Fotoğraf 2: Mekan ve İmkan.....	136
Fotoğraf 3: Dere ve Çok Çocuklu Aileler	141
Fotoğraf 4: Kentleşme, Hız ve Mahallenin Çocukları	149
Fotoğraf 5: Gecekondu Alanında Toplu Yaşam Ve Hane İçi	165
Fotoğraf 6: Kentsel Ayırışimler ve Sokaklar	167
Fotoğraf 7: Yakıtı; Gönünden Ne Koparsa	207
Fotoğraf 8: Sararan Yeşillikler	273

ÖZET	
Başlık: Yoksulluk Kültürü ile Sosyal Yardımlar Arasındaki İlişki: İstanbul Örneği	
Yazar: Murat ERUSTA	
Danışman: Doç. Dr. Cihan SELEK ÖZ	
Kabul Tarihi: 09/07/2025	Sayfa Sayısı: xi (ön kısım) + 308 (ana kısım) + 8 (ek)
Yoksulluk kültürü özellikle kentsel alanlarda göç ile şekillenen gecekondu mahallerinde şekillenmiş, hâkim kültüre alternatif gelişmiş alt kültürdür. Bu kültüre yönelik ilk çalışma Oscar Lewis'in Meksika, Küba ve Porto Riko'da gecekondu bölgelerinde gerçekleştirdiği çalışmalar ile teorisini temellendirmiş, yoksulluk kültürünün öğelerini belirlemiştir. Türkiye'de ise ilk olarak Orhan Türkdoğan'ın Erzurum ilinde gecekondu bölgesinde gerçekleştirildiği çalışmalar ile yoksulluk kültürü öğelerinin var olduğunu belirtmektedir. Yoksulluk kültürü ile ilgili çalışmalar ise sınırlı düzeydedir. Bu çalışmanın amacı sosyal yardımlar ile yoksulluk kültürü arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Literatürde sosyal hizmet merkezleri ve sosyal yardım ilişkisine yönelik çalışmaların kısıtlı olması ayrıca İstanbul ilinde Şişli, Beyoğlu, Sultangazi, Sultanbeyli ve Sancaktepe ilçeleri gecekondu alanlarında çalışmanın gerçekleştirilmesi ile boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Meslek elemanları ve sosyal yardımdan yararlanan kişiler ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiş, ses kayıtları alınmış, alanda fotoğraf çekilerek yoğun betimleme yapılmıştır. Sahadan elde edilen bulgular MAXQDA 24.5 ile analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarında düşünceyi desteklemektedir. Çalışma sonucunda yoksulluk kültürü öğelerine benzer öğelerin olduğu, kuşaktan kuşağa aktarıldığı hakim kültürden ayrı bir kültürün varlığı anlaşılmaktadır. Bu kültürün başlıca özellikleri olan tek ebeveynlik, nikâhsız birliktelikler, suç, şiddet, güvencesiz çalışma, kalabalık ve tek odalı hanelerde yaşayan bireylerin olduğu görülmüştür. Yoksulluk ve sosyal yardımlar ile ilişkili olduğu sosyal yardımların yararlananların yapabilirliklerine katkı sunmadığı, bütüncül çalışmaların yetersizliği, sosyal yardım ve dayanışma vakıfları ve sosyal hizmet merkezlerinin ise yoksulluk kültürü ile mücadelede işlevleri yetersizdir.	
Anahtar Kelimeler: Mahalle Koşulları, Yoksulluk Kültürü, Sosyal Yardım, Yapabilirlik	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Relationship Between the Poverty Culture and Social Assistance: The Istanbul Example	
Author of Thesis: Murat ERUSTA	
Supervisor: Assoc. Prof. Cihan SELEK ÖZ	
Accepted Date: 07/09/2025	Number of Pages: xi (pre text) + 308 (main body) + 8 (add)
The culture of poverty is a subculture that has developed as an alternative to the dominant culture, particularly in shantytowns shaped by migration in urban areas. The first study on this culture was Oscar Lewis's studies in shantytowns in Mexico, Cuba, and Puerto Rico, which established his theory and identified the elements of a culture of poverty. In Turkey, Orhan Türkdoğan's studies in shantytowns in Erzurum province first identified the presence of elements of a culture of poverty. Studies on the culture of poverty are limited. The purpose of this study is to examine the relationship between social assistance and the culture of poverty. Given the limited number of studies in the literature on the relationship between social service centers and social assistance, the study aims to fill this gap by conducting a study in the shantytowns of Şişli, Beyoğlu, Sultangazi, Sultanbeyli, and Sancaktepe districts of Istanbul. Qualitative research methods were employed in the study. In-depth interviews were conducted with professionals and beneficiaries of social assistance, audio recordings were taken, and extensive field photography and descriptions were conducted. Field findings were analyzed and evaluated using MAXQDA 24.5. The results of studies support this idea. The study reveals the existence of a distinct culture distinct from the dominant culture, one that shares elements similar to the culture of poverty and is passed down from generation to generation. This culture is characterized by single parenthood, unmarried partnerships, crime, violence, precarious employment, and individuals living in crowded, one-room households. The link between poverty and social assistance is that social assistance does not contribute to the capabilities of beneficiaries, integrated efforts are inadequate, and social assistance and solidarity foundations and social service centers are inadequate in combating the culture of poverty.	
Keywords: Neighborhood Conditions, Culture of Poverty, Social Assistance, Capability	

GİRİŞ

Yoksulluk, dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizin temel sorunudur. Yoksulluk, insanlık tarihi kadar eski kavram olmakla birlikte, tarihsel dönemlere görede görünümü belirlenmiştir. Yoksulluk sadece ekonomik nedenlerin azlığı ile tanımlanamayacak kadar değişken ve çok boyutludur. Bundan dolayı yoksulluk çalışmaları tartışmalı ve zorlu bir çalışma alanıdır. Çok boyutlu alan olmasından kaynaklı ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve fizyolojik boyutlarında bulunmaktadır.

Yoksulluk kültürü, ilk olarak O.Lewis, kültürel araştırmalarına dayandırılmaktadır. Yoksulluk ile yoksulluk kültürü var olan ayrımına dikkat çekerek, bir alt kültür olarak belirtilmektedir. Belli ailelerde kuşaktan kuşağa aktarılan bir toplumsallaşma sürecinde varlığını sürdüren bir yaşam tarzı olarak tanımlanmaktadır.

Sosyal yardımlar, devlet tarafından yoksullara sunulan ayni ve nakdi yardımlardır. Bu yardımlar ile amaç yoksulluğun önlenmesi ve yoksulluk ile mücadele edilmesidir. Temelde sosyal yardımlar ile yoksulluğun ortadan kaldırılması yanında yoksulluk kültürünü beslediği hususu hakkında eleştiriler mevcuttur. Bu tartışmaların kökeni İngiltere’de 1795-1834 yılları arasında uyguladığı Spenhamland Sisteminde uygulanan uzun süredir devam eden yoksullara yönelik yardımlara dayanmaktadır. Yoksullara yönelik sosyal yardımların toplumda ahlaki ve ekonomik değişimlere neden olduğu, üretime katılacak birey kıtlığı yaşanmasından kaynaklı yoksulluk evleri kurulmasına temellenmektedir.

Türkiyede özellikle 1950’li yıllarda kırdan kente göçler sonucu gecekondu bölgeleri şekillenmiştir. Bu bölgelerde yaşamakta olanların yoğun şekilde sosyal yardımlardan yararlandıkları tespit edilmiş, yoksulluk birçok boyutu ile bölgelerde görülmektedir. Orhan Tükdoğan’ın Erzurum ilinde gecekondu bölgelerinde gerçekleştirdiği çalışmalarda Lewis’in tespit ettiği yoksulluk kültürünün benzer öğelerini olduğunu belirtmiştir.

Sosyal yardımlar ile yoksulluk kültürü ilişkisine bakıldığında, sosyal yardımların, yararlanan bireylerde işgücü oluşturmaya teşvik etmekten uzak yapısı, yoksullun var olan durumunu sürdürmeye yönelik bağımlılık, tembellik, kadercilik anlayışını pekiştirdiği ve yoksulluk kültürüne neden olduğu yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır. Sosyal yardımların nakdi destekten öteye gidememesi yoksulluk kültürünün birçok boyutlu yapısından dolayı amacına ulaşamamaktadır.

Sosyal yardımların amacı olan bireyin istihdama dahil olmasıdır. Ancak bu amacın araçsallaştığında bireyin istihdam olması yapabilirlik yoksunluğu üzerine odaklanması gerektiği anlaşılmıştır. Bu husus ise, alanda aktif olan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB)'na bağlı kuruluş olan Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM)'nin gerçekleştireceği çalışmalar ile ilişkilidir. Bu bağlamda çalışmamız üç bölümden incelenmiştir.

Birinci Bölümde, Yoksulluk kavramını, tarihsel gelişiminden günümüzdeki çok boyutlu yapısına kadar ele alınmaktadır. Yoksulluk kültürü, Amartya Sen ve Martha Nussbaum'un çalışmalarıyla yapabilirlik yoksunluğu yaklaşımı sosyal yardım anlayışı ile irdelenmiştir. Türkiye'deki Yoksulluk kültürü, Oscar Lewis'in çalışmalarıyla ve Orhan Türkdoğan'ın Türkiye'deki gecekondu çalışmalarıyla ele alınmıştır. Yoksulluk kültürü teorisi Oscar Lewis'in temelinde irdelenmiş, Orhan Türkdoğanında katkıları bağlamında paralellikleri ele alınmıştır. Kültürün farklı tanımları ve yorumları sunulurken, Bu kültürün fizyolojik, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik boyutları ifade edilmiştir. Yoksulluk kültürü anlayışı Talcott Parsons ve Pierre Bourdieu kuramsal çerçevesinde incelenmiştir.

İşlevselci yaklaşım, yoksulluk kültürünü toplumsal işlevleriyle ele alır. Yapısal işlevselci yaklaşım, toplumsal sistemi, birbirine bağlı alt sistemler olarak görür ve bu sistemlerin denge ve uyum içinde çalışmasını vurgular. Parsons'ın eylem sistemi, kültürel, sosyal, kişilik ve davranışsal organizma sistemlerini içerir ve bu sistemler arasında karşılıklı bağımlılık ve işlevsel zorunluluklar vardır. Çatışmacı yaklaşım ise, toplumda sürekli bir çatışma ve mücadele olduğunu savunulmuştur. Bourdieu'nün oyun metaforu, yoksulluk kültürünün aktörler, alan, illusio, doxa, sermaye ve habitus kavramlarıyla açıklanmasını sağlamaktadır. Habitus, bireyin toplumsal yapıya uygun biçimde eylemlerini gerçekleştirme becerisidir ve toplumsal uzamda şekillendiği ifade edilmiştir.

İkinci Bölümde, Türkiye'de yoksulluk sorunun tarihçesi, nedenleri ve görünümü ele alınmış 1950'lerden itibaren sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte artan göç ve gelir dağılımındaki adaletsizlikle açıklanmaktadır. TÜİK verileri kullanılarak yoksulluk oranları, yoksulluk açığı, sürekli yoksulluk, maddi yoksunluk ve maddi-sosyal yoksunluk oranları, eğitim düzeyi ve gelir arasındaki ilişki, hanehalkı tipi ve yoksulluk oranı gibi konular incelenmiştir. Dünyada ve Türkiyede Yoksulluk kültürü ve sosyal yardım ilişkisi bağlamındaki çalışmalar incelenmiş, sosyal yardımların olası etkileri tartışılmaktadır.

Türkiye'deki sosyal yardım sisteminin tarihçesini, yasal çerçevesini ve kurumsal yapısını ele almaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın teşkilat şeması sunulmuştur. Türkiye'de Sosyal Yardım Kurumları, Aile Ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Bu merkezlerin amacı bireyi bütünü ile ele alması, sosyo-psikolojik müdahale insan odaklı çalışmalar ile bireyin işlevselliğini kazandırmaktır. Bu işlevsellik ise Sosyal Hizmet literatüründe sıklıkla ifade edilen, güçlendirme yaklaşımı, bu yaklaşımın merkezinde ise bireyin potansiyelinin güçlendirilmesi merkezli çalışmalar önem arz etmektedir. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğüne bağlı Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakfı(SYDV) ise yoksulluk ile mücadele amaçlı ayni ve nakdi sosyal yardımlar sunmaktadır. Ancak bu çalışmalar ekonomik boyutu ile aile merkezi çerçevesinde sunulmaktadır.

Üçüncü Bölümde, İstanbulda sosyal yardımların yoksulluk kültürünü ile ilişkisinin belirlenmesi amacı ile Oscar Lewis'in yoksulluk kültürü teorisinden yola çıkarak, sosyal yardımının yoksulluğun fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik boyutlarına etkisi incelenmiştir. Mahalli Koşullar, Yoksulluk Kültürü, Yapabilirlik ve Sosyal Yardım temaları çerçevesinde bulgular değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Konusu

Sosyal yardımların organizasyonu, yani Türkiye'de sosyal yardım yapan kurumlar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Sosyal Hizmet Merkezleri, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'lardır. Bu yardımların amacı; “balık yemek değil balık tutmanın öğretilmesi ilkesi” ile bağdaşmayan bir durumun oluşması, bağımlılık ve yoksulluk çemberinden çıkamama, İhtiyacı olan kesimlerin yardımlardan faydalanamama sorunu, Yardım almakta iken süresi bittiğinde tekrar başvuru yapması ve yoksulluk kültürü ilişkisilliği belirlenmesidir. Çalışmanın konusu “Yoksulluk Kültürü ile Sosyal Yardımlar Arasındaki İlişki: İstanbul Örneği” dir.

Araştırmanın Önemi

Literatür incelendiğinde yoksulluk konusu üzerine yapılmış çok sayıda nitel ve nicel çalışmaya rastlamak mümkündür. Ancak yoksulluk kültürü konusu için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Örneğin YÖK Tez Merkezinde gerçekleştirilen taramalarda yoksulluk ile ilgili 495, yoksulluk kültürü ile ilgili ise sadece 6 kayıta rastlanmıştır. Bu kayıtlardan ise sadece bir tanesi yoksulluk kültürü ve sosyal yardımlar ile bir sosyal

yardımlaşma ve dayanışma vakfı üzerinden yüksek lisans tezi düzeyinde bir ilişki kurmaya çalışmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere konu ile ilgili lisansüstü tez sayısı son derece sınırlıdır. Ayrıca yapılacak olan doktora tez çalışmasının İstanbul gibi kozmopolit/metropol bir ilde yürütülecek olması, İstanbul ilini ele alan ve uygulamalı olarak bu yönde bir çalışmanın olmaması ile bu alanda önemli bir eksikliği doldurması beklenmektedir. Yine önemle belirtilmelidir ki, çalışma Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren sosyal hizmet merkezleri üzerinden yürütülecektir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı yoksulluk kültürü ile sosyal yardımlar arasındaki ilişkide yoksulluk kültürü sorunsalının hangi yönde evirildiğini tespit etmeye çalışmaktır. Yoksulluk kültürünün önlenmesine ilişkin gerek teorik gerekse de uygulamalı çalışmaların sayısı son derece azdır. Bunun yanı sıra yoksullukla mücadelede ve yoksulluğun bir kültür haline dönüşmesini önlemede temel sorumlu kurum Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığıdır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı taşra teşkilatı olarak Sosyal Hizmet Merkezleri bu görevi illerde ve ilçelerde yerine getirmeye çalışmaktadır. Ancak bu kurumların işlevini ne kadar yerine getirebildiği tartışmalıdır. Her şeyden önce Sosyal Hizmet Merkezleri ile Türkiye’de yoksullukla mücadele eden diğer kurumlar olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları arasındaki koordinasyon eksikliğinin bir sonucu olarak; yardımların amacı olan “balık yemek değil balık tutmanın öğretilmesi ilkesi” ile bağdaşmayan bir durumun oluşması ile yoksulluğun kronikleştiği ve yaşam tarzı haline geldiği gözlenmektedir. Bu durumun yoksulluk kültürünü pekiştirdiği düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Yapılan araştırma ile sosyal yardımlar gerçekten yoksulluk kültürünü pekiştiriyor mu, yoksa bu döngüyü kırmada etkili bir araç mı? sorusuna cevap aranmaya çalışılacaktır. Araştırma yöntemi olarak nitel yöntem kullanılmıştır. Derinlemesine görüşmeler, hem sosyal yardımlardan faydalananlar hem de hizmeti sunan meslek elemanlarıyla gerçekleştirilecektir. Verilerin geçerliliği ve güvenilirliği için uzun süreli katılım, üçgenleme, dış denetimler ve zengin betimleme stratejileri kullanılacaktır. Daha düzenli

ve sistematik bir görünüm oluşturması açısından mülakatların analizinde MAXQDA Nitel Araştırma Veri Analizi Programı kullanılmıştır. Veri toplama süreci altı ay sürmüş ve elde edilen veriler MAXQDA programı ile analiz edilmiştir.

Örneklem seçimi için meslek elemanı amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. yararlanılan bireyler ile kartopu örnekleme ile benzer yaşam öykülerine sahip aileler, ölçüt örnekleme ile ise 3 yıldan fazla sosyal yardım alan bireyler seçilecektir. Araştırma, yoğun göç alan ve yoksulluğun yaygın olduğu İstanbul'un belirli mahallelerine odaklanmaktadır. Bu mahalleler, şişli (Kuştepe), Beyoğlu (Tarlabaşı), Sultangazi (Gazi ve Zübeyde Hanım), Sultanbeyli (Battal Gazi, Mimar Sinan) ve Sancaktepe (Veysel Karan, Akpınar, Kemal Türker) ilçelerinde yer almaktadır. Örneklem büyüklüğü, hem sosyal yardım alan bireyler hem de meslek elemanları için tablolar halinde sunulmuştur.

Tematik analiz süreci, Braun ve Clarke'ın altı aşamalı yaklaşımına göre yrtlmştir. Naeem vd.'nin 6R yaklaşımı kullanılarak başlang kodları oluşturulacak ve temalar araştırılacaktır. Elde edilen temalar, sosyal yardım, yoksulluk kültürü, yapabilirlik ve mahalle temalarıdır. Bu temaların alt kodları ve ilişkileri, MAXQDA programı kullanılarak görsel olarak sunulmuştur. Araştırmanın bulguları, sosyal yardımların yoksulluk kültürünü azaltma veya artırma yönündeki eğilimini belirlemeye yöneliktir. İstanbul Kalkınma Ajansı'nın “Mahallem İstanbul” projesi verileri ve TODAM raporu da araştırmada kullanılarak görüşme yapılacak mahalle belirlenmiştir.

Alan Araştırması Mahalli Koşullar, Yoksulluk Kültürü, Yapabilirlik ve Sosyal Yardım temaları, temaların alt kategorileri etrafında kodlamalar yapılmış analizler gerçekleştirilmiştir. Mahalli Koşullar teması çerçevesinde; Fiziksel zellikler, Sosyal ve Kültürel Yapı, Beşeri zellikler ve Mracaat Profili alt kategorileri, yararlanılan bireylerin mahalli koşulları ve yoksulluk kültürü ve sosyal yardım ile ilişkiselliği ele alınmıştır. Yoksulluk Kültürü teması çerçevesinde; Fiziksel Boyutu, Ekonomik Boyutu, Psikolojik Boyutu ve Sosyolojik Boyutları ile sosyal yardım ilişkisi analiz edilmiştir. Yapabilirlik teması çerçevesinde; Sosyal Hizmet Yaklaşımı, Beceri Geliştirme, Takip ve Rehberlik ve Eğitim ve Danışmanlık temaları kapasite ve yapabilirlik yoksunluğu, sosyal yardım çerçevesinde incelenmiştir. Sosyal Yardım teması çerçevesinde; Yoksulluk İle Mücadele, Tembellik ve Bağımlık ve İştihdama Katkısı yoksulluk kültürü, yararlanılan bireylerdeki etkisi ve sosyal yardım ilişkisi incelenmiştir.

1.BÖLÜM: GÖRÜNENDEN GİZLENEN YOKSULLUK: YOKSULLUK KÜLTÜRÜ VE SOSYAL YARDIMLARA İLİŞKİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Yoksulluk

Tüm toplum düzenlerinde, hangi zihni ve kültür dünyası içinde şekillenilmiş olursa olsun, insanlık tarihi kadar eski bir konudur. Uygarlık, medeniyet tartışmalarının yaşandığı dönemlerden bu yana hiyerarşinin altlarında yer alanlar yoksul olarak adlandırılmıştır. İlk fark edilen görüntüsü ise ekonomik yönü ile ilgili olmuştur. Yoksulluk, ilk olarak üretim tarzındaki gelişmelere bağlı olmuş, süreç içinde zamanın ruhuna göre farklı zeminlerde tanımlanmıştır (Laçiner, 2024: 313).

Yoksulluk tanımlanması güç bir kavramdır. Çok boyutlu olması ve sadece parasal olarak tanımlanmaması gibi nedenlerden dolayı fikir birliğine varılmış tanımını yapmak mümkün değildir. Literatürde, yoksulluğa farklı bakış açıları çerçevesinde ele alan çeşitli tanımlar mevcuttur. Yoksulluk kavramının doğru anlaşılması, yoksulluk profilinin belirlenmesi, ölçümünün yapılabilmesi, sebeplerinin tespit edilmesi ve çözüme yönelik stratejilerin geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Arabacı, 2017: 143).

Yoksulluğun tanımlanmasına yönelik çalışmalar, Sanayi Devrimi sonrası artan yoksulluk sorunu ile birlikte başta İngiltere olmak üzere çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel düzeylerde tartışılmaya başlanmıştır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 60). Günümüzde, toplumları meşgul eden temel sorunlardan biri olan yoksulluk, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm dünya ülkelerinin ortak sorunu olmaya devam etmektedir. Özellikle 17. yüzyılın başlarında yoksulluğa yönelik farkındalık artmış, 18. yüzyılın ortalarından itibaren ise yaygınlaşan ve sürekli hale gelen kitlesel yoksulluk kendini göstermiştir (Şenses, 2006: 32).

İktisatçılar yoksulluğu genel anlamıyla temel ihtiyaçlardan insanların yoksun olması şeklinde tanımlamıştır. Yoksulluk, toplumların gelişmişlik düzeyi¹ baz alınarak çeşitli ölçütlere göre mutlak, göreceli, öznel ve insani yoksulluklar² şeklinde tanımlanmıştır. (Bayramoğlu, 2023: 29). Yoksulluk ilk olarak, 1901 yılında Seeböhm Roventree

¹ Avcılık ve toplayıcılık, insanlığın başlangıcından itibaren tarım, sanayi ve modern dönemler gibi çeşitli evrelere ayrılmıştır. Bu süreç, avcılık ve toplayıcılıktan günümüze kadar gelişen tarihi süreci ifade etmektedir

² Konumuz bağlamında yapabilirlik yoksunluğu insani yoksulluk bağlamında değerlendirilmekte

tarafından dar anlamıyla tanımlanmıştır. Gelire endeksli ve fiziki ihtiyaçlar temel alınarak tanımlanmıştır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 60). Yoksulluk genellikle, yeterli kaynak ve gelir sahibi olmama hali ile tanımlanmaktadır. Geniş anlamıyla ise, insan yaşantısının onurlu bir şekilde kurgulaması ve sürdürebilmesi için gerekli olan temel insani gereksinim olan su, gıda, giyecek, barınacak ev, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve güvenlik gibi kaynaklardan yoksunluk olarak tanımlanmaktadır. Yoksunluk aynı zamanda politik, sosyal ve psikolojik alanlarda yetkinsizlik olarak da kabul edilebilmektedir. Sosyal bilimciler, yoksulluğun akademik kökenleri 19. yüzyıldan bu yana birey ya da sistemle bağlantı kurularak açıklanmaya çalışılmıştır (Oktik, 2008: 25). Türkiye’de yoksulluk olgusu, kapitalizmin³ derin etkilerinden dolayı, üretime yön vermesi, üretim ile ilişkisi olan veya olmayan kesimler arasındaki ilişkide aranmaktadır. Üretim ile ilişkisi olan sermaye sahibi üretim sonucunda elde edilen gelirin büyük oranına sahip olmuştur. Üretimden az payı alanlar ise, üretimden uzaklaşmış, işlevleri törpülenmiştir. Teknolojinin üretim süreçlerine giderek daha fazla entegre edilmesiyle, işsizlik riski taşıyan kesimler belirmiştir. Bu bağlamda, işsizlik yoksulluğun temel sebeplerinden biri olarak ön plana çıkmaktadır (Laçiner, 2024: 314-315).

TÜİK, Yoksulluğu dar ve geniş anlamı ile tanımlamaktadır (Ensari, 2010: 9). Dar anlamda barınacak yeri olmaması ve açlıktan ölme şeklinde ifade etmektedir. Geniş anlamda, barınma, gıda ve giyim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesine rağmen toplumun genel durumuna göre nispeten düşük yaşam standartlarına sahip olan bireyler görece yoksul olarak kabul edilmektedir (TÜİK, 2020).

Sağlık, eğitim, adalet, sosyal hizmetler ve güvenli koşullara erişememekte yoksulluk olarak düşünülmelidir. Bu nedenle ekonomi, psikoloji, sosyoloji ve hukuk gibi tüm sosyal bilimlerle multidisipliner bir değerlendirme gerektirir (Özkan, 2021: 95). Sosyal politika, bu disiplinlerle ilişkili olarak belirlenen politikanın etkinliğini sağlar.

Sosyal politika, eğitim, sağlık ve konut gibi alanlarda asgari yaşam koşullarının sağlanmasına yönelik bir düşünceyi benimseyerek anlam ve içerik bakımından değişiklik göstermiştir. Sosyal eşitlik ve sosyal adalet hedeflerini hayata geçirmeye çalışarak, yoksulluğun önlenmesi, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin düzeltilmesi ve işsizliğin

³ Kapitalist-post kapitalist dönemlerin birey, toplumun işleyiş ve zihniyetine etkileri, kapitalizm öncesi toplum ve bireyler arasındaki sıkı bağlar, yerini aralarında geçici çıkar ilişkilerine bırakır

ortadan kaldırılması gibi yoksulluk ile ilişkili sorunlara çözüm bulma amacı sosyal politikanın temel hedefleri arasına girmiştir (Koray, 2020: 36).

Yoksulluğun tanımlanması, yaygınlığı, derinliği ve şiddetinin saptanması, düzeyinin belirlenmesi ve bunların zaman içindeki değişiminin doğru olarak tespit edilmesi, yoksulluk ile mücadele programlarının tasarlanması için önemli bir önkoşuldur. Bununla birlikte yoksulluk sorununun nedenlerinin belirlenmesi, çözüm yollarının değerlendirilmesi ve başarısının ölçülmesinde de bu süreçler gereklidir (Şenses, 2001: 61).

Türkiye’de yoksulluğun gelişmesi işsizlik ile ilişkilidir. II. Dünya Savaşı sonrası teknoloji ve sanayileşme hareketleri kırsal alanları etkilemiş ve köklü yapısal değişimlere neden olmuştur (Türkdoğan, 1977: 20). Özellikle ekonomik nedenlerden dolayı 1950 li yıllarda iç ve dış göçler yaşanmıştır. Konumuz bağlamında, kırlardan kentlere iş bulmak amacıyla göçlerin gerçekleşmesi sonucunda kentlerde “gecekondu” alanları türemiştir (Laçiner, 2024: 320-321).

Oscar Lewis (1965: 52-53)’ e göre, yoksulluk kültürü, sosyal ve ekonomik düzenin yıkılması ve yerine yenisinin kurulması ile ortaya çıkabilir. 1950’li yıllarda kentlere gerçekleşen iç göçler sonucunda gecekondu semtleri oluşmuştur. Bu semtlere göç eden düşük gelirli işçiler, burada yeni yaşam pratikleri geliştirmiştir. Bu yaşam pratiği veya yoksulluk kültürü, büyük oranda gecekondu semtlerinde hakim kültüre alternatif olarak ortaya çıkan yan kültür alanlarında gelişmektedir.

Bu alanlarda yaşayan birey, kültür sistemine göre yaşam biçimi, felsefesi ve kişilik özellikleri kazanır. Hâkim kültüre alternatif yan kültür alanları oluşur (Türkdoğan, 1977: 19). Bu alanlardaki bireyler yoksulluk nedeniyle bir araya gelmiş, başka yerlere iş bulmak amacıyla giden ya da kalan kişilerdir (Laçiner, 2024: 321). Türkdoğan (1977: 8) bu yan kültür alanını yoksulluk kültürü olarak ifade etmektedir.

Yoksulluk ile işsizlik bu bağlamda örtüşmektedir. Bireyin “iş” yapabilme imkânının olmaması, yapabilecek işler için gerekli becerinin sağlanamaması, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlardan yoksun bırakılması işsizliğin temel kaynaklarıdır (Laçiner, 2024: 324). Kişi başına düşen gelir, yoksulluk eşiği ile karşılaştırılmaktadır. Hane halkı medyan gelirin belirli bir yüzdesi olarak tanımlanan yoksulluk eşiğinin altında bir kişi başına gelir seviyesine sahipse, bu hane halkı ve içinde yaşayan bireyler yoksul olarak sınıflandırılmaktadır (Kapar, 2023: 282). Bu durum, yoksulluğun sadece ekonomik bir

kavram olmadığını, aynı zamanda birçok başka olgu ile de bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Yoksulluk kavramını yalnızca hane başına düşen gelirle tanımlamak yetersizdir. Bireylerin yoksulluk içinde yaşamasının arkasında yetersiz eğitim, ruhsal ve biyolojik sağlık sorunları, gelir getirici ve güvenceli mesleklerden yoksun olma gibi faktörler de bulunmaktadır. Bu bağlamda yoksulluğun ölçülmesinde ve anlaşılmasında “maddi yoksunluk⁴” ve “maddi ve sosyal yoksunluk⁵” ölçütleri geliştirilmiştir.

Yoksulluğun çok boyutlu yapısı, mekânsal ve zamansal değişkenlik göstermesi nedeniyle tanımlanması zordur. Yoksulluğun ilk göze çarpan yönü olan “maddi kaynakların yetersizliği ya da eksikliği”, yoksulluğu “parasal” yaklaşım çerçevesinde ele alınmasına neden olmaktadır. Dünya Bankası, refahı “sahip olunan mallar” temelinde değerlendirerek, ihtiyaçlarını karşılayacak kadar gelir veya tüketime sahip olmayan bireyleri yoksul olarak tanımlamaktadır. Ancak, yoksulluğun yalnızca maddi yoksunluk olarak ele alınması, yoksulluğun çok boyutlu doğasını yeterince yansıtamadığı için eleştirilmektedir (Arabacı, 2021: 5).

Amartya Sen tarafından geliştirilen “yapabilirlik yaklaşımı” yoksulluğu yalnızca ekonomik kriterlerle değil, aynı zamanda sosyal boyutlarını da içeren çok boyutlu bir perspektifle değerlendirmektedir. Yapabilirlik yaklaşımı, gelir ve tüketimi yoksulluğun bir göstergesi olduğunu kabul etmekle beraber, bireylerin yapabilirlikleri üzerine

⁴Dokuz kriterin karşılanma düzeyine bağlı olarak değerlendirme yapılmaktadır. Bunlar sırasıyla: (1) kira, ipotek veya elektrik faturalarının ödenmesi; (2) konutun yeterli şekilde ısıtılması; (3) beklenmedik masrafların karşılanabilmesi; (4) düzenli olarak et veya protein tüketimi; (5) tatile çıkma imkanı; (6) televizyon sahipliği; (7) çamaşır makinesi sahipliği; (8) araba sahipliği; (9) telefon sahipliği olarak sıralanmaktadır. Bu dokuz kriterin en az dördünü karşılayamayan bireylerin şiddetli maddi yoksunluk içinde oldukları kabul edilmektedir (EUROSTAT, 2021a).

⁵Maddi yoksunluğun günümüz koşullarına uygun olmaması nedeniyle, “maddi ve sosyal yoksunluk” ölçütü geliştirilmiştir. Toplamda, hane ve birey olmak üzere 13 öge belirlenmiştir. Hane ile ilgili; beklenmedik bir harcamanın karşılanması, evden uzakta yılda bir haftalık tatil masraflarının ödenmesi, ipotek veya kira ödemeleri, elektrik faturaları, kiralama, satın alma taksitleri veya diğer kredi ödemelerinin zamanında yapılması, her iki günde bir et, tavuk, balık veya vejetaryen eşdeğeri bir öğünün temin edilmesi, uygun bir konutta barınma, kişisel kullanım için bir araba erişimi ve yıpranmış mobilyaların değiştirilmesi. Bireyle ilgili olarak; İnternet bağlantısına sahip olma, yıpranmış kıyafetleri yenileriyle değiştirme, iki çift uygun ayakkabıya sahip olma (bir çift tüm hava koşullarına uygun ayakkabı dahil), her hafta az miktarda para harcama, düzenli boş zaman etkinliklerine katılma, ayda en az bir kez arkadaşlarla veya aileyle bir şeyler içmek/yemek için buluşma (EUROSTAT, 2017; EUROSTAT, 2023e). Maddi ve sosyal yoksunluk, bu on üç ögenin beş veya daha fazlasını karşılayamama, en az yedisini karşılayamama ise şiddetli maddi ve sosyal yoksunluk olarak nitelenmektedir.

yoğunlaşarak tanımlanmaktadır. Buna bağlı olarak yoksulluk, eğitimsizlik, sağlığın bozulması, gelir yetersizliği, güvenlikten yoksunluk, güvensizlik, özgüven eksikliği, güçsüzlük duygusu, ifade özgürlüğü kısıtlamaları gibi yoksunluklar olarak ortaya çıkmaktadır (Haughton ve Khandker, 2009: 2-3).

Yoksulluk olgusu, dünya tarihi boyunca çeşitli perspektiflerle ele alınmıştır. Yoksulluğa ve yoksullara yönelik politikaların dayandığı temel ilkeler, ideolojiler ve yaklaşımlar bu süreçte önemli rol oynamıştır.

1.1.1. İdeolojik Boyutuyla Yoksulluk

İdeolojik boyutuyla ele alındığında, yoksulluğa yönelik yaklaşımlar arasında sosyal adalet teorileri başta olmak üzere, geleneksel-klasik, liberal, sosyal devlet ve dini inançlara dayalı anlayışlar farklılık göstermektedir (Yılmaz, Aksanyar ve Akdeniz, 2022: 17). Bu bakış açılarına kısaca değinecek olursak:

Sosyal Adalet Teorilerine Göre Yoksulluk: Yoksullukla mücadelede ve sosyal yardım konularında gerçekleştirilen çalışmaların temel amacı, eşitsizliği gidermek veya adaleti sağlamaktır (Yılmaz, Aksanyar ve Akdeniz, 2022: 19-20). Günümüzde sosyal adalet tartışmaları çeşitlenerek artmakta olup kentleşmenin getirdiği sorunlar, yönetim, göç olgusu, cinsiyet eşitsizliği ve yaşlanan toplum gibi birçok alanda sosyal adaletin ortaya koyduğu ideale nasıl ulaşılabileceği tartışılmaktadır (Muschert, 2012).

Liberal Anlayışa Göre Yoksulluk: Liberalizm, fikir ve sistem olarak öne çıktığı dönemde ve sonrasında önemli etkileri olmuştur. Yoksullara yönelik pozitif eylem geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Bireyin özgürleştirilmesi amacı doğrultusunda, geleneksel anlayışın güçlü olmanın kural koyma ilkesini evrensel anlamda tartışmaya açmıştır. Yoksulların yoksulluktan kurtulmalarına yardımcı olabilecek eylemleri belirlemede özgür düşünce ortamının oluşumuna destek sağlamaktadır (Yılmaz, 2003: 244).

Sosyal Devlet Anlayışı Göre Yoksulluk: Vatandaşlarına asgari yaşam düzeyini sağlaması gereken devlet anlayışını tasvir etmek için kullanılmaktadır. Bireylerin eşit ve özgür bir şekilde yaşamlarını garanti altına almak amacıyla adil gelir dağılımı, yoksullukla mücadele, fırsat eşitliği ve sosyal güvenliğin sağlanması gibi temel hedeflerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu hedeflerle devlet, bireyin kendi kaderine hâkim olmasını sağlayacak koşul ve ortamı sunacaktır (Bulut, 2003: 191-193).

Geleneksel ve Klasik Anlayışa Göre Yoksulluk: Bireyler sosyal risklere karşı aile ve kabile içi dayanışma ve yardımlarla sosyal koruma ağları oluşturmaya çalışmıştır. İlkçağ toplumlarında sosyal hizmetler dinsel kuruluşlar aracılığıyla orta çağa kadar yaygın olarak kullanılmıştır. Geleneksel anlayışta yoksullara yardım, dinsel kuruluşların hâkimiyetinde bir insan hakkı olarak kabul edilmiş ve lütuf duygusuyla sunulmuştur (Gül, 2000: 53-55).

Dini ve İnanç Anlayışına Göre Yoksulluk: Budizm, İslamiyet ve Hristiyanlık gibi dinler, yoksulluk konusunu farklı perspektiflerden ele almıştır. Budizm'de yoksulluk hikmet ve aydınlanma yolunda bir araç olarak görülürken, İslamiyet'te yoksulluk aşağılama sebebi değildir. Protestanlık öncesi Hristiyanlıkta keşişlerin yaşamı ile yoksulluk temsil edilirken, sonraki dönemde çalışma ve kazançla ilişkilendirilmiştir (Yılmaz, Aksanyar ve Akdeniz, 2022: 26).

Yoksulluk olgusuna insan hakları açısından bakıldığında, piyasa ekonomisinin her alanda etkili olduğu görülmektedir. Piyasa ekonomisinin insanların olanaklarını kısıtladığı ve toplumsal alanda sadece ekonomik fırsatların gerçekleşmesine neden olduğu belirlenmiştir. Bu durumun bir arada yaşamayı zorlaştırdığı ve yoksulluğun insani boyutunun göz ardı edilmesine yol açabileceği tartışılmaktadır (Özel, 2011: 42).

1.1.2. Yoksulluk Yaklaşımları

Yoksulluğun ele alınış biçimi, yoksulluk yaklaşımına bağlı olarak değişir. Yoksulluğun tanımlanması, ölçülmesi ve yoksullukla mücadele yöntemleri, kullanılan yaklaşıma bağlı olarak belirlenir (Arabacı, 2017: 146). Literatürde genelde parasalcı yaklaşım ve kapasite yaklaşımı olmak üzere iki temel yaklaşım öne çıkmaktadır. Yoksulluk literatüründe bu iki farklı görüş ağırlık kazanmakla birlikte sosyal dışlanma, savunmasızlık ve insan hakları bağlamında ele alındığı ve çeşitli şekillerde kavramsallaştırıldığı da görülmektedir (Arabacı, 2021: 6). Konumuz bağlamında parasalcı ve kapasite yaklaşımına değineceğiz. Parasalcı Yaklaşım: refahın ölçütünü mal ve hizmetlerin tüketimi ile sağlanan fayda veya tatmin olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım yoksulluğu tek boyutlu olarak ele alır, sadece gelir ve tüketimi dikkate alarak yoksulluğu ekonomik nedenlere indirger. Ancak, yoksulluğun diğer yönlerini göz ardı etmesi sebebiyle eleştirilir. Fayda teorisine dayanan bu yöntem, yoksulluk araştırmalarında en yaygın olarak kullanılan yöntemdir (Yüksel Arabacı, 2017: 146-147).

Kapasite Yaklaşımı: yoksulluğun sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal nedenlere de bağlı olduğunu öne sürmektedir. Yoksulluğu “gelir azlığı” ya da “gelir yetersizliği” olarak tanımlamak yerine, “kapasite- yapabilme ve devam ettirememeye yetersizliği” şeklinde ele almaktadır. Amartya Sen, bu yaklaşımında dışlanma kavramını kullanarak, yoksulluğun esasen fırsat eşitsizliğinden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Sen'in çalışmaları, kültürel haklar ve bireysel özgürlüklerin önemini belirtmekte olup, yoksulluğun nedenlerini ekonomik faktörlerden ziyade siyasal ve sosyal nedenler ile açıklamaktadır (Taşgin, 2017: 213-214).

Yapabilirlik yaklaşımı, sunduğu perspektif ile Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların engelliler, azınlıklar, kadınlar, göçmenler gibi grupların dışlanma ve yoksulluk konularında yürüttükleri çalışmalarda odak noktası olmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2004 yılından itibaren Sen'in yaklaşımını benimseyerek kültürel boyutunu vurgulamaktadır (Taşgin, 2017: 213-214).

Yapabilirlik yoksunluğu, kapasite yoksunluğuyla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu yoksulluk türü, yoksulluğun standart yaklaşımı olan gelir temelli tanımlamadan ziyade, bireyin temel kapasitelerden yoksun olma durumunu ifade etmektedir. Bu yaklaşım, gelir azlığının yoksulluğun temel ölçütü olduğunu kabul etmekle birlikte, bireyin gelir yoksulluğunu kişinin kapasite yoksulluğundan kaynaklanabileceğini belirtmektedir (Sen, 2004: 126-127).

Sen'in (2004: 127-128) kapasite yoksulluğu iddialarını sıralarken belirttiği üzere:

- Gelir ile kapasite arasındaki ilişki, bireyin yaşı, yerleşim yeri, toplumsal rolü ve toplumsal cinsiyeti gibi faktörlerden; ayrıca bireyin kontrol edebileceği ve edemeyeceği etkenlerden ve çevresel koşullardan etkilenmektedir.
- Yaş, sakatlık veya hastalık gibi durumlar, bireyin gelir elde etme kapasitesini azaltmakta ve gelirin kapasiteye dönüştürülmesini zorlaştırmaktadır.
- Aile içindeki paylaşımın yoksulluk açısından değerlendirilmesi, bazı bireylerin ihmal edilmesi nedeniyle kişinin yapabilirliğinin zedelenmesine yol açmaktadır.

Gelirin yaşam seviyesine yansıyabilmesi Kişisel farklılıklar ve yapabilirlik engelleri, çevre, sosyal koşullar ve kişisel yapabilirlik, ilişkisel bakış açısı farklılıklar olmak üzere dört faktörün etkili olduğunu belirtmiştir (Sen, 2007: 2).

A.Sen'e göre refah, toplumda yaşayabilmek için gerekli fonksiyonları yerine getirebilecek kapasiteye sahip olmaktır. Bireyler temel yapabilirliklerini yitirirlerse

yoksulluk ortaya çıkar. Yoksulluk, gelir eksikliği, eğitim yetersizliği, sağlık sorunları, özgüven eksikliği, güvenlikten yoksunluk, güçsüzlük hissi ve ifade özgürlüğünün kısıtlanması gibi çeşitli yoksunluklarla kendini gösterir (Haughton ve Khandker, 2009: 2-3).

1.1.3. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluk, tarih boyunca nedenleri sorgulanmış ve araştırılmış bir olgudur. Zaman ve mekâna bağlı olarak yoksulluğun sebeplerinde önemli değişiklikler görülmüştür. Yoksulluğun nedenlerini araştıran yoksulluk kuramları ve sosyal bilim dalları, konuyu farklı açılardan ele alabilmektedir. Temel soru, yoksulluğa yol açan etmenlerin neler olduğu ve sürekli yoksulluğun hangi faktörlerden kaynaklandığıdır. Yoksulluğa ilişkin görüş ve değerlendirmeler, zaman, mekân ve çeşitli toplumsal kesimlere göre değişkenlik gösterebilmektedir (Şenses, 2006:145 – 146). Yoksulluğun sebeplerini tek bir başlık altında değerlendirmek mümkün değildir. Mutlak, göreceli, sürekli ⁶, ve kısa süreli yoksulluk⁷ gibi çeşitlerine göre yoksulluğun nedenleri farklılık göstermektedir (Şenses, 2006: 147).

Herold Kerbo, yoksulluk nedenlerini dört temel görüş çerçevesinde incelemiştir. Birinci görüş, bireylerin tembellik, zamanı ve parayı verimsiz kullanma ve kişisel kontrol eksikliği nedeniyle yoksulluğun kendi içlerinden kaynaklandığını öne sürer. İkinci görüş, bireyin yaşadığı çevrenin olumsuz koşullarından etkilenmesi ve bu ortamın düşünce ve kalıplarının değiştirilemez şekilde etkilenmesinden kaynaklanan yoksulluk kültürüne dayanır. Üçüncü görüş, toplumdaki politik ve ekonomik güçlerin yoksulluk üzerindeki etkilerinin durumsal yoksulluk olarak değerlendirilmesidir. Dördüncü görüş ise, toplumdaki politik ve ekonomik güç kaynaklarının eşit dağılım göstermemesi nedeniyle yapısal yoksulluktur (Gündoğan, 2013:124-125).

Gündoğan (2013:124-125) 'a göre, yoksulluğa neden olan ekonomik, sosyal, siyasal, çevresel ve bireysel faktörler, makro ve mikro nedenler olarak iki grupta ele alınmaktadır

⁶ düşük eğitim düzeyi, toprak ve krediye yetersiz erişim gibi yapısal etmenlerin neden olduğu uzun dönem kronik yoksullukla

⁷ boşanma ve kısa süreli işsizlikten kaynaklanan geçici gelir düşüşlerinin yol açtığı kısa dönem yoksulluk

1.1.3.1. Yoksulluğun Makro Nedenleri

Makro nedenler, bireyin ve hane halkının özellikleri dışında gerçekleşen ve geniş kapsamlı etkilere sahip olaylardır (Kabakçı Karadeniz, 2017: 161). Küreselleşme, gelir dağılımı, ekonomik krizler, büyüme ve yoksulluk, tasarruf ve yatırım oranlarının yetersizliği, borçlanmalar, katma değer sorunu, rekabet edememe, kaynakların etkin kullanılmaması, yolsuzluk, sosyal güvenlik sistemi, iş gücü piyasası, coğrafi konum, doğal afetler, siyasal nedenler bu makro nedenler arasında sayılabilir. Bu nedenler şu şekilde ifade edilmektedir:

Küreselleşme ve Gelirin Adaletsiz Dağılımı: Küreselleşme, sınırların ekonomik anlamda esnemesi, malların, sermayenin, hizmetlerin serbestçe dolaşabilmesi, ticaret hacminin artması ve ülkelerin birbirinden etkilenmesi sürecidir. Küreselleşme ile birlikte dünya dengeleri değişmektedir. Bu süreçten bazı ülkeler ekonomik anlamda olumlu etkilenirken, bazı ülkeler olumsuz etkilenmektedir (Kabakçı Karadeniz, 2017: 162). Yoksulluk sorununu hem olumlu hem de olumsuz şekillerde etkilemiştir. Olumlu yaklaşımda piyasaya açıklık ve serbestlik getirerek yoksulluk ve gelişim üzerinde pozitif etkiler yaptığı savunulmaktadır (Zengingönül, 2004: 162). Olumsuz yaklaşımda ise küreselleşmenin yoksulluk ve eşitsizliği artırdığı ve gelişim dinamiklerini engellediği ifade edilmektedir (Zengingönül, 2004: 173).

Hızlı Nüfus Artışı: Hızlı nüfus artışı ve kalabalık aileler beraberinde kişi başına düşen gelirin düşmesi ve yoksulluk sorununu getirmektedir. Yoksulluk sorununun önlenmesi nüfusa nitelik kazandırılabilmesi ile ilişkilidir. Nitelikli birey ile ekonomide hareketlilik sağlanarak büyümeye katkı sağlanacaktır. Örneğin, nitelikli genç nüfusun istihdam edilmesi ile sosyal güvenlik ve vergi gelirleri artarak, sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğine katkı sağlayarak ekonomiye olumlu etki yaratabilir. Aksi durum kalabalık hanelerde uygun barınma, eğitim ve sağlık koşullarından mahrum yetişen çocuklar işgücü olarak sosyal güvence unsuru olarak görülmektedir (Şenses, 2006:155).

Enflasyon, Ekonomik Büyüme ve Krizler: Mal ve hizmet fiyatlarının sürekli artışı önemli bir ekonomik problemdir. Gelir seviyesi düşük olan kişilerin alım gücü azalmaktadır. Yüksek enflasyon oranı gelir dağılımını etkileyerek farklı gruplar arasında değişikliklere yol açmaktadır. Ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve yoksulluk birbirleri ile ilişkili kavramlardır. Ekonomik büyüme sürecinin yoksulluğa etkisi konusunda görüş birliği

bulunmamaktadır (Şenses, 2006: 150). Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile ekonomik krizlerin etkisi arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere kıyasla ekonomik krizlerden daha fazla etkilenmektedir. Krizler bazen bölgesel, bazen ise küresel olabilmektedir (ILO, 2016: 3). Ekonomik krizlerin çeşitli nedenleri sonucunda üretim azalmakta, işçiler işten çıkarılabilmekte ve firmalar kapanabilmektedir. İşsizliğin artmasıyla birlikte gelir düşüşü yaşanmakta ve buna paralel olarak yoksulluk seviyeleri yükselmektedir. Ekonomik krizler yoksulluğun şiddetini artırmaktadır (Tikhonova, 2011: 8-11).

Tasarruf, Yatırım Oranlarının Yetersizliği, Borçlanmalar ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Üretimlerinde Katma Değer Yaratamaması, Rekabet Gücünün Düşüklüğü: Gelişmiş ülkelerin aksine, gelişmekte olan ülkelerde tasarruf oranları düşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde tüketim eğilimleri yüksek olduğu için haneler gelirlerinin büyük kısmını tüketime harcamakta ve tasarruf eğilimleri düşük olmaktadır. Bu durum, yatırımlar için kaynak ayrılmasını ve yeterli istihdam sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Gelişmekte olan düşük gelir grubundaki ülkeler, istihdam ve yoksulluk döngüsünde bulunmaktadır (Esener, 2013: 22). Yoksulluk döngüsü nedeniyle eğitim, sağlık, beşerî sermaye, yatırımlar ve altyapı gibi alanlara yeterli kaynak ayırımı yapılamamaktadır. Buna bağlı olarak hızla artan nüfusa yetecek iş yaratılmamaktadır. ARGE çalışmalarının yetersizliği markalaşmayı engellemekte ve düşük değerli mal üretimine neden olmaktadır (Worldbank, 2024). Ekonomik değeri düşük mal üretimi, yüksek katma değer yaratılmamasına yol açmaktadır. Rekabet etmekte zorlanan firmalar, ücretleri düşük tutarak veya kayıt dışı çalıştırarak üretimi sürdürmektedir (Kabakçı Karadeniz, 2017: 167-168).

Mali Nedenler, Kaynakların Etkin Kullanılamaması ve Yolsuzluklar: Ülkeler, yoksullukla mücadele etmek için büyüme hızını artırmayı hedeflemektedir. Yoksulluğu önlemek amacıyla sosyal transferler, asgari ücretin yükseltilmesi ve kayıtlı istihdamın artırılması, eğitim eşitsizliğinin giderilmesine yönelik politikaların uygulanması için yeterli kaynak sağlanmalıdır. Ancak, ülkelerin eğitim, sağlık gibi sosyal harcamalara bütçelerinden yeterli pay ayırmamaları, yoksullukla etkin mücadeleyi zorlaştırmaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 75). Yoksullukla mücadelede, yolsuzlukla etkin şekilde başa çıkmak ve tasarrufu sağlamak büyük önem taşımaktadır. Yolsuzluk, toplumun sosyo-ekonomik kalkınmasının önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu durum,

hukuka olan güvenin azalmasına veya hukukun işlevsiz hale gelmesine yol açmaktadır. Ayrıca, hukuk devleti zayıflamakta ve ekonomik gelişmenin temeli olan sosyo-ekonomik ve kurumsal yapı zarar görmektedir. Yolsuzluk, devletin yoksulluğu azaltmak amacıyla uyguladığı politika ve programların amacından sapmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle, amacına ulaşamayan programlar sonucunda kamu kaynakları israf edilmektedir. Kamu kaynaklarının yanı sıra işletme düzeyinde de yolsuzluk ve yoksullukla mücadele için gerekli önlemler alınmalıdır (Gültekin, 2015: 417).

Sosyal Güvenlik Sistemi ve İşgücü Piyasasından Kaynaklanan Nedenler: Sosyal güvenlik, uluslararası standartlarla belirlenmiş risklere karşı bireyleri koruyan ve devlet tarafından yürütülen bir sigorta sistemidir. Bu sistem, azalan gelir ve artan giderler nedeniyle bireyin korunmasını ve finansmanını sağlar. Sosyal güvenlik sisteminin zayıflığı ve tüm çalışanları kapsamaması, bireyleri sosyal risklere karşı korumasız bırakabilir ve yoksulluğa yol açabilir (ILO, 2014). İşsizlik, bireyin mevcut ücret düzeyinde iş bulup çalışmak istemesine rağmen iş bulamaması durumudur. Ekonomik büyümenin yeterli iş sahası oluşturamaması işsizliğe ve dolayısıyla gelir elde edilememesine neden olabilir (Kabakçı Karadeniz, 2017: 171). Yoksulluk ile işsizlik birbirine bağlıdır. İşsizlik sonucu gelir kaybı kişiyi yoksulluk riskiyle karşı karşıya bırakabilir. Ülkeler, uyguladıkları çeşitli sosyal politikalarla gelir kaybını telafi etmeye çalışmaktadırlar (Bayrakdar, 2020: 100).

Siyasal, Mekânsal Nedenler, Coğrafi Farklılıklar Ve Doğal Afetler: Savaş ve terör, yoksulluğa neden olan etkenler arasındadır. Kamu kaynaklarının etkin alanlarda kullanılmasını engelleyerek savunma harcamalarına yönlendirilmesine yol açmaktadır. Savunma ve terör harcamaları, eğitim, sağlık ve sosyal transfer gibi yoksulluğu azaltmaya yönelik önemli harcamalara ayrılan kaynakların azalmasına neden olmaktadır (Kabakçı Karadeniz, 2017: 174). Bireylerin yaşadıkları fiziksel çevre, coğrafi konum, yerleşim yerinin iş gücü piyasasındaki durumu, iklim yapısı, yer üstü ve yer altı zenginlikleri, toprak yapısı, deprem, sel ve heyelan gibi doğal afetlere karşı alınan önlemler gibi faktörler, yoksulluk oranlarını etkilemektedir (Bayrakdar, 2020: 102).

Türkiye'de yoksulluk, yaşanan ekonomik krizlerin etkisi ile ülke nüfusunun büyük bir kısmını doğrudan etkilemektedir. Bu durum, gelir dağılımındaki dengesizliği de giderek derinleştirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, sosyal devlet olma özelliğine rağmen, kronikleşen yoksulluk sorununa kalıcı çözümler üretememiştir (Seyyar, 2011: 268).

1.1.3.2. Yoksulluğun Mikro Nedenleri

Mikro nedenler, bireyin doğrudan etkilenebileceği hane, eğitim, cinsiyet, göç gibi sosyo-demografik özellikleri ve kişisel kararları kapsamaktadır (Kabakçı Karadeniz, 2017: 161). Bu nedenler şu şekilde ifade edilmektedir:

Hanehalkı Özellikleri: Yoksulluk ile hanedeki çocuk sayısı arasında ilişki bulunmaktadır. Gelir seviyesi düşük aileler, geleceklerini güvence altına almak amacıyla çok çocuk yapmaktadırlar. Bu ailelerin bazıları çocuk işçiliği nedeniyle eğitimlerinin aksamasına yol açmakta ve yeterli eğitim alamayan çocuklar yoksulluğun aktarılmasında O. Lewis'inde ifadesi ile kuşak aktarımında temel rol almaktadır. TÜİK'in 2009 yoksulluk çalışmaları verilerine göre; 3-4 kişilik hanelerde yoksulluk oranı % 9,65 iken, 7 veya daha fazla bireyin yaşadığı hanelerde bu oran %40'tır. Ayrıca, hanedeki kişi sayısının yanı sıra engelli, yaşlı ve çocuk gibi bireylerin bulunması da hanede yoksulluk durumunu ağırlaştırmaktadır (Kabakçı Karadeniz, 2017: 165).

Cinsiyet: Kadınların ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi sorumlulukları üstlenmesi nedeniyle iş gücüne katılımını engellemektedir. Yetersiz eğitim ve kadınların çalışma hayatına katılmasına yönelik olumsuz tutumlar, onların iş hayatından uzaklaştırılmasına ve gelir elde etme imkânlarının kısıtlanmasına neden olmaktadır. Kadınlar yeterli eğitim alsalar bile toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yoksulluğun bir nedeni olarak ortaya çıkabilmektedir. TÜİK verilerine göre, 2021 yılında yıllık ortalama esas iş gelirinde en yüksek artış % 18,2 ile okur-yazar olmayanlarda, en düşük artış ise % 7,6 ile lise altı eğitilmişlerde kaydedilmiştir. Eğitim seviyesinin yükselmesi, gelir elde etmede etkili olduğu anlaşılmıştır (TÜİK, 2022a).

Eğitim: Yoksulluk konusunda eğitim önemli bir değişkendir. Eğitim düzeyi yüksek olan kişiler piyasada iş bulabilme ve yüksek gelir elde edebilmekte iken düşük eğitim seviyesine sahip olanlar ise iş bulamamakta ya da düşük ücretli işlerde çalışmaktadır. Bu bağlamda eğitim düzeyi düştükçe gelir azalmakta, yoksulluk artmaktadır, eğitim düzeyi ile yoksulluk arasında ters orantı bulunmaktadır (Daşlı, 2015: 33). Yoksulluk araştırmalarında hanehalkı reisinin eğitim durumu arttıkça yoksulluk oranının düştüğü gözlenmektedir. Hanehalkı reisinin eğitim durumu ile yoksulluk ilişkili olduğu anlaşılmaktadır (Şenses, 2009: 160).

Yoksulluk içerisinde bulunan ailelerin çocuklarının eğitim masraflarının karşılanamaması, okula devamsızlık veya okul terklerinin oluşmasına neden olmaktadır. Yeterli eğitim alamayan bireyler işgücü piyasasına dahil olamamakta veya düşük ücretli işlerde çalışmaktadır. Bu durum bireyin çocuklarının da benzer yaşantılarla karşılaşmasına katkıda bulunmakta, yoksulluk kültürünün devam etmesine ve aktarılmasına yol açmaktadır (Karaman ve Özçalık, 2007: 38-39).

Göç: İller ve bölgeler arasındaki sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin artması sonucu, daha iyi imkânlarla ulaşmak umuduyla kırsal alanlardan kentsel alanlara yerleşilmesiyle gerçekleşmektedir. Bu umutlar, kentte uyum sorunu yaşayan ve başarılı olamayan yoksul bireylerin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Göç alan şehirlerde kamu yatırımlarının yetersiz kalması ve kayıt dışı sektörün varlığı gibi sorunlar meydana gelmektedir. Bu durum, yoksulluğu önleyici politikaların uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Göçün temel nedeni, kırsal alanlardaki nüfusun çoğunluğunun yoksul olmasıdır. Göç edilen yerlerdeki koşulların yoksulluğu devam ettirici olması yoksulluk kısır döngüsüne neden olmaktadır (Daşlı, 2015: 32-34).

İnançları, değerleri, tutumları ve yaşam biçimleri bakımından farklı bireylerin bir araya geldikleri sosyal çevrede, benzer özelliklere sahip olanlar bir yan kültür alanı oluşturmaktadır. Bu kültür adacığı, bireylerde ortak bir dünya görüşü ve yaşam tarzı meydana getirmektedir. Bununla birlikte, sürekli geçim sıkıntısı, düşük ücretler, eğitim-öğretim eksiklikleri, yüksek alkol tüketimi, ahlaki yozlaşma ve psikopatolojik davranışlar bu kültürün karakteristik özellikleri arasında yer almaktadır (Türkdoğan, 1977: 4).

1.2. Yoksulluk Kültürü

Kültür; insan davranışının ve bu davranışın yansımalarının ardında yatan soyut değerler, algılar ve inançlardan oluşur. Bu unsurlar, toplumlar tarafından öğretilir, paylaşılır ve toplumda kabul edilir. Sonuç olarak, uygun görülen davranışlar ortaya çıkarır. Kültür, biyolojik kalıtmadan ziyade dil aracılığıyla, sosyal ilişkiler ve gözlem yoluyla öğrenilir. İnsanlar karşılaştıkları sorunları çözmek amacıyla kültürlerini korurlar. Kültür; paylaşılabılır, öğrenilebilir, sembolik ve bütünleştirici özelliklere sahip bir yapıdır (İnanç ve Çiftçi, 2002: 63).

Geertz (1973)'e göre, insanların dünyayı algılama ve anlamlandırma süreçleri, kendi oluşturdukları anlamlara dayanır. Hall (1997:2)'e göre, topluluk veya toplum üyeleri

arasında anlamların üretilmesi ve değiştirilmesi sürecidir. Kùltürler arasında anlam alışverişı, iki kùltürün aynı kùltüre ait olduğunu söylemeleri, benzer şekilde konuşmaları, düşünmeleri ve düşüncelerini ifade edebilmeleri şeklinde gerçekleştiğini belirtmektedir. Kùltür, yaşam tarzının bireylere aktarılması, miras olarak bırakılması anlamıyla da kaynak görevi üstlenebilir. Kùltürlerin alt kategorisi şeklinde ifade edilen alt kùltürler ise kùltürün kùltürel çoğulculuğunun yansıtan alternatif kùltürlerdir (Jenks, 2007:180). Parsons ise, kùltürü bir grup veya toplumu etkileyen değerler, normlar, semboller ve anlamlar olarak ifade etmektedir (Gül ve Sallan Gül, 2008: 77). İnsan, norm ve değerler yaratarak kùltür oluşturan bir varlıktır. Kùltür, insan davranışını etkileyen önemli faktörlerden biridir. Parsons, bu davranışları, bir kùltürün oluşumunda bir araya gelen bireyler arasındaki ilişkilere dayandırmıştır (Erkilet, 2015: 80).

Kùltür, soyut ve farklı toplumsal içerikler taşımasından dolayı nesnel bir şekilde tanımlanamamaktadır. Bu nedenle, kùltüre ilişkin çeşitli tanımlar ve yorumlar geliştirilmiştir. Kùltür konusunda nesnel bir yaklaşım sergilemek oldukça güçtür (Özkul, 2008: 23). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, tüm yoksulların tek bir kùltüre mensup olduğunu iddia etmek günümüzün kozmopolit yapısıyla uyumlu değildir.

Yoksulluk, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de önemli bir sorundur. Yoksulluk kùltürü kavramı, ilk olarak 1960’lı yıllarda O.Lewis’in kùltürel araştırmalarına dayanır. Lewis, çalışmaları sonucunda yoksulluk ve yoksulluk kùltürü arasındaki farkı belirterek bu durumu bir alt kùltür olarak tanımlar. Metropol kent merkezlerindeki en yoksul köylüler ve işçilerin yaşam tarzını açıklamaya çalışmıştır (Lewis, 1971). Bu kùltür, kuşaktan kuşağa aktarılan ve toplumsallaşma sürecinde varlığını sürdüren bir yaşam tarzı olarak ifade edilmektedir.

Yoksulluk kùltürü tartışmaları 1960’lı yıllarda gündeme gelen, 1980’li yıllardan itibaren neolibare ve yeni muhafazakar politikalar ekseninde tartışılmıştır. Yoksulluk kùltürü tezleri, yoksul bireylerin çalışma tutum ve davranışlarını tartışmayı ve istihdam edilebilirliklerini artırmayı amaçlamaktadır (Gül ve Sallan Gül, 2008: 67). Bu bağlamda, Oscar Lewis’in öncülük ettiği yoksulluk kùltürü tezleri, Türkiye’de ilk olarak Orhan Türkdoğan tarafından 1970’li yıllarda gecekondu yaşayanların kùltürünü ve yoksulluklarını açıklamak amacıyla kullanılmıştır (Gül ve Sallan Gül, 2008: 73-74). Gecekondu bölgelerindeki insanların davranışlarını açıklama, bu bölgelerde istihdam oranlarının düşük olması ve sosyal yardımların bu bölgelerde yoğunlaşması yoksulluk

kültürü tartışmalarını gündeme getirmektedir. Bu tartışmaların kökeni yaklaşık iki asır öncesinde İngiltere’de uygulanan uzun süredir devam eden yoksullara yönelik yardımlara dayanmaktadır. Polanyi (2005: 485)’nin Büyük Dönüşüm adlı eserinde; İngiltere’de 1795-1834 yılları arasında uyguladığı Spenhamland Sistemi⁸ yoksullara yönelik sosyal yardımları eleştiri konusu olmuştur. Bu yardımların toplumda ahlaki ve ekonomik değişimlere neden olduğu belirtilirken yoksullara yönelik yardımların sınırlandırılması da eleştirilmektedir. Williams’a göre; 1795-1834 yılları arasında yoksulluk sorununa yönelik sunulan sosyal yardımların arttığına dair bulgular mevcuttur. 1802-1803 yılları arasında İngiltere nüfusunun yaklaşık % 11’ine milli gelirden % 2 oranında kaynak aktarılmıştır. Bu durum yaklaşık bir asırlık süreçte % 1 iken bir yıl içerisinde % 2 lik bir kaynak aktarımı gerçekleşmiştir (Sokoll, 2000: 21).Yardımların hacmi günümüz Türkiye’si ile kıyasladığımızda, 2020 yılı TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, Türkiye nüfusun en yoksul % 10’unun ulusal gelirden aldığı pay % 2,1-% 2,23 arasında değişmektedir. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/>). Bu tablo ile kıyaslandığında, söz konusu yıldaki yardım miktarı günümüz Türkiye’sinden fazladır. İngiltere’de Spenhamland’a yönelik eleştirilerde, belirli bir kitlenin insanlıktan çıkması nedeniyle ulusal yaşamın sekteye uğradığı belirtilmiştir. Bu durum, özellikle üretime katılacak ve katkı sağlayacak bireylerin eksikliğiyle ilgilidir (Polanyi, 2017: 151). Üretime katılacak birey sorunu ile istihdam sorununa atıfta bulunmaktadır. Bu bağlamda, bireyin çalışma hayatı ile olan ilişkisinden bahsedilmektedir. Spenhamland Yasası yürürlükten kaldırılmış ve yeni yasa gereği, yoksullara yalnızca yoksul evinde yardım sağlanacaktır (Polanyi, 2017: 155-156). Yoksullara yönelik nitelendirmeler, toplumların sosyal hiyerarşi oluşturma süreçlerinde önemli bir rol oynamış ve bu olgu ortaçağ sonlarından itibaren gözlemlenmiştir. Yoksulların yardıma layık olup olmadığına dair tartışmalar ise kurumsal düzeyde ilk kez 1834 tarihli Yoksulluk Yasaları ile gündeme gelmiştir (Gans, 1995: 14).

⁸ 1795-1834 yılları arasında İngiltere’de, Newsbury yakınlarındaki Speenhamland’da yoksullara kazançlarından bağımsız olarak belirli bir asgari gelir sağlamak amacıyla ücret destekleri başlatılmıştır. İlk olarak bu bölgede uygulanmaya başladığı için yardım sistemi "Speenhamland" olarak adlandırılmıştır. Bu yasa, ulusal bir emek piyasasının oluşturulmasına engel olması nedeniyle eleştirilmiş ve sosyal sonuçları nedeniyle 1834 yılında yürürlükten kaldırılarak Yoksullar Yasası Reformu gerçekleştirilmiştir (Polanyi, 2017: 125-126).

Lewis, 1960'lı yıllarda Meksika ve Porto Riko'da yoksulluk üzerine çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmaların sonucunda, yoksulluk kültürü teorisini geliştirmiştir. Lewis'e göre, yoksulluk kültürü bir kuşaktan diğerine aktarılan bir yaşam biçimidir. Gecekondu bölgelerinde yaşayan çocuklar, 6-7 yaşlarında bu kültürü benimserler ve içselleştirirler. Bu davranış kodlarını değiştirme gayreti içine girmezler. Yoksulluk kültürüne mensup bireyler, kendilerini genelde marjinalleşmiş, çaresiz ve alt sınıftan görmektedirler. Günlük yaşam mücadelesi içinde olan bu fertler, boşanma oranlarının yüksek olduğu, kadınlar ve çocukların terk edildiği, hatta aile reislerinin genelde kadınlar olduğu bir ortamda yaşamaktadırlar. Yoksulluk kültürüne sahip olan bireyler, toplumsal ve siyasal yaşama katılım göstermemekte, siyasi partilere dahil olmamakta ve banka ve hastane gibi kurumlarla sınırlı düzeyde temas kurmaktadır (Güneş, 2010: 13).

Yoksulluk kültürü anlayışı Talcott Parsons'ın kültür tanımına dayanmaktadır (Gül ve Sallan Gül, 2008: 77). Parsons, sistem kavramını merkeze alır ve alt sistemleri sosyal kurumlar olarak tanımlar. Bu alt sistemler, birbirleriyle ilişkili olup bütünün parçalarının örgütlenmesini sağlar. Parçalar bağımlıdır ve karşılıklı bağımlılık içinde dengeli bir yapı oluştururlar. Bu alt sistemler sosyal sistemler olarak ifade edilmektedir. Sosyal sistemin dışında, "kişilik sistemi" ve "kültürel sistem" olmak üzere iki sistem bulunmaktadır. Kişilik sisteminde aktör ile kast edilen bireyler, kültür sistemi tarafından belirlenen değerler ve normlar tarafından şekillenir (Arslantürk ve Amman, 2000: 476- 477).

Parsons, Toplumsal Sistem'in sibernetiği ve kendi kendini yaratma sürecine altkültür kavramını dahil etmiştir. Bu yaklaşım, hâkim kültürden farklı ve normlara uymayan eylemleri merkezi değerler şeması içine alır. Altkültür, toplumun meşru davranışların dayatmalarına karşı çıkan bir değer grubunu, bölgesel özellikleri veya kültürel ayrışmayı ifade eder (Jenks, 2007: 21). "Altkültür" kavramı incelendiğinde, "alt" önekinin bir bütünün parçasını ve kültürün bir alt kategorisini ifade ettiği görülmektedir (Jenks, 2007: 171). Alt kültür, ikinci derecede olan bir yapıdır. Hâkim kültürün veya normatif düzenin işleyişine aykırı olarak kendine özgü yönetim mekanizmaları aracılığıyla istikrarlı bir şekilde normatif düzene meydan okur. Bu alt kültüre mensup bireylerin eylemleri bireysel değil kolektiftir (Jenks, 2007: 116). Altkültürler, genellikle ortak bir anlayışa sahip olduklarına dair iddialarına rağmen, değer verdiğimiz ve kutsallık atfettiğimiz her şeyde eninde sonunda karşı çıkmaktadırlar. Hâkim kültürün dünyası ile paralel eylemde bulunmazlar (Jenks, 2007: 118).

Pierre Bourdieu’e ise kültür kavramının tanımlama cabası önce “habitus” tanımlamak ile ilişkilendirir. Kültür, insanın toplumsal dünyada kendini yönetecek, eyleme geçirecek pratik bir araç olarak kültürel pratikler çerçevesinde hazırda tutulan eylem pratikleri şeklinde ifade etmektedir. Habitus kavramında pratik bir araç olarak tanımlar (Bourdieu, 2022: 163-164). Eylemleri ise Habitus, Alan, Sermaye kavramları çerçevesinde açıklamaktadır.

Yoksulluk kültürü tezlerinde neoliberal ve yeni muhafazakâr bakış açılarından yapılan çalışmalarda, çalışan bireyler sosyal yardımı hak eden, çalışmayanlar ise sorumsuz ve sosyal yardım bağımlısı olarak tanımlanmaktadır. Bu kişiler hak etmeyen kesim olarak belirtilmektedir. “Hak eden” ve “hak etmeyen” kavramları, kültürel değerlere dayanan toplumsal normlardır. Bu kavramlar, toplumsal değerlerdeki değişimlere bağlı olarak zaman içerisinde farklılık gösterebilmektedir (Gül ve Sallan Gül, 2008: 79).

Yoksulluk kültürü, yoksulluğu yaşayan kişilerin sosyal ve psikolojik durumunu tanımlamaktadır. Bu kültür, kentsel alanlarda yoğunlaşmış, dış ortamlardan izole bir yaşam tarzı ve kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Ümitsizlik, bağımlılık ve alt sınıfa ait olma gibi değerler bu kültür içinde yer almakta olup, insanların yılgınlık ve umutsuzluğun içine çekildiği bir bağımlılık kültürü oluşmaktadır. Ayrıca, kaderci bir anlayışın etkisiyle yoksullukla mücadelede çözüm sunmayan bir kültür ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk kültürü, genel toplum kültürü içinde alt bir kültür olarak değerlendirilmektedir (Güneş, 2010: 5).

Yoksulluk kültürü hem bir adaptasyon hem de hâkim kültüre karşı gelişen tepkisel tabakadır. Bu tabaka bireyselleşmiş, kapitalist toplumdur. Bu tabaka gecekondu alanlarında kentin dış çevresinde soyutlanmış şekilde yaşamalarını sürdürmektedir. Kendi yaşam tarzını, değer ve tutumları çerçevesinde hâkim kültüre alternatif alt kültür alanı yaratmaktadır. Bu alt kültür ya da yoksulluk kültürü alanındaki hanelerde çocuklar yaşamaktadır. Çocuklar içinde bulundukları temel değer ve tutumları özümserler. Kültürü kuşaktan kuşağa aktaran çocuklardır. Çocukların alt kültür davranışını özümsemesi davranış değişimini zorlaştırmaktadır. Çocuklarda gerçekleşecek davranış değişimi ile kültürün değişimi sağlanacaktır. Çıkacak olan fırsatları değerlendirilmesi sonucunda yeni bir yaşam kurgulaması çabası yoksulluk kültürünün kırılmasında etkili olacaktır. Yeni yaşam kurgusunun sürekli hale gelmesi ile alt kültür (yoksulluk kültürü) sona erecektir

(Gajdosikienė, 2004: 90). Alt kültürün sürekliliğinde bireylerin eylemsizliği anlaşılmaktadır.

Altkültürün bir sorun karşısında hareketsiz veya tepkisiz kalmasında, motivasyon eksikliği üzerinde bireylerin yaptıkları seçimlerin belirleyici olduğu vurgulanmıştır. İstihdam ve eğitimde, bireylerin çalışma hayatına katılımı, mesleki dil kullanımı, yaşam tarzları, okuma alışkanlıkları ve gündem takibi gibi özellikler; öğrenim derecesi arttıkça farklı kültürlerle etkileşimin de artmasına neden olmaktadır. Secimler Small⁹ (2004:157-164)'a göre, 1) Kuşak, 2) İstihdam ve Okul, 3) Mahalle koşulları temel belirleyiciler olarak tanımlanmıştır. Kuşak aktarımı, bireylerin orta sınıf dışındaki kişilerle kurduğu etkileşimler, yerel kültürle ilişkileri ve yaşadıkları mahallede geçirdikleri süreyle¹⁰ ilişkilendirilmektedir. Mahalle etkisi ise, mahalledeki bireyler, gruplar veya kurumlar aracılığıyla ortaya çıkan ve bireyleri harekete geçiren motivasyon unsuru olarak tanımlanabilir. Ayrıca, sakinlerin yerel ağlara olan bağlılığının düzeyi, bireylerin motivasyonunu doğrudan etkileyen faktörler arasındadır. Ağlar ile sosyal bağların nasıl kurulduğunu anlama cabası içindedir. İnsanlar ağlarını kurar iken eylemlerinin, amaçlarına ya da amaçsızlıklarına bağlı olarak sosyal bağlar kurulabilir. Sosyal bağlara ya da ağa ait olmaktan elde edilen Bourdieuryan sermaye kavramı ile açıklayacağımız kurumlar, normlar ve uygulamalar bütünü etrafında gelişen kültürdür (Small, 2009: 7- 12). O. Lewis, yoksulluk kültürünün dört boyut altında incelenebileceğini belirtmektedir. Bu boyutlar; 1) alt kültür- kültür ve toplum ilişkisi, 2) varoş topluluğunun yapısı, 3) ailenin yapısı ve 4) fertlerin tutumları, değer yargıları ve karakter yapısıdır. Lewis çalışmalarında bu boyutlara ait yetmiş özellik tespit etmiştir (Lewis, 1966: 21, Türkdoğan, 1977: 151). Bu nedenle kavram sadece ekonomik açıdan değerlendirilemez. Fizyolojik, sosyolojik ve

⁹ Villa Vactoria, 20 dönümlük bir düşük gelirli konut projesidir ve suç oranları, norm dışı davranışlar, eğitime katılım oranlarının düşüklüğü, sağlıksız ortamlar, yoksulluk ve göç gibi faktörlerle şekillenmiş bir gecekondu alanının dönüşümünü temsil etmektedir. 1967'lerde Porto Riko'dan göç eden bireyler, kentteki yoksulluk koşullarında toplandıkları bölgelerde verdikleri mücadeleyle önemli bir başarıya ulaştılar. Bu başarı, mahalle sakinlerinin girişimci yapısıyla birleşerek ortaya çıktı. Söz konusu başarının gelişim sürecini ve Porto Rikolu halkının ortak çabalarını incelemektedir. Başarıyla sonuçlanan yaşam alanı mücadelesinin ardından onları takip eden kuşakların yani mahalle sakinlerinin eylemsizliğini anlamaya yönelik çabalar sürmektedir. Geçmişte gönüllülük temelli olarak yoğun katılım gösterilmişken, mevcut dönemde katılımda gözlenen düşüklüğün nedenleri araştırılmaktadır (Small, 2004).

¹⁰ Villadan ne kadar uzun süre dışarda kalırsan, eğitim ve istihdam ile içlerinden biri gibi olur isen "Amerikalaşmış" olarak görülmesi

psikolojik yönleriyle de incelenerek sınıflandırılması, kavramın netleştirilmesi açısından önemlidir. Bu boyutlar şunlardır:

Fizyolojik Boyutu; Yoksul kültürüne mensup insanlar sendikalara veya siyasi partilere üye değildirler. Banka, hastane, mağaza veya müzelerden çok az yararlanırlar. Oturulan meskenlerin yapı kalitesi düşüktür. Bu meskenler kalabalıktır. Birçok kuşak ya da yakınlar aynı meskende birbirlerini kabullenmiş şekilde yaşama özelliği gösterirler. Ulaşımın zorlu olduğu, kentin akışından kopuk, izole şekilde yaşarlar. Bu alanlarda kiralar düşük, ikamet eden kişiler sabittir. Ayrı etnik yapı ve dil topluluk gibi davranış özellikler gösterirler (Lewis, 1966: 23). Hâkim sınıfın kurumlarına ve değerlerini aşağılama, polisi sevmeme, hükümet ve yüksek makamdaki kişilere karşı hissedilen güvensizlik unsurları gösterilen belli başlı özelliklerdir.

Sosyolojik Boyut: Yan kültürü ya da yoksulluk kültürü bireyin, kurumlarla bütünleşme olanaklarının olmaması, düşük seviyede toplumsal örgütlenme ve yaşamak için gerekli mücadelede bulunma şeklinde ifade ederek sosyolojik perspektif önemini ifade etmektedir. Bu sayılan evrensel değerler yoksulluk kültürünün önemle üzerinden durulmasını gerektirmektedir. Çünkü kırsaldan kente göç edenler belirli fiziksel çevrelere yerleşmektedir. İnançları, değerleri ve tutumları ile hayat tarzları yönünden benzer kültür yapısı oluşturarak yan kültür (alt kültür) alanı oluşturmaktadır. Ulusal kültüre ancak belirli noktalarda katılabilmektedir. Yan kültür (alt kültür) fertlerde ortak dünya görüşü ve yaşam biçimleri meydana getirmektedir. Sürekli geçim sıkıntısı, düşük ücret, öğrenim ve eğitim yetersizliği, yaşamak için mücadele, kalabalık ortamlarda yaşamak, yüksek alkolizm oranı, psiko-patolojik davranışlar bu kültürün özelliklerindendir (Türkdoğan, 1977:17-18).

Çekirdek aile temel yapıyı oluşturur. Evlilikler genellikle akraba veya yakın çevreden bireyler arasında gerçekleştirilmekte olup, ebeveynler arasında akrabalık bağı bulunmaktadır. Tek ebeveynli aile tipi, geniş akrabalık sistemi içinde tanımlanmıştır. Yasa veya kilise aracılığıyla yapılan evlilikler ideal olarak değerlendirilir. Ancak, bu yöntemle evlenenlerin sayısı azdır. Evlenme ve boşanmanın maliyetleri ile yasal zorluklardan kaçınmak isteyen bireyler, çoğunlukla resmi olmayan evlilikleri veya serbest birliktelikleri tercih etmektedir. Düzenli işe, çocuklarına devredebilir mülkiyeti ve gelecek beklentisi olmaksızın, günübirlik yaşam sürdürülmektedir. Çekirdek ve geniş

ailenin ötesinde, asgari standartlarda örgütlenmeler mevcuttur. Bireyler, geçici enformel gruplar aracılığıyla belirli zamanlarda bir araya gelirler (Lewis, 1966: 23).

Yoksulların toplumun temel kurumları ile bütünleşememesi ya da toplumla bağlantılarını koparmaları yoksulluk kültüründe temel unsurdur. Bu durum, varoş topluluğunda yoksulluk, ayrışma ve dışlanma, korku, şüphecilik ve duyarsızlık gibi çeşitli unsurlar oluşur. Bu durum alternatif kurumların ve prosedürlerin gelişmesini engeller (Lewis, 1966:21).

Psikolojik Boyut: Çocukluk dönemi yoksulluk kültürünün odak noktasıdır. Bu kültürde çocukluk dönemi uzun ve korunmuş bir aşama olarak kabul edilmez. Cinsel ilişki deneyimleri erken yaşlarda gerçekleşmektedir. Rızaya dayalı ailelerin istikrarsızlığı nedeniyle anne merkezli olma ve annenin geniş ailesine bağlanma eğilimi vardır. Evin reisi kadın olup otoriter bir yapıya sahiptir. Aile birliğine rağmen, ailenin sınırlı imkanları ve kardeşler arasında anne sevgisine yönelik yoğun rekabet söz konusudur. Aile bireyleri arasında mahremiyet oldukça azdır (Lewis, 1966: 23).

Çocuklar altı veya yedi yaşına ulaştığında, alt-kültürlerinin temel davranışlarını ve değerlerini benimsemiş olurlar. Benimsenen değer ve davranışlardan dolayı, hayatları boyunca değişen şartlar veya iyileşen fırsatlardan psikolojik olarak hazır olmadıkları için yararlanabilmeleri zor olabilir. Bu kültürde yetişen bireyler, güçlü bir kadercilik, çaresizlik, bağımlılık ve aşağılık duygusuna sahip olabilirler (Lewis, 1966: 21).

Çocuğun anneden yoksun şekilde yaşamı sonucunda yüksek derecede zayıf ego yapısı gelişmektedir. Kadınlar arasında çilekeşlik, şifahi kültür ile çözüm bulma arayışı mevcuttur. Cinsiyet tercihinde belirsizlik, tensel hazzı ertelemeye yönelik ve geleceğe dair plan yapmada irade zayıflığı vardır. Birlik halinde yaşama eğilimi ve psikolojik patolojilere karşı yüksek düzeyde tahammülü bulunmaktadır. Erkeğin üstün olduğuna dair yaygın bir inanç, erkekler arasında maçoluğa (şiddet, hâkimiyet, otorite) karşı güçlü bir hassasiyet vardır (Lewis, 1966: 23-24).

Ekonomik Boyut: Yoksulluk kültüründeki insanların maddi kazançları, düşük üretim nedeniyle sınırlıdır. Sürekli işsizlik ve istihdam eksikliği, düşük ücretler, mülkiyetin olmaması, tasarruf eksikliği, gıdaya erişim sorunları ve sürekli nakit sıkıntısı aileleri ve bireyleri zor bir duruma sokar. Bu nedenle, gelir azlığı nedeniyle varoş bölgelerde yaşayan aile reisleri genellikle uygun fiyatlı gıdaya ulaşmakta zorluk çekerler. Nakit sıkıntısını aşmak için kişisel eşyaların rehin verilmesi, çocukların çalıştırılması, yüksek

faiz oranları ile borçlanma, komşular arasında gayri resmi kredi kartı düzenlemeleri ve ikinci el kıyafet ve eşya kullanımı gibi yöntemler gözlemlenmiştir (Lewis, 1966: 23).

Yoksulluk kültürünün birçok özelliği, yoksulların bazı hizmetlerden mahrum olduklarını, nakdi güçlerin yetersizliği, güvenilmez oldukları belirtilmektedir. İhtiyaçlarının toplum kurumları ve birimleri tarafından karşılanmaması sonucu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için girişimlerde bulundukları görülebilmektedir (Lewis, 1966).

O. Lewis'in çalışmaları 1960'lı yıllarda yaygınlık kazanmış, 70'li yıllarda ve günümüzde tartışmalara ve eleştirilere neden olmuştur. Bu bağlamda yoksulluk kültürü kavramını eleştirenler çeşitli görüşler ileri sürmüştür. Özdoğan'a göre, uygulanacak politikalarda olumsuz tutum ve davranışlara sebep olduğu belirtilmiştir. Morris (1989), sınıf altı kavramının daha sonra kullanıldığını ifade etmiştir. Şenses'e göre, ekonomik sebeplerden ve güç ilişkilerinden uzaklaştırma çabasına işaret edilmiştir. Harvey ve Reed (1996), bireylerin bu kesimin yoksulluğundan dolayı suçlanmasına neden olacağını ileri sürmüş ve Lewis'in antropolog olmasından dolayı kültür kavramını kullanmış, ekonomik yoksunluk ve düzensizlik olarak ifade edilebileceği görüşünü dile getirmiştir. Genel anlamda, yoksulluk kültürü kavramına metodoloji sorunu, yoksulların suçlu olması, damgalama ve suçlu ile eşdeğer görülmesi, kültür ve alt kültür tanımlarının net olmaması yönleriyle eleştiriler yapılmaktadır (Gajdosikienė, 2004: 90-93).

Alt kültür kavramının, yoksullara yönelik suçlayıcı yaklaşımlarla ilişkilendirildiği belirtilmektedir. Bu yaklaşım sonucunda, hak eden bireylerin dahi etiketlenerek yargılanabileceği ifade edilmektedir (Gans, 1995: 1). Yoksul ifadesinin ise en uzun süre kullanılan toplumsal etiketlerden¹¹ biri olduğu vurgulanmaktadır. Alt sınıf bağlamında alt kültür tanımı, toplumsal konumdan net biçimde ayrışmasıyla dikkat çekmektedir (Gans, 1995: 15-16). Bazı kaynaklarda, az tanıdığımız bireyler veya yabancılarla ilgili gruplarda, davranışlar yerine karakterin değerlendirildiği ve bu yaklaşımın çoğunlukla hakim kültür normlarının dışında gözlendiği belirtilmektedir. Hak eden ve hak etmeyen ayrımı yapılarak oluşturulan yaklaşımlar, yoksulluktan çıkış süreçlerini zorlaştırabilir ve bireylerde etiketlenme durumuna neden olabilir. Sosyal yardımlardan yararlanmanın, kişinin olumlu özelliklerinin görünürliğünde azalma ve olumsuz yönlerinin daha belirgin hale gelmesi ile ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Gans, 1995: 11-13). Yoksulluk

¹¹ "serseriler", "madde bağımlıları", "ahlaksız", "çete üyeleri", "gaspçılar", "dilenciler" ve "yardıma bağımlı", "tembel" gibi ifadeleri içerir; ancak bunlardan bazıları aynı zamanda tanımlayıcı terimler olarak da kullanılır. Günümüzde kullanılan yaygın etiketlerdir.

kavramının farklı toplumsal grupları ifade ettiğini ve bu nedenle ayrıntılı şekilde sınıflandırılması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca altkültürel programlama¹² ile tanımlanan yoksulluk türlerine, topluma özgü içerikler eklenmesinin önemine dikkat çekmektedir (Gans, 2020: 180-183).

Yoksulluk kültürü teorisi, sosyal yardımlardan faydalanan bireylerin değerleri ve davranışlarının bir bağımlılık döngüsü etrafında şekillendiğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede, yardıma muhtaç bireylerin çaresiz ve edilgen oldukları, dış destek olmaksızın yaşamlarını yönlendiremeyecekleri ve içinde bulundukları yoksunluk ve aşağılanma döngüsünü kıramayacakları varsayımı özellikle liberaller tarafından öne çıkarılmaktadır (Katz, 2013: 10-11). Temelde liberal ekonominin aracı olsada siyahi aileler üzerinde tartışmalara odaklanması ile muhafazakâr gerekçeye dönüşmüştür. Siyahi ailelerin patolojik olduğunu varsaymış, eleştirilere rağmen etkisini devam ettirmiştir. Katz'a (2013: 225-228) göre, muhafazakârlar bu teoriyi kurbanı suçlamaya dayalı ve etnik odaklı bir yaklaşımla açıklarken, liberaller ise teoriyle aktif politika uygulamaları arasında bağlantı kurmaktadır.

Small, Harding ve Lamont, yoksulluk araştırmalarında kültürün dikkate alınmasının gerekliliğine dikkat çekmekte ve bu unsurun göz ardı edilmesinin politika geliştirme süreçlerinde olumsuz sonuçlara yol açabileceğini belirtmektedirler. Araştırmacılar, kültürün; iş, evlilik, suç, sosyal yardım, konut, babalık ve yoksullukla ilişkili diğer birçok alanla ilgili politika söylemlerinde temel bir unsur olduğunu ileri sürmektedirler. Kültür kavramı, şemsiye bir terim olarak; değerler, çerçeveler, repertuarlar, anlatılar, sembolik sınırlar, kültürel sermaye ve kurumları kapsayıcı şekilde ifade etmek için kullanılmaktadır. Ancak bu tür toplu kavramsal kısaltmalar, çoğu zaman ilgili unsurların tüm çeşitliliğini tam anlamıyla yansıtmayabilmektedir. Bu çerçevede kültür, anlam yaratma süreçlerinin yanı sıra anlamın üretimi ve yeniden üretiminde üstlendiği işlevlerle çok katmanlı ve bileşik bir yapıyı betimler. Dolayısıyla kültürü ele alırken, onun nasıl anlamlandırıldığına odaklanmak gerekmektedir (Katz, 2013: 58-59).

¹² Kültür ile beğeni karşılaştırmaları yapılarak kültürler, popüler, yüksek, orta, orta alt, orta üst ve alt gibi kategorilerde sınıflandırılmaktadır. Bireylerin beğenileri doğrultusunda kültürel yapılar şekillenmekte; kamu tarafından sunulan içeriklerden, ilgili kültüre ait bireyler yararlanmaktadır. Film, sinema, tiyatro, eğlence mekanları ve radyo gibi içerikler de bu kültürel sınıflandırmalara göre sunulmaktadır. Altkültürel programlamada yoksulluk tipleri çeşitlenmektedir ve bu çeşitliliğe uygun planlama ile kültürel içerik belirlenmelidir (Gans, 2020).

Yoksulluk üzerinde çalışan sosyologlar ve antropologlar sıklıkla kültür kavramını kullanmışlardır. 21. yüzyılın başlarında kültür, yoksulluk araştırmalarında yeniden önemli bir tema olarak ortaya çıkmıştır. Bu durumun nedeni, yapısal teorilerin kentsel yoksullar arasındaki yoksulluk ve aile yapılarına dair değişimleri (evlilik dışı doğumların artması, evlilik oranlarının düşmesi, babaların yokluğu ve şiddet gibi olgular) tam olarak açıklamakta yetersiz kalması nedeniyle, bu gelişmelerin kültürel bir çerçevede değerlendirilmesinin gerekliliğinin anlaşılmasıdır (Katz, 2013: 56).

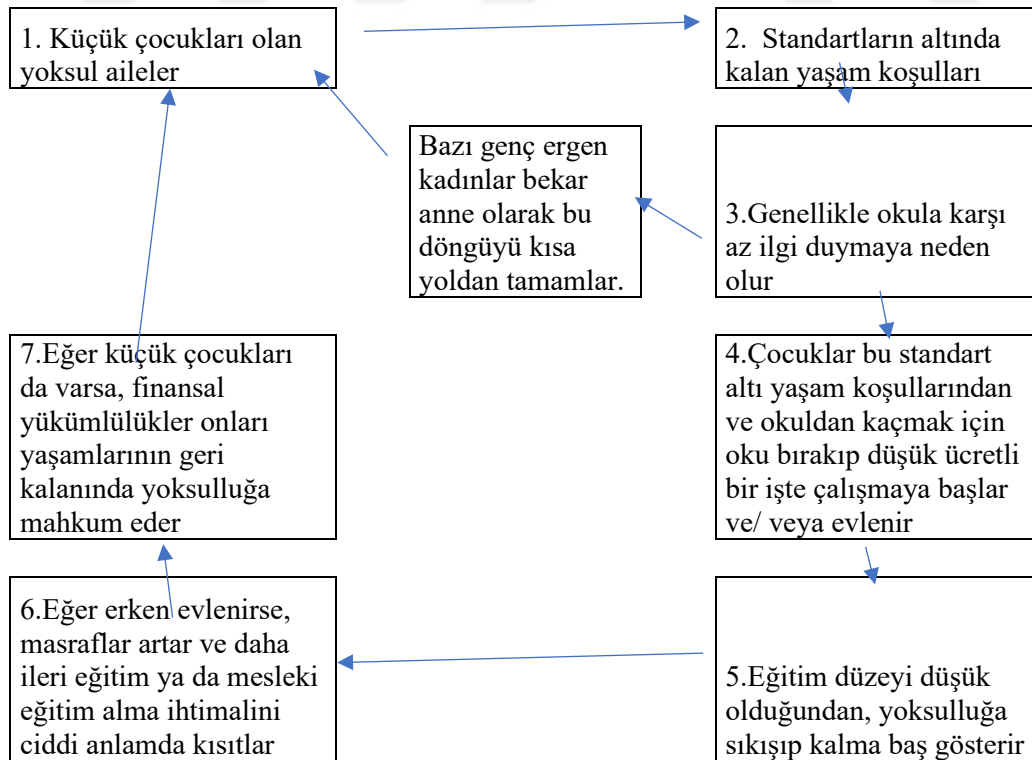
1950 yılından itibaren Türkiye'de sanayileşme ve kentleşme hareketleri başlamıştır. İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa gibi şehirlere gerçekleşen göçler sonucunda kentlerde gecekondu semtleri oluşmuştur. Gecekondu mahallelerinde ana kültürden farklı kültürel alanlar gelişmiştir. Bu kültürün toplumla bütünleşmesi, oluşan kültürün özelliklerinin çözümlenmesi ile ilişkilidir (Türkdoğan, 1977: 153). Orhan Türkdoğan, gecekonduarda gerçekleştirdiği çalışmalar ile yoksulluk kültürü araştırmalarında öncüdür. Türkdoğan'ın araştırmalarında, kentleşmenin kültür üzerinde etkili olduğu, hâkim kültüre alternatif kültürlerin geliştiği, kentlerde ve gecekonduarda kültürel farklılıkların olduğu belirtilmektedir. Yoksulluk kültürü terimi, alt sınıf kültürü, yan kültür veya alt kültür anlamlarına gelmektedir. Bu kavramlar, temel özellikleri ile aynı kültürel yapıyı ifade etmektedir. Hızla gelişmekte olan toplumlarda, alt tabakada yaşayan bireyler yoksulluk kültürünü hızla benimserler.

Yoksulluk kültürü, Tablo 1'de görüldüğü üzere belirli özellikleri barındırmaktadır. Toplumda yerleşik olan genel kültürden sapmaları ve kendine özgü çevreleri ifade etmektedir. Kentleşme ve gecekondulaşma süreçlerinin çatışması sonucunda, gecekondu bölgelerinde veya düşük gelirli halkın yaşadığı alanlarda ortaya çıkan bir alt kültürdür. Şehirlerin kenar mahallelerinde yaşayan gecekondu sakinleri veya alt kültürün özellikleri, yoksulluk kavramı etrafında şekillenmektedir. Toplum normlarından sapan davranışlar arasında alkolizm, ilaç bağımlılığı, seks işçiliği, cinayet, hırsızlık ve soygun gibi patolojik eğilimler bulunmaktadır (Türkdoğan, 1977: 147-149).

O.Lewis	O.Türkdoğan
Devlet politikaları sonucu oluşan alanların kültürü	Göç hareketi sonucu kentlerde gecekondü mahallerinin oluşması
Yoksullar arası işbirliğinin olmaması, insanları tarı aç ve tok yardım sistemleri ile yoksulluk ve umutsuzluk duygusunun devam ettirilmesi	Gecekondü mahallerinde oluşan kültür üzerine yapılan araştırmalara temellendirilmiş
İmar ve konut koşullarının berbat olduğu, kalabalık ancak aile örgütlenmesinin bulunmaması	Yoksulluğun daha çok kırsal bölgelerden kentlerdeki fiziki koşullar, gecekondü alanları
Çocukluk dönemlerinin bulunmaması, nikâhsız birliktelikler, otoriteye karşı eğilim, mahremiyetin az oluşu	Yoksulluk çiftçiler kadar kent yoksullarını da kapsar
Toplumdan ayrı tutulma, polise karşı güvensizlik, yalnız kendi dertlerine ve kendi yaşam tarzına odaklanmışlık, çaresizlik, başkasına bağlı olma ve aşağılık duygusu	Kırsal bölgelerden göç edenler, kentsel alanlarda benzer çevresel yerlerde toplanarak yeni bir kültürel alan oluşturmaktadır.
Analık duygusunun yok oluşu, zayıf benlik yapısı, cinsiyetin karıştırılması, geleceğe yönelik planlamanın olmaması tevekkül, günü kurtarma kaygısı, erkeğin ön planda olduğun dair inanç	Toplum normlarından sapan davranışlar, alkolizm, ilaç alışkanlığı, seks işçiliği, cinayet, hırsızlık, hırsızlık gibi yönelimler göstermektedir

Tablo 1: Yoksulluk Kültürü Öğelerinin Karşılaştırılması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

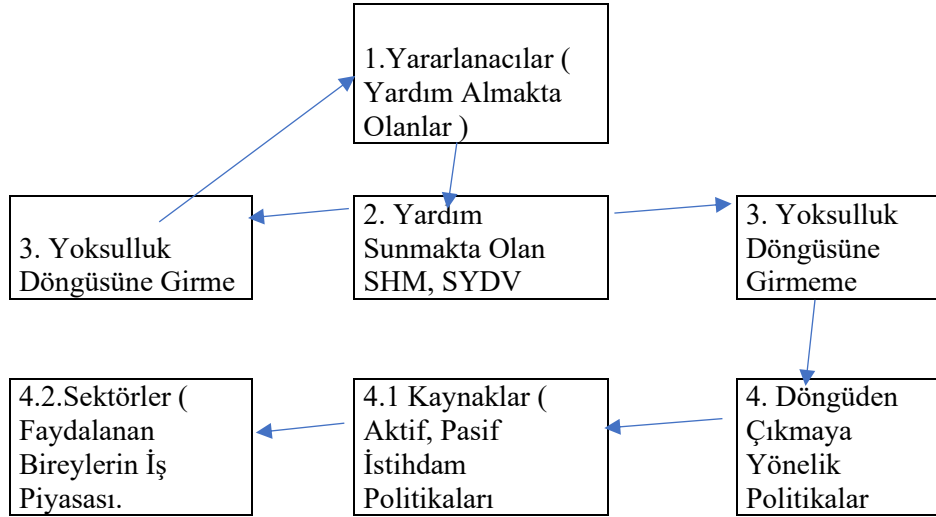

Şekil 1: Yoksulluk Kültürü

Kaynak: Zastrow, 2013: 178

Şekil 1’de görüldüğü üzere, merkeze alınan unsur çocuktur. Çocuk, bir aile ortamında doğar ve gelişir. Bu süreçte, aile içindeki yaşantılara tanık olur ve bunları içselleştirir. Bu içselleştirme süreci, ebeveynlerden ve yakın çevreden çocuklara habitusun aktarılmasına yol açar. Toplumsal yeniden üretim mekanizması nesiller arasında işler (Bourdieu, 1994: 115). Yeniden üretim mekanizması aracılığıyla davranışlar ve değerler aktarılır. Çocuklar bu habitus aktarımlarını içselleştirip sürdürürse ebeveynlerinin sosyal alanlarını ve yaşantılarını benimseme eğiliminde olacaklardır (Lahaye, Pourtois ve Desmet, 2011: 105). Çocuk gelenekleri, toplumun değerlerini, kültürü kitaplardan ya da aldığı eğitimden daha çok yaşadığı sosyal çevreden öğrenir. Sosyal çevresi sadece gecekondulu ve sakinlerinden sınırlı ise gecekondulu kültürünü öğrenecektir (Türkdoğan, 1977: 150-151). Çocuğun yaşam deneyimi ve tanıklığı, kültürün devamlılığı ve değişiminde temel belirleyicidir. Harris'e göre, yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, ebeveynlerinin yanı sıra akranlarının etkisiyle yaşam tarzını benimserler (Spolsky, 2021: 202).

Yoksulluk, nesilden nesile devam eden bir döngü olarak aktarılmaktadır. Lewis'in dünyanın çeşitli bölgelerindeki yoksul mahallelerde yaptığı araştırmalar, yoksulluğun nedenini toplumun geneline göre farklı bir yaşam tarzına sahip olmalarına bağlamaktadır. Ayrıca, kapitalist sistemin yoksulluk kültürünün temel nedeni olduğu belirtilmektedir. Bu sistem, vasıfsız bireylerin işsiz kalmasına, çalışanların ise düşük ücretlerle çalışmayı kabul etmesine yol açmaktadır. Bu durum umutsuzluk ve çaresizliği artırmaktadır. Yoksulluk kültürü oluştuğunda, ekonomik faktörler ortadan kalksa bile bu kültür devam edebilmektedir. Bu kültürü besleyen normlar ve beklentiler fırsatları kısıtlar ve toplumsal izolasyonu tetikler. Bu bireyler kendilerini özel ve umutsuz hissederler, siyasi veya örgütsel becerilerden yoksundurlar ve sorunun çözümü için bireysel veya kolektif çaba içinde değildirler. Bu durum, yoksulluk kültürü sorununun çözülmesini zorlaştırmaktadır (Zastrow, 2013: 178-179).

Şekil 2: Sosyal Yardım ve Yoksulluk Kültürü

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yoksulluk kültürü, yoksulluğun sürekliliği anlamına gelmektedir. Gelir kaynakları ve imkânları ile yoksulluk sınırının altında yaşam, yaşam biçimi haline getirilmiş, kabullenilmiştir. Yoksullar bu döngünün içinde yer alırlar. Bu döngü nesilden nesile aktararak kültür haline gelmektedir. Şekil 2'de görüldüğü üzere, verilen yardımların sürekli tekrarlanması yoksulluk döngüsüne neden olabilmektedir. Ancak yararlanmaların veya bu döngüde olan kişilerin istihdam¹³ yoluyla bu döngüden çıkmaları mümkündür.

1.3. Yapabilirlik Yoksunluğu

Yoksulluk, bireylerin ekonomik yetersizlikler nedeniyle temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumunu ifade eder. Bu kavram yalnızca ekonomik faktörlerle sınırlı değildir; aynı zamanda eğitim, sağlık hizmetlerine erişim, yetenek ve beceri eksiklikleri gibi unsurları da kapsamaktadır. Yoksulluk, bireylerin kaliteli eğitim ve sağlık hizmetlerinden mahrum kalmasının yanı sıra dezavantajlı duruma düşmelerine de yol açar. Yoksulluğun çözümüne yönelik sunulan sosyal yardımların nihai hedefi ise bu dezavantajlılık durumunun giderilmesidir. Nobel ödüllü Amartya Sen ve siyaset felsefecisi Martha Nussbaum, sosyal yardım ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi ele alırken, sosyal yardımın “yetenekler veya yapabilirlikler” temelinde değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler. Bu yaklaşım, bireyin insan potansiyelini gerçekleştirebilmesi ve

¹³ Aktif ve pasif istihdam politikaları

vatandaş olarak tam ve üretken bir yaşam sürdürebilmesi için gerekli koşulların belirlenmesine odaklanmaktadır (Katz, 2013: 271).

Amartya Sen, 1979 yılında Stanford Üniversitesi'nde sunduğu "Neyin Eşitliği" çalışması ile yapabilirlik yaklaşımının temellerini atmıştır. Sen, yoksulluğu sadece mülksüzlük, düşük gelir veya fakirlik değil, aynı zamanda yapabilirlik eksikliği olarak tanımlamış ve yoksulluğun yalnızca gelire ilgili olmadığını belirtmiştir. Yoksulluk, gelire bağlı olmayan çeşitli imkansızlıklara neden olabilir. Geliri olmasına rağmen toplumdan dışlanan bireyler, girişimlerde veya faaliyetlerde bulunma konusunda engellerle karşılaşabilir. Bu nedenle, gelir her zaman özgürlüklerin ve yapabilirliklerin kesin bir göstergesi değildir. Genel olarak, gelir hedeflere ulaşmak için bir araç iken yapabilirlik bir amaçtır. Toplumsal dışlanma, bireylerin özgürce hareket edememesi, ihtiyaç duydukları fırsatlara ulaşamaması ve işsizlik nedeniyle gerekli kaynaklara erişememeleri sonucunda temel gereksinimlerinin karşılanamaması anlamına gelir (Nussbaum, 2018: 161-162).

Sen, bu yaklaşımında bireyin değer verdiği yaşamı seçebilmesi için gerekli olan temel özgürlükleri "yapabilirlik" kavramı ile açıklamaktadır. Yapabilirlik yaklaşımı belirli argümanlar üzerine kuruludur. İlk argüman, eşitliğin değerlendirilmesidir. İkinci argüman ise insan heterojenliğidir ve eşitlik değerlendirilmesinde bu farklılıkların dikkate alınması gerektiğini savunur. Üçüncü ana argüman, bireyin değerli işlevsellikleri başarabilme özgürlüğünün değerlendirilmesidir. Dördüncü argüman ise en az iki yöne sahip olan özgürlüklerdir: uygulama yönü ve fırsat yönü.

İnsanların istedikleri yaşam biçimine ulaşabilmeleri için gerekli olan araçsal özgürlükler bulunmaktadır. Bu araçsal özgürlükler şunlardır: 1) siyasal özgürlükler, 2) iktisadi imkânlar, 3) toplumsal fırsatlar, 4) şeffaflık güvenceleri ve 5) koruyucu güvenlik. Bu özgürlükler, bireylerin kapasitelerini geliştirmelerine ve yapabilirliklerine katkıda bulunmaktadır (Sen, 2004: 57-60).

1. Siyasal özgürlükler: Bireylerin hangi ilkelerle yönetildiğini belirlemesi, ilkelere eleştiride bulunması, düzenleme yapması ve ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, farklı partiler arasında seçim yapabilme özgürlüğü, oy kullanma özgürlüğü ve katılımcı bir yönetimin sağlanmasını içerir.
2. İktisadi imkânlar: Kaynakların kullanım, tüketim, üretim ve mübadele imkanları sunulması fırsatını sağlar. İktisadi kalkınmayla gelir ve servetin artması sağlanır.

Gelir ve servet arttıkça bireylerin iktisadi hakları da aynı ölçüde artar. Bireyler kaynakları finanse edebilir ve bu imkanlara erişebilir.

3. Toplumsal fırsatlar: Toplumda sağlık, eğitim, ulaşım gibi konularda yapılan düzenlemeler yoluyla daha iyi yaşam koşulları sağlanmasıdır. Bu düzenlemeler, siyasal katılım, iktisadi faaliyetler vb. etkinliklere katılımı da mümkün kılar.
4. Şeffaflık güvenceleri: Devletin şeffaflığı, yapılan iş ve işlemlerde açıklık ve gizli işlerin yapılmasına izin vermemesi aracılığıyla güven sağlamasıdır.
5. Koruyucu güvenlik: Zor durumdaki bireyin umutsuzluk, açlık, ölüm vb. hallerden korunması için yürütülen faaliyetlerdir. Yoksullar için işsizlik ödeneği, gelir destekleri, yardımlar ve istihdam gibi düzenlemeleri içerir.

Yapabilirlik yaklaşımı, kamu müdahalelerini ve kamu politikalarının değerlendirilmesini önemseyen bir perspektiftir. Bu bağlamda, yapabilirlik yaklaşımının sosyal devlet anlayışı önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle, muhtaçlığı azaltma girişimlerinde sosyal devleti oluşturmak için verimli kaynakların nasıl üretileceği ve tahsis edileceği konusundaki düşüncelerdir. Sosyal devleti tanımlamak için hangi tür iletişimin gerekli olduğu araştırılmaktadır. Sosyal devletin değerlendirilmesi için kullanılabilecek ölçütler nelerdir ve daha değerli bir sosyal devlet ile daha az değerli bir sosyal devlet arasındaki ayrımı nasıl yapabiliriz? Ayrıca, sosyal devlete ulaşma veya onu sürdürme sürecine rehberlik eden veya sınırlandıran ilkeler ve kurallar nelerdir? Bu sorulara yanıt aranmaktadır.

Nussbaum'un yapabilirlik yaklaşımı, Sen'in yaklaşımından bazı yönlerden farklılık göstermesine rağmen, Sen'in yaklaşımını tamamlayıcı bir özellik taşır. Nussbaum'un yapabilirlik yaklaşımında, insan onuruna uygun bir yaşam hakkı temel bir hak olarak kabul edilir. Ancak belirli durumlarda insan onuru ihlal edilebilir. Bu ihlaller, içsel yapabilirlik ve birleşik yapabilirlik kavramları çerçevesinde sınıflandırılabilir (Nussbaum, 2018: 47).

Merkezi yapabilirlikler, yaşam, beden sağlığı, bedensel bütünlük, duyular, hayal gücü ve düşünce, duygular, pratik akıl, bağlanma, öteki türler, oyun ve kişinin çevresine yönelik denetim olmak üzere 10 temel yapabilirlik olarak tanımlanmaktadır (Nussbaum, 2018: 49-50). Bunlar;

- Yaşam: İnsanların yaşam hakkıdır.

- Beden sağlığı: Yeterli beslenme, uygun konutta yaşama ve her açıdan sağlıklı olma durumudur.
- Bedensel bütönlük: Özgürce hareket edebilme, istismardan korunma, cinsel tatmin imkanına sahip olma ve üreme konusunda tercih hakkına sahip olmadır.
- Duyular, hayal gücü ve düşünce: Hayal kurabilme, özgürce düşünebilme, aklını kullanma ve karar verebilme kabiliyetidir.
- Duygular: Bağ kurabilme, sevdiğinin yokluğunda yas tutabilme, minnettarlık ve hasret duyabilme, duygusal gelişimi kaygı ve korkuların zararından korumadır.
- Pratik Akıl: Hayatını planlarken eleştirel bakabilme ve iyiyi kavrayabilme yetisidir.
- Bağlanma: Başkaları ile birlikte yaşayabilme, ilgi ifade etme, empati duyabilme, insanlara eşit ve onurlu kişiler olarak davranılması, ayrımcılığı önleyici tedbirlerin alınmasıdır.
- Öteki türler: Hayvanlar, bitkiler ve doğayla ilişki içinde onların haklarını gözeterek yaşamadır.
- Oyun: Eğlendirici faaliyetlerde bulunma ve eğlenmedir.
- Kişinin çevresine yönelik denetimi: Seçim ve siyasi katılım hakkı, ifade özgürlüğü ve dernekleşme hakkı, mülk edinebilme, eşit mülkiyet hakkı, iş arama, yasal izin olmaksızın aranma ve yakalanma özgürlüğü, arkadaşları ile saygıya dayalı anlamlı ilişkiler kurmadır.

1990'lı yıllarda, kapasite yoksulluğu kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Yoksulluk, sadece gelir ekseninde ele alınmakla kalmayıp aynı zamanda temel insani kapasitelerden yoksun olma durumu olarak daha geniş bir perspektifte değerlendirilmeye başlanmıştır. Kapasite yoksunluğu kavramı, Amartya Sen tarafından klasik yoksulluk anlayışından farklı olarak ele alınmış ve geliştirilmiştir. Bu kavram, bireylerin yaşamları boyunca karşılaştıkları zorluklara müdahale etme yeteneklerini, kapasitelerini ve mevcut durumlarını değerlendirme ve müdahale etme becerisini ifade eder. Başka bir deyişle, bireyin yapabilirlikten yoksun olması, birçok hak ve fırsattan mahrum kalmasına ve mevcut durumu ile başa çıkamamasına neden olur. Bu bağlamda, bireyin yoksul bir yaşamın ötesinde alternatifler oluşturamaması, yapabilirlik eksikliğine bağlıdır.

Yapabilirlik, bireylerin kendi tercihlerini yapabilmesi ve kararlarını alabilme yetisine sahip olma anlamına gelir. Bu kavram, bireylerin güçlü yönlerini artırarak toplumun refahına katkıda bulunmalarını içermektedir (Cowger ve Snively, 2002: 110).

Güçlendirme, bireylerin yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla kişisel, kişilerarası veya politik gücün artırılması sürecidir. Bu yaklaşım, düşünce ve harekete geçme yolları sağlama perspektifidir. İnsanların güçlü yönlerini ve olumlu özelliklerini öne çıkarma, güçlendirme ve destekleme yoluyla bireylerin, grupların, ailelerin ve toplulukların kendi kaderleri üzerindeki kontrol ve gücünü artırmayı hedeflemektedir. Perspektifin kazandırılmasına yönelik çalışmalar ise sosyal hizmet alanı ile ilişkilidir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2016: 39).

Sosyal Hizmet Merkezlerinin rolü, bireylerin (müracaatçının) gücünü desteklemek, teşvik etmek, kolaylaştırmak ve potansiyelini açığa çıkarmalarına yardımcı olmaktır. Bu merkezler, bireylerin hedeflerine ulaşmasında alternatif yollar keşfetmelerine yardımcı olabilir. Ayrıca, bireylerin bireysel, ailevi, grupsal, kurumsal ve topluluk güçlü yanlarına odaklanarak karşılaştıkları sorunlara çözüm önerileri sunabilirler. Bu bağlamda, bireyin olumlu özellikleri ve becerileri (eğitim, iş, iletişim, liderlik, sosyal, teknoloji vb.) değerlendirilir. Sosyal Hizmet Merkezleri, bireyin güçlü ve dirençli olduğu yanları belirleyerek çözüm yollarının saptanması ve uygulanmasına yönelik süreçlerde rehberlik ederler.

O.Lewis (1971: 62)'e göre, yoksulluk kültürünün geleceğinde sosyal hizmet merkezlerine önemli görevler düşmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının temel çözümü, yaşam seviyelerinin aşamalı olarak artırılması ve orta sınıfa dahil olmalarına destekleyici çalışmalar¹⁴ yürütülmesidir. Yoksulluk kültürünün ortadan kaldırılması, bireyin zihinsel¹⁵ dünyasının devrimci bir anlayışla yeniden yapılandırılması ile toplumda temel yapısal değişiklikler yaratmayı, gelir dağılımının yeniden kurgulanmasını, yoksulların örgütlenmesini, var olduklarını ve bir yerlere ait olduklarını göstererek aidiyet duygularını güçlendirmeyi, güç ve liderlik duygusu kazandırmaktır.

Yapabilirlik yaklaşımı, sosyal yardımları sosyal güvenliğin tamamlayıcı bir unsuru olarak değerlendirmekte ve bunları araçsal özgürlük türü şeklinde ele almaktadır. Bu bağlamda, sosyal yardımlar koruyucu güvenlik tipi özgürlük aracı olarak tanımlanmaktadır. Yapabilirlik yaklaşımı açısından araçsal özgürlükler, kişilerin yapabilirliklerini doğrudan

¹⁴ Gerekirse; Ruhsal sağlıkları desteklenerek psikiyatri desteği ile süreç yürütülmeli, gerektiğinde ilaç kullanımı sağlanmalıdır. Büyük insan kitlelerinin yoksulluk kültürü içinde yaşadığı az gelişmiş ülkelerde böyle bir sosyal hizmet çözümü mümkün görünmemektedir.

¹⁵ Bourdieu'da "habitus", Parsons ta "eylem halinde olan kişi" ifade edilir.

artırma ve birbirinin eksikliğini gidererek birbirini güçlendirme özelliklerine sahiptirler (Sen, 2004:59-60).

Yapabilirlik yaklaşımı açısından sosyal yardımlar, kişilerin zor durumlarda olmaları ve maddi şartların yaşamlarını olumsuz etkilemesi durumunda devreye sokulan bir araçtır. Bu açıdan sosyal yardımlar kişilerin sefaletle daha ileri boyutta açıklıkla yüzleşmesini önleyen toplumsal güvenlik ağlarındandır. Sosyal yardımlar, toplumsal güvenlik ağı¹⁶ kapsamında sosyal güvenliğin tamamlayıcı bir unsuru olarak sosyal devletin sosyal alanda yapacağı yatırımlar arasında yer almaktadır. Bu yatırımlar arasında; eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, sosyal refah ve konutun geliştirilmesi ile ilgili yatırımlar bulunmaktadır (Güven, 2005: 101).

Yardımların hangi kesime sunulacağı belirlenirken veya hedefleme yapılırken bazı türden saptırmaların ortaya çıkabileceği göz ardı edilmemelidir. Bu olası saptırmalar belirsiz hedefleme olarak adlandırılmakta olup Bildirişimsel Saptırma, Özendirme Saptırması, Faydasızlık ve Utanç, İdari Maliyetler, Özel Hayatın İhlali ve Yozlaşma, Siyasal Sürdürülebilirlik ve Kalite şeklinde beş grupta toplanabilmektedir (Sen, 2004: 192-193).

1. Bildirişimsel Saptırma: Gerçek ihtiyaç sahibini kapsam dışı bırakma ve ihtiyacı olmayanı kapsama alma karşı karşıya kalabilir. Sosyal yardımlara ihtiyaç duyan bireyin utanma ve damgalanma nedenlerin dolayı başvuru yapmaktan kaçınmasıdır. Diğer durum ise sosyal yardımların istismara açık olan yapısıdır. Yardıma ihtiyacı olmamasına rağmen yardım talep etme ve yardımdan yararlanan bireyin kayıt dışı mal varlığı, geliri olanların durumudur. Diğer istismar durumu ise mükerrerlik durumu olan kişinin farklı kurumlardan ayrı ayrı yardım almasıdır (Taşçı, 2008: 5).
2. Özendirme Saptırması: Yardımlardan faydalanan bireyin daha fazla kazanç elde etmesi halinde sosyal yardım kaybetme ihtimali iktisadi faaliyete ilişkin caydırıcı¹⁷ etki yaratabilir. Caydırıcı etki, sosyal yardım ile çalışma ilişkisi arasındaki örüntüde ortaya çıkmaktadır. Düzenli bir iş sağlanamaması sebebiyle sosyal yardımlar, çalışma hayatına katılımın önüne geçerek önem kazanmakta ve öncelik haline gelmektedir. Bu bağlamda, sosyal yardımın sürekliliğinin sağlanması yararlanıcılar

¹⁶ Sosyal alanda yapılacak yatırımlar sosyal sektör yatırımları olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda sosyal yardımlar, sosyal sektörler harcamalarının eksik kaldığı yönde devreye girerek, kişilerin işlevsellik ve yapabilirliklerini gerçekleştirmelerini imkân sağlayan araçsal özgürlük ve toplumsal güvenlik ağı olarak tanımlanabilir (Aca, 2019: 163).

¹⁷ Temelde işgücü piyasası ile kurduğu ilişkide sosyal yardımın devamının sağlanmasına yönelik kayıt dışı çalışmanın teşvik edilmesi

açısından temel unsurlardan biri olmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2018: 84-85). Sosyal yardımların sürekli olması için kayıt dışı çalışma eğilimi artış göstermektedir. Bu durum, bireylerin sosyal güvenceden yoksun kalmasına neden olabilmektedir. Güvencesizliğin kuşaklar arası aktarımı, aynı zamanda sosyal yardımların da kuşaklar arası aktarımı ile paralellik göstermektedir (Kutlu, 2015).

3. Faydasızlık ve Utanç, İdari Maliyetler; Kişiyi damgalama ¹⁸ etkisi yaratarak gerek kişinin özsaygısında gerekse etrafındakilerin kişiye saygısında olumsuz bir etki yaratabilir. Sosyal yardım uygulamalarında yardımdan yararlanacak kişinin tespiti sürecinde genel olarak gelir testi gerçekleştirilir. Gelir testinin kişiler arasında muhtaç olma ya da olmama şeklinde ayrıma neden olabildiği, onur kırıcı olduğu ifade edilebilmektedir. Yoksulların tespiti ve yardımların yapılması sürecinde utanma ve damgalanma duygusuna neden olmaktadır. Gelir testine uygun olan kişinin damgalanması, damgalanmama korkusundan dolayı başvuruda bulunmaması da olumsuz psikolojik etkileri bulunmaktadır (Taşcı, 2008: 3-4).
4. Özel Hayatın İhlali ve Yozlaşma: Hedef grup seçilir iken idari maliyetlere ve bürokratik gecikmeler yaşanması, soruşturulan ve sorgulanan gruba ya da kişiye ilişkin mahremiyetin zedelenmesine de yol açabilir. Yararlanıcıların durumunu kanıtlama sürecinde gelir testi, hane ziyareti gerçekleştirilir, bu da mahremiyetin zedelenmesine yol açabilir. Bu süreç yardım alanlarının statülerin mahremiyetinin korunmaması, düşük statüye mensup oldukları yönde alçaltıcı deneyimi, küçümsenme hissi gibi davranışlardır (Günaydın, 2023:195).
5. Siyasal Sürdürülebilirlik ve Kalite: Yardımdan faydalananlar genel olarak siyasal bakımdan zayıf kişilerdir¹⁹. Bu zayıf kişiler programında uygulanmasında zorlamak ya da kalitesini korumak bakımından gerekli nüfustan yoksun olabilirler Karadoğan (2018: 219)'ın Sosyal Yardımlar Zararlı Mı adlı çalışmasında; Siyasi beklentiye karşılık verme, oy gelebilir beklentisi ile sosyal yardımların sunulduğuna yönelik

¹⁸ Bireyi farklı ve aşağı gösteren işarettir. Biz ve onlar, kabul edilebilir/edilemez şeklinde ayrımlara hizmet eder. Yardımdan yararlananları yetersiz, beceriksiz, tembel ve suçlu; yoksul olmamasına rağmen yararlananları ise becerikli ve çalışkan şeklinde nitelendirilmesi (Walker,2014).

¹⁹ Siyaset ile ilişkileri günü birlik olup, gününbirlik yaşayan, gelecek planlaması olmayan, siyaset ile secim dönemlerinde ilişki kuran, secim dönemlerinde hatırlanan, siyasi bağları zayıf, yeterli temsiliyet sağlamamayan kişi.

verilere ulaşmıştır. Klientalist²⁰ ilişkilerin sosyal yardımlar ile pekiştirilmesi izleri görülmektedir.

1.4. Sosyal Yardım

Sosyal yardım, sosyal politika çatısı altında yer almaktadır. Bu çatı altında sosyal hukuk ve sosyal güvenliğin parçası olarak değerlendirilmektedir (Çengelci, 1993: 9). Sosyal güvenlik; sosyal yardım, sosyal sigorta ve sosyal hizmet olmak üzere üç ayaktan oluşur. Sosyal sigorta, çalışmaya dayalı primli bir rejimdir. Sosyal yardım ve sosyal hizmetler ise çalışmaya dayalı olmayıp primsiz bir rejimi kapsar. Sosyal yardım, çalışma hayatında düzenli maaş ve ücrete destek olarak sağlanan ve işveren tarafından işçilere verilen maddi ve maddi olmayan desteklerdir. Kamusal sosyal yardımdan farklı olarak sosyal yardım, ihtiyaca yönelik olmayıp, işçinin refah ve moral düzeyini yükselterek insan odaklı bir çalışma ortamı oluşturmayı amaçlamaktadır. Sosyal yardım ve sosyal hizmetler, devletin sosyal güvenlik kurumları ve yöntemleri aracılığıyla muhtaç kişilere ayni ve nakdi yardımlar sunan kamu hizmetleridir (Seyyar, 2011: 113).

Sosyal yardım²¹ kavramı, genellikle devletin yoksullukla mücadele amacıyla geliştirdiği ve sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı bir işlevi olan uygulamalardır. Sosyal yardım bu işlevi ayni ve nakdi destek programları ile yürütür ve primsiz²² ödemelerdir (Metin, 2011: 185).

Sosyal yardım kavramı, çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Sosyal yardım, olağanüstü durumlar sebebiyle, sosyal güvenliğe dâhil olup olmamasına bakılmaksızın, sosyal güvenlik sisteminin sağladığı emeklilik, işsizlik veya diğer haklardan elde edilen gelir desteğinin yetersiz olması durumunda, kişisel gelirlerinin yeterli olmaması nedeniyle ihtiyaç sahiplerine yapılan gelir transferidir. Sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler alanındaki diğer tanım, bireylerin kendi kontrolleri dışında gelişen nedenlerden dolayı

²⁰ Kaynakların müşterilik ilişkisine aracılık ederek, bu aracılık sonucu bağımlı tabanları oluşturarak siyasi faydanın sağlanması (Bora,200).

²¹ Sosyal Yardımlar, ASHB bağlı Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü koordinasyonunda yürütülmekle birlikte, Kaymakamlıklara bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından kriterleri sağlandığı takdirde sunulan ayni ya da nakdi desteklerdir. Ayrıca Valiliğe bağlı Sosyal Hizmet Merkezleri Müdürlükleri de Sosyal Ekonomik Destek Hizmeti kapsamında destek sunmaktadır.

²² Sosyal güvenlik rejimleri, Primli ve Primsiz model şeklinde sınıflandırılmaktadır. Primli modeli uygulayan ülkeler, sosyal sigortalar sistemleri içinde kaynak aktarımını sağlar, yararlanan bireyden kesinti yapılmış, karşılıklıdır. Primsiz model de ise genel vergilerden finanse edilerek kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan karşılıksız yardımlardandır. Muhtaçlık şartları ve ihtiyaç tespitine bağlı olarak yapılır.

mahalli durumlarına göre asgari geçim koşullarını sağlayamayanlara yönelik olarak uygulanan maddi ve maddi olmayan kamu faaliyetlerinin bütünüdür. Bu faaliyetler, muhtaçlık kriterine göre belirlenir ve bireylerin en kısa sürede kendilerine yeterli hale gelmelerini sağlamak amacıyla sunulur (aktaran Kesgin, 2011).

Ekonomik ve sosyal yönden zayıf ve korumasız kişiler desteklenerek işgücü piyasasına kazandırılması sosyal yardımların etkinliği ile doğru orantılıdır. Sosyal yardımlar, bireyin işgücü piyasasına katılımını sağlamanın yanı sıra toplumsal yaşama yeniden entegrasyonuna da katkıda bulunmaktadır (Karadoğan, 2018: 207).

Yoksullukla mücadelede en sık başvurulanan yöntemlerden biri sosyal yardımdır. Sosyal yardım kavramı, yapılan araştırmalarda nakit desteği, gelir desteği ve sosyal koruma gibi terimlerle benzerlik göstermektedir. Ancak, akademik ve kurumsal literatürde ve yabancı kaynaklarda yaygın olarak sosyal yardım terimi kullanılmaktadır (Yılmaz, Aksanyar ve Güler, 2018: 599).

Kendi kontrolü dışında yoksul olarak doğan veya sonradan yoksulluğa düşen bireyler ve ailelere, genellikle devlet bütçesinden sağlanan ve prim ödemesine bağlı olmayan maddi yardım ve desteklerdir. Ülkemizde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, 14 Haziran 1986 tarihinde yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile kurulmuştur. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, yardıma muhtaç tüm vatandaşları kapsamaktadır (Seyyar, 2011: 114-115).

Sosyal yardımlar, gelir dağılımının düşük gelirli grupların lehine düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Bu yardımlar yaşlılık, malullük, yetim ve öksüz maaşlarını, engelli aylığını gibi çeşitli destekleri içermektedir. Sosyal yardımlarla, gelirin dengelenmesi ve düşük gelirli bireylerin yaşam standartlarının iyileştirilmesi amaçlanmaktadır (Salan Gül, 2006: 276).

Dünya Bankası, sosyal yardımı gelir testi yöntemi ile yapılan nakdi fayda olarak tanımlamaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü ise ihtiyaç sınırındaki kişilere vergilerden karşılanmak üzere verilen faydayı en düşük ihtiyaç sınırını etkili şekilde kullanmak olarak tanımlamaktadır.

Yoksulluğu tanımlamak için kullanılan kriterler temel alındığında, yoksulluğu ölçen evrensel bir araç bulunmamaktadır. Yoksulluk genellikle mutlak ve göreceli yoksulluk olarak iki ayrı kavramla değerlendirilmektedir ve bu doğrultuda sayısal sınırlar

belirlenmektedir. Bu sayısal sınır, gelir seviyesi kavramı ile açıklanmakta ve yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli asgari gelir düzeyini temsil etmektedir; bu durum gelir yoksulluğu olarak tanımlanmaktadır. Gelir testi yöntemi “Yoksulluk Sınırı ²³” olarak kabul edilen seviyenin altında yaşayan kişileri belirlemektedir. Yoksulluk sınırı, yoksul olanlar ile olmayanları belirlemek ve toplam nüfus içindeki oranlarını tespit etmek amacıyla kullanılır. Bu yoksulluk sınırının altında gelire sahip olan kişiler belirli transferlerden yararlanma hakkına sahiptir (Aktan, 2002:19). Yoksulluk sınırında bulunan bireyler için sosyal yardımlar cazip hale getirilmemelidir. Sosyal yardımların caydırıcı olabilmesi adına, faydalananlara çalışma zorunluluğu getirilmelidir (Zastrow, 2013: 184). Sosyal yardımlardan faydalanmada kullanılan yoksulluk veya muhtaçlık tespiti, kişileri yoksul veya muhtaç olarak etiketlemek (damgalamak) yerine çalışmaya teşvik etmeyi amaçlar (Arın, 2013: 237-238).

Sosyal yardım kavramı tek bir tanımla açıklanamasa da bazı ortak özellikler içerir (Yılmaz, Aksanyar ve Güler, 2018: 600).

1. Sosyal yardım, “yoksul” kişi ve grupları hedefler, kurumsal, kurallı, örgütlü, hedef odaklı, yapısıyla ayrışır, katılım isteğe bağımlı olup, primsiz sistemdir.
2. Uygulayıcılar, uygulama amaçları ve usulleri, yerel koşullara ve yaşam tarzına göre değişiklik gösterir. Sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcı unsuru olarak sosyal hizmet uygulamalarıyla birlikte kullanılmaktadır.

Yoksulluk sorununun çözümlerinden biri olarak bahsedilen sosyal yardımlar, ayni ve nakdi yardımların bütününe kapsamaktadır. Bu yardımların uygulanma sürecinde ve çıktılarında bazı sorunların ortaya çıktığı belirtilmektedir (Taşçı, 2018: 15). Bu sorunlardan birisi sürekli sosyal yardım almak suretiyle yardıma bağımlılık geliştirilmesidir. Sosyal yardımlardan yararlanmak veya bu yardımlardan yararlanmaya devam etmek amacıyla gelir getirici düzenli bir iş arayışında olmamak, bireyin tembelliğe yönelmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle, sosyal yardımlar “bağımlılık” ve

²³ Devereux (2021: 157)’a göre haneler için 3 tip gelir testi bulunmaktadır. Basit gelir testi; Yardım talep eden hanenin geliri, büyüklüğü, hanede yaşayanların demografik yapısını ve gelir durumunu değerlendirmeye dayalı bir sistemdir. Sofistike gelir testi; aile büyüklüğüne, mevsimsel durum, barınma, üniversite eğitimi ve büyük sağlık harcamaları gibi önemli kalemlerin maliyetlerine göre belirlenir. Üçüncü parametre testi ise; konutun özellikleri ve konumu, aile yapısı, meslek, eğitim, hane reisinin cinsiyeti, dayanıklı tüketim malları sahipliği gibi değişkenlere bağlı olarak oluşturulan ölçütlere değerlendirilmesidir.

“tembellik” ile ilişkilendirilmektedir (Çakır ve Aldemir, 2001: 179). Temel amaç, bireyin mümkün olan en kısa sürede istihdama dahil olarak gelir elde etmesi ve kendi geçimini sağlayabileceği bir duruma ulaşmasını sağlamaktır. Bu kapsamda, işletmelerin istihdama katılımını teşvik etmek amacıyla gerekli vergi düzenlemeleri ve destekleyici politikalar uygulanmaktadır. Ayrıca, sosyal yardımlar yalnızca çalışanın işletmeye bağlılığını artırmakla kalmayıp, aynı zamanda işletmenin verimliliğinde de önemli rol oynamaktadır (Dilik, 1980: 65-66). Dolayısıyla, sosyal yardımların bir geçiş fonksiyonu üstlendiği ve güçlendirme amacı taşıdığı ifade edilmektedir (ASHB, 2025). Yararlanana güç kazandırma veya motivasyon kaynağı sağlayarak bir sıçrama tahtası işlevi üstlendiği belirtilmektedir; bununla birlikte, bağımlılık oluşturabileceği yönünde endişeler de dile getirilmektedir (Haarmann, 2016: 204-205).

Sosyal yardımlar yoksullukla mücadelede önemli bir rol oynar. Bununla birlikte, yoksulluğun azaltılmasında geçici bir işlev görmektedirler. Sosyal yardımların etkinliği açısından bakıldığında, yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmada sınırlı kalmaktadırlar. İş olanaklarının artırılması, işgücü niteliğinin geliştirilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sosyal hizmetlerin geliştirilmesi²⁴ gibi çok yönlü politikalara ve bunların kararlı şekilde uygulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal politika ve sosyal güvenlik sistemindeki eksiklikler, sosyal harcamalar aracılığıyla giderilmektedir. Sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak, toplumda ihtiyaç sahibi olan bireylere gelir transferleri yapılmaktadır (Koray, 2020: 468-469).

1.5. Bütünlük İçinde Eriyen Kişilik: Yoksulluk Kültürüne İlişkin Kuramsal Çerçeve

Çalışmamızın yoksulluk kültürü üzerine odaklanması, sosyolojik bir araştırmanın yanı sıra kuramsal bir zemine dayandırılma gerekliliğini ortaya koymaktadır. Araştırma sorularının çalışma sonunda ulaşılan sonuçlar ile doğrulanması veya doğrulanmaması, izlenen teorik çerçeveye bağlıdır. Bu kuramsal çerçeve, toplumsal modeller bağlamında açıklanabilir. Sosyolojik açıdan toplumsal değişim, toplumun yapısını oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bu ilişkileri belirleyen kurumların tarihsel süreç içerisinde değişimini incelemektedir. Bu değişimler, birey ve grupların davranışlarını etkileyerek norm ve değerlerde farklılıklara neden olmaktadır (Koçak Turhanoglu, 2011: 3). Kongar'a

²⁴ Sosyal Hizmet Merkezlerinin görevleri kapsamında bahsedilen eğitim ve danışmanlık, sosyal destek ile ilgili çalışmaların sunulması, planlaması adına mekanizmaların geliştirilmesi

göre toplumsal değişim hem bir toplumsal olay hem de bir olgu olup, teknolojik değişimin yanı sıra insanlar arası ilişkilerin değişmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Kongar, 2014: 23-24). Toplumsal değişim kuramlarını; Büyük Boy Kuramlar, Orta Boy Kuramlar ve Küçük Boy Kuramlar olarak üç şekilde açıklamaktadır (Kongar, 2014: 58).

Mevcut durumda, Büyük Boy Kuramlar²⁵, toplumsal değişimi açıklamada yeterli olmamıştır. Günümüzdeki bilgilerle bu kuramların toplumsal değişimi açıklayamayacağı düşünöldüğünden, toplumsal değişimi toplumun alt sistemlerine odaklanarak açıklamaya çalışan Orta Boy Kuramlar²⁶ geliştirilmiştir. Orta Boy Kuramlar, demografik ve ekolojik değişim, iç göçler, kentleşme, alt kültürler ve sapma davranışlar, toplumsal tabakalaşma ve hareketlilik gibi konulara odaklanmaktadır.

20. yüzyılın ortalarından itibaren gerçekteşen toplumsal değişimlerle birlikte, birçok yeni kuramsal çerçeve geliştirilmiştir. Ancak bu yeni kuramlar, işlevselci ve çatışmacı kuramlar kadar geniş kapsamlı olamamıştır (Collins, 2015: 11-12).

Bu çalışmada, iki önemli sosyolojik kuram ele alınacaktır. İlk olarak, Lewis'in yoksulluk kültürü olgusu tespitinde bulunduğu dönemde başvuru alan temel sosyolojik kuram olan işlevselci kuram incelenecek ve bu kuramın toplumsal yapıyı oluşturan bireylerin norm ve değerler üzerindeki konsensüsüne yaptığı vurgu değerlendirilecektir. İkinci olarak, işlevselci kurumun toplumsal değişimi açıklayamamasında eksiklerin olduğu farklılık görmemesi yönü ile eleştirilmiş, bu nedenle çatışma ve eleştiriyi ön plana çıkaran çatışmacı kuram üzerinde durulacaktır. İşlevselci ya da Yapısal İşlevselci kuram yoksulluk alt kültüründe bir sistem olmasından dolayı sistem kavramını öne çıkarması ile Talcott Parsons'ın perspektifinden, çatışmacı kuram ise neoliberal dönemde toplumsal yapıyı açıklamada temel başvuru kaynağı olan Pierre Bourdieu'nun görüşleri çerçevesinde analiz edilecektir. Kültür ve alt kültür tanımlarından da anlaşılaacağı üzere, kuşaklar arası aktarımda kültür olgusunun odakta olması bireyi kuşatan yapısı ve çevresel koşullar yadsınamazdır. Bu bağlamda Bourdieu'nun sermaye, habitus ve alan kavramsallaştırması, bu kavramların saha çalışmalarına dayanmaktadır. Bu bağlamda

²⁵ Bütün insanlık tarihini kapsayan evrensel kuramlar; organizmacı, evrimci ve diyalektik modeller, orta boy kuramlardan farklı olarak toplumsal değişimin genelden özele, yada özelden genele doğur ele alınmasıdır. Yani tüm insanlığın değişime kanunlarını bulmak, bu kanunları özel toplum birimlerine uygulayarak değişimi açıklamaktır (Kongar, 2014: 58).

²⁶ Toplumu, değişimin birimi olarak ele alan kuramlar; yapısal-fonksiyonel ve çatışmacı modellerdir. Değişimi, tek tek toplum birimlerini inceleyerek, gözleyerek anlamak geliştirilen modeli tüm insanlığa genellemektir (Kongar, 2014: 58).

yoksulluk kültürü çalışmamızda kuramsal açıklamada işlevsel olacağı teori ve saha pratiği bağlamında diğer çatışmacı kuramcılardan ayrılır.

1.5.1. Talcott Parsons ve Yapısal İşlevselcilik Yaklaşımı

İşlevselci yaklaşım, yoksulluk kültürünü toplumsal işlevleriyle ele alır. Bu bağlamda kuramsal temel olarak yapısal işlevselci yaklaşım²⁷ kullanılmaktadır. Yapısal işlevselci yaklaşım, geniş normatif teorilerden etkilenecek toplumsal evrim, denge, farklılaşma, toplumsal eylem ve toplumsal kültür kavramlarını ayrıntılı olarak inceler. Bu çerçevede iki temel düşünce geliştirilmiştir: İlk olarak, yapı işlevsellik kazandığında gelişir ve işlevler yapıları oluşturur. İkincisi, toplumsal yapı ve birimlerin toplumsal sistem içinde işlevsel olması, yani ihtiyaçları karşılaması ve parçalarla bütünleşmesidir (Kongar, 2014: 153-154). Yapısal işlevselci yaklaşım, toplumsal sistemleri incelerken bireye odaklanır. Bireyi toplumsal bir rol içinde değerlendirir ve ona aktör²⁸ olarak atıfta bulunur (Kongar, 2014: 154).

Yapısal işlevselci yaklaşım, toplumsal yapıların diğer yapılar için işlevsel önemine odaklanır. Toplumsal sistem, varlığını sürdürebilmek için ihtiyaçlarını karşılayacak işlevleri yerine getiren kurumlara dikkat çeker. Yaklaşım, toplumun alt sistemlerindeki değişimleri açıklarken toplumsal değişme dinamiğini de ortaya koyar. Bu nedenlerle araştırmanın kuramsal dayanağı olarak seçilmiştir. Yoksulluk kültürü, toplumun bir alt sistemi olarak değerlendirilir. Alt kültürün işlevlerini sürdürebilmesi için kritik unsurların belirlenmesi önemlidir. Bu çalışma²⁹, alt kültürün normları ve değerlerinin yoksulluk kültürü üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

İşlevselcilik, modern sosyolojinin temel yaklaşımlarından biridir. 20. yüzyıl boyunca önemli bir etkiye sahip olmuştur. Özellikle Amerikan sosyolojisinde uzun yıllar boyunca yaygın olarak kullanılmıştır (Poloma, 1993). Bazı sosyologlar, sosyolojik çözümleme ile yapısal işlevsel çözümlemeyi eşdeğer görmeye başlamışlardır (Wallace ve Wolf, 2012).

²⁷ Yapı: toplumda kalıplaşmış, süregelen sosyal etkileşim/ilişkilerdir. Yapısal İşlevselcilikte, yapısal ve işlevsel terimler bir arada kullanılmadığı durumlar var olmakla birlikte genelde birbirine bağlıdır (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 62).

²⁸ Eylemi yerine getiren, eylemselliği olan birey

²⁹ Araştırmada elde edilen bulguların, içinde anlam kazandıkları daha geniş yapılar bakımından yorumlanmış olması yapısal işlevselciliğin temel yaklaşımıyla örtüşmektedir.

20. yüzyılın büyük bölümünde hem sosyolojide hem de sosyal antropolojide önemli bir etkiye sahip olmuştur. İşlevselcilik, toplumların sürekli, birbirine bağlı ve istikrarlı olduğunu, parçaların bütün oluşturduğunu ve bu parçaların her birinin toplumun istikrarını sürdürmesi açısından belirli görevleri yerine getirdiğini varsayar. Toplumu bir arada tutan ve düzeni sağlayan şeyin, toplum üyeleri tarafından üzerinde uzlaşılan ve ortak olarak paylaşılan temel değerler olduğu görüşünü savunur. Ayrıca işlevselcilik, insan eylemlerinin toplumsal değerler etrafında şekillenen toplumsal çevre tarafından biçimlendirildiği varsayımına dayanır. Sahip olduğumuz değerler ve tutumlar, ilişkilerimiz ve etkinliklerimiz içinde yaşadığımız toplumun yapısı ve örgütlenme tarzından büyük ölçüde etkilenir (Gönç Şavran, 2013: 3-4).

İşlevselci yaklaşım, çatışma yaklaşımında da ifade edeceğimi üzere; Marksizmin aksine çatışmadan ziyade birliği ve uyumu vurgulayan bir perspektiftir. İşlevselcilik, toplumu ortak düşünce, fikir, duygu ve inançların paylaşıldığı ve genel bir görüş birliğinin bulunduğu bir bütün olarak tanımlar. Bu bakış açısına göre, toplumda iş birliği, uyum ve denge hakimdir. Bireylerin toplumun değer ve normlarını benimseyerek toplumsallaşması, bir değer uzlaşısı oluşturur ve böylece bireyler ortak bir görüş birliğine sahip olurlar. Bu nedenle işlevselcilik, bir uzlaşma teorisi olarak nitelendirilir (Cuff vd., 1989: 25). Bu yaklaşıma göre, toplumdaki çatışmalar geçici durumlardır. İşlevselciliğin temel kavramları arasında uyum, denge, sistem, işlev, işlevsel gereklilikler, karşılıklı bağımlılık, dayanışma ve bütünleşme yer alır (Cuff vd., 1989: 66-67).

Modern sosyolojide İşlevselciler, toplumları kendi kendine yeten, öz düzenlemeye sahip sistemler olarak kavramsallaştırmaktadır. Toplumsal yapıları ise sistemin korunmasına yönelik belirli işlevleri açısından açıklamaya çalışmışlardır (Gönç Şavran, 2013: 4). Parsons'ın sistem kavramı üzerine yaptığı çalışmalar nedeniyle, modern sosyolojide yapısal işlevselcilik olarak ifade edilmektedir. Yapısal işlevselcilik, işlevselciliğe alternatif bir kavram olarak da kullanılabilmektedir (Jary ve Jary, 1991: 633). Bu yaklaşım, toplumun yapıları ve bu yapıların diğer yapılar için olumlu ya da olumsuz sonuçları bağlamında işlevsel önemlerini vurgulamaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 62).

Toplumsal insan toplulukları, birbirine bağımlı ve farklılaşmış birimlerden oluşmaktadır. Bu birimler arasında bireyler, aileler, akrabalık yapıları, yaş ve cinsiyet kategorileri ile statü grupları yer almaktadır. Sosyoloji bilimi “toplum” kavramını, antropoloji ise

“kültür” kavramını kapsamlı toplumsal sistemler olarak tanımlamaktadır. Aile, akrabalık yapıları ve bireyler gibi analitik yapılar ise bu toplumsal sistemlerin alt sistemleri olarak değerlendirilmektedir (Bottomore ve Nisbet, 2019: 362). İşlevselliğin temel sorusu, bu birimlerin karşılıklı bağımlılığını nasıl etkilendiğini ve parçaların bütüne nasıl katkı sağladığını araştırmaktır.

Toplumsal ve kültürel olgular, toplumsal-kültürel sistem içinde işlevlerini yerine getirir. Toplumun kısımları bütünü oluşturur ve bu parçalar toplumdan ayrı düşünülemez. Herhangi bir kısımda meydana gelen değişiklik, sistemin diğer kısımlarında dengesizliğe ve sistemin yeniden düzenlenmesine neden olur. Toplumun ve parçalarının birbirleriyle ilişkili olduğunu ve toplumun bir sistem olarak işlediğini öne süren yaklaşımdır. Bu yaklaşımda önemli olan, sistemin işleyişinin kesintiye uğramamasıdır (Burcu, 2015: 45). Toplum, sürekli etkileşim halinde bulunan alt sistemlerden meydana gelen bir bütündür. Toplum, kendisini oluşturan unsurlardan daha büyük ve kapsamlı bir bütünlük arz eder. Toplumun en temel işlevi bütünleşmedir. Alt sistemler, toplumla ve diğer alt sistemlerle entegre olabilmektedir. Her bir alt sistem, diğer alt sistemlerle uyumlu bir bütünlük içindedir (Kızılçelik, 2008: 112). Bu uyumluluk sayesinde, alt sistemlerin her biri kendi işlevini yerine getirir ve böylece toplumsal uyum ve bütünlük sağlanır (Kızılçelik, 1992: 63). İşlevselci teori bu bağlamda bir uyum teorisidir. Toplumsal bütünlüğün sağlanmasında denge ve düzen öncelikli olarak değerlendirilmelidir. Düzen, değerler ve normlarla sağlanmakta olup, toplum üyeleri arasındaki değer uyumu ile desteklenir (Kızılçelik, 2008: 112).

İşlevselciler, "bir toplumsal sistemin birbirleri ile ilişkili kısımları"nı ifade etmektedir (Wallace ve Wolf, 2018: 43). Toplumsal sistemlerin analizinde İşlevselciler üç esas öge üzerinde durmaktadırlar:

- Sistemlerin kısımlarının birbirleri ile ilişkili ve bağlantılı olması,
- Toplumsal sistemde bir organizmanın normal veya sağlıklı durumuna benzer, normal veya denge halinde bir durumun mevcut olması,
- Sistemin tüm kısımlarının normal hale dönmek için yeniden düzenlenmesidir.

Bu üç öge aracılığıyla toplumsal sistemlerin dengeyi nasıl koruduğu ve yeniden denge haline geldiği çözümlenmektedir.

İşlevselciler, “değerler”³⁰ ve “değerlere önem vermek” olmak üzere iki temel belirgin özelliği bulunduğunu iddia etmektedir. Bu bağlamda İşlevselciler toplumun üyelerince paylaşılan hususlara ve toplumun birliğine önem vermektedir (Wallace ve Wolf, 2018: 43-44).

İşlevselcilik teorisine göre aile, değerlerin aktarımı ve toplumun temel yapı taşı olarak toplumsal devamlılığı sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. İşlevselciliğin mikro boyutu aile içi ilişkilerle ilgilenirken, makro boyutu ise aile ile diğer kurumlar arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Mikro düzeyde, ailenin kendi üyelerine yönelik işlevi incelenirken; makro düzeyde, toplum ve diğer toplumsal kurumlar açısından işlevleri değerlendirilmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2013: 38).

Bu toplum modeli, çatışma ve çelişki öğelerine değil, tutarlılık ve uyum öğelerine odaklanır. İşlevsellüğün sürdürülmesi yada birlik, toplumsal düzen temelinde tanımlanmıştır. İşlevselcilik, toplumu bütüncül çerçevede açıklamakta, sistem içindeki her şeyin işlevselliğinin sürdürüldüğünden, sistem içindeki herhangi bir çatışma toplumda tehdit olarak kavranmaktadır (Swingewood, 2014: 244).

Sosyolojik işlevselciliğin temel özellikleri (Swingewood, 2014: 248-251) aşağıdaki gibidir:

- Toplamlar, birbiri ile bağlantılı parçalardan oluşan bütünlerdir.
- Sistem kavramı, sosyolojik işlevselciliğin merkezinde yer alır.
- Toplumsal sistemin tüm parçaları bir işlevi yerine getirdiği için gereklidir.
- Sistemin tüm parçaları (alt sistemler) bütünleşmiştir.
- Sapma, gerginlik ve gerilmeler, toplumsal ve kurumsal bütünleşme ile denge bakımından çözölme eğilimine neden olabilecek "işlevsiz" öğelerdir.
- Toplumsal değişim adaptasyona uygun ve evrimsel süreçtedir.

İşlevselci açıdan aile sistemi, işlevler arasındaki koordinasyona bağlı olarak çalışır. Aile üyelerinden birinin işlevini yerine getirememesi sistemin işleyişini engelleyebilir veya zorlaştırabilir. Bu nedenle herkesin kendi rollerini yerine getirmesi ile sağlıklı bir yapı oluşur. Bu bağlamda, aile üyeleri ailenin ve toplumun sürekliliğini güvence altına alır. Bu kuram, aile yapılarının türlerini, toplumsal kurumlar içindeki işlevlerini ve toplumsal istikrara nasıl katkı sağladıklarını incelemektedir (Canatan ve Yıldırım, 2013: 39). Aileyi toplumun işleyişi ve sürekliliği için belirli işlevler yerine getiren önemli bir bileşen olarak

³⁰ Kabul edilen değerler

görür. Aile, toplumsal sistemi destekleyen roller ve statüler ağına uygun hareket eden bireylerden oluşur. Bu ağ, hem ailenin hem de sosyal sistemin işleyişine katkıda bulunur (Koyuncu, 2014: 45-46).

İşlevselcilik veya yapısal işlevselcilik, toplumdaki büyük ölçekli yapıların birbirleriyle ilişkisine ve sağladıkları işlevlere odaklanır. Örneğin, eğitim sistemi ile ekonomik sistem arasındaki ilişkide her iki sistemin odak noktası, birbirine sağladığı işlevlerdir. Eğitim sistemi, ekonomideki pozisyonları doldurmak için eğitilmiş personel sağlarken, ekonomi de eğitim sürecini tamamlayan kişilere bu pozisyonları sunar (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 63).

İşlevselcilik yaklaşımında, toplumun merkezi kavramı olarak uzlaşma üzerinde durulur; toplumsal normlar ve değerler toplumun temeli olarak kabul edilir. Toplumsal değişimin yavaş ve düzenli bir süreçte gerçekleştiği ve toplumsal düzenin örtük anlaşmalara dayandığı ifade edilir (Ritzer ve Stepnisky, 2014: 238). İşlevsel tabakalaşma ise toplumsal tabakalaşmayı evrensel ve zorunlu bir olgu olarak görür. Tarih boyunca toplumlar sınıflı ve tabakalı olmuş, bu durum işlevsel bir gereklilik olarak varlıklarını sürdürmüştür. Tabakalaşma, bireysel olarak değil, konumların farklı saygınlık dereceleri ile açıklanır (Ritzer ve Stepnisky, 2014: 240).

Yaklaşım	Özellikler	Temel Kavramlar	Eleştiriler
İşlevselcilik	Toplumların sürekli, birbirine bağlı ve istikrarlı olduğunu varsayar. Toplumu bir arada tutan şeyin, toplum üyeleri tarafından paylaşılan temel değerler olduğunu savunur.	Uyum, denge, sistem, işlev, işlevsel gereklilikler, karşılıklı bağımlılık, dayanışma, bütünlük	Çatışma ve çelişki öğelerine odaklanmaz, toplumsal değişimi yavaş ve düzenli bir süreç olarak görür.
Yapısal İşlevselcilik	Toplumsal yapıları sistemin korunmasına yönelik belirli işlevleri açısından açıklar. Toplumdaki büyük ölçekli yapıların birbirleriyle ilişkisine ve sağladıkları işlevlere odaklanır.	Sistem, işlev, denge, karşılıklı bağımlılık, dayanışma, bütünlük	Toplumsal değişimi evrimsel bir süreçte görür, çatışma ve çelişki öğelerini göz ardı eder.

Tablo 2: İşlevselcilik ve Yapısal İşlevselcilik Karşılaştırması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2’de görüldüğü üzere, iki farklı yaklaşımın ele alındığı görülmektedir. Her iki yöntemde de ortak özellikler, kavramlar ve eleştiriler bulunmaktadır. Yapısal işlevselcilik, yapıların ve bu yapılar arasındaki ilişkilerin incelenmesine odaklanmaktadır. Sosyolojide İşlevselcilik yaklaşımının ilk temsilcileri olarak Comte, Spencer ve Durkheim kabul edilmektedir. Malinowski ve Radcliffe-Brown gibi sosyal antropologlar da bu yaklaşıma katkıda bulunmuştur. Modern sosyolojide, Parsons, Merton, Davis, Moore, Luhmann, Erikson ve Smelser gibi düşünürler tarafından revize edilmiştir (Gönç Şavran, 2013: 4).

1.5.1.1. Sistem Kuramı ve İşlevsel Zorunluluk

T. Parsons'ın kuramı, geleneksel işlevselcilikten genel sistem kuramına geçiş olarak kabul edilmektedir (Polomo, 2012: 165). Sistemin düzenli işleyebilmesi için sorunların çözülebilmesine yönelik çeşitli birimlerin farklı işlevler üstlenmesi gerekmektedir (Burcu, 2015: 46). Yapısal İşlevselci kurama göre toplum, birbirleriyle ilişki içinde olan alt sistemler olarak tanımlanır ve bu alt sistemler birbirleri için işlevseldir. Alt sistemler işlevselliklerini koruduğu sürece, toplum istikrarlı ve dengeli bir şekilde devam etmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2013: 38). Kültürü, insan davranışını belirleyen önemli faktörlerden biri olarak ele almaktadır. Yaratılmasını insan ilişkilerine dayandırmaktadır. Toplumun uzun vadede varlığını sürdürmesi için kendi kaynakları ile kendine yeterli olmasını sağlayacak toplumsal sistemi gerekli görmektedir (Erkilet, 2015: 83).

Parsons, aktörü kültür sisteminde tanımladığı şekliyle, belirlenmiş hedeflere veya sonuçlara ulaşmak amacıyla motive olmuş birey olarak tanımlar. Parsons'ın eylem kuramı, birey veya topluluk anlamındaki aktörün, araçlar (kolaylıklar, vasıtalar ve kaynaklar) ve şartları (amaca yönelik harekette karşılaşılan engeller) içeren bir durum içerisinde yer aldığı iddiası ile başlar. Parsons'ın bu kuramı, toplumsal sistemin normları etrafında düzenlenmektedir. Toplumsal sistemdeki bireyler, kendilerinden ne beklendiğini anlamak için toplumsal değerleri içselleştirerek öğrenirler ve bu süreçte kültürel sistemin toplumsal değerlerini kendi değerleri olarak benimserler (Elburus ve Ayaz, 2018: 57-58).

Parsons, toplumsal eylem kavramını ele alarak insan davranışlarını değerlendirmiştir. Ona göre, beşerî eylem sistemlerinin en temel düzeydeki hali “birim eylem” olarak

adlandırılır. Birim eylemin dört bileşeni vardır: aktör, hedef, durum ve normlar (Parsons, 2022: 75-77).

Aktör: Eylemi gerçekleştiren kişi.

Hedef: Eylemin amacı.

Durum: Eylemin gerçekleştiği mekân ve koşullar. Aktör, araçlarla durumu kontrol altına alır; kontrol edilemez hale geldiğinde ise bu mevcut koşullardan kaynaklanır.

Norm: Hedefe ulaşırken kullanılması gereken kurallar sistemi.

Toplumsal sistemde, aktör, belirlediği hedefe ulaşmak için en uygun bileşenleri seçerek hareket eder. Parsons, bu bileşenleri intihar konusunda şu şekilde ifade etmektedir. X metre yüksekliğindeki köprüden atlayarak intihar eden bireyin durumunu eylem referans çerçevesinde aşağıda şu şekilde ifade etmektedir.

Konu	Detay
X şahsı	Aktör, teknik bilgi
Köprü	X metre yüksekliğinde, araç kullanarak
Hedef	İntihar gayesi
Bilim	Biyoloji, Psikoloji
Müracaat eden birey	
Argümanlar	Tek ebeveynlik, madde bağımlılığı, eğitim yoksunluğu, mesleki yoksunluk
Yardım	İstediği yardıma ulaşabilme

Tablo 3: Aktör-Hedef İlişkisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3’te görüldüğü üzere, nakdi sosyal yardımlardan yararlanan bireyler, talep ettikleri desteğin şartlarına uygun argümanları ifade ederek bu yardımlara erişebilmektedir. Bu argümanlar, ikamet edilen mekân, etkileşimde oldukları bireyler ve kişisel deneyimlerden elde edilmektedir. Sunulan bu argümanlar gerçekte var olmakla birlikte, aynı yardımlara tekrar başvurmak için bir temel oluşturma amacı ile eylem içinde olabilir. Bu döngü içerisinde, kişi hedefine ulaşarak toplumsal eylemine zemin hazırlayabilir.

Parsons, modern hayatta kültürün önemini vurgulamaktadır. Kültür, toplumun bütünleşmesinde temel bir rol oynamaktadır. Kültürde meydana gelen erozyon, toplumsal

değerlerde de bozulmaya yol açabilir. Değerler, toplumsal eylemin işlevselliğini belirlemektedir. Toplumsal eylemin kökeninde kültür bulunmaktadır. Eylemin toplumsal niteliğe sahip olmasını sağlayan faktör, değer içerikli kültür sistemidir. Kararlarımızı verirken, etkinliklerimizi belirlerken, anlamlarımızı ve yorumlarımızı bu kültür sistemi içinde şekillendiririz. Bu kültür sistemi, geçmişten geleceğe aktarılarak korunur. Birey, kendi eylemini tecrübe edilmiş, kültür sistemine dayanarak anlamlı kılar (Çamlı, 2020: 205).

Kültür sisteminin temelinde değerler, bu değerlerle şekillenen kurallar ve eylemler bulunur. Bu sistemde dinsel motifler de yer alır ve bazı dinamikler din ile eş anlamlıdır (Parsons, 1982: 300). Kültür sisteminin devamında dil, sosyal örgütlenme ve teknoloji'nin motive edici olduğunu belirtir.

Din, insanların anlam üretme ve aidiyet hissetme süreçlerinde önemli bir rol oynar. Dil, toplum üyeleri arasındaki ilişkilerin kurulmasını ve sürekliliğin sağlanmasını mümkün kılar. Sosyal örgütlenmede aile ve akrabalık önem arz eder; neslin devamını sağlar, kültürün aktarımını kolaylaştırır ve meşrulaştırır. Bu yapı, toplumda dayanışma ve paylaşmayı teşvik eder. Teknoloji ise risklere karşı insan hayatını kolaylaştıran çözümler sunar (Parsons, 1964: 342).

Toplumsal sistemin devamı, sistemi koruyan iç ve dış eksenlerin³¹ örgütlenmesine bağlıdır. İç eksenler ile sistemin yapısı korunur ve bütünleştirilir, dış eksen ile sistemin çevre ile ilişkisini düzenlenmektedir. Ayrıca bu eksenlere araç ve amaç eksenleri eklendiği takdirde sistemler yaşamlarını sürdürebilmektedir (Erkilet, 2015: 92-93).

Parsons'a göre, dört işlevsel zorunluluk tüm eylem sistemleri için gereklidir ve bunlar UABG şeması ve alt sistemleri ile açıklanır. Bir işlev, belirli ihtiyaçları karşılamak amacıyla gerçekleştirilen faaliyetlerin birleşiminden oluşur. Bu faaliyetler, toplumda ekonomi, siyaset, yasal sistem ve kamu kurumları veya güvenlik sistemi olarak sınıflandırılır. Toplumsal bütünleşme sağlama görevi yerine getirilmektedir. Bütünleşme fonksiyonu, toplumun farklı bileşenlerinin uyumunu sağlayan toplumsal bir yasa işlevi görmektedir. UABG şeması, kuramsal sistemlerin her alanında kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Bu unsurlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Smith, 2001: 48-49):

³¹ İç ve dış eksen kavramı canlı organizmalarına benzetilerek, canlılar beslenmek ve iç dengelerini korumak zorunda olup, bu temel koşulların yerine getirebilmek için örgütlenmesi gereklidir. Organik yaklaşımdan etkilenmiştir.

Uyum (Adaptasyon): Bir sistemin dünyaya adapte olması, dışsal durumun gereklilikleriyle başa çıkması ve varlığını sürdürebilmesi için gerekli ihtiyaçlarını³² karşılaması anlamına gelmektedir. Sistemin çevresine uyum sağlaması ve çevresinin de onun ihtiyaçlarına uygun yanıt vermesi gerekmektedir. Ekonomi bu işlevde önemli bir role sahiptir; emek, üretim ve bölüşüm aracılığıyla toplumun çevresine uyum sağlamasını temin eden bir alt sistemdir (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 71). Güneş'in "Hickimseye anlatmam, katiyen atlamam" adlı bölümde, "Tarlabaşı'nda ikamet eden Necmiye Hanım, Bingöl ilinden uzun süre önce Gazi ve Balat mahallerinde yaşamıştır. Bir önceki mahallerden kayınvalidesi ile anlaşılamaması, ayrımcılık nedeniyle ayrılmış. Balat da otururken eşinin hastahane de yattığını, o zamanlar çalıştığını, eve tıp alamadıklarından kaçak elektrik kullandığını, elektrikçiler sık sık elektriğin kesmeye geldiğini, onlara halini anlattığını, onlarda "bari bize bir sigara parası ver" diyorlar, elimde bulunan miktarı veriyorum, o borcu ödeyecek halim yok" (Erdoğan, 2024: 395-396). Ortamın gerekliliklerine illegal durum olmasına rağmen uyum sağlama gereksinimi, aksi takdirde ortamdaki ayrılması gerekirdi.

Amaca Ulaşma: Sistemde çıktılar ve liderlik gerçekleştirilmesiyle ilgilidir. Öncelikle amacın tanınması ve elde edilmesi gerekmektedir. Bu alanın merkezinde siyaset bulunmaktadır. Siyasal sistem, toplumun hedeflerine ulaşmak için eyleyenleri ve kaynakları harekete geçirerek amaca ulaşma işlevini yerine getirir. Erdoğan ve Çiftçi'nin "Elimden geleni yaparak kendimi avutmaya çalışıyorum" adlı bölümde, "bizim ailelerimiz altı, yedi çocuklu aileler var. Mekan itibarı ile çok dar alanlarda yaşamaktadırlar. Çocuk açısından sokağa alternatif bir ortam yaratarak, oyun oynayacak, çevresini zenginleştirebileceği, kendisi görsel ve eğitsel anlamda geliştirecek, kendisinin önemsendiğini, bir birey olarak farkına varmasını sağladık. Okula yönelik ilgileri azdı. Devam eden çocukların okula ilgileri artmış, okul başarılarına iyileşme olduğu görüldü" (Erdoğan, 2024: 426).

Bütünleşme: Sistemin parçaları arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve bu düzenin devamının sağlanması anlamına gelir. Bu bağlamda, toplumsal düzeni geliştiren yasal düzenlemeler ve kamu kurumları bu kavramla ilişkilidir. Bütünleşmenin, uyum, amaca ulaşma ve bütünleşme (U, A, B) arasındaki ilişkiyi de yönetmesi gerekmektedir. Okul

³² Gıda, barınacak yer...

gibi alanlarda sağlanacak güvenlik sistemi, kültür (normlar ve değerler) ile eyleyenlere aktarılması ve içselleştirilmesine imkân tanıyarak gizli işlevini yerine getirir.

Gizillik (Kalıp Korunması): Bir sistem, bireylerin güdülerini ve bu güdülerini sürdüren kalıpları tedarik etmeli; kültürel değerleri üretmeli ve dayanışmayı yenilemelidir. Bunu gerçekleştiren kurumlar aile, cami ve kilisedir. Erdoğan ve Çiftçi'nin "Bana üstün başın kirli diyen sosyete güzelleri kendine baksınlar!" adlı bölümde, "bize yardım edicez dediler. Annemde eğer yardım edeceklerse, bende istemiyorum senin sokakta çalışmanı. Yardım geldi, yiyecek verildi bende sokakta çalışmayı bıraktım, devam etseydin orta ikiye gidecektim. Okula gidecektim, kayıt, bilmem ne... gerekli dediler. Bende diğer okula gittim, geç gittiğim için kapanmış. Okula bende gitmek istiyordum ama olmadı " (Erdoğan, 2024: 448).

Değerlere bağlılık, değerlerin somut eylemlere dönüşmesi zorunluluğunu içerir. Bu değerler kolektif eylem koşullarının kabulü anlamına gelir. Kolektif eylem (kolektif değer) bir bağlılığın ifadesidir. Bu bağlılığın ihlal edilmesi meşru görülmez ve onur veya vicdan meselesi olarak değerlendirilir (Kivisto, 2021: 348). Bu bağlamda kolektif eylem/değer yaşam tarzının tekrarı ve yeniden üretilmesini, yeni yaşam tarzının kabulünü zorlaştırır ve bu örüntü sürdürülür.

"Mahallede kadınlar apartman ya da ev temizliğine giderler, erkekler ise kâğıt toplayıcılığı, su, mendil satarak, eğitim ve mesleki yeterlilik gerektirmeyen gündelik işlerle kazancımızı sağlamaktayız. Sosyal güvenceden yoksun, yeşil kart ile sağlık giderlerimizi karşılamaktayız. Bu mahallede herkes böyle yaşıyor, yardım almayan yok, eşleri ile ayrı yaşayanlar, hükümlüler, tutuklular, madde bağımlılığı gibi nedenlerle evden ayrı yaşamaktadır. Annem, babam, kardeşlerim, yakınlarımda bu şekilde..."

Bu değerler etrafında oluşan kültür, değer ve normlar, kuşaktan kuşağa aktarılır. Sistemi sorgulayan dış etkiler olmadıkça düzen devam eder.

1.5.1.2. Eylem Sistemi ve Sistemler

Parsons'ın Eylem Sistemi'nde, belirgin bir hiyerarşik düzen bulunmaktadır. Bu hiyerarşi içerisinde, alt düzeyler üst düzeylerin hem gereksinimlerini hem de enerjisini sağlar. Her üst düzey, belirli bir alt düzeyi denetler ve bu şekilde bütünleşme sağlanır.

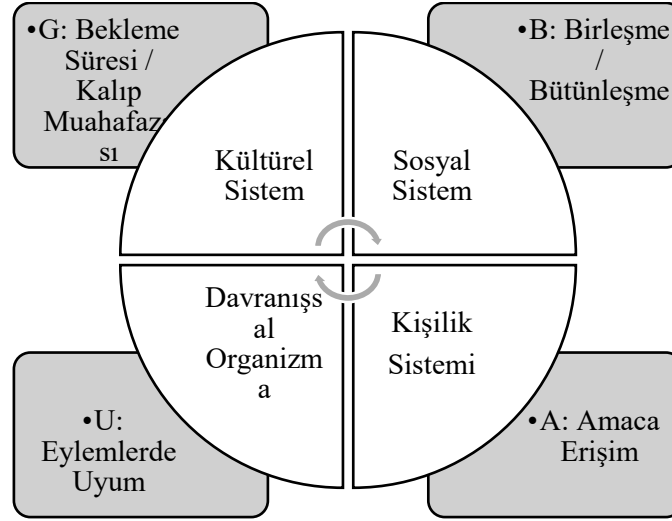
Şekil 3: Parsons'ın Eylem Sistemi

Kaynak: (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 69).

Şekil 3'te görüldüğü üzere, Parsons'ın eylem sisteminde, en alt seviyede yer alan eylemin çerçevesi fiziksel ve organik çevreden en üst seviye olan nihai gerçeklik seviyesine doğru bir akış olduğunu savunur (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 68). Bu sistemlerin akışı, Şekil 4'de Genel Eylem Sistemi Yapısında görüldüğü üzere dört işlevsel zorunluluk (UABG) ile açıklanmaktadır.

Parsons, düzen sorununu yapısal işlevselcilik çerçevesinde ele almaktadır. Bu çözüm, belirli varsayımlarla desteklenmektedir. Sistemler, kendilerini devam ettirme veya dengeyi koruma eğilimindedir. Düzenli ve parçaları birbirine bağımlı şekilde işlev görür. Durağan ve yavaş ancak düzenli bir değişim içerisindedirler. Sistemin bir parçasının doğası, diğer parçaların şekillenmesi üzerinde etkili olmaktadır. Sistemler, çevreleriyle sınırlarını muhafaza ederler. Paylaştırma ve bütünleşme, mevcut denge durumunun korunması için gerekli temeli oluşturur. Sistemler, sınırlarını korumakla birlikte bütünlük içinde ilişkilerini sürdürürler. Çevresel ve içsel değişim eğilimlerini kontrol altında tutarak kendilerini devam ettirmeye odaklanırlar (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 68-69).

Parsons, bu varsayımları toplumun düzenli yapısının öncelliği haline getirir. Toplumsal değişim konularına değinmeden, toplumun mevcut yapılarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple toplumsal düzene odaklanmış ve değişim konusuna yeteri kadar yer vermemiştir.

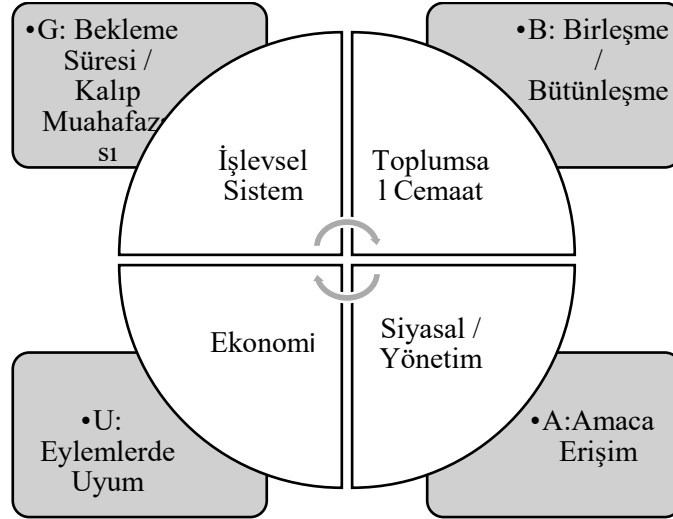
Şekil 4: Genel Eylem Sisteminin Yapısı

Kaynak: (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 68).

Sosyal Sistem: Sosyal sistem analizinde, insanlar arasındaki etkileşimlerin bu sistemi oluşturduğu belirtilmiştir. Bu sistem içinde aktörler, kıt kaynaklar ve hedefler nedeniyle çatışma yaşayacaklardır. Bu çatışmalar sonucu ortaya çıkan gerginlikler, sosyal sisteme olan gereksinimi vurgulamaktadır. Sosyal sistemde roller, bu rollerin meşru eylemleri sürdürülmektedir. Sosyal sistemin merkezinde "birey" değil "rol" bulunmaktadır. Rollerin etrafında şekillenen eylemler ve değer örüntüleri kurumları biçimlendirmektedir (Smith, 2007: 45-46). Statü ve rol gibi sosyal sistemin bileşenleri ile birliktelikler, normlar ve değerler gibi daha büyük ölçekli bileşenleri analiz eder. Sistemdeki norm ve değerlerin, sistem içindeki aktörlere aktarılma süreçlerini inceler. Yapısalcı olduğu kadar işlevselci olarak da tanımlanır.

Parsons, sosyal sistemin bazı temel ön koşullarını şöyle tanımlamaktadır. Sosyal sistem diğer sistemlerle uyumlu çalışacak şekilde yapılandırılmak zorundadır. Sosyal sistemin varlığını sürdürebilmesi, kişilik ve kültür gibi diğer sistemlerden gerekli desteği almasına bağlıdır. Üyelerinin katılımı ve aktörlerin ihtiyaçlarını ciddi ölçüde karşılaması gerekmektedir. Sistemin olumsuz davranışları kontrol etmesi, bu davranışların sistem üzerinde yıkıcı etkiler oluşturmaması açısından zorunludur. Son olarak, sosyal sistemin varlığını sürdürebilmesi için bir iletişim aracına (dile) ihtiyacı vardır.

Sosyal sistem, tüm grup yapılarının genel adıdır. Toplum, önemli sosyal sistemlerden biridir. Topluma mensup bireyler toplumun kuralları içinde yaşar ve ihtiyaçlarını bu yapı içinde karşılar. Bu yapı, kendi kendine yetebilen bir gruptur.

Şekil 5: Toplum, Alt Sistemler, İşlevsel Zorunluluklar

Kaynak: (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 72).

Şekil 5'te görüldüğü üzere, Ekonomi, Siyasal/Yönetim, Toplumsal Cemaat ve İşlevsel Sistem alt sistemlerdir. Bu alt sistemler, UABG'nin dört yapısı ile grup işlevini yerine getirir (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 71-72).

- Ekonomi: Toplumun çevre ile uyumunu sağlar.
- Siyasal/Yönetim; Aktör ve kaynakları kullanarak toplumsal amaçlara ulaşmayı sağlar.
- Toplumsal Cemaat: Aktörlere kültürü aktararak, aktörün kültürü içselleştirmesini sağlar. Güvene dayalı olan okul ve aile gibi kurumlar ile işlevini gerçekleştirir.
- İşlevsel Sistem; Toplumsal cemaat tarafından ekonomi ve siyaset gibi toplumun çeşitli öğelerini düzenler ve birleştirir. Birbirleri ile uyum içinde olmasını sağlar.

Bir sistem, toplumsal denetimin etkili bir şekilde kullanıldığı zaman en verimli şekilde çalışır. Sistem, belirli sapmaları kabul etmek zorundadır. Esnek bir sosyal sistem, çeşitli kişiliklerin sistemin bütünlüğünü bozmadan kendilerini ifade etmelerine olanak tanıyarak çeşitli rol fırsatları sunmalıdır.

Kültürel Sistem: Kültür, toplumsal dünyayı veya eylem sistemi olarak adlandırdığı öğeleri birbirine bağlı güçler olarak tanımlar. Kültürel sistem³³, bireyin rolünü kısmen belirleyerek insanların birbirleriyle etkili iletişim kurmasını ve eylem birliği sağlamasını mümkün kılar (Smith, 2007: 46). Kültür, eyleyenler arasındaki etkileşimi yönetir ve

³³ Bilişsel (matematiksel bilgi, fikirler ve inançlar...) semboller, anlatımla (sanat, müzik ...) ilgili semboller ve ahlaki standart ve normlar (değerler, doğru, yanlış, idealler...) olmak üzere üç alandan oluşmaktadır (Smith, 2007: 46).

kişilik sistemi ile sosyal sistemi bütünleştirir. Parsons, kültürü ayrıca şu şekilde tanımlar: “Eylemi gerçekleştiren için yönelim nesneleri, kişilik sisteminin içselleştirilmiş boyutları ve toplumsal sistem içinde kurumsallaşmış kalıplar olan sembollerin düzenlenmiş, kalıplaşmış sistemidir”. Kültür, sembolik ve öznel olduğu için bir sistemden diğerine aktarılabilir.

Kişilik Sistemi: Kişilik³⁴, kültürel ve toplumsal sistemler tarafından kontrol edilmektedir. Kişiliğin temel bileşeni, ihtiyaç eğilimlerinden oluşur. Bu ihtiyaç eğilimleri tercihler, arzular ve isteklerden meydana gelir. İhtiyaç eğilimleri, toplumsallaşma süreci ve toplumun değer sistemi etrafında şekillenir (Smith 2007: 46). Kişilik, toplumsal ortam tarafından belirlenmektedir.

Eylemi gerçekleştiren bireyler, temel ihtiyaç eğilimlerine göre üç gruba ayrılmaktadır:

- İlk grup, toplumsal ilişkilerinde sevgi ve onay gibi gereksinimlere öncelik verir.
- İkinci grup, içselleştirilmiş değerler ve çeşitli kültürel ölçütler doğrultusunda hareket eder.
- Üçüncü grup ise belirli rollere uygun tepkiler sergiler ve karşılık alır.

Bu sistemde ilk olarak birey, topluma bağlı ve edilegendir. Bireyler, toplumda bulundukları pozisyona uygun şekilde kendilerini tanımlamayı öğrenmek zorundadırlar. İkincisi, rol beklentileri, bireylerin üstlendikleri rollere ilişkindir (Smith, 2007: 46): “Biz kızıyız el eviyiz, ele yuva kuruyoruz, annemize babamıza yuva kurmuyoruz. Ama oğlu anne ve babasına yuva kuracak o yüzden oğlan çocuğu kıymetlidir. Çocuğumu düşürdüm, eşim hastahane de anne ve babam sormaz ne halde sin diye, kardeşlerim vasıtası ile bilgileri olur” (Erdoğan, 2024: 398). Aktörler, toplumdaki rollerini ve beklentileri karşılamakla yükümlüdür. Bulundukları konuma uygun davranışlar sergilemeleri beklenmektedir.

Parsons, kişilik ve kültür sistemlerinden faydalanan sosyal sistemin bağlantılarını oluşturmuştur. Bu iki sistemi bağlayarak karmaşık bir toplum modeli geliştirmektedir (Bottomore, 2014: 375).

Davranışsal Organizma: Sistemin sürdürülmesi için gerekli enerji kaynaklarından biridir. Genetik temele dayanmakla birlikte, bireyin hayatındaki şartlanmalar ve öğrenmelerde de etkisi vardır. Parsons'ın çalışmalarında sistem olarak tanımlanmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 74). Bireyin eyleminin çerçevesini fiziksel ve organik çerçeve belirler:

³⁴ Freud'dan yararlanarak kişilik sistemini geliştirmiştir (Bottomore, 2014: 375).

“Gazi’de oturuyorum diye korkuyorlar. Bende Gazide kiram yok...elektrik suyum, telefonum geliyor yüklü miktarda ama...biriken telefon faturaları, su faturaları... Yardım aldım. Ancak borçlarım çok. Çocuğum okula gidiyor, yetiştiremiyorum. Çocuğum okula gidiyor, öğlen okuldan geliyor, sabah ve öğlen yemeğini bir yiyor. Bende para yok, evde ne varsa onu veriyorum, onu yiyor. Bu şekilde büyüyor çocuklar” (Erdoğan, 2024: 417-418).

Bu çevrede yetişen bireyin eylemleri, koşullanmaları belirlenmektedir.

Sosyal sistemler genellikle bir denge veya istikrara ulaşma eğilimindedir. Sistemde sapmalar veya normlardan uzaklaşmalar olduğunda, sistem kendini ayarlayarak normal düzene dönmeye çalışır. Bu aşamada Parsons, "kalıp değişkenler" kavramı ile sosyal sistemlerin analizinde ana kuramsal çerçeveyi oluşturur. Bu kalıp değişkenler, toplumsal sistemdeki herhangi bir eylemin temeli olarak hizmet eder. Aynı zamanda eylem kuramının temel köşe taşları olup Polomo (2012: 163-165) tarafından şu şekilde tanımlanmıştır:

- Duygusallık- duygusal nötrlük: Kişinin ilişkilerde duygularla hareket etmesi veya duygusal olarak nötr olması.
- Bireysel yönelim- kolektif yönelim: Kendi çıkarlarına yönelme bireysel, grubun çıkarlarına yönelme kolektif yönelimdir.
- Evrensellik- özgüllük: Herkese uygulanabilen ölçütlere göre ilişki evrensellik, seçilmiş standartlarla ilişki özgüllüktür.
- Nitelik- performans: Nitelik doğuştan gelen statüye, performans başarı veya beceriye dayalıdır.
- Belirlilik- yaygınlık: Sınırlı şartlara göre iletişim belirlilik, karşılıklı etkileyen süreçten doğan ilişki yaygınlıktır.

Parsons, toplumsal değişmeyi inceleyerek, toplum biliminden birim eylemi etkileyen unsurları almıştır. Bu unsurların birleşimi belirli toplumsal yapılara karşılık gelmektedir. Toplumsal değişme çözümlemesini toplumsal, kişilik ve kültürel sistem olmak üzere üç düzeye indirgemıştır (Erkilet, 2015: 127). Parsons’ın odak noktası, birey ya da eylemden ziyade sistemdir. Toplumsallaşma ve toplumsal denetim, toplumsal sistemin dengesini koruyan temel mekanizmalardır.

1.5.2. Pierre-Felix Bourdieu ve Çatışmacı Yaklaşım

İşlevselci teori, toplumsal bütünleşmeyi vurgular ve düzen, ahenk, denge, oydaşım, karşılıklı bağımlılık ve uyum gibi konulara odaklanır. Buna karşılık, çatışma, baskı, güç, değişim ve sömürü gibi konuları göz ardı eder. Toplumsal sorunların zamanla dengeye geleceğini ifade etmiştir. Bu görüşler, eleştirilere³⁵ yol açmış ve çatışma teorisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çatışma teorisi, toplumsal sorunları irdelemeyi, araştırmayı ve açıklamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, çatışma teorisi işlevselci teorisinin sosyal değişim sürecini yeterince açıklayamaması üzerine kurulmuştur (Kızılçelik, 2008: 113-115).

Marx, toplumun organik bir bütün değil, bir “süreç” olduğunu ve çatışmanın bu sürecin doğal bir parçası olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, çatışmanın kaçınılmaz ve işlevsel bir olgu olduğunu savunan çatışma teorileri geliştirilmiştir. Çatışma teorileri, temel ilkeler etrafında şekillenen sosyolojik yaklaşımlar arasında yer almaktadır (Arslantürk ve Amman, 2000: 393).

Çatışma teorileri, sosyal sınıflar teorisini Marx’ın “Tarihi Materyalizm³⁶” ve “Diyalektik Metod³⁷” ile temellendirdiği anlayıştan esinlenerek oluşturulmuş teoriler olarak tanımlanır. Sınıflar arasındaki zıtlıkların gelişmesiyle çatışma ortamı doğar. Bu çatışma, bir senteze neden olur ve sentez sonucunda sosyal değişim sağlanır. Sosyal değişim, sürekli bir çatışmanın varlığını öne sürmektedir (Arslantürk ve Amman, 2000: 393). Çatışma yaklaşımı, birbirleri ile çatışan öğelerin oluşturduğu bir bütünü temsil eder. Bu bütün, toplum olarak tanımlanmaktadır (Kongar, 2014: 51-52).

- Toplumlar sürekli değişim halindedir; toplumsal değişim her yerde mevcuttur. Toplumsal çatışmalar da sürekli olarak meydana gelir ve her yerdedir.
- Toplumun değişimi, içindeki öğelere bağlıdır. Toplum içindeki bireyler, diğer bireyler üzerinde baskı uygulama eğilimindedir.

Çatışma teorisine göre toplum; mülkiyet, güç ve saygınlık elde etme çabasında olan zıt grupların sürekli mücadele ettiği bir alan olarak görülmektedir. Bu bakış açısına göre,

³⁵ İşlevselci teorilere yönelik en önemli eleştirileri, çatışma teorisi tarafından getirilmiş, hatta çatışma teorisi işlevselci teorisinin eleştirisi olarak okunmaktadır (Kızılçelik, 2008: 113 -115).

³⁶ Sosyal yapıyı şekillendiren yapıların iktisadi ilişkiler (alt-yapı) olduğu, insanların kendi geçim araçlarını ürettiği ve yeniden ürettiği iktisadi hayatın ve koşullarının önemini vurgulamaktadır. Temelde üretim tarzı/iktisadi sistemin ideolojik veya siyasi üst yapıyı belirlediği ileri sürülmüştür (Taymaz, 2016: 228).

³⁷ Yapıların kendi zıtlarının bünyelerinde barındırdığını, tarihsel değişimin itici gücünün diyalektiktir. Gelişimin rekabet eden güçler arasındaki karşılıklı etkileşim sürecidir (Taymaz, 2016: 228).

toplumdaki çatışmaların ortadan kaldırılması mümkün değildir. Çatışma teorisyenleri, toplumsal çatışmayı çözümlemeye çalışırken K. Marx'ın "Mülkiyet" ve R. Dahrendorf'un "Otorite" kavramlarının çatışmanın temel kaynakları olduğunu öne sürmüşlerdir (Kızılcılık, 2008: 117).

Toplumbilimciler ve çatışma teorisyenleri, çatışmanın sona erip ermeyeceği konusunda farklı görüşlere sahiptir. Bu bağlamda, çatışma teorisi iki ana geleneğe ayrılmaktadır (Wallace ve Wolf, 2018: 109-110).

- Toplumbilimciler³⁸, toplumu eleştirel bir şekilde incelemenin ahlaki bir zorunluluk olduğunu düşünmektedir. Analiz yaparken gerçekliğin değer yargılarından ayrılamayacağını ve toplumsal çatışmanın olmadığı bir toplumun mümkün olabileceğini savunurlar. Bu perspektiften hareketle, Pierre Bourdieu'nun habitus gibi kavramları üzerinde bu çalışmada duracağız.
- Diğer yandan, çatışma teorisyenleri³⁹, toplumsal yaşamda çatışmanın kaçınılmaz olduğunu ve gerçek durumların değer yüklü olmadığını öne sürmektedirler.

Çatışmacı yaklaşım, aileyi, toplumsal eşitsizliğin neden olduğu sorunları tecrübe eden grup olarak ifade etmektedirler. Bu aile ve aile üyeleri, toplumda güçlü gruplar tarafından kontrol edilen sınırlı kaynaklar için mücadele etmek zorundadır. Ailedeki çatışma ve rekabet ilişkilerine odaklanmaktadır (Canatan ve Yıldırım, 2013: 40).

19. yüzyılın toplumsal ve politik bağlamı göz önünde bulundurularak K. Marx'ın fikirleriyle başlatılan çalışmalar, Max Weber ve Georg Simmel'in katkılarıyla devam etmiştir. Toplumsal ve politik bağlamın değişmesi nedeniyle çalışmalar, Lewis Coser, Ralf Dahrendorf, Randall Collins, C. Wright Mills ve Pierre Bourdieu gibi düşünürler tarafından revize edilmiştir.

Pierre Bourdieu, kuramsal yaklaşımını oyun metaforu⁴⁰ üzerine inşa etmektedir (Bourdieu, 2012: 124). Bourdieu'ya göre oyunda, oyuncular (aktörler/eyleyenler), oynanan bir sahne (alan), belirli çıkarlar (illusio), oyunun yerleşik kuralları (doxa),

³⁸ Frankfurt okulu kuramcıları. C. Wright Mills, Pierre Bourdieu önemli temsilcileri olup, Karl Marx'ın eserlerinden etkilenmişlerdir.

³⁹ Ralf Dahrendorf, Lewis Coser ve Randall Collins önde gelen temsilcileridir. Max Weber'in çalışmalarından önemli oran etkilenmiştir. Toplumsal bilimciler, toplumsal çözümleme yaklaşımından Frankfurt ekolünden etkilenmiştir. Frankfurt ekolu, çözümlemelerinde Karl Marx'tan faydalanmış, Psikanaliz ile Marksçılığı sentezleme cabası içinde olmuştur (Wallace ve Wolf, 2018: 149-150).

⁴⁰ Yatılı okul süreci, geçmiş yaşantısı ve bu tecrübelerden doğan duygusal iniş çıkışlardan dolayı ragbi oynamıştır. Bu oyun 15'er kişiden oluşan iki takımın, oval bir top ile el ve ayakları kullanarak sayı aldığı, sert takım oyunudur. Geliştirdiği oyun metaforu, sosyolojik perspektifinin ve kavramlarının anlaşılmasını açısından önemlidir.

oyuncuların sahip olduğu belirli kozlar (sermaye) ve ortak yatkinlıklar (habitus) bulunmaktadır. Oyunun oynanabilmesi için belirli bir alan gereklidir. Her oyuncunun oyuna katılabilmesi için belirli çıkarlar (illusio) olması gerekir. Bu çıkarların varlığı, oyuncuların oyunu değerli bulmaları ve kuralları benimsemeleri anlamına gelir; bu da yerleşik kuralları (doxa) sorgulamadan kabul etmeyi içerir. Oyuna katılmak ve oyunda kalabilmek, oyuna yatırım yapmayı gerektirir ve oyuncular için mücadele etmek ve var olmak anlam taşır. Oyunda kalabilmek amacıyla oyuncular belirli kozlar (sermaye) biriktirirler. Bu sermayeler ekonomik, kültürel ve sosyal olmak üzere üç türdür. Oyuncular, kuralları ve elde edecekleri çıkarları sorgulamadan kabul ettiklerinde oyun sonucuna aşına olurlar. Bu aşinalık veya ortak yatkinlık, habitus olarak adlandırılır (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 82-83).

Yoksulluk kültürü ve sosyal yardım ilişkisi Bourdieu’nun oyun metaforu bağlamında ele şu şekildedir:

Faktör	Açıklama
Bulunulan Mahalli Koşullar	ALAN
İçine Doğduğu / Dahil Olduğu Kültür	DOXA
Bir Önceki Kuşaktan Aktarılan Sermaye (Ekonomik, Kültürel, Sosyal)	KOZLAR
Sosyal Yardımdan Faydalanma Koşulları Ve Zihin Dünyası	HABİTUS

Şekil 6: Habitus’un Şekillenmesi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bir bireyin zihinsel dünyası, doğduğu çevresel koşullarla, ailesi ve sosyal yaşamı tarafından şekillendirilir. Ayrıca, bir önceki kuşaktan aldığı veya almak zorunda olduğu etkiler de bu süreçte gelişir. Bireyin yaşam biçimi, normları ve değerleri ile imkânlarla erişimi üzerinde zihin dünyası etkilidir. Erdoğan’ın (2023: 301) “Kayıp Halk” adlı çalışmasında bu husus şu şekilde aktarmaktadır.

“Halil 38 yaşında, İsmet Paşa’da tek başına yaşıyor, balon satıyor. Alkolik babanın oğlu olarak çocukluğu şiddet ve zorluklarla geçmiş. Abisinin girdiği bir kavga sonucu cinayet işlediği için on yıl hapis yatmış. On altı yaşından yaptığı ilk evlilikten

iki çocuğu olduğunu, çocuklarının alkol ve esrar bağımlısı olduğunu söylüyor. Kardeşlerinin cezaevinde olduğunu, onlara da bakmak durumunda kaldığını, eşinden ayrıldığını, alkol alıp yoksulluğuna ve yalnızlığına ağladığını anlatıyor. Eşinden ayrıldığını, aile yaşantısının içinde ukde kaldığını, ailesi ile aynı çatı altında huzurlu yaşamın hayal olduğunu, gerçekleşebileceğine inanmıyor”.

Aile, toplumsal düzenin korunmasında yalnızca biyolojik üreme ile sınırlı kalmaz. Aynı zamanda sosyal alanın yapısının ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretiminde önemli bir rol oynar. Kuşaklar arası aktarımın gerçekleştiği en ideal yerlerden biridir. Bu aktarım süreci, ailenin bütünlüğünü korur ve bu bütünlüğü sağlamak amacıyla devam eder (Bourdieu, 2022: 135). Böylece, aktarımlar sayesinde döngü devam eder.

Bourdieu'ya göre, aile “yeniden üretim stratejilerinin temel öznesi”dir. Bu bağlamda, aile toplumsal yeniden üretim mekanizmalarını çalıştıran temel kurum olarak değerlendirilir. Ekonomik, sosyal ve kültürel sermayelerin birikimi ve aktarımı bireyin veya ailenin iradesinden bağımsız olarak gelişir ve miras olarak kabul edilir. Bu sermayeler kuşaklar arasında aktarılır (Lahaye, Pourtois ve Desmet, 2011: 38-39). Aile içinde gündelik işlerde gerçekleştirilen içselleştirme, ebeveynden çocuklara habitus aktarımına neden olur. Bu aktarım süreci bir sonraki kuşağın özümselediği habitusların devamlılığı ile sürer (Lahaye, Pourtois ve Desmet, 2011: 105). Aile, bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan basit bir topluluk olmaktan ziyade, kolektif bir şekilde hareket eden, düşünen ve tek bir vücut gibi işlev gören bir grup olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda aile, üyelerinin kendilerini “kollektif özne” olarak hissettikleri bir yapı olarak tanımlanabilir (Bourdieu, 2022: 135).

1.5.2.1. Habitus

Habitus⁴¹, insan eylemini şekillendiren unsurların ne olduğunu ve nasıl yönlendirildiğini açıklayan bir kavramdır. İçselleşmiş ve bedenselleşmiş yatkınlık sistemi olarak özetlenir (Terzi, 2014: 73). Temel olarak bu kavram, bireyin toplumsal yapıya uygun biçimde eylemlerini gerçekleştirme becerisidir. Birey doğumdan itibaren toplumsal bir yapı içindedir. Bu toplumsal yapı kurallar, değerler gibi öğeler içerir. Bireyin bu yapı içinde yaşayabilmesini, hayatını sürdürebilmesini ve kendisini yeniden üretebilmesini sağlayan beceri habitustur (Dursun, 2018: 77).

⁴¹ Tarihsel süreçte birçok filozof ve toplum bilimci tarafından kullanılmıştır, Aristoteles’e kadar uzanan kavram, köklerini Latince’de sahiplik bildiren habere fiilinden almaktadır. İngilizcede alışkanlık anlamı ile kullanılan habit sözcüğü ile bağlantılıdır (Swartz, 2002: 61-69).

Bireysel, kişisel ve öznel kavramların toplumsal bilinç taşıması ve toplumsallaşması, habitus olarak adlandırılır. Habitus, toplumsallaşmış öznellik anlamına gelir (Bourdieu ve Wacquant, 2021:178). Toplumsal uzam⁴², bireylerin toplumsal dünyaya dair sahip oldukları perspektiflerin temellendirildiği noktaları kuş bakışı bir görüş açısıyla değerlendirir. Bu, kendine özgü anlam inşasının soyut bir temsildir. Toplumsal dünyada uygulamaların üretimi ve bu dünyayı temsil eden yaşam tarzlarının sunulması açısından önemli bir rol oynamaktadır (Bourdieu, 2021: 225-226).

Habitus, bireylerin dünyayı benzer biçimlerde algılamalarını, belirli şekillerde sınıflandırma yapmalarını, seçimlerini, değerlendirmelerini ve davranışlarını yönlendiren bilişsel ve duygusal bir rehber sunmaktadır. Bu bağlamda, benzer sosyal konumlarda bulunan bireylerin kolektif bilincini temsil etmektedir (Bourdieu, 2021: 34). Ve toplumsal uzamda şekillenmektedir.

Bourdieu'ye göre habitus, bireyin önceki deneyimleri ve toplumsal eğilimlerin birleşimi ile algı ve eylemler üzerinde etkili olur. Bu kavram, bireyin yaşamı boyunca karşılaştığı sorunların çözümünde rol oynayan, kalıcı ve içselleştirilmiş yatkınlıklar sistemini ifade eder (Terzi, 2014: 76).

Bireylerin sosyal dünyayla başa çıkmalarını sağlayan zihinsel ve bilişsel yapılar bulunmaktadır. İnsanların sosyal dünyayı algılama, anlama, tasdik etme ve değerlendirme süreçleri, çeşitli şemalar aracılığıyla gerçekleşir. Bu şemalar, bireylerin pratikler oluşturmalarına, onları algılamasına ve değerlendirmesine yardımcı olur (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 154).

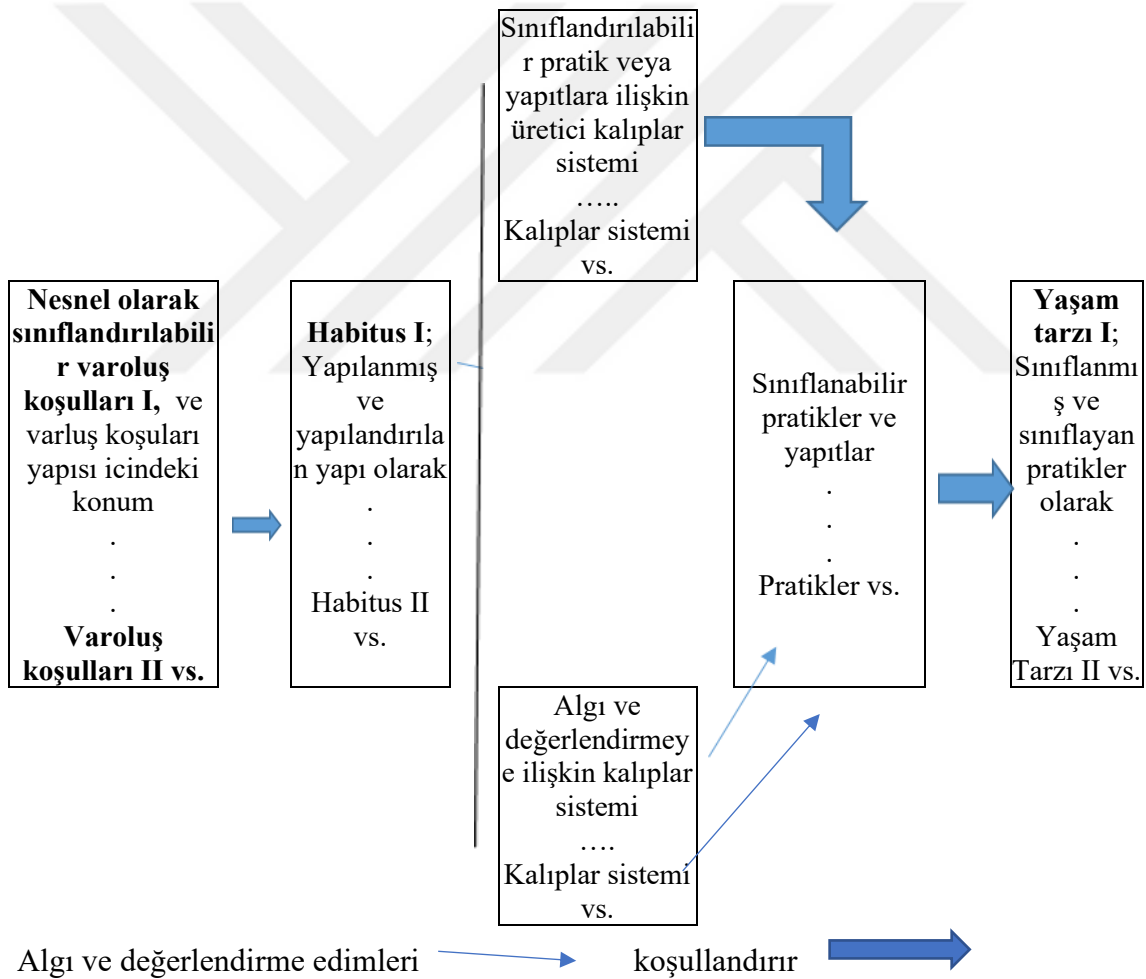
Bireyin içinde bulunduğu sosyal ortamı ve bu ortamda bireyin konumunu anlamak, habitusun analiz edilmesiyle ilişkilidir. Bu bağlamda, habitus; toplumsal mekân, sosyal mekân ve cinsiyet kavramları üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır. Birey ile toplum arasındaki ilişki çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir.

Habitus kavramını açıklarken, çocukluk dönemi üzerinde durulmalıdır. Bu dönemde bireylerin kazandıkları özellikler hayatları boyunca devam eder. Çocukluk döneminde aile ve sosyal çevrede edinilen yatkınlıklar, yetişkinlikte eğitim ve çalışma hayatında

⁴² Uzam, insanları kuşatan, insanlar tarafından çeşitli şekillerde kodlanan şeylerdir. Kodlama ise, bir şeye anlam ve değer atfetme sürecidir. Toplumsal uzamda birbirinden ayrılan konumlardan olmakla birlikte, yan yana bulunan toplumsal konumlardır (Bourdieu, 2022: 224). Toplumda bir arada yaşayan kültürler, gruplar toplumsal uzamlardandır.

görülebilir. Bireyin algılama ve davranış şekilleri, günlük hayattaki uygulamaları ve sınırları belirler (Ayyıldız, 2022: 267-268).

Yoksulluk üzerine yapılan görüşmede, çocuklara da mevcut koşullara göre düşünme ve yaşam tarzı geliştirme biçimlerinin aktarıldığı belirtilmektedir. Canbulat vd (2018:13). “Metropolitan Alanda Yoksulluk: İstanbul Kuştepe Mahallesi Örneği” adlı çalışmada katılımcının ifade ettiği üzere: resmi olmayan birliktelikler, hükümlü ve tutuklu bireylerin yaşanması, 18 yaş altı evlilikler, gelişime aykırı ebeveyn ve çocuk roller görülmektedir. Çocuk bu yaşanmışlıklara tanık olmasından dolayı çocuklardan başlanmalıdır.

Şekil 7: Varoluş Koşulları ile Habitus ve Yaşam Tarzı

Kaynak: (Bourdieu, 2021: 228).

Bireyin içinde bulunduğu koşullar habitusu belirler. Farklı varoluş koşulları paralelinde, farklı habitusları veya pratiklerinin çeşitli alanlarına aktarılmaya uygun üretici kalıp sistemleri oluşturur. Habitusların neden olduğu pratikler, varoluş koşullarından uygun nitelikleri saptayıp değerlendirme sürecinde algı ve değerlendirme kalıplarıyla hareket eden birey (eyleyici) yaşam tarzını şekillendirir (Bourdieu, 2021: 226). Çalışmamızda K19’ında ifade ettiği üzere, mahallede ikamet eden bireyler istihdam ile ilgili ayrımcılığa tabi olduklarını şu şekilde ifade etmektedir.

"Yani seçmişler bu adamlar, belirli bölgeler belirlemişler, bunlara hiçbir şekilde destek sunmuyorlar", **"dayın varsa alıyorlar**. Bizim de böyle bir şeyimiz yok. Derneğimiz yok. Birbirlerine tutkun değiller. Yani adam bir dernek kurdular adamı evrak gelmiş kağıt diye. Adam salçıları, yağlarını almış, dernek başkanı diğerlerini dağıtmış." (K19, Yararlanan).

Ekonomik sınıfın kendi kendisini nasıl yeniden ürettiği, ayrıcalıkları kuşakta kuşağa nasıl aktardığı ile ilgilidir (Wallace ve Wolf, 2018: 166).

1.5.2.2. Alan

Alan, modern dünyada toplumsal olayların gerçekleştiği mekânı ifade etmektedir. Bu bağlamda, alanlar yapısal olarak benzerlik göstermekle birlikte kısmen özerk olup habitusun eylemde bulunduğu toplumsal zemini oluştururlar (Swartz, 2011: 22). Bourdieu, alan kavramını ilişkisel bir perspektifte ele almakta olup, alanı, nesnel pozisyonlar/konumlar bireysel bilinç ve iradeden bağımsız olarak oluşan ilişkiler ağı olarak tanımlamaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 156).

Alanlar, farklılıkların sergilendiği temalar ve içeriklerdir. Müzik, siyaset, tiyatro, spor ve akademi gibi hayatın çeşitli alanları bu farklılıkları ifade eder. Bu alanlar dikey veya yatay şekilde yapılandırılabilir ve her bir alandaki üst veya alt taban için meşrulaştırılmış ihtiyaçlar mevcut olabilir (Richter, 2013: 196). Üst tabanda yer alan alanlar için siyaset gibi kavramlar meşrulaştırılırken, alt tabanda yer alan alanlar için ise sosyal yardımlardan faydalanma meşrulaştırılabilir. Bu konumların sahipleri kurumlar veya aktörler olabilir. Alan, ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermayelerin kullanıldığı rekabetçi bir yerdir ve güç⁴³ ilişkileriyle şekillenir. Alanı üç aşamada incelemek mümkündür (Ritzer ve Stepnisky, 2015: 156).

⁴³ Politika, Siyaset gibi

Aşama	İçerik
1.Aşama	Güç alanı önemini yansıtarak, alanın politik alanla ilişkisi
2.Aşama	O alandaki ilişkilerin nesnel yapısı açığa çıkarılır.
Son aşama	Alandaki farklı konumlardaki habitusların doğası belirlenir.

Şekil 8: Alan ve Habitus İlişkisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Alan habitusu yapılandırır. Habitus, çaba gösterilmeye değer anlam ve değer taşıyan bir yapıdır ve alanın kurulmasına katkıda bulunur. Bu bağlamda habitus ile alan arasında bir koşullanma ilişkisi vardır (Bourdieu ve Wacquant, 2021: 178). Bu çalışmanın katılımcılarından K5’ in “**Gecekondulaşmadan her şeye geçmiş** ve hala gecekonduların yoğun olduğu bir yer. **sosyal aktivite** alanları yok. Çocukların vakit geçirebileceği alanlar çok az”; K4’ in “pencerelerde çatlaklar”; “darbe almış”, “mermi” ; “cam hasar almış”; “genellikle bir oda” ; “ulaşım” belirli bir sosyal alanda doğan bireyin yoksulluğun birçok nedeni ile karşılaştığı görülmektedir. Katılımcılarında ifade ettiği üzere, habitus, bireyin içinde bulunduğu koşullara göre şekillenmektedir.

"sık karşılaştığımız şeylerden biri **pencerelerde çatlaklar** olması ya da bir şekilde **darbe almış**, bir **mermi** de sebebiyet vermiş, kavga sırasında bir cismin vurulması sebep olabilir. Bir **cam hasar almış**, bunu daha böyle **bantla giderilen** görüntüler görüyoruz" Oda sayısı **genellikle bir oda**. Bazen çok kalabalık ailelerin sadece bir odayı paylaştığını görüyoruz. Normal bir evi değerlendirdiğimizde belki bir evin salonu kadar olan bir noktada hem. (...) **Yaşıyorlar, yemek yiyorlar, içiyorlar hem de uyudukları yer orasıdır**" (K1, Meslek Elemanı),

Alanda doğmuş olanların sosyal avantajları, o alanın kurallarına ve yazılı olmayan kurallarına göre hareket etmelerinden kaynaklanır. Bu alana ait eylemler tesadüfen veya amaçsız değildir. Bu alandaki bireylerin sermayeleri ölçüsünde şekillenir (Bourdieu, 2013: 73-74). Mahalle sakinleri yasaların belirlediği çalışma düzeni ve yaşam koşulları cervesi dışında, mahallenin alanına özgü gelişen kurallardan; K1 “gece ayaktadır” ve “çiçek satıyor”; K10 “görünmeden ekonomik kazançlar” ve K7’in “Ya **sigortasız işte** çalışıyor ya işte hak ettiğini alamıyor. Geçinmiyor yani. Mecburen sosyal desteğe destek oluyor. **Kadınlarda** mesela onu çok görüyoruz” vurguları bu durumu ifade etmektedir.

"Tam tersi **gece ayaktadır**. Yani örneğin bir müracaatçım var, gece **çiçek satıyor**. Dörtte beşte eve geliyormuş. Öğlene kadar uyuyorlar." (K1, Meslek Elemanı)
"kitlenin şöyle bir davranışını gözlemliyoruz. Var olan ekonominin içerisinde **görünmeden ekonomik kazançlar elde ederek** hayatına devam eden kişiler de var maalesef.(K10, Meslek Elemanı)

Alan, toplumsal hareketliliği de ifade etmektedir. Alanlar ne kadar özerk ise o kadar dış ortamdan soyutlanırlar, sosyal yasalardan etkilenmezler. Alana özgü çıkarlar yüceleştirilir, alanda olan ve alana yeni girenlerden talep edilir. Bu yüceleştirme, alana aidiyete ilişkin illusio (çıklarlar) kendine ait özelliği olup, menfaati doğrultusunda içselleştirilir (Bourdieu, 2013: 77-78). Canbulat vd. (2018:16). "Metropolitan Alanda Yoksulluk: İstanbul Kuştepe Mahallesi Örneği" adlı çalışmada ifade edildiği üzere; Devlet kurumları var ama işlevleri işe yaramaz. Karakolu var, sadece evrak işleri ile meşgul olup, asayiş ile ilgilenilmemekte, gözlerinin önünde yasal olmayan iş yapılsa onlar müdahale etmez. Mahallerde karakollar merkezi alanda ancak suc yuvasına dönmüş şekildedir.

Bourdieu'nün alan kavramı, mekân, yer, konum ve mahalle olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda alansal farklılıklar, mekânsal farklılıkların yanı sıra sınıfsal farklılıkların ve ayrışmanın olduğu yerler olarak görülmektedir. Mekânlar, bireylerin toplumsal hayatın çeşitli alanlarında belirli amaçlar doğrultusunda mücadele ettikleri yerlerdir. Bu durum, aynı zamanda bireyin yerleşim seçimi davranışını etkilemektedir (Wacquant, 2014: 206). Bir alanı yani konumu tanımlarken, öncelikle o konumu işgal eden bireylerin özelliklerine dikkat edilmelidir (Bourdieu, 2023: 356). Alanların kendine özgü yapısal özellikleri bulunmaktadır. Bu yapısal özellikler, sermaye biçimleri tarafından belirlenmektedir. Öncelikle, alanlar grup, toplum veya takip eden kitle adına kabul edilen bir dizi kurallar bütünüdür. Alanların öznesi olan aktörler, neyin değerli kabul edileceğini belirleme mücadelesindedir ve meşruiyet mücadelesi yerleridir (Swartz, 2022: 174).

Alanlar, sermayenin türüne ve miktarına bağlı olarak hâkim ve tabi konumların yapılandığı mekânlardır (Swartz, 2022: 175). Bu bağlamda, yoksulluk kültürü, belirli alanları işgal eden bireylerin bu mekânlar üzerinden nasıl çeşitlendiği ve dönüştüğü gözlemlenebilir. Pervane (2021:23)'in "Hikâyenin Yok Hali" adlı çalışmasında: Katılımcı "Ev arama ve taşınma sürecinde zorluk yaşadıklarını, yaşanan mahalleye göre kiracı seçiyorlar, kiramı veremezsin denilmekte, bizde ortama uymaya çalışıyoruz" şeklinde ifade ederek, kişinin mekâna uyum sürecini belirtmiştir.

Alanlar, aktörlere özgü mücadele yöntemleri belirler (Swartz, 2022: 177). Canbulat vd. (2018:10). “Metropolitan Alanda Yoksulluk: İstanbul Kuştepe Mahallesi Örneği” adlı çalışmada: Katılımcı “günü birlik yaşamlar, resmi olmayan yollardan kazanç sağlanması, bu nedenle çocukların okula gönderilmediği” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alanlar bireylerin yaşam mücadelesine yön vermekte, o alandaki çocuğun eğitim ve öğretim sürecindeki etkisini belirtmiştir.

Alanlar, içsel gelişme mekanizmaları aracılığıyla yapılandıkça, dışsal çevreden belirli bir düzeyde özerklik kazanır (Swartz, 2022: 179). Bu özerklik, toplumsal alandan bağımsız olarak gelişen ve kendine özgü kuralları ile yapıları bulunan alt evrenler veya kültürler biçiminde ortaya çıkabilir. Bu durumda, alanların kendine özgü yasalarına uygun davranış biçimleri gelişir (Bourdieu, 2023: 405). Pervane (2021: 30)’in “Hikâyenin Yok Hali” adlı çalışmasında: “Benim bir şeyden haberim var mı ki? Eve gelmişim, evde yapancı birisi var, kahve istiyorlar. Bende misafir geldi, misafire kahve yapılır. Meğer beni oğluna istemeye gelmiş. Oğlunun ismi de Ali, meğer Ali’yi benden önce başkaları ile evlendirmişler!” belirtilmektedir. Çocuğun evlilik hususunda kararı alınmadan, ebeveynlerin uygun görmesi, çocuğa söz hakkı verilmeden yaşanan kültürün kurallarına göre yaşamı kabul etme zorunluluğu belirtilmiştir.

1.5.2.3. Sermaye

Pierre Bourdieu, sermaye kavramını yalnızca ekonomik alanla sınırlandırmaz. Ekonomik, kültürel, toplumsal, simgesel ve siyasi sermaye gibi çeşitli sermaye türlerinin bireyler için toplumsal kaynak oluşturduğunu belirtir. Bu sermayeler, maddi olsun olmasın, birikim süreci sonucunda ortaya çıkar (Jaurdain ve Naulin, 2020: 106). Sermaye, nesnel veya öznel olarak biriktirilmesi sonucunda toplumun birikmiş tarihidir (Bourdieu, 1983: 183). Analizlerinde dört temel sermaye türü belirtilmektedir: ekonomik, kültürel, sosyal ve simgesel sermayedir. Ekonomik sermaye, bireyin maddi varlıklarını ve gelirini ifade eder ve diğer sermayelere ulaşmayı kolaylaştırır. Kültürel sermaye, edinilmiş, nesnelleştirilmiş ve kurumsallaştırılmış biçimlerde bulunur. Sosyal sermaye, bireyler arasındaki tanışıklığa dayalı kalıcı ilişki ağlarından oluşan potansiyel kaynaklardır. Simgesel sermaye ise toplumsal saygınlık ve tanınmışlık üzerine kuruludur (Jaurdain ve Naulin, 2020: 106-108).

Ekonomik sermaye, ekonomik kaynaklarla ilgiliyken, toplumsal sermaye⁴⁴ aile, sosyal konumlar ve ilişkilere odaklanmaktadır (Wallace ve Wolf, 2018: 165). Kültürel sermaye ise diğer türlere göre kazanılması yıllar süren bir süreçtir. Benliğe derinlemesine nüfuz ettiği için toplumsal değişime engel olan faktörlerden biridir (Smith, 2007: 192).

Bourdieu, sermaye kavramlarını birbirinden ayrı şekilde ele alsa da, bu türler arasında bağlantılar bulunmakta ve bu sermayeler biriktirilebilir ve dönüştürülebilir niteliktedir. Ekonomik sermaye, paraya dönüştürülebilme kapasitesi ve kurumlarca düzenlenebilmesi ile öne çıkmaktadır. Kültürel sermaye ise ekonomik sermayeye dönüşebilmekte ve eğitim sistemi aracılığıyla kurumsallaştırılabilmektedir (Bourdieu, 2018: 243). Toplumsal sermaye, bireylerin arkadaşlık, dostluk ve grup ilişkileri yoluyla oluşturdukları sosyal ağların konumlandıkları pozisyonlara göre bireylere sağladığı faydalar ve uygun koşullar altında ekonomik sermayeye dönüştürülebilme potansiyeli taşımaktadır.

Bourdieu, kültürel sermaye kavramını ebeveynlerin çocuklarına yaşam tarzlarını aktarması olarak tanımlamaktadır. Toplumsal kesimlerin zevkleri, eğitim seviyeleri ve aileden aktarılan kültürel bilgiler farklılık göstermektedir. Bu durum, toplumsal kesimler arasındaki eşitsizliklere neden olabilmektedir. Toplumsal kesimler bu özelliklerini sürekli olarak yeniden üretebilmektedir (Wallace ve Wolf, 2018: 166). Kültürel sermaye, düşüncenin ve bedenin hazırlanma süreci olarak “somutlaşma” biçimini ilk formu olarak almaktadır. Kitaplar, resimler ve araçlar gibi kültürel mallarla “nesnelleştirilmesi” ve eğitim seviyesiyle “kurumsallaşması” olmak üzere üç formda incelenmektedir (Bourdieu, 2018: 243).

Bireylerin ve grupların yaşam tarzları, ekonomik ve kültürel sermaye farklılıklarına göre şekillenmektedir. Bu iki sermaye arasındaki ayrım, güç mücadelesinin ortaya çıkma olasılığını artırmaktadır. Kültürel ve ekonomik sermayenin karşılıkları, sanat, iktidar, toplumsal sınıf ve mekân gibi alanların oluşumunu ve mücadele sahalarını belirlemektedir (Swartz, 2022: 193). Her sermaye türü, belirli bir sosyal alana karşılık gelmekte ve her sosyal alan, belirli sosyal grupları çekmektedir. Müze, tiyatro, sirk, restoran, sinema, ganyan bayii ve kahvehane gibi mekanlar çeşitli gruplara hitap etmektedir. Bu alanların farklı bireylere hitap etmesi, işgal edebileceği konuma bağlı olarak sosyal alanın biçimlenmesini etkilemektedir (Lahaye, Pourtois ve Desmet, 2011: 104).

⁴⁴ Bazı kaynaklarda sosyal sermaye ile eş anlamlı kullanılmaktadır.

Bourdieu, toplumsal sermayeyi, gerektiğinde faydalı destekler sağlayan toplumsal ilişkilerin sermayesi olarak tanımlamaktadır. Toplumsal açıdan önemli konular, kariyer, saygınlık ve onurun, üyesi olunan sosyal gruplar ve bu ilişkilerin getirdiği birtakım yükümlülükler ve ayrıcalıkların aktarılmasıdır (Field, 2008:20). Bu durum aynı zamanda aile içi ilişkilerin, ebeveynlerden çocuklara, bir kuşaktan diğer kuşağa “bir toplumsal yeniden üretim mekanizması” şeklinde işlemektedir. Bu aktarım sosyal alanı belirlemekte ve kuşaklar boyunca bu sosyal alanlar süreklilik kazanmaktadır (Lahaye, Pourtois ve Desmet, 2011: 105).

Yoksulluk konumuz bağlamında yoksulluk kültürü sadece ekonomik bir kavram olarak ele alınamaz. Yoksulluk, tarihsel süreç içinde her toplumda görülen sosyal, psikolojik, mekânsal ve çevresel faktörlere sahip bir sosyal olgu olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2016: 87). Pervane (2021:25)’in “Hikâyenin Yok Hali” adlı çalışmada: “...bak biz sürünüyoruz, oğlumun da böyle olmasını istemiyorum. Oğlumun bir evi olması için para biriktiririm. Evim olmadığı için sürekli yer değiştiriyorum. Hiç bir şeyim olmasa evim olsun. Düzenim olsun. Kendime ait bir evim olsa taşınmam...” ifade edilmiştir. Bu durum Bourdieu'nun sermaye kavramı, yoksulluk kültürünün kuşaklar arası aktarımındaki rolünü açıklamaktadır.

Yoksulluk	Tanım	Örnek Durum	Sonuçlar
Yoksulluk kültürü	Ekonomik, sosyal, psikolojik, mekânsal ve çevresel faktörler	Ev sahibi olamamak, sürekli yer değiştirmek	Çocukların eğitimden mahrum kalması, düzenli iş hayatı sürdürememek
Sermaye kavramı	Yoksulluk kültürünün kuşaklar arası aktarımı	Ev sahibi olma isteği	Yaşam tarzının içselleştirilmesi, kuşaklar arası aktarım

Tablo 4: Yoksulluk Kültürü ve Sermaye Kavramı İlişkisi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bahsi geçen örnek durum ve Tablo 4’de görüldüğü üzere: Çocukların sürekli olarak okul ve arkadaş ortamını değiştirmesine ve eğitimden mahrum kalmasına yol açmaktadır. Eğitim alamayan çocuklar, yetişkinlik dönemlerinde çalışma hayatına katılamama ve düzenli bir iş hayatı sürdürebilme gibi zorluklarla karşılaşabilmektedir. Bu sebepten dolayı, ev sahibi olmak da zorlaşır. Ebeveynlerinden aktarılan yaşam tarzını içselleştirerek kuşaklar arası aktarım ile kültürleşirler.

2.BÖLÜM: TÜRKİYEDE YOKSULLUK, SOSYAL YARDIM VE AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI

2.1. Türkiye’de Yoksulluk Sorunun Tarihçesi

Yoksulluk, dünya genelinde ülkelerin karşılaştığı önemli sorunlardan biridir. Yoksullukla mücadelede devletler ve yönetim sürecine dahil olan diğer aktörler çeşitli roller üstlenir. Bu mücadelenin temel belirleyici unsuru, devletlerin benimsediği ekonomik modeldir⁴⁵. Ekonomik model, mücadelenin yöntemini ve mantığını etkileyebilir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre sosyal bir devlettir⁴⁶. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde vatandaşların hak temelli olarak gözetilmesi ve temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. İnsan onuruna uygun yaşam şartları sağlanmalıdır (Çelik, 2022: 321).

Türkiye’de yoksulluk, genellikle kırsal alanlarda ve kentlerin gecekondu bölgelerinde görülmektedir. Ancak ekonomik krizler ve kalkınma sorunlarının neden olduğu istihdam problemleri ve artan işsizlik oranlarıyla birlikte, kentlerde de yoksulluk belirgin hale gelmiştir (Seyyar, 2011: 269). Bu dönemde yoksullukla mücadele, hayırseverlik ve gönüllülük anlayışı doğrultusunda gelişmiş, düzensiz ve denetimsiz bir şekilde sürdürülmüştür (Çelik, 2022: 321). 1980 yılı öncesinde dayanışma kültürü, hayırseverlik, zekât/sadaka gibi dini değerler ekseninde yoksulluğa yaklaşılmıştır. 1980 sonrası itibarıyla uygulanmaya başlanan liberal ve yeni iktisadi düzen ile yoksulluk artmıştır. Bu dönem itibarıyla yoksullukla mücadele politikaları yürütülmektedir (Çelik, 2022: 322).

1877 yılında Dersaadet Belediye Kanunu ile belediyelere sosyal yardım alanında görevler verilmiştir. Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme) ve Hilal-i Ahmer (Kızılay) bu alanda önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Bu kurumlar, yoksullukla mücadelede kurumsallaşma çabalarının ilk adımlarını temsil etmektedir. Çocukların korunmasına yönelik olarak 1903 yılında “Darülhayr-ı Ali” ve meşrutiyet döneminde “Darüleytam” merkezleri açılmış, ancak bu iki kurum yetersiz kaldığından kapanmıştır. 1910 yılında “muhtacın maaşı” uygulamaya konulmuştur. Yaşlı, malul veya yetim olanlara uygun şartlar sağlandığında yardım yapılmaya başlanmıştır (Çelik, 2022: 331). 1917 yılında

⁴⁵ Liberal, neoliberal vb. ekonomik politikalar ekseninde gelişen politikalar yoksulluğa hem neden olmakta hem de ortadan kaldırmaktadır. Bu karmaşık durum devletlerin yoksulluk mücadelesini zorlaştırmaktadır. Literatürde ve uluslararası kuruluşların raporlarında yoksulluğun kaldırılamayacağı, dolayısıyla yönetilmesi gereken bir durum olduğu ifade edilmektedir (Çelik, 2022: 321).

⁴⁶ Sosyal devlet, devletin, toplumun sosyal refahını maksimize etmek amacıyla müdahalelerde bulunmasını öngören bir devlet modelidir.

İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti ve 1921 yılında Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur. 1921 yılında Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin güçlenmesi üzerine, İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti çalışmalarına son vermiştir (Kesgin, 2012: 73). Sosyal yardım kurumlarının kurumsallaşması kapsamında Darulhayr-ı Ali, Hamidiye Etfal Hastane-i Alisi, Islahhaneler, Darüleytamlar, Darülaceze, Himaye-İ Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme), Hilal-İ Ahmer Cemiyeti, Darüşşafaka, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu modern anlamda sosyal yardım kuruluşları arasında yer alır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Darülaceze, Himaye-İ Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme) ve Hilal-İ Ahmer Cemiyeti gibi kurumlar revize edilerek, yetki ve sorumlulukları genişletilmiş, gelirleri artırılmıştır (Çelik, 2022: 331).

1924 Anayasası, özellikle çalışma hayatı bağlamında köylü ve çiftçilere yönelik kanunlar ve uygulamalar, sosyal devlet yaklaşımını yansıtır. Bu dönemde, çalışma hayatına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. 1. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini gidermek amacıyla politikalar üretilmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay tarafından büyük şehirlerde kurulmuş olan aşevleri, bu politikaların bir sonucudur. Bu adımlar, devlet olma yolunda önemli girişimler olarak değerlendirilir (Karagöz, 2020: 151). 1959 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmuş olup, yoksulluğun nedenlerini araştırmak ve uygulanacak sosyal hizmet türlerini belirlemek amaçlanmıştır. 1963 yılında ise Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü oluşturularak, her türlü sosyal yardım ve güvenlik hizmetlerinin yürütülmesi ile Sosyal Hizmetler Enstitüsü'nün denetlenmesi hedeflenmiştir. Ancak bu kurumsallaşma çabaları, hayırseverlik ve geleneksel dayanışma ilişkilerinden öteye geçememiştir (Kesgin, 2012: 71).

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1961 Anayasası'nda sosyal bir hukuk devleti olduğu kabul edilmiştir. Önceki dönemde ekonomik politikalar yeterli istihdamı sağlayamamış ve planlı sosyal politikalar uygulanamamıştır. Yoksulluk, 1980'li yıllara kadar hayırsever kişi ve kurumların inisiyatifine bırakılmıştır. Yoksullukla mücadelede ilk ciddi adım, 1976 yılında 2022 sayılı 65 yaşını doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun ile atılmıştır. Bu kanun öncelikli olarak yoksulluğun sorumluluğunu aileye yüklemekte, aile bulunmadığı durumlarda ise devlet müdahale etmektedir (Kızıler, 2017:90).

1982 Anayasası'nda temel haklar ile sosyal ve ekonomik haklara ayrı ayrı vurgu yapılmıştır. Yoksullukla mücadele kapsamında gerekli tedbirlerin alınmasına ilişkin düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Sosyal devlet kavramı kapsamında gelir dağılımına müdahale edilmesi anayasal bir yükümlülük olarak tanımlanmıştır (Ceren ve Erdem, 2018: 8). 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna muhtaç kişilere ayni ve nakdi yardım yapma imkânı sağlanmıştır. 1984 yılında ise vatandaşlık esasına uygun olarak yoksul ve muhtaç durumda olan tüm vatandaşları kapsayan 3294 sayılı kanun ile “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Formu” kabul edilmiştir. Doğrudan yoksullukla mücadele politikalarına sağlık hizmetlerinin sağlanması amacıyla “Yeşil Kart” uygulaması da eklenmiştir (Kızıler, 2017: 90).

2.2. Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü

Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluğun farklı görünümüleri 1950’lerden itibaren belirginleşmeye başlamıştır. 1950’ler de sanayileşme çabaları ve tarımda makineleşme ile tarımda büyük değişimler meydana gelmiştir. Başta İstanbul ve Ankara başta olmak üzere sanayileşen kentlere kırsal kesimlerden yoğun göç dalgası başlamıştır. Bu göç dalgası sonucunda yoksulluk, gecekondulaşma, altyapı vb. sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde görülen yoksullukla mücadelede sosyal devletin varlığı pek hissedilmemiştir. Yoksulluk özellikle geleneksel kurumlar, hemşerilik bağları ve manevi değerler çerçevesine çözümlenmiştir. Türkiye’de 1980 sonrasında yoksulluk görünür hale gelmiş ve önemli bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012: 82).

Türkiye’de özellikle 1980 sonrasında uygulanan neoliberal politikalar gelir dağılımını derinden etkilemiş, toplumsal sınıflar arasındaki mesafe gittikçe açılmıştır. 1990’lı yıllarda yaşanan krizler sonrasında ekonomi küçülmüş, işsizlik artmış, yoksulluk daha belirgin hale gelmiştir (Arpacioğlu ve Yıldırım, 2011: 68). Yoksullarda meydana gelen niceliksel ve niteliksel değişimin yanında sosyal güvenlik sistemine erişimde yaşanan sıkıntılar sosyal yardımlara başvuruları arttırmaktadır. İşsizlik, eğitim eksikliği kayıt dışılık, güvencesiz istihdam, geleneksel dayanışma yöntemlerinin zayıflaması gibi durumlar sosyal yardıma muhtaç ve yardıma bağımlı kitlenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Gökbayrak, 2017: 84).

Yoksulluk, bireyin içinden kurtulabileceği bir sorundur. Yoksul birey(ler)in yoksulluktan kurtulmak için yardım almaya alışması ve buna bağımlı hale gelmesi yoksulluğun ortadan

kaldırılabilmesinin önünde önemli bir engel haline gelebilmektedir. Sosyal yardımlardan yararlananlar ile ilgili yapılan çalışmalarda, yararlanan bireyin önceki ve şimdiki çalışma pratiklerinin düzensiz, kayıt dışı ve güvencesizlikle özdeşleşen eğreti istihdam biçimlerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Yardımlardan yararlananlar atık kağıt toplama, hurdacılık, araba yıkama, park bahçe işleri, ev işleri, hamallık, geçici inşaat işleri gibi düzensiz ve güvencesiz işlerde çalışmaktadırlar. Bu bireylerin doğup büyüdüğü hanelerde de çalışma pratikleri aynıdır. Hanelerde yetişen çocuklarında çalışma pratikleri açısından farklılık bulunmamaktadır (Buğra Kavala ve Keyder, 2008: 27-30). Kutlu, 2015). Çalışma pratiklerinin değişmemesi, düzenli ve güvenceli iş gücü piyasasına katılmamak yardımlara bağımlı yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarılmasına ve kısır döngü haline gelmesinde temel esaslardandır.

Türkiye’de yoksulluğun genel görünümünü verebilmek için Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) yayımlamış olduğu Gelir Dağılımı İstatistikleri ile Yoksulluk ve Yaşam Koşulları, Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı İstatistiklerini incelemek gerekmektedir. Çünkü gelir dağılımı ile yoksulluk arasında yakın bir ilişki bulunmakla birlikte doğrudan/dolaylı biçimde dezavantajlı kesim üzerinde etkileri görülmektedir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik en temel yoksulluk nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Gelirin adil dağılmadığı ülkelerde yoksulluk oranları da yüksektir.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
İlk %20 En Yoksul	6,1	6,2	6,1	6,2	6,3	6,1	6,2	5,9	6,1	6,0	5,9
İkinci %20	10,7	10,9	10,7	10,6	10,7	10,6	10,9	10,6	10,8	10,4	9,8
Üçüncü %20	15,2	15,3	15,2	15,0	14,8	14,8	15,2	14,9	15,1	14,7	14,0
Dördüncü %20	21,4	21,7	21,5	21,1	20,9	20,9	21,4	21,1	21,3	20,9	20,5
Son %20 En Zengin	46,6	45,9	46,5	47,2	47,4	47,6	46,3	47,5	46,7	48,0	49,8
P80/P20 Oranı	7,7	7,4	7,6	7,7	7,5	7,8	7,4	8,0	7,6	7,9	8,4
Gini Katsayısı	0,400	0,391	0,397	0,404	0,405	0,408	0,395	0,410	0,401	0,415	0,433

Tablo 5: Türkiye’de Gelir Gruplarının Toplam Gelirden Aldıkları Paylar, 2013-2023

Kaynak: TÜİK (2023), Gelir Dağılımı İstatistikleri 2023

Tablo 5'e göre en yüksek eş değeri hane halkı kullanılabılır fert gelirine sahip % 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay bir önceki yıla göre 1,8 puan artarak % 49,8 e çıkmış, en düşük gelire sahip % 20'lik grubun aldığı pay ise 0,1 puan azalarak % 5,9 olmuştur. Buna bağlı olarak toplumun en yüksek gelir elde eden %20'sinin elde ettiği payın en düşük gelir elde eden % 20'sinin elde ettiği paya oranı şeklinde hesaplanan P80/P20 oranı 7,4'dan 8,4'a yükselmiştir. Bir başka ifadeyle en zengin yüzde yirmilik kesim, en yoksul yüzde yirmilik kesimden 8,4 kat daha fazla gelir elde etmektedir. Genel olarak yıllar itibariyle en yoksulların payı aşağı yukarı sabit kalırken en zenginlerin payı artmakta, diğer yandan orta sınıfın payı azalmaktadır. Gini katsayısı ise 2023 yılı itibariyle en yüksek seviyesine ulaşarak 0,433 olarak hesaplanmıştır. Toplumun zengin kesimi ile yoksul kesimi arasındaki uçurum derinleştikçe Gini katsayısı da artma eğilimi göstermektedir. Gelir dağılımındaki büyük farklılık hala önemli bir sorun olarak devam etmektedir. Kızmaz ve Yusufoglu (2014), 2003-2012 yılları arası dönemi kapsayan çalışmasında gelir dağılımı ilindeki çalışmalarının sonucuna göre; gelir dağılımı adaletsizliğini ve yoksulluk sorununu kısa sürede ortadan kaldırmak zor olduğu, bu sorunların olumsuz etkilerinin azaltılmasının kapsamlı, ciddi, istikrarlı, ekonomik ve sosyal politikalar ile mümkün olabileceği sonucuna varılmıştır

Fert 14 yaş civarında iken hanesinin maddi durumu [25-59 yaş grubu]	Toplam		Ferdin şu anki yüzde 20'lik gelir grubu									
			İlk %20 ⁽¹⁾		İkinci %20		Üçüncü %20		Dördüncü %20		Son %20 ⁽¹⁾	
	2019	2023	2019	2023	2019	2023	2019	2023	2019	2023	2019	2023
Çok kötü	100,0	100,0	24,9	25,5	19,6	19,7	19,3	22,2	20,4	16,1	15,8	16,5
Kötü	100,0	100,0	21,5	23,0	22,6	21,0	20,1	18,8	19,0	20,7	16,8	16,5
Biraz kötü	100,0	100,0	16,3	19,6	20,5	21,0	20,6	20,8	22,0	20,8	20,5	17,7
Biraz iyi	100,0	100,0	12,3	13,2	16,3	16,2	20,1	20,6	24,4	23,0	26,8	27,0
İyi	100,0	100,0	10,3	12,6	13,8	14,8	16,4	19,2	23,3	23,0	36,3	30,4
Çok iyi	100,0	100,0	11,0	7,6	16,2	12,3	14,8	14,5	21,1	25,0	36,9	40,6

Tablo 6: Fert 14 Yaş Civarında İken Hanesinin Maddi Durumu İle Ferdin Şu Anki Yüzde 20'lik Gelir Grubunun Karşılaştırılması, 2019, 2023

Kaynak: TÜİK (2024a), Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı, 2023

Tablo 6'e göre 25-59 yaş grubunda olan bireylerin durumu ile kendileri 14 yaş civarında iken ebeveynlerinin durumunu karşılaştırıldığı çalışmada; kendisi 14 yaş civarında iken ebeveynlerinin durumu çok iyi olan bireylerin 25-59 yaş durumlarına bakıldığında 2019 yılı verilerine göre % 36,9'u, 2023 yılında ise 40,6'sı çok iyi durumda olup bir önceki veri yılına göre % 3,7 lik bir artış söz konusudur. Çok kötü durumda olan ebeveynlerin ise 2019 yılı verilerine göre % 24,9'u, 2023 yılında ise % 25,5'i çok kötü durumda olup % 0,6 lık bir artış görülmektedir.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Yoksulluk Sınırı (TL)	5 007	5 554	6 246	7 116	7 944	8 892	10 793	12 394	14 034	17 747
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	11 137	11 332	11 219	11 026	10 622	11 091	11 641	12 267	11 936	12 000
Yoksulluk Oranı (%)	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	15,0	14,4	14,4
Yoksulluk Açığı	26,0	24,4	25,3	24,3	22,6	23,7	24,1	25,9	25,0	21,1

Tablo 7: Yoksulluk Sınırı, Yoksul Sayısı, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, 2013-2022

Kaynak: TÜİK (2024b), Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2024

Tablo 7'te eş değer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk sınırı, yoksul sayısı, (görelî) yoksulluk oranı ve yoksulluğun derecesine ilişkin bilgiler sunulmaktadır. 2022 yılı verilerine göre yoksulluk sınırı 17 bin 747 TL, yoksul sayısı 12 milyon kişi, yoksulluk oranı %14,4, yoksulluk açığı ise %21,1 olarak hesaplanmıştır. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ), Mart 2025 itibariyle dört kişilik bir ailenin gıda harcaması için gerekli olan tutarı (açlık sınırı) 23.615 TL olarak belirlemiştir. Aynı dönemde, gıda ve diğer tüm temel harcamalar için gerekli olan gelir tutarını (yoksulluk sınırı) ise 76.922 TL olarak hesaplamıştır (TÜRK-İŞ, 2025).

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Toplam	15,0	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	15,0	14,4	14,4	13,9	13,6
Tek kişilik hane halkı	7,5	7,2	8,1	9,0	8,2	9,6	9,2	10,9	6,5	7,5	9,5	6,5
Tek çekirdek aileden oluşan hane halkı	13,5	13,7	13,5	12,9	12,5	12,9	13,8	14,5	14,2	13,9	13,6	13,4
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile	5,2	5,0	5,0	3,9	3,9	4,5	4,8	7,5	3,5	4,2	7,4	5,8
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	14,9	15,1	15,0	14,5	14,1	14,4	15,5	15,7	16,2	15,8	14,8	14,6
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile	11,8	12,3	12,0	10,8	10,8	12,0	11,3	13,2	11,9	11,7	11,9	15,6
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hane halkı	20,8	20,4	19,6	19,9	17,9	18,8	18,2	18,4	18,5	19,6	17,5	17,9
Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hane halkı	11,0	6,8	9,0	10,0	11,9	7,7	9,2	9,5	9,1	11,7	8,0	10,8

Tablo 8: Eş Değer Hane halkı Kullanılabilir Fert Gelirine ve Hane halkı Tipine Göre Yoksulluk Oranı, 2013-2024

Kaynak: TÜİK (2024 b), Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2024

Tablo 8'te hane halkı tipine göre eş değer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk oranlarına bakıldığında, hane içerisinde yaşayan kişi sayısı arttıkça yoksulluk oranının da arttığı gözlenmektedir. 2024 verilerine göre, tek kişilik hane halkında yoksulluk oranı % 6,5 iken en az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hane halkında (geniş aile) bu oran %17,9'tir. Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin ölüm, boşanma gibi nedenlerle aileden ayrıldıkları aileler parçalanmış aile olarak tanımlanmaktadır (Kızmaz ve Yusufoglu, 2016: 30). Parçalanmış aile olarak sınıflandırılan tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek ailede yoksulluk oranı %11,9'dur. Kızmaz ve Yusufoglu'nun (2016) Elâzığ ilindeki çalışmalarına göre, parçalanmış ailelerdeki yoksulluğun getirdiği yük, diğer aile biçimlerine oranla daha fazladır.

Ayvaz Kızılgöl ve Demir (2010) TÜİK verileri üzerinden gerçekleştirdikleri ekonometrik analizlerde, haneye katılan her bireyin yoksulluk olasılığını artırdığı ve özellikle altı

yaşından küçük çocukların sayısının bu sonuç üzerinde daha etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Sürekli yoksulluk oranı (%)	13,0	15,1	15,8	14,6	14,0	12,7	12,7	13,7	13,8	14,0	12,3	13,7
Maddi yoksunluk oranı (%)	43,8	29,4	30,3	32,9	28,7	26,5	26,3	27,4	27,2	28,4	26,4	23,9
Maddi ve sosyal yoksunluk oranı (%)	-	-	19,2	17,8	15,4	15,3	15,8	16,7	18,1	16,6	14,4	13,3

Tablo 9: Sürekli Yoksulluk, Maddi Yoksunluk, Maddi ve Sosyal Yoksunluk Oranları, 2013- 2024

Kaynak: TÜİK (2024b), Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2024

Tablo 9'da, hane halklarının kişi başına düşen medyan gelirinin %60'ıyla hesaplanan sürekli yoksulluk, maddi yoksunluk ve maddi ve sosyal yoksunluk oranları gösterilmektedir. Sürekli yoksulluk oranı TÜİK tarafından dört yıllık panel veri üzerinden hesaplanmaktadır. Son yılda ve önceki üç yıldan en az ikisinde yoksulluk riski altında olanlar olarak tanımlanmaktadır. 2024 yılı anket sonuçlarına göre, sürekli yoksulluk oranı bir önceki yıla göre 1,4 puan artarak %13,7 olarak ölçülmüştür.

Maddi yoksunluk oranı, insanların yaşadıkları ülkenin koşullarını göz önünde bulundurarak kabul edilebilir bir yaşam standardına sahip olmaları için gerekli görülen veya arzulanan mal ve hizmetlerin fiyat uygunluğuna dayanmaktadır (Turgut, 2021: 71). Maddi yoksunluk değişkenleri; evden uzakta bir haftalık tatil masrafını karşılayabilme, kira, konut kredisi ve faizli borçları ödeyebilme, iki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek yiyebilme ve evin ısınma ihtiyacını karşılayabilme durumu, çamaşır makinesi, renkli televizyon, telefon ve otomobil sahipliği, ekonomik olarak beklenmedik harcamaları yapabilme ile ilgili hane halklarının algılarını yansıtmaktadır. Maddi yoksunluk oranı, TÜİK tarafından sayılan dokuz maddenin en az dördünü karşılayamayanların oranı olarak tanımlanmaktadır. 2024 yılı verilerine göre bir önceki yıla göre 2,5 puan azalış göstererek % 23,9 olarak hesaplanmıştır.

Maddi ve sosyal yoksunluk oranını hesaplamak için kullanılan değişkenler, 2015 yılında veri toplamaya başlamıştır. Bu oran, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından

belirlenen ve fertlerle ilgili 6 madde ile hanelerle ilgili 7 maddeden oluşan maddi ve sosyal yoksunluk unsurlarının zorunlu olarak eksikliği yaşıyan nüfusun yüzdesini ifade eder. Maddi ve sosyal yoksunluk oranını hesaplamak için hane düzeyinde sorgulanan değişkenler; otomobil sahipliği, ekonomik olarak beklenmedik harcamaları karşılayabilme, evden uzakta bir haftalık tatil masrafını ödeyebilme, kira, konut kredisi ve faizli borçları ödeme kapasitesi, iki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek tüketebilme, eskiyen mobilyaları değiştirebilme ve evin ısınma ihtiyaçlarını karşılayabilme durumudur. Bu oran için fert düzeyinde toplanan değişkenler; eskimiş giysilerin yerine yenisini alma, düzgün iki çift ayakkabıya sahip olma, ayda en az bir kez tanıdıkları ile toplanma, ücretli boş zaman faaliyetlerine katılma, kendini iyi hissetmek için belirli miktarda para harcama ve kişisel amaçlı internet sahipliği olarak belirlenmiştir. Maddi ve sosyal yoksunluk oranı, belirtilen on üç maddenin en az yedisini karşılayamayanların oranı olarak tanımlanmaktadır. 2024 yılı için maddi ve sosyal yoksunluk oranı bir önceki yıla göre 0,9 puan artış göstererek %15,3 olarak hesaplanmıştır.

Fert 14 yaş civarında iken ebeveynlerinin esas işteki durumu [25-59 yaş grubu]	Toplam		Ferdin şu anki esas işteki durumu							
			Ücretli, maaşlı veya yevmiyeli		İşveren veya kendi hesabına		Ücretsiz aile işçisi		İktisaden faal olmayan	
	2019	2023	2019	2023	2019	2023	2019	2023	2019	2023
Babasının işteki durumu										
Ücretli, maaşlı veya yevmiyeli	100,0	100,0	45,9	51,6	8,0	7,3	1,9	1,3	44,1	39,8
İşveren veya kendi hesabına	100,0	100,0	35,4	39,2	14,7	14,5	7,1	5,6	42,8	40,6
Ücretsiz aile işçisi	100,0	100,0	42,6	34,0	7,5	8,2	7,9	5,6	42,1	52,2
İktisaden faal olmayan	100,0	100,0	44,2	51,3	9,7	6,0	1,7	1,4	44,4	41,2
Annesinin işteki durumu										
Ücretli, maaşlı veya yevmiyeli	100,0	100,0	48,1	55,6	9,2	8,7	1,4	1,0	41,3	34,8
İşveren veya kendi hesabına	100,0	100,0	33,2	36,5	16,9	17,2	6,9	6,5	43,0	39,7
Ücretsiz aile işçisi	100,0	100,0	29,6	34,3	17,1	16,6	13,6	12,6	39,8	36,5
İktisaden faal olmayan	100,0	100,0	43,1	47,1	9,7	9,3	2,1	1,8	45,1	41,9

Tablo 10: Fert 14 Yaş Civarında İken Ebeveynlerinin Esas İşteki Durumu İle Ferdin Şu Anki Esas İşteki Durumunun Karşılaştırılması, 2019, 2023

Kaynak: TÜİK (2024a), Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı, 2024

Tablo 10'a göre; 25-59 yaş grubunda olan bireylerin durumu ile kendileri 14 yaş civarında iken ebeveynlerinin durumunu karşılaştırıldığı çalışmada; kendisi 14 yaş civarında iken babanın ücretli, maaşlı veya yevmiyeli çalışma durumu 25-59 yaş durumlarına bakıldığında 2019 yılı verilerine göre % 45,9'u, 2023 yılında ise % 51,6 olup bir önceki veri yılına göre % 5,7'lik bir artış söz konusudur. Annenin işteki durumuna bakıldığında

ise 2019 yılı verilerine göre % 48,1'i, 2023 yılında ise % 55,6 olup, % 7,5'lik bir artış görülmektedir.

Yaş Grupları	Cinsiyet	2021	2022	2023	2024
0-17 yaş	Kadın	44,7	43,5	40,2	39,8
	Erkek	42,8	41,9	39,3	38,2
18-64 yaş	Kadın	33,5	33,4	31,2	29,5
	Erkek	27,5	27,0	24,9	23,1
65+ yaş	Kadın	17,9	21,8	27,6	24,2
	Erkek	15,5	18,7	25,2	22,3

Tablo 11: Yaş Gruplarına Göre Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Riski Altındaki Nüfus Oranı, 2021-2024

Kaynak: TÜİK (2024b), Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2024

Tablo 11’de eş değer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60’ına göre hesaplanan yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan yaş gruplarının cinsiyete göre dağılımı sunulmaktadır. Bu veriler, yoksulluktan en fazla etkilenen yaş grubunun 0-17 yaş aralığında olduğunu göstermektedir. Yaş grupları cinsiyet bağlamında incelendiğinde tüm yaş gruplarında risk altındaki kadınların oranının erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu tablodan hareketle Türkiye’de çocukların ve kadınların yoksulluk ve sosyal dışlanma riski yetişkinler ve erkeklere kıyasla daha fazladır.

Eğitim Seviyesi	Cinsiyet	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Okuma-Yazma Bilmeyen	Kadın	10 839	11 852	13 475	17 020	21 181	38 574
	Erkek	13 684	17 305	21 165	23 642	30 799	54 886
Bir Okul Bitirmeyen	Kadın	12 840	13 576	18 765	19 211	23 141	42 123
	Erkek	18 567	20 506	24 917	29 373	39 994	73 258
Lise Altı Eğitimli	Kadın	15 233	17 431	22 137	23 672	30 233	61 845
	Erkek	25 311	29 149	35 263	38 058	50 953	95 710
Lise ve Dengi Okul	Kadın	23 277	25 049	32 114	33 359	40 276	74 188
	Erkek	32 555	36 678	44 480	50 988	69 085	126 147
Yüksek Öğretim	Kadın	37 889	42 238	50 788	56 814	68 026	124 372
	Erkek	52 145	57 848	70 639	75 360	99 836	179 521

Tablo 12: Hane Halkı Fertlerinin Eğitim Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, 2018-2023

Kaynak: TÜİK (2023), Gelir Dağılımı İstatistikleri 2023

Tablo 12'de fertlerin eğitim durumlarına göre yıllık ortalama esas iş gelirleri sunulmaktadır. Verilere göre, eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte fertlerin yıllık gelirlerinde de bir artış; eğitim seviyesinin düşmesiyle birlikte ise azalma görülmektedir. Eğitim seviyesi ile gelir arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu söylenebilir. Tablo 12 incelendiğinde, cinsiyetler bağlamında tüm eğitim seviyelerinde kadınların yıllık gelirlerinin erkeklerden daha düşük olduğu görülmektedir.

Yıllar	Yoksulluk Riski	Yoksulluk Oranı (%)				
		Okuma-Yazma Bilmeyen	Bir Okul Bitirmeyen	Lise Altı Eğitimli	Lise ve Dengi Okul	Yüksek Öğretim
2018	50%	27,5	23,6	12,1	5,8	2,2
	60%	36,2	33,2	19,8	10,3	3,7
2019	50%	26,1	22,4	13,4	6,9	2,5
	60%	35,2	32,8	20,4	11,9	4,2
2020	50%	26,7	25,7	14,0	8,3	3,2
	60%	35,8	35,7	21,2	12,9	5,1
2021	50%	24,1	24,4	13,8	7,5	2,5
	60%	34,6	34,1	20,9	12,6	4,5
2022	50%	27,7	24,4	13,8	7,8	2,6
	60%	38,5	35,3	21,4	13,0	4,4
2023	50%	27,8	24,7	14,0	7,7	3,2
	60%	41,5	36,5	22,6	12,6	5,2
2024	50%	-	24,7	13,6	7,4	2,7
	60%	-	38,5	21,8	12,5	4,4

Tablo 13: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine ve Eğitim Seviyesine Göre Yoksulluk Oranı, 2018-2024

Kaynak: TÜİK (2024b), Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2024

Tablo 9 ile yakından ilişkili olarak Tablo 13’da eş değer hane halkı kullanılabilir fert geliri ve eğitim seviyesine göre yoksulluk oranları verilmiştir. Oranlar incelendiğinde eğitim seviyesi ile yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bireylerin eğitim seviyeleri arttıkça yoksulluk oranları düşmekte, eğitim seviyeleri azaldıkça yoksulluk oranları artmaktadır. Yoksulluk oranları eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir. 2023 yılı verilerine göre, eş değer hane halkı kullanılabilir fert gelirinin %50’si baz alınarak hesaplanan yoksulluk oranı okuma yazma bilmeyenlerde %27,8 iken, yükseköğretim mezunlarında bu oran %3,2’dir. Ayvaz Kızılgöl ve Demir (2010) TÜİK verilerine dayanarak gerçekleştirdikleri ekonometrik analizlerde, hane halkı reisinin eğitim seviyesinin artmasının hanede yoksulluk riskini azalttığını belirtmişlerdir.

Ayrıca çalışılan işkolunun yoksulluk riski açısından önem taşıdığını, en yüksek yoksulluk riski taşıyan iş kollarının tarım ve inşaat sektörleri olduğunu tespit etmişlerdir.

2.3. Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Yardım Bağlamında Yoksulluk Kültürü Çalışmaları

Literatürde O.Lewis’in “Yoksulluk Kültürü” yaklaşımı derleme olarak tanıtımına sıklıkla rastlanmaktadır. Yoksulluk kültürü teorisi aile, eğitim, suç eksenli sıklıkla tartışıldığı ve hem anket hem mülakat tekniklerine başvurulduğu belirlenmiştir. Bu araştırmada ise, yoksulluk kültürü ve sosyal yardım bağlamında tartışılmıştır. Bu çerçevede tespit edilebilen eserler hakkında bilgi verecektir.

Türkiye’de yoksulluk kültürü çalışmalarında tespit edilen en eski eser; Orhan Türkdoğan’ın 1973 yılında gecekondular üzerine gerçekleştirdiği alan araştırmasıdır. 1974 yılında yayınlamış olduğu “Yoksulluk Kültürü: Gecekonduların Toplumsal Yapısı” adlı çalışması, Türkiye’deki yoksulluk kültürünün izlerini ortaya koymuştur (Türkdoğan, 1974; Şentürk, 2009: 211-212; Güneş, 2010: 26). Lewis’in yoksulluk kültürü kavramından hareketle Erzurum’daki gecekondu yaşamı üzerinde yapılan bu araştırmada, Türkiye’deki yoksulluk kültürü bağlamında gecekondu sorununa dair bir perspektif geliştirilmiştir (Aksan, 2012: 15; Kalaycı, 2015: 28-29). Araştırmanın amacı, Latin Amerika ülkeleri ile Birleşik Devletlerde uygulanan yoksulluk kültürü çalışmalarını referans alarak Türkiye’deki gecekondu sorununu incelemek olmuştur (Türkdoğan, 1974: 3). Ekonomik, sosyal ve psikolojik düzeyde farklı toplumsal görünümünden hareket eden Türkdoğan, gözlemleri aracılığıyla yoksulluk kültürünü yoksulluktan ayırmış ve bunun sadece ekonomik değil, aynı zamanda kültürel temelli bir problem olduğuna dikkat çekmiştir (Türkdoğan, 2003: 106).

Yılmaz (2015) tarafından “Türkiye’de Yoksulluk Kültürü Ve Sosyal Yardımlar: Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıfları Üzerine Bir Araştırma⁴⁷” adlı çalışmasında; “sosyal yardımlar yoksulluğun aşılmasında önemli bir araç” sonucuna varılmıştır.

Kalaycı (2015) tarafından “Yoksulluk Kültürü Ve Sosyal Dayanışma Geleneği: Yunus Emre Kültür Vakfı Örneği⁴⁸” adlı çalışmasında; “Eğitim ve gelir düzeyi düşük, çok çocuk sahibi bireyler arasında yoksulluğun kültür haline dönüştüğü” sonucuna varılmıştır.

⁴⁷ Alanya ilçesinde 130 kişiye ile nicel yöntem anket formu

⁴⁸ Karaman ilinde 410 kişiye ile nicel yöntem yardım alan anket formu

Yayla (2018) tarafından “Türkiye’de Yoksulluk Ve Yoksulluk Kültürü: Sakarya İli Örneği⁴⁹” adlı çalışmada; “Yoksulluğa kaderci bir bakış açısıyla bakıldığında, yoksulluk kültürü içinde olan aile ve bireylere yönelik toplantı ve seminerler yoğunlaştırılmalı, bu bireylerin bilinçlenmesi adına psikolog, iktisatçı ve sosyal hizmet uzmanları ile birlikte düzenli olarak kongreler düzenlenmelidir” sonucuna varılmıştır.

Aydos (2020) tarafından “Çankırı Sosyal Hizmet Merkezi’nin uygulamalarını ve yansımalarını “Yoksulluk Kültürü Kuramı” kapsamında değerlendirmek⁵⁰” adlı çalışmada; “O. Lewis’in belirttiği tarzda bir yoksulluk kültürünün oluşup oluşmadığını tam anlamıyla ortaya koyabilmek için uzun zaman diliminde kuşaklar arasında karşılaştırma yapılması gerekmektedir. Sosyal yardım alan kişilerin sosyal yardım alma konusunda bağımlı hale geldikleri, çalışabilecek durumda olan kişilerin sosyal yardım aldıkları için çalışmadıkları ve çalışmamak için sürekli bahane buldukları, yine sosyal yardım alabilmek için kayıt dışı istihdama başvurdıkları, sosyal yardımların parçalanmış ailelere verilmesinden dolayı ailelerin parçalandıkları, boşanmaların arttığı, bununla birlikte gayri resmi evliliklerin yapılmasının arttığı biçimindeki bulgular göz önüne alındığında sosyal yardımların kültürel pratiklere neden olduğu” sonucuna varılmıştır.

Dünyada tespit edilen en eski eser ise;

İrelan ve öte. (1969) tarafından “Etnik Köken, Yoksulluk ve Seçilmiş Tutumlar: ‘Yoksulluk Kültürü’ Hipotezinin Bir Testi” adlı çalışmada, “California’da 1156 hane reisiyle gerçekleştirilen alan çalışması sonuçlarına dayanmaktadır. Siyah, Latin ve Beyazlar arasında yapılan mukayese, çok değişkenli istatistik teknikleriyle sınıamıştır. Sosyal yardım alınıp alınmamasına göre ölçülen tutum alanları için iki ayrı test uygulanmış ve testlerde 16 göstergeden 14’ünde etnik gruplar arasında belirgin farklılaşma olduğu, Latin kökenli yoksulların, yoksulluk kültürüne atfedilen değerleri sağlama olasılığının Beyaz ve Siyahlara göre yükseldiği” sonucuna varılmıştır.

Carmon (1985: 403) tarafından gerçekleştirilen “Yoksulluk ve Kültür: Kamu Politikası için Ampirik Kanıtlar ve Sonuçlar” adlı çalışmada, Tel Aviv’in ilinden yoksul yetişkinlerden belirli kriterlere⁵¹ göre seçilen bireyler ile yapılan mülakatlar sonucunda,

⁴⁹ Sakarya ilinde 230 kişiye ile nicel yöntem anket formu

⁵⁰ Çankırı ilinde 18 katılımcı ile nitel yöntem ile yardım alan SED

⁵¹ 73 hane ile yapılan görüşmelerde 64 hanenin evli olduğu, 2 ila 3 çocuk sahibi olduğu ve en az 4 yıl eğitim aldığı belirlenmiştir. Bu hanelerden 9’u tek ebeveynlidir. Aile reislerinin ortalama yaşı 25-30, evlilik süresi ise 6 yıldır. Kocaların üçü nitelikli işlerde çalışmakta, diğerleri sanayi ve hizmet sektörlerinde geçen yıl içinde toplamda 10 aydan az süreyle çalışmıştır (406-407).

yoksulluk kültürü yoksul genç İsraililer ve ailelerinden oluşan bir popülasyon üzerinde araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre yoksulluk kültürü teorisi reddedilmiş olup yoksulların hâkim kültürün bir parçası olduğu, ekonomik durum iyileştiğinde yaşadıkları kurallardan bazılarından vazgeçtikleri ve sosyal politika uygulamalarının, özellikle sosyal yardımların, yoksul bireyleri yardıma bağımlı kılmadığı sonucuna varılmıştır.

Kimenyi, M. S. (1991) tarafından “Rasyonel Seçim, Yoksulluk Kültürü ve Refah Bağımlılığının Nesiller Arası Aktarımı” adlı çalışmasında “Amerikan refah devletinin kamu programlarından yararlanma ile ekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Elde edilen bulgulara göre yazar, Siyahların Beyazlara göre daha uzun süre yardım programlarında kaldığını, bu durumun kökeninde evlilik sebebiyle programdan çıkma ihtimalinin beyazlara göre daha zayıf kalmasına bağlamıştır. Kamu programlarına olan bağımlılığın nesiller arası aktarımını ise yoksulluk kültürüne delil göstererek sınamış ve sınama sonuçlarının yoksulluk kültürünün varlığının desteklendiğini” belirtmiştir.

Narayan & Petesch (2009: 337-341) tarafından "Yoksulluktan Kurtulmak: Başarıdan Aşağıya Doğru" adlı çalışmasında⁵², “Yoksulluk politikalarının aileleri istikrara kavuşturmak, kırılganlığı azaltmak ve yoksulluk döngüsüne son vermek için transferlerin (hibeler, krediler) oldukça büyük olması gerekiyor. Sosyal hizmetler önemlidir, ancak yoksulluğun azaltılmasına etkileri değişkenlik göstermekte, eğitimin ve sağlık büyük rol oynadığını, çocuklarına odaklanılmalı, "yoksulların" doğrudan hayırseverlik dışında verilecek ekonomik desteklerin ve kredilerin yüksek miktarlarda yoksulluk sorunu göre değişken miktarlarda bireylerin özgürlüklerini ve güçlerini koruyacak çalışmaların gerekliliği belirtilmektedir. Yoksullukla mücadele edenlere "yoksulluk içinde olanların girişimlerine ve fırsatlarına bakmadan, temelden başlanacak yöntemlerin uygulanmalıdır. Yoksul insanlar "adil ve eşitlikçi piyasalara ve hükümetlere" inandığından bu inancın gerçeğe dönüşmesi için, politikaların bireysel inisiyatifi genişletmeli, piyasaları adil hale getirmeli ve yerel yönetimler güçlendirilmesi” belirtilmektedir.

⁵² Karma Yöntem kullanılmıştır. 15 ülkede 21 farklı çalışma bölgesinde (Afganistan, Bangladeş, Kamboçya, Kolombiya, Hindistan (Andhra Pradesh, Assam, Uttar Pradesh, Batı Bengal), Endonezya, Malavi, Meksika, Fas, Filipinler (Bukidnon, Çatışma Mindanao), Senegal, Sri Lanka (Çatışma, Çay Tarlaları), Tanzanya (Kagera, Ruvuma), Tayland, Uganda) yürütülen büyük ve karmaşık bir araştırma programıdır. Yoksulluktan kurtulanları inceleyerek ve başarılarını nasıl elde ettiklerini 60.000 den fazla kişi ile görüşülerek açıklamaktadır.

Baker Collins ve öte. (2020: 90) tarafından Yoksulluk Kültürüne Direnmek Anlatı: Sosyal Yardım Alanların Perspektifleri” adlı çalışmada⁵³; “Kanada’da iki nesildir sosyal yardım alan 31 kişi ile mülakat gerçekleştirerek sosyal yardımlara bağımlılığı tespit ederek yoksulluk kültürünü sınamıştır. Elde edilen bulgular, sosyal yardımlara bağımlılık konusunda katılımcıların direnç gösterdikleri tespit edilerek yoksulluk kültürünün kısmen varlığının desteklendiği, hak eden/ hak etmeyen söylemine odaklanıldığı” sonucuna varmıştır.

Yapabilirlik yoksunluğu başlığı altında ifade ettiğimiz, A.Sen ve M.Nussbaum’ın yapabilirlik parametreleri çerçevesinde çok boyutlu yoksulluk ölçümleri yapılmaktadır. Bayramoğlu (2023) ifade ettiği üzeregünümüz yoksulluk ölçütü kabul edilen insani yoksunluk yoksulluk kültürü bağlamında ele alınmıştır. İnsani yoksulluk, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının 1997 İnsani Gelişme Raporunda ilk kez kullanılmıştır. Raporunda insani yoksulluğun ölçülmesi amacıyla insani yoksulluk endeksi geliştirilmiştir (Memiş, 2014: 149). İnsani yoksulluk kavramı, bazı bireylerin insanca yaşam imkânlarına sahip olmaması anlamına gelmektedir. İnsani Gelişmişlik Endeksi(IGE), bireylerin insana yakışır şekilde yaşamaları için maddi koşullar yanında sosyo-kültürel koşullarında bulunmasını gerektiğini ifade ederek çok boyutlu ele almaktadır.

Endeks, “uzun ve sağlıklı yaşam”, “bilgiye erişim” ile “kabul edilebilir bir yaşam standardı” gibi üç temel boyutta indirgenen ölçütler bazında değerlendirme yapılmaktadır. IGE 2025 raporunda Türkiye 2023 İGE değeri 0,853 ile 193 ülke arasında 51.sırada yer alarak İnsani Gelişme Sınıflandırmasında Çok Yüksek ülkeler arasındadır (UNDP, 2025).

2.4. Türkiye’de Sosyal Yardımların Tarihçesi

Cumhuriyetin ilk yıllarında, savaş koşulları ve sanayileşmenin yetersiz kalması nedeniyle ekonomik büyüme sağlanamamıştır. Bu sebeplerden ötürü vergi gelirlerinin kısıtlı olması sosyal yardıma yönelik kamu harcamalarında yetersizlik yaratmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında hayırseverliğin önemi vurgulanmış ve çalışanların kendileri ile ailelerine yönelik refah politikaları uygulanmaya çalışılmıştır (Kesgin, 2013: 167-168).

⁵³ 32 - 70 yaşları arasındaki ebeveynler ve 16 - 64 yaşları arasındaki çocuklar ebeveynler ikisi de üç şehirde sosyal yardım alıyor yada daha önce yardım almış kişiler ile Hamilton, Londra, ve Toronto'dan illerinde görüşme gerçekleştirilmiştir (Baker Collins ve öte., 2020: 77).

1924 Anayasası, sağlık hizmetlerinin ve ilköğretimin ücretsiz sunulmasını öngörmüştür. 1930 tarihli 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile yoksullara yönelik bakım görevi kurumlara verilmiş ve ücretsiz sağlık hizmeti sağlanmışır. İkinci Dünya Savaşı birçok ölke için önemli değişikliklere yol açmış, bu küresel olaylar Türkiye'yi de etkilemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında otoriter rejimler yıkılmış, demokratik ölkeler savaşın galibi olmuştur. Dünyada yayılan müdahaleci devlet anlayışından Türkiye de etkilenmiş ve sosyal politikalar önem kazanmıştır (Kesgin, 2013: 168).

1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte Türkiye'de sosyal devlet kavramı gündeme gelmiştir. 1961 Anayasasında sosyal devlet anlayışı bir ilke olarak kabul edilmiştir. Devletin sosyal yönüne vurgu yapılmış ve sosyal devlet anlayışının benimsenmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda, bu Anayasası'nın 48. maddesinde "Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmak devletin görevidir" hükmü yer almıştır (Karaca ve Çam, 2019: 77). Bu dönemde ekonomik ve sosyal sorunlar ile toplumsal çatışmalar yaşanmıştır.

1961 Anayasasında yer alan bazı haklar, 1982 Anayasası ile değiştirilmiştir. Halen yürürlükte olan 1982 Anayasasında da sosyal ve ekonomik haklara değinilmiştir (Karaca ve Çam, 2019: 77). Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1982 Anayasasında yer alan aşağıdaki hükümler doğrultusunda sosyal bir devlet olarak tanımlanmaktadır. Buna göre (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982);

"Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak onurlu bir hayat sürdürme hak ve yetkisine doğuştan sahiptir." (1982 Anayasası, Başlangıç hükümleri), "Türkiye Cumhuriyeti, sosyal bir hukuk devletidir." (1982 Anayasası, m.2), "Devletin temel amaç ve görevleri, toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya çalışmaktır." (1982 Anayasası, m.5), "Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır." (1982 Anayasası, m.55), "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir." (1982 Anayasası, m.60), "Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek mali

kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.” (1982 Anayasası, m.65). şeklinde ifade edilmiştir.

Anayasal düzenlemeler öncelikle 1982 Anayasasında yer alır. Madde 2 Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal bir hukuk devleti olduğunu ve kişilerin ve toplumun refahı, huzuru ve mutluluğunu sağlamayı amaçladığını belirtir. Madde 5 ise devletin temel hak ve özgürlükleri, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmayı, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamayı temel amaç ve görevleri arasında sayar. Madde 61 devlete, engellilerin korunması ve toplum hayatına uyumlarını sağlayıcı tedbirler alma; yaşlıların devletçe korunması ve yaşlılara yardım sağlama gibi hakları düzenleme yükümlülüğünü verir. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesislerin kurulması veya kurdurulması hükme bağlanmıştır.

1980 sonrasında, Türkiye dahil birçok ülkenin refah sistemlerinde⁵⁴ Neoliberal dönemin etkileri gözlenmiştir. Refah sisteminde istihdama dayalı sosyal güvenlik⁵⁵ politikalarından gelire dayalı sosyal yardım politikalarına geçiş yaşanmıştır (Yörük, 2022: 67). Bu dönemde, sosyal yardım harcamaları ve yararlanan kişi sayısında genel bir artış olmuştur; yardım sunulma ölçütü istihdam durumundan gelir düzeyine kaydırılmıştır (Yörük, 2022: 68). Refah sistemindeki bu değişimin sonucunda, 1980'ler ve 2000'lerde istihdam temelli sosyal güvenlik politikaları büyük ölçüde gerilemiş, buna karşın gelir temelli sosyal yardımlar 1980'lerin sonlarında başlayıp özellikle 2000'lerde genişlemiştir (Yörük, 2022: 71). Neoliberalizm, Türkiye'de istihdam temelli sosyal güvenlik sistemini kapsamlı bir şekilde şekillendirmiştir. Hem istihdam hem de gelir temelli sosyal yardımlar genişletilmiştir ancak gelir temelli sosyal yardımların daha hızlı genişlediği⁵⁶ belirtilmektedir (Yörük, 2022: 75).

1961 ve 1982 Anayasalarında “sosyal devlet” ilkesinin yer almasıyla birlikte devletin sosyal anlayışında önemli ve köklü değişiklikler meydana gelmiştir (Erkul ve Yıldırım, 2020: 186- 187). Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Anayasanın kendisine yüklediği sosyal

⁵⁴Refah devleti, yoksullara yönelik yardımlar ile başlamış, 1930-1980 arasında kapsayıcı istihdam temelli bir yapıya bürünmüş, 1980'lerden sonra ise neoliberal dönüşümle gelir temelli sosyal yardım programlarına geçiş yapmıştır. Bu dönemde yoksullara yönelik harcamalar artmıştır (Yörük, 2022: 67).

⁵⁵Resmi olarak çalışan vatandaşlara yardım sağlayan programlar vardır. Bu programlar arasında yaşlılık aylığı, işsizlik ödeneği, hastalık sigortası ve sağlık sigortası gibi yardımlar bulunmaktadır. Bu programlardan yararlanmak iş durumu ile ilişkilidir (Yörük, 2022: 67).

⁵⁶Son kırk yıllık süreçte hızlı kentleşmeden kaynaklı, kentsel alanlarda nüfus payının yükselmiş olup, 1970 % 29 dan 2009 yılında %71 kentsel nüfusun payına ulaşmıştır (Yörük, 2022: 75).

devlet ilkesi doğrultusunda belirlenen sosyal hedeflere, kamu sosyal koruma⁵⁷ harcamaları aracılığıyla ulaşmayı amaçlamaktadır.

2.4.1. Türkiye’de Sosyal Yardımların Yasal Çerçevesi ve Örgütlenmesi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında sosyal politika araçlarından olan sosyal programlardan yararlanabilme ölçütü, istihdam temel ölçütü yerine gelir düzeyine doğru değişmiştir (Yörük, 2022: 43). 1986'da yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu, Türkiye'nin ilk ulusal ve genel sosyal yardım kurumudur. Bu fonun amacı yoksullara yardım ulaştırmaktır (Yörük, 2022: 88-89). Bu fon 2004 yılına kadar Başbakanlığa bağlı iken bu tarihten sonra Başbakanlığa bağlı genel müdürlük, 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulması ile Bakanlığa bağlı Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

1983 tarihinde yürürlüğe giren 2828 sayılı Kanun ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuş olup, bu kurum Türkiye’de aile ile ilgili çalışma yürüten kamu kuruluşu olarak görev yapmaktadır. Kurumun amacı; korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, özürlü, yaşlı ve diğer kişilere yönelik sosyal hizmetleri düzenlemek ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumlulukları ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri belirlemektir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun 9. maddesi uyarınca, öz ailesi yanında kalan korunmaya muhtaç çocuklar için aynı (yiyecek, giyecek, yakacak, ilaç, eğitim malzemeleri vb.) yardımlar yapılmakla birlikte, başvuru sonucunda belirlenen ihtiyaç sahiplerine nakdi yardımlar da sağlanmaktadır. Nakdi yardım, sosyal ekonomik destek hizmetleri hakkında yönetmelik 1.Madde birinci fıkrasında belirtilen amaç gereğince “yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatını sürdürmekte güçlük çeken çocuk ve gençlerin bakımı konusunda ailelerin desteklenmesi amacıyla verilecek sosyal ve ekonomik destek hizmetine ilişkin esas ve usullerin düzenlenmesi” amacıyla hazırlanmıştır.

1990 sonrası sosyal yardımlar, gelir düzeyine göre yeniden düzenlendi (Elveren, 2007). Yardımlardan yararlanan sayısı ve bütçedeki payı arttı⁵⁸. 1990'larda Türkiye'de engelli bireylerle ilgili araştırmalara ve kurumsallaşmalara ağırlık verildi. Sivil Toplum

⁵⁷Bu bağlamda, Türkiye'deki sosyal koruma programları; sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve aktif işgücü piyasası uygulamaları olmak üzere üç temel başlıkta toplanmaktadır.

⁵⁸2002 yılında 860 milyon dolar, 2016 yılında ise 9,34 milyar dolardır.

Kuruluşları, özellikle Altı Nokta Derneği, bu konuyu gündeme aldı. 1997'de Başbakanlık'a bağlı Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA) kuruldu ve ulusal politikalar⁵⁹ belirlendi (Burcu, 2014: 7). Daha sonra ÖZİDA kapatılarak Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü⁶⁰'ne devredildi.

2.4.2. Türkiye’de Sosyal Yardımlarla İlgili Kurumsal Örgütlenme

Türkiye’de yoksullukla mücadele, çeşitli kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmektedir. Bu kuruluşlar farklı muhtaçlık kriterlerine göre ayni ve nakdi yardımlar ile doğrudan veya dolaylı sosyal yardımlar sağlamaktadır. Bu politikalar, çoğunlukla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Belediyeler aracılığı ile uygulanmaktadır (Zanbak, 2017: 215-216). Yardımlar, yoksul kesimin barınma, beslenme ve öz bakım gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasını ve yaşanılabilir bir ortama sahip olmalarını hedeflemektedir.

Türkiye’de yoksullukla mücadele amacıyla sosyal yardım faaliyetleri yürüten birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Bu kurumlar arasında, yalnızca sosyal yardım sağlamakla görevli olan tek kuruluş Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına (ASHB) bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğüdür. Ayrıca, aynı bakanlığa bağlı olarak sosyal hizmet ve sosyal yardım konularında faaliyet gösteren Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) ile Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM) de bulunmaktadır. Sosyal yardım veya sosyal hizmet sağlamayı asli görev olarak üstlenmeyen, ancak kamusal sosyal yardım yapan Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü de önemli bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra, belediyeler, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları (STK) ve vakıflar gibi çeşitli kurum ve kuruluşlar da sosyal yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır.

⁵⁹1999 yılında "1. Engellilik Şurası" gerçekleştirilmiş olup, engelliler kanununun çıkarılması talepleri, engellilik konusunda hem belirli bir anlayışın olgunlaştığını hem de bu konudaki ihtiyacın önemini göstermiştir.

⁶⁰2005 tarihli 5378 sayılı Engelli Hakkında Kanununda Destek ve Bakım hususu 6. Maddede ise; “Engellilerin bağımsız yaşamaları için uygun psikososyal destek ve bakım hizmetleri sağlanır. Bu hizmetler, kişinin tüm ihtiyaçları ve ailesi dikkate alınarak sunulur. Hizmetlerin standardizasyonu ve yaygınlaştırılması, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca yürütülür.”

Türkiye, Anayasanın 41. Maddesi ile aileyi Türk toplumun temeli olarak tanımlamakta ve ailenin korunmasını devletin bir görevi olarak belirtmektedir. Ayrıca Türkiye, ILO ve Avrupa Sosyal Şartının aile ile ilgili anlaşmalarına taraftır ve aile konusundaki çalışmalar takip edilmektedir. Türkiye, 1989 yılında Avrupa Sosyal Şartını imzalamış ve 1990 yılında aile alanında araştırmalara başlamıştır. 2004 yılında 5256 sayılı Kanun ile Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (BASAGM) olarak yeniden yapılandırılmıştır (Canatan, Yıldırım, 2013: 230). BASAGM'nin amacı, toplumsal sorunların çözümünde aile politikasını milli politikaya dönüştürmektir. BASAGM, aileyi değişik sosyo-ekonomik ve psikolojik sorunlar karşısında toplumun önemli direnç noktası olarak nitelendirmiş ve ailenin işlevlerini yerine getirmekte zorlandığı durumları kolaylaştırmayı ve aileyi eski işlevlerine tekrar kavuşturmayı hedeflemektedir.

1983 yılında kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), Türkiye'de aile ile ilgili çalışmalar yürüten bir kamu kurumudur⁶¹. Bu kurum, sosyal hizmetlerde ailesizlik, kimsesizlik ve muhtaçlık ölçütlerini temel almaktadır. Aileye yönelik hizmetlerde ise “korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç aile” yaklaşımı benimsenmiştir (Taşgin, 2021: 26). Bu kurum aynı zamanda 1921'de kurulan Himaye-i Etfal Cemiyetinin devamıdır. SHÇEK, Genel Müdürlük olarak faaliyet göstermekteydi. Faaliyetlerini yürütürken “muhtaçlık” kriterini temel almakta ve “birey ve gruplar” odaklı sosyal hizmet sunmaktadır. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) kurulmuş ve 2013 yılında Faaliyet Raporu ile bakanlığın misyonu belirtilmiştir. Bakanlık, merkez hükümetin programlarını yürütmek ve yeni sosyal yardım programlarını uygulamak amacıyla kurulmuştur (Yörük, 2022: 86). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, isim değişikliği⁶² ile işlevlerini Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) tarafından yürütmeye devam etmektedir. Bakanlığın kurulması ile birlikte “aile” vurgusu temel sosyal politika olarak ön plana çıkmıştır (Taşgin, 2021: 31). 2011 yılında ASPB'nin kurulmasının ardından kapatılmıştır.

⁶¹Bu kurumun, amacı, Korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç bireylere sosyal hizmet sunan kurumların kuruluşu, görevleri, yetkileri ve gelirlerine ilişkin esasları düzenlemek üzere çıkarılan bir kanunla kurulmuştur.

⁶²2011'den 2021'e kadar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın adında birkaç değişiklik olmuştur. 2018-2021 yılları arasında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak, 2021 yılından itibaren ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak anılmıştır. Her dönemde “Aile” vurgulanmıştır.

Bakanlığın amacı, dağınık durumda bulunan sosyal hizmetleri bir araya getirerek tek bir çatı altında toplamak olmuştur. 2013 yılı Faaliyet Raporunda Bakanlığın misyonu, “birey, aile ve toplum refahını artırmak amacıyla dezavantajlı kesimler öncelikli olmak üzere tüm toplumu hedefleyen katılımcı anlayışla, adil ve arz odaklı bütüncül sosyal politikalar üretmek, uygulamak ve izlemek” şeklinde belirlenmiştir (ASPB, 2024).

BAKAN			
BAKANLIK MAKAMINA BAĞLI	BAKAN YARDIMCISI	BAKAN YARDIMCISI	BAKAN YARDIMCISI
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
		Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü	Şehit Yakınları Ve Gaziler Genel Müdürlüğü

Tablo 14: Aile Sosyal Hizmetler Bakanlığı Teşkilat Şeması

Kaynak: (ASHB,2024e)

2.4.2.1. Sosyal Hizmet Merkezi ve Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Aile, toplumun en küçük birimi ve temel yapı taşı olarak kabul edilmektedir. Bu birimin her açıdan sağlıklı olması, toplumun genel sağlığı ile doğrudan ilişkilidir. Bu müdürlük, sağlıklı aile bilincinin geliştirilmesi, aile içi ilişkilerin sağlıklı biçimde güçlendirilmesi ve ailenin desteklenmesinde bireyin katılımının sağlanması gibi konularla ilgilenmektedir. Bu çerçevede, Genel Müdürlüğün başlıca görevleri arasında aile ve toplum sorunlarını belirlemek ve çözüm yolları üretmek amacıyla aile odaklı sosyal politikalar oluşturmak ve geliştirmek yer almaktadır (Tomanbay, 2013:21).

Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlanmıştır. Günümüzde ise bu işlemler, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Aile yapısını ve değerlerini korumak, tehdit oluşturan sorunları ve bunların nedenlerini tespit etmek, aile içi şiddet ve istismara yönelik politikaları ve uygulamaları geliştirmek amacıyla kamu kurum ve kuruluşları ile iş birliği içinde çalışmak ve aileye yönelik sosyal hizmet ve faaliyetleri koordine etmek bakanlığın sorumlulukları arasındadır (Aca, 2018: 320). Bakanlık çatısı altında

teşkilatlanmış olan Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün temel görevleri şu şekildedir: 1) Aile ve toplum odaklı hizmetlerin sunulması, 2) Eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin yürütülmesi. Ayrıca, bu hizmetlere ilişkin araştırmaların yapılması ve bu doğrultuda politika geliştirilmesi de genel müdürlüğün sorumlulukları arasındadır (Seyyar, 2011: 330).

Aile ve Topluma Yönelik Hizmetler: Aileye ve topluma yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek; kamu kurumları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce gerçekleştirilen sosyal hizmetlere ilişkin ilke, usul ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamaktır.

Eğitim ve Danışmanlık Hizmetleri: Aile yapısını ve değerlerini tehdit eden sorunları önlemek amacıyla eğitim programları hazırlamak ve uygulamak; aile içi şiddet ve istismar, töre cinayetleri, intihar gibi sorunların önlenmesi için aileyi destekleyici ve eğitici programlar hazırlamak ve uygulamak; ailelerin huzurunu ve mutluluğunu tehdit eden kötü alışkanlık ve bağımlılık sorunlarının önlenmesi ile çözümü için aileyi destekleyici ve eğitici programlar hazırlamak ve uygulamak; ailelerin maddî refahının artırılmasına yönelik eğitim programları hazırlamak ve uygulamaktır.

Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, görevlerini Sosyal Hizmet Merkezi, Sosyal Uyum Merkezi⁶³, Aile ve Sosyal Destek Programı⁶⁴ ve Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı⁶⁵ kuruluşları ile yürütmektedir. Çalışmamız kapsamında, Sosyal Hizmet Merkezi üzerinde durulacaktır.

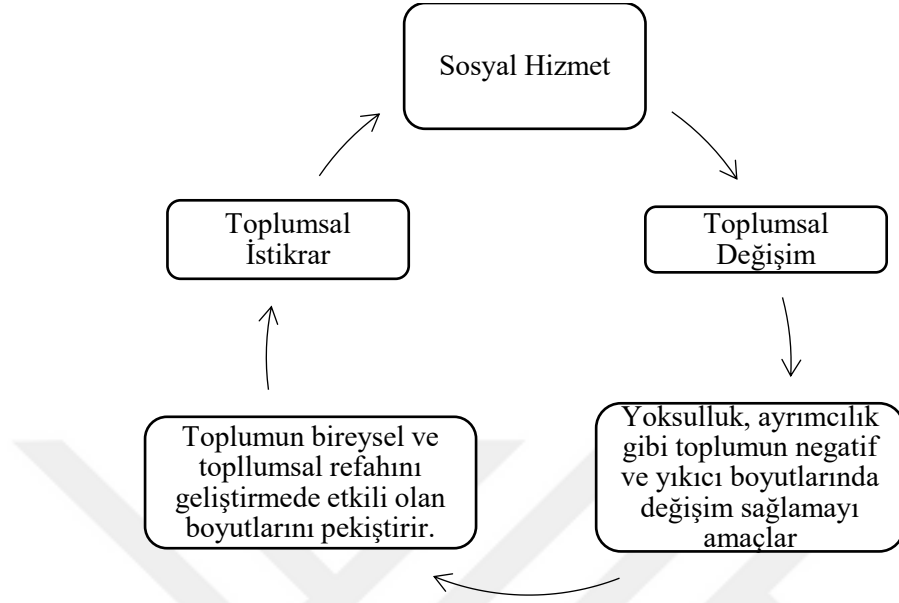
Sosyal Hizmet Merkezi; Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW) ve Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) tarafından sosyal hizmet alanına yönelik bir tanım yapılmıştır: İnsan davranışı ve sosyal sistem kuramlarına dayanarak insanların çevre ile olan etkileşimlerine müdahale eden bir meslektir. Bu

⁶³Uyuşturucuyla Mücadele Eylem Planı doğrultusunda faaliyet sürdüren kuruluşlardır. Türkiye genelinde 21 Sosyal Uyum Merkezi bulunmaktadır.

⁶⁴Bu program, ailelerin ve bireylerin sosyal sorunlarını hızla tespit etmek ve kamu hizmetlerine hızlı erişimini sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Hem talep odaklı hem de arz odaklı hizmet sunumunu içerir.

⁶⁵Boşanma öncesi ve sırasında ailelere iletişim becerileri kazandırmak, çatışmaları yapıcı şekilde çözmek, psikiyatrik sorunları olan bireyleri tedaviye yönlendirmek ve çocuklarla ilgili sorunlarda danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır.

meslek, insan ilişkilerinde sorun çözmeye, güçlendirmeye ve özgürleşmeyi sağlamaya katkıda bulunarak toplumsal iyilik halini artırmayı amaçlamaktadır.

Şekil 9: İstikrar ve Değişim

Kaynak: (Thompsan, 2014: 44)

Sosyal Hizmet temel tanımıyla sosyal alanda verilen hizmetlerdir. Sosyal hizmetler, kişilerin ve ailelerin maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarını gidermek, ihtiyaçlarını karşılamak, sosyal sorunları önlemek ve çözmek amacıyla sunulan sistemli ve programlı hizmetler bütünü ifade eder (SHÇEK, 2024). Bu hizmetler gündüzlü ve yatılı kuruluşlar tarafından yürütülmektedir.

Sosyal Hizmet Merkezleri⁶⁶, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın aileye yönelik uygulamalarının aktarılması, koruyucu ve önleyici çalışmaların yürütülmesi, alan taraması yapılması, sosyal hizmet başvurularının kabulü ve ihbarların değerlendirilmesi gibi görevleri üstlenmektedir. Ayrıca Sosyal Hizmet Merkezi, hizmet verilen bölgede ihtiyaç tespitini gerçekleştirerek sosyal hizmet müdahalesi ve takibini gerçekleştirmekte ve dezavantajlı bireylere koruyucu, destekleyici, geliştirici hizmetler ile rehberlik, danışmanlık ve rehabilitasyon hizmetlerini erişilebilir şekilde sunmayı amaçlamaktadır. Bu hizmetlerin sunumunda gerektiğinde kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılmaktadır (Tomanbay, 2013: 63).

⁶⁶2011 yılı ASBP kuruluşu öncesi Toplum Merkezleri olarak görevini sürdüren gündüzlü kuruluştur.

Sosyal Hizmet Merkezleri yönetmeliği 1.madde “1” bendinde ile kuruluşun amacı; “Sosyal hizmet müdahalesi, çeşitli gruplara ve ailelerine koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini kolay erişim ilkesiyle sunar. Bu hizmetler, gerektiğinde kamu kurumları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllülerle iş birliği içinde gerçekleştirilir” şeklinde ifade edilmektedir (ASHB,2024a).

Sosyal hizmet merkezlerin görevleri ilgili yönetmeliğin 7. Maddesinde belirtildiği şekilde şunlardır: Ailenin bütünlüğünün korunması ve refahının artırılması (Yönetmelik, m. 7/1-a). Çocukların ve gençlerin sağlıklı gelişimini temin etmek (Yönetmelik, m. 7/1-b). Kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak (Yönetmelik, m. 7/1-c). Engellilerin ve yaşlıların toplumsal hayata etkin biçimde katılmalarını sağlamak (Yönetmelik, m. 7/1-ç) ve Şehit yakınları ile gazilere yönelik (Yönetmelik, m. 7/1-d) olmak üzere tüm anılan gruplara yönelik sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmektir. Bu sosyal hizmet faaliyetlerini ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında iş birliği ve koordinasyonu sağlamaktır.

Ailenin bütünlüğünün korunması bağlamında, çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal ekonomik desteklerle sunularak öncelikle aile yanında bakımın esas alınması (Yönetmelik, m. 7/1-e). Korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç birey ve ailelerin tespit edilmesini, desteklenmesini ve gerekli hizmetlere yönlendirilmesi (Yönetmelik, m. 7/1-f). Birey ve ailelere yönelik eğitsel faaliyet ve projeler yürütmek, konferans, seminer ve benzeri etkinlikler düzenlemek; kültür ve sanat faaliyetlerini gerçekleştirmek (Yönetmelik, m. 7/1-ı). Alan taramasında elde edilen bilgileri değerlendirilerek ilgili kuruluşlarla iş birliği gerçekleştirilerek bakanlığın hizmetlerinin geliştirilmesine ve yeni hizmet modellerinin oluşturulmasına yardımcı olmak (Yönetmelik, m. 7/1-i). şeklinde ifade edilmektedir.

Yönetmeliğin 11. maddesinde merkezlerin 4 hizmet birimi olduğu belirtilmiştir: Başvuru, Tespit ve İzleme Birimi; Uygulama Birimi; Eğitim ve Danışmanlık Birimi; Şehit Yakınları ve Gazilere Hizmet Birimidir. Bu metinde, Uygulama Birimi ile Eğitim ve Danışmanlık Birimi ele alınacaktır.

2.4.2.1.1. Uygulama Birimi

Sosyal hizmet merkezlerin görevleri ilgili yönetmeliğin 13. Maddesinin birinci bentlerinde ise uygulama biriminin görevleri şunlardır: Yatılı kuruluşlara kişilerin kabulü veya hizmetin sonlandırılması işlemlerini yapmak ve takip etmek (Yönetmelik, m. 13/1-a). Evlât edindirme, koruyucu aile, gönüllü aile ve sosyal ekonomik destek sağlama (Yönetmelik, m. 13/1-b). Evlât edindirme, koruyucu aile, gönüllü aile ve sosyal ekonomik destek işlemlerini yürütmek (Yönetmelik, m. 13/1-b). Evlât edinen ailelere, koruyucu ve gönüllü ailelere ihtiyaç duydukları alanlarda eğitim ve rehberlik hizmeti sağlanması (Yönetmelik, m. 13/1-c). Mahkemeler tarafından verilen bakım, barınma ve danışmanlık tedbirlerinin uygulanmasına yönelik işlemleri gerçekleştirmek (Yönetmelik, m. 13/1-ç). Evde bakım, aile yanında destek ve sosyal ile ekonomik yardım hizmetleri sağlanması kararlaştırılan bireyler ve aileler için gerekli işlemleri yürütmek (Yönetmelik, m. 13/1-d). Evlerinde yaşlı veya engelli birey bulunan aileler ile evde bakım hizmeti alan ailelere ihtiyaç duydukları konularda rehberlik hizmeti sağlamak (Yönetmelik, m. 13/1-e).

Uygulama birimi, çocuklar, kadınlar, engelliler ve yaşlılara yönelik faaliyetler yürütmektedir. Konuyla ilgili olarak “Sosyal ve Ekonomik Destek” ile “Koruyucu ve Önleyici Hizmetler” bulunmaktadır. Bu destekler temelde çocuğun refahını sağlama amacı taşır ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Müdürlük, çocuklara yönelik sosyal hizmetlerin ve faaliyetlerin yürütülmesi ve koordine edilmesi bentlerinde belirtildiği üzere çocukların her türlü istismar ve ihmale karşı korunması ve sağlıklı gelişimlerinin temini için çalışmalar yapmaktadır. Evlat edinme süreçlerinin yönetilmesi, koruyucu aile hizmetlerinin sağlanması, korunmaya muhtaç çocuklara özel bakım ve koruma hizmetlerinin sunulması ve çocukların işe yerleştirilmesinin temini gibi görevler yerine getirmektedir. Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşları ile koordinasyon içerisinde çalışarak çocuklara yönelik sosyal hizmet ve faaliyetlerin politika ve uygulamalarını yürütmekten sorumludur (Aca, 2018: 320).

Sosyal ve Ekonomik Destek: Çocuk kendi ailesinin yanında olmasına rağmen ailenin maddi olanaksızlıkları nedeniyle sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlardan yoksun kalabilir. Bu durumdaki çocuklar için en uygun bakım, aile yanında verilen bakım hizmetidir. Eğer çocuğun anne ve babası ayrı değilse, barınma sorunu yoksa ve ailede herhangi bir şiddet durumu söz konusu değilse aile yanında bakım tercih edilmelidir. Çocukların psikolojik gelişimlerinin sağlıklı olması açısından mümkün olduğunca kendi

aileleri yanında büyümeleri teşvik edilmeli, bu mümkün değilse akrabaları ve yakınları tarafından bakılmaları sağlanmalı, koruyucu aile ve evlat edindirme seçenekleri değerlendirilmelidir. Kuruluş bakımı hizmeti ise son çare olarak düşünülmelidir (Seyyar, 2011: 505).

Korunmaya muhtaç çocuklar için ailelerinin yanında kaldıkları sürece yiyecek, giyecek, yakacak, ilaç, eğitim malzemeleri gibi ayni yardımlar yapılmakta ve başvuru sonucunda belirlenen ihtiyaç sahiplerine nakdi yardımlar verilmektedir. Bu nakdi yardım, Sosyal Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik'in⁶⁷ 1. Madde birinci fıkrasında belirtilen amaç gereğince “yoksulluk içinde olup temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatını sürdürmekte güçlük çeken çocuk ve gençlerin bakımı konusunda ailelerin desteklenmesi amacıyla verilecek sosyal ve ekonomik destek hizmetine ilişkin esas ve usullerin düzenlenmesi amacıyla hazırlanmıştır” (ASHB,2024b). Sosyal Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik’e göre söz konusu çocuk adına geçici olarak 1 ve 2 yıl süreli ekonomik destekler sağlanmakta ve uygun görüldüğü takdirde bu destekler tekrarlanabilmektedir. Tablo 15’de sunulan desteklerin miktarları görülmektedir.

Eğitim Gurupları	2025 Ocak -Temmuz - Ekonomik Destek Tutarı
Okul Öncesi Çocuk	4.809 TL
İlköğretime Devam Eden Çocuk	7.214 TL
Orta Öğretime Devam Eden Çocuk	7.695 TL
Orta Öğretim Seviyesinde Olup Okula Devam Etmeyen Çocuk İçin	4.809 TL
Yüksek Öğretime Devam Eden Çocuk	8.657 TL
Kuruluş Bakımından Ayrılan Gençler	3.847 TL
Geçici Ekonomik Destek Tutarı	
1 Kat	9.619 TL
2 Kat	19.238 TL
3 Kat	28.857 TL

Tablo 15: Eğitim Kademesine Göre Ekonomik Destek Miktar

Kaynak: (ASHB,2024b)

⁶⁷ Yönetmeliğin 6. maddesi, “Sosyal ve ekonomik destekten yararlanacaklar” başlığını taşır. Bu maddeye göre, gerekli koşulları taşıyan kişilere sosyal yardımın yanı sıra sosyal destek de verilebilir. Başvuru yapan kişiler, şartlara uygun bulunmaları halinde ekonomik, sosyal veya her iki yönden de destek alabilirler. Bu çalışmada sadece ekonomik destekle ilgili verilere yer verildiğinden, sosyal yardımlara değinilmeyecektir.

Sosyal Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelikte belirtilen hükümler doğrultusunda destek hizmetleri izlenir ve değerlendirilir (Yönetmelik, m. 11/1). Süreli ekonomik destek ödemesinden faydalanan müracaatçılar, yardımın amacına uygun kullanılıp kullanılmadığının tespiti amacıyla en fazla 6 aylık sürelerle değerlendirilmelidir (Yönetmelik, m. 11/1-a). Destekten yararlanan bireyin durumu, ekonomik destek bitiş tarihinden önce tekrar başvuruya gerek kalmaksızın en az bir ay öncesinden yeniden değerlendirilmelidir (Yönetmelik, m. 11/1-b). Sosyal ve ekonomik destek hizmetlerinden faydalanan çocukların zorunlu eğitim kapsamında bulunmaları durumunda, eğitimlerine devam ettikleri düzenli olarak izlenmelidir (Yönetmelik, m. 11/1-c). Periyodik izlemelerde ihtiyaç duyulması halinde, tespit edilen sorunlara çözüm bulmak amacıyla sosyal hizmet desteği kapsamında mesleki çalışmalar gerçekleştirilir (Yönetmelik, m. 11/1-ç).

Sosyal ve ekonomik destek hizmetinin amacı, kısa süreli yardımlarla bireylerin kendi kendine yeter hale gelmesini sağlamaktır. Bu hizmet, kriz dönemlerinde devreye girerek aile bütünlüğünü korumayı hedefler. Çocukların sokakta tehlikelere maruz kalmaması, temel ihtiyaçlarının karşılanması, ihmal ve istismara uğramamaları ve geleceğe yönelik planlar yapabilmeleri sağlanır. Bu süreçte, ailenin iç dinamiklerine katkıda bulunarak onların bağımsız hale gelmesi amaçlanır ve hizmet sona erdirilir. Aksi takdirde, sağlanan maddi desteğin sürekli bir gelir kaynağı olarak algılanması, destekten yararlanan bireylerde bağımlılık yaratabilir. Bu durumu önlemek, sosyal hizmetin temel ilkesi olan ‘balık yemeyi değil, balık tutmayı öğretmek’ anlayışı ile uyumlu değildir. Koruyucu ve destekleyici tedbirler ile SED desteği, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında gerekli tedbirlerin alınarak bakımının sağlanmasını hedefler. Eğer bu tedbirlere rağmen çocuk korumaya muhtaç durumda değerlendirilirse koruyucu tedbirler uygulanır. Gerektiğinde, sorunlara çözüm bulmak için sosyal hizmet ve danışmanlık desteği sağlanır (ASHB,2024b)

Değerlendirme, müracaatçının süreç içerisinde doğru şeyleri yapıp yapmadığına dair bilgi sağlar. Müracaatçının istenen değişimi, taahhüt ettiği eylemleri yerine getirip getirmediği ve amaçlanan değişimin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair bilgi verir (Krysik and Finn, 2015:148). Çalışmamızda K4’ün belirttiği üzere:

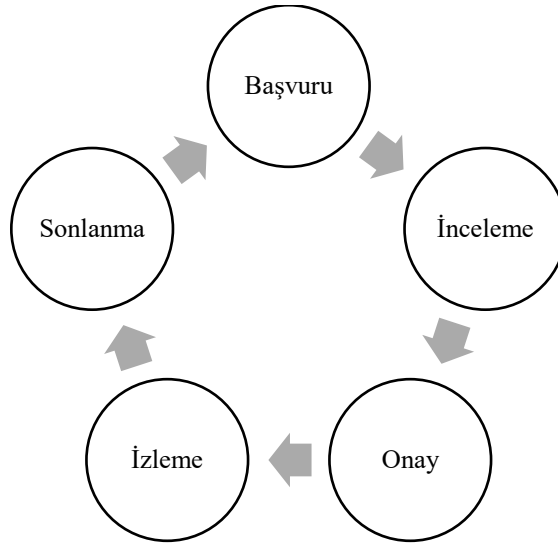
"takip etmemiz lazım. Onayını herkesin dilinden ben duydum. Çünkü çok farklı yerlerde, çok farklı şekillerde çıktı insanlar. **Çoğu insanlara ulaşamadık.** Yani hani

altı ay önce verilmiş, bir sene önce verilmiş. Nerede olduğu belli değil. Çocuğun nerede olduğu belli değil. Hani çocuk başka birinin yanına gitmiş. Hani sıkı takip ve gözlemin yapılması gerektiğini düşünüyorum. Dosya verildi yani hizmet verilen dosyaların kişilere zimmetlenmesi gerektiğini düşünüyorum." (K4, Meslek Elemanı)

Çoğu insana ulaşamadık ile anlaşıldığı üzere, kişi bilgilendirme yükümlülüğünü yerine getirmemiş anlaşılmaktadır. K5 ise;

"özellikle ekonomik desteğe başvuran müracaatçıların genel özellikleri **tek ebeveynli** olmaları, **Ebeveynin birinin cezaevinde** bulunması ya da ebeveynin birinin **sağlık probleminin** olması. Ancak çoğunlukla eşin cezaevinde olmasından ya da tek ebeveynli olmaktan kaynaklı müracaatlarımız bulunmakta." (K5, Meslek Elemanı)

Destek, eşinin ayrı yaşaması ve çalışamamasından kaynaklanan ekonomik yoksunluğun çocuklara yönelik ihmalin önlenmesi amacıyla uygun görülmüştür. Destek uygun bulunmakla birlikte, K4 ifadesinden anlaşıldığı üzere, desteğin verilme sebepleri ortadan kalkmış olmasına rağmen bilgi verme yükümlülüğü yerine getirilmemiştir. Desteklerin süresi sona erdiğinde başvuru yapan kişi, aynı öykü ile tekrar başvuruda bulunabilir ve bu örüntü devam ettiği sürece başvurusu alınır. Yararlanması uygun görüldüğünde destek yeniden bağlanır ve "başvuru- onay - sonlanma- başvuru - onay (ikinci defa)- sonlanma" döngüsü şeklinde süren hane destekleri bulunmaktadır. Çalışmamızda ele alınan yoksulluk kültürünün nedenlerinden biri, bu döngünün kırılamamasıdır. Bu döngü, haneler arasında ve nesiller boyunca aktarılacak suretiyle devam etmektedir.

Şekil 10: Sosyal Ekonomik Destek Döngüsü

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İzleme sürecinin amacı, bireylerle çalışarak gerekli sosyal hizmet müdahalelerini sağlamak ve kişilerin yetenekleri doğrultusunda hareket edebilmelerini işlevsel hale getirmektir. Sunulan destek, belirli bir süre için verilmekte olup yararlanan bireyin “çocuklarıma baktığım için maaş alıyorum” algısını üzerine çalışmayı gerektirmektedir. Başvurularının yoğun şekilde devam etmesi ve süresi devam eden başvuruların izlenmesi, yoksulluk kültürünün yaygın olduğu ailelerde önleyici çalışmalar yapılmasını engellemektedir. Bu nedenle, yoksulluk kültürünün gelişme ihtimali olduğu hanelerde izleme ve değerlendirme faaliyetleri gerçekleştirilememektedir.

Koruyucu ve Önleyici Hizmetler: 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun (ÇKK) amacı, 1. maddesinde belirtildiği üzere, “korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunması ile haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek” olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda, sosyal hizmet merkezlerinde iş ve işlemler 5395 sayılı ÇKK hükümleri doğrultusunda yürütülmektedir.

Koruyucu ve Önleyici Hizmetler genel olarak çocuğun iyilik halinin tesis edilebilmesi için çocuğun korunmaya muhtaç hale gelmemesi adına yapılan çalışmalardır. Korunmaya Muhtaç Çocuk ne olduğuna yönelik 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu⁶⁸ Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda⁶⁹ ayrı ayrı açıklanmıştır. Tanımlar arasındaki temel farklılık anne ve/veya babasız olması, belli olmaması, terkedilmesi ve ihmal edilmesi durumlarıdır.

Çocukların içinde bulundukları dönem birbirlerine benzese de her çocuğun ihtiyaçları ve yetenekleri aynı olmayıp yararına olan hususlar da aynı değildir. Bu nedenle her çocuk hakkında kendisine en uygun tedbirlerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu tedbirler ile çocuğun temel haklarının sağlanması, içinde bulunduğu ortamın iyileştirilmesine yöneliktir. Koruyucu tedbirler ise çocuğun geniş aile çerçevesinde destek hizmetleri sunulmasına rağmen kalmasının çocuğun yararına olmayacağı anlaşılması veya mümkün olmaması halinde uygulanacak olan tedbirlerdir.

⁶⁸ 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 1. Maddesinde Korunmaya muhtaç çocuk, genel heliyle şu şekilde tanımlanmıştır: “Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya güvenlikleri tehlikede olan, anne veya babası olmayan, terkedilen, ihmal edilen ve sosyal tehlikelere karşı savunmasız bırakılan çocuk” tur.

⁶⁹ 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu 3.madde 1.fikrasında korunma ihtiyacı olan çocuk: “bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk olarak ” tanımlanmaktadır.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 5. Maddesi 1.fikrasında, Çocukların yararına alınacak tedbirler ile amaç, Koruyucu ve önleyici tedbirler kapsamında olup çocuğun öncelikle aile ortamında korunması için danışmanlık, eğitim, sağlık, bakım ve barınma sağlamaktır (ASHB,2024c). Danışmanlık, Sağlık ve Eğitim tedbiri ile aile yanında desteklenerek çocuğun temel ihtiyacı ve çocuğun iyilik hali sağlanması hedeflenmektedir. İyilik halinin sağlanamaması durumunda çocuğun yüksek menfaati doğrultusunda koruyucu tedbir ile ailesinin yanından alınarak kurum bakımı⁷⁰ ile iyilik hali sağlanmaktadır.

2.4.2.1.2. Eğitim ve Danışmanlık Birimi

Sosyal hizmet merkezlerin görevleri ilgili yönetmeliğin 14. Maddesinin birinci bentlerinde ise eğitim ve danışmanlık biriminin görevleri şunlardır: Birey ve ailelere, eğitici, sosyal, kültürel ve sanatsal etkinlikler ile özel gün ve haftalarda faaliyetler düzenleyerek bilgi, bilinç düzeylerini ve toplumsal yaşama katılımlarını artırıcı çalışmalar (Yönetmelik, m. 14/1-a). Bakanlığın hizmetlerinin ve politikalarının tanınırlığına yönelik faaliyet ve etkinlikler gerçekleştirmek (Yönetmelik, m. 14/1-b). Sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve gönüllüleri sosyal hizmetlere katmak ve kamuoyunda farkındalık oluşturmak için çalışmalar yapmak (Yönetmelik, m. 14/1-c). Kadının (Yönetmelik, m. 14/1-ç) ve Engelli ve ailelerinin sosyal ve ekonomik statüsünün yükseltilmesine yönelik programların geliştirilmesini ve uygulanmasını sağlamak (Yönetmelik, m. 14/1-h). Çocuk ve gençlerin suça sürüklenmelerini, sokakta çalıştırılmalarını, zararlı alışkanlık edinmelerini ve engelleyecek önleyici faaliyetler yapmak, bu konularda birey ve ailelerin sorumluluk bilincini artırmaya yönelik rehberlik ve danışmanlık faaliyetlerini yürütmek (Yönetmelik, m. 14/1-d). Ailenin refahı, mutluluğu ve bütünlüğünün sağlanmasına yönelik (Yönetmelik, m. 14/1-e) ve Ailelerin veya bireylerin sorun çözme bilgi ve becerilerinin artırılması yönünde eğitici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerini yürütmek (Yönetmelik, m. 14/1-f). Bakanlık tarafından koruyucu, önleyici, eğitici ve geliştirici hizmetlerin sunulmasını sağlamak (Yönetmelik, m. 14/1-g). Engelli ve ailelere yönelik eğitici, sosyal, kültürel ve sanatsal etkinlikler ile özel gün ve haftalarda faaliyetler düzenleyerek, bilgi, bilinç düzeylerini ve

⁷⁰ Yazıcı, (2012: 505), Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHCEK) tarafından 2010 yılında kurumda kalan çocukları üzerine gerçekleştirdiği çocukların bakım ve koruma altına alınma nedenleri hakkında araştırmasını aktarmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; %69,5 ile ekonomik ve sosyal yoksunluk ile ilk sırada, %33,4 ebeveynlerinin çocuğu terk etmesi ikinci sıradadır.

toplumsal yaşama katılımlarını artırmak (Yönetmelik, m. 14/1-ğ). İstismar, şiddetin ve benzeri konularda önleyici çalışmalar yapmak (Yönetmelik, m. 14/1-ı).

Yönetmelikte belirtildiği üzere; bireylerin bilgi ve bilinç düzeylerinin artırılması, sorun çözüme yetkinliklerinin geliştirilmesi amacıyla eğitici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri yürütülmektedir. Buna ek olarak, sosyal dışlanmaya neden olabilecek faktörlere yönelik önleyici çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalarla beraber, toplumsal yaşama katılımı artırmak, risklere karşı koruyucu, önleyici, eğitici ve geliştirici hizmetlerin sunulması hedeflenmektedir. Danışmanlık birimlerinin yoğun tedbir kararları nedeniyle, izleme ve değerlendirme süreçlerinde Çalışmanın katılımcılarından K5, “yoksulluk kültürü ya da sarmalı ile karşılaşılacak ailelerde ve bu durumu yaşayabilecek olanlarda önleyici çalışmalar” yapılamamaktadır

2.4.2.2. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü

Gelirin toplum genelinde adil ve eşit bir şekilde paylaşımını sağlamak, vatandaşları yoksulluğa düşmeden koruyucu sosyal yardım hizmetleri ile destekleyen, bütüncül ve afetlere duyarlı bir sosyal yardım sistemini oluşturmak hedeflenmektedir. Bu bağlamda yoksullukla mücadele alanında stratejiler geliştirmek, muhtaçlık temelinde objektif ölçütler belirlemek, yoksulluğun nesiller arasında aktarılmasını önlemek ve istihdam odaklı sosyal yardımlar ile güçlendirmeler yapmak amaçlanmaktadır (ASHB, 2025). Bu hedef ve amaçlarla her ilçede sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı müdürlükleri ile işlemler yürütülmektedir.

Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet gösteren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV), 1986 tarihli ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında iş ve işlemlerini sürdürmektedirler. Kanunun 1. Maddesinde belirtildiği üzere, amacı; “Maddi sıkıntı içinde olan vatandaşlar ve gerektiğinde Türkiye'ye kabul edilen veya gelen kişilere destek sağlamak, sosyal adaleti güçlendiren tedbirler almak, gelir dağılımını adil bir şekilde yapmak ve sosyal yardımlaşma ile dayanışmayı teşvik etmektir.” şeklinde ifade edilmektedir (ASHB, 2024d).

Geçici ya da sürekli gelirden yoksun ve maddi durumu zayıf vatandaşlara nakdi⁷¹ veya aynı⁷² yardım sağlamak amacıyla kurulmuştur. Çeşitli kategorilerde sosyal yardımlar sağlanmaktadır. Aile, sağlık, eğitim, engelli ve özel amaçlı⁷³ yardım olmak üzere beş şekilde sınıflandırılmaktadır (Tomanbay, 2013: 25-26). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) tarafından sunulan yardım türleri, temel olarak Sosyal Güvenlik Kurumuna (SGK) dahil olma ve gelir testi kriterine uygunluk çerçevesinde şekillenmektedir (Kutlu, 2015: 155). İlk grup yardım türü, hanede sosyal güvenlik kurumuna tabi olma veya kurumdan aylık alma kriterine bakılmaksızın sunulan destekleri içermektedir. Bu desteklerde temel kriter, hane kişi başı gelir testinin (muhtaçlık sınırının) altında kalanlara yönelik gıda, yakacak, eğitim materyali gibi yardımlardır. İkinci grup; SGK dahil olmasına dayalı Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımları, Engelli Yakını Aylığı, Eşi Vefat Etmiş Kadınlara, Muhtaç Asker Ailelerine ve Çocuğa, Silikozis, Öksüz ve Yetim Parası şeklinde yardımlardır. Üçüncü grup ise; SGK dahil olsa da gelir testinin altında kalan hanelere sunulan Engelli ve 65 Yaş Aylığı yardımlarıdır.

Bu kapsamda, yardım talebi ile ilgili müracaatların ikamet kaydının bulunduğu İlçe Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na yapılması gerekmektedir. Tablo 16'te görüldüğü üzere, sosyal yardım programları kapsamında aynı ve/veya nakdi yardım yapılmaktadır.

Yardım Programı	Kimler Faydalanır
Gıda, Kömür, Eğitim Materyali	Hane içinde kişi başına düşen geliri net asgari ücretin 1/3'ünden (609,67 TL) az olan haneler
Şartlı Eğitim Yardımı* Şartlı Sağlık Yardımı* (Sağlık ve Gebelik) Türkiye Aile Destek Programı* (ADEP) Öksüz ve Yetim Yardımı* Eşi Vefat Etmiş Kadınlara* Yönelik Yardım, Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı, Doğum Yardımı, Muhtaç Asker Ailelerine Yapılan Yardımlar	SGK tabi olmadan çalışan ve işsizler, 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi olup hane içinde kişi başına düşen aylık geliri net asgari ücretin 1/3'ünden az olan haneler (Hanesinde memur, noter ve muhtar bulunanlar hariç) faydalanabilmektedir.
Yaşlılık Aylığı, Engelli Aylığı, Engelli Yakını Aylığı (18 Yaşından küçük engelliler)	65 yaş üstü vatandaşlar, % 40 ve üstü engelli raporu olan vatandaşlar Muhtaçlık Gelir kriteri

Tablo 16: SYDV Tarafından Sağlanan Yardımların SGK İle İlişkisi

Kaynak: (ASHB,2024e) * Aile merkezinde gelişen yardım sistemlerindendir.

⁷¹ Maddi destek olup, doğrudan Parasal destek

⁷² Parasal olmayan destek, Eşya, gıda, malzeme, ürün, tıbbi malzeme, giysi, yakıt, barınma vb.

⁷³ Doğal afet, terör yangın, sel gibi özel durumlarda mağdur olan vatandaşlara süreli olarak verilen aynı ve nakdi yardımlardır.

Tablo 16’da görüldüğü üzere, aile merkezli sosyal yardımların ağırlıklı olduğu görülmektedir. Kayıt dışı çalışan yada işsiz yoksul hanelere dönük sosyal yardım olarak söylenebilir.

Yardım Türü	2016 (Kişi)	2017 (Kişi)	2018 (Kişi)	2018 (Tutar Bin TL)	2022* (Kişi)
Yaşlı ve Engelli Aylığı	1.335.451	1.313.822	1.412.857	6.270.340	1.533.509
Sosyal ve Ekonomik Destek (Çocukları Muhtaç Aileler)	136.551	161.493	185.766	1.096.121	232.273
Evde Bakım	481.228	499.737	513.276	6.675.740	565.055
SYDV’ler (Fon) Tarafından Verilen Tüm Sosyal Yardımlar	3.154.069	3.201.253	3.494.932	5.957.458	4.419.286
Genel Sağlık Sigortası Primler	6.683.106	6.732.639	6.945.909	8.973.991	9.488.441
Muhtaç Aylığı (Yetim ve Engelliler)	3.734	4.653	4.869	36.276	4.241
Kömür Yardımı	2.082.309	2.088.881	2.065.454	1.435.809	2.029.576
Toplam	14.708.126	14.734.324	16.831.210	33.431.578	18.272.381

Tablo 17: Sosyal Yardım Hizmeti Veren Kamu Kuruluşlarının Sosyal Yardım Harcamaları

Kaynak: (SBB, 2023), * (SBB, 2024b)

Tablo 17’de görüldüğü üzere, sosyal yardım harcamalarından yararlanan kişi sayısı 2018 yılında toplamda 16 milyon 831 bin 210 olarak kaydedilmiştir. Bu sayı, 2016 yılından itibaren 2 milyon 123 bin 84 kişilik bir artış göstermektedir. 2018 yılında sosyal yardım harcamalarında en büyük payı Genel Sağlık Sigortası Primleri almaktadır ve bu kalem için yapılan harcama tutarı 8 milyon 973 bin 991 TL’dir. Evde bakım hizmetleri için yapılan harcama 6 milyon 675 bin 740 TL ile ikinci sırada yer alırken yaşlı ve engelli aylıkları 6 milyon 270 bin 340 TL, Sosyal ve Ekonomik Destek hizmeti için ayrılan bütçe 1.096.121 olarak belirlenmiştir. 2022 yılında ise toplam yardım alan sayısı 18 milyon 272 bin 381 kişiye yükselmiştir.

3.BÖLÜM: KURAMDAN ALANA: YOKSULLUK KÜLTÜRÜ İLE SOSYAL YARDIMLAR ARASI İLİŞKİNİN BELİRLENMESİNE YONELİK NİTEL BİR ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Yoksulluk Kültürü ve Sosyal Yardımlar arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Yapılan araştırma ile “Sosyal yardımlar gerçekten yoksulluk kültürünü pekiştiriyor mu, yoksa bu döngüyü kırmada etkili bir araç mı?” sorusuna cevap aranmaya çalışılacaktır. Dolaylı olarak da yoksulluk kültürünün hem teorik hem de pratik anlamda görünürlüğünü göstermeye katkıda bulunacaktır.

O.Lewis, “Yoksulluk Kültürü” yaklaşımını geliştirmek için aile otobiyografisi, gözlem ve derinlemesine görüşmelerden yararlanmıştır. Yoksul mahallelerde gerçekleştirdiği çalışmalarda yoksulluğun sebebini aramıştır. Bu mahallelerin toplumun genelinin dışında farklı bir kültüre sahip olmalarına bağlamaktadır. Bu durum kapitalist ekonomi modelinin olduğu toplumlarda yaşanan ekonomik sıkıntılar yoksulluk kültürüne zemin sağlamaktadır (Zastrow, 2013: 178).

Kültür, insan davranışının ve bu davranışın etkilerinin arka planında yatan dünyanın soyut değerleri, inançları, tutumları ve algılarıdır. Bunlar toplum tarafında kabul edilen davranışlar üretirler. Bu davranışlar ile o kültürün üyeleri karşılaştıkları sorunları çözmek için o kültürü korurlar (Haviland, 2002: 63). Kişi yada kişiler, bir kültür içinde doğar, kültürce çerçevelenir. Bu bağlamda hem kalıtsal hem de çevresel olarak ifade edilmektedir. Kalıtsal olması aynı zamanda davranışın bir kuşaktan diğer kuşağa aktarmasına katkı sağlar. Bu yolla kültürü hem öğrenilir hem de öğretilir. Birey, kültürü yaşlı kuşaklardan aynı yaşlıları ile girdiği sosyalizasyon süreci ile toplumun kültürünü özümser (Fichter, 1996: 135). Diğer anlamıyla kültür, bir veri olup, sosyal deneyimlerden geçerek zamanımıza kadar gelmiştir. İnsanlar, bulundukları kültürü göre tepkide bulunurlar, onun verdiği yanıtı göre sosyalleşirler (Nirun, 1994: 63).

Kültürler, zorunlu olarak aile, eğitim, ekonomi, siyaset, din ve boş zamanlar değerlendirme şeklinde temel kurumları barındırır. Bu kurumlar ile davranışsal örüntüler geliştirilerek, sosyal gereksinimlerini karşılarlar. Temel kültür ya da yaygın kültürün içindeki çeşitlemeler diğer ismiyle alt kültürlerde bu temel kurumları barındırır. Bu

davranış örüntüleri o kültüre özgü davranış modeli, deseni ve şemasını oluşturur (Fichter, 1996: 135).

Alt kültür, toplumun genel yapısı içinde farklılıkları ile o toplumun göreliliğine göre konum kazanır. Bu kültür kendine özgün yaşam biçimini özümsemiştir. Ait olduğu toplumun değerleri, yaşama biçimlerinden farklı olan gruplar birer alt kültür teşkil etmektedir. Göçmenler, azınlıklar, çingeneler, dini cemaatler, kendine özgü yaşam biçimleri olanlar örnek gösterebiliriz (Doğan, 1993: 109-110).

Tanımlardan anlaşıldığı üzere, yoksulluk kültürü alt kültür olarak karşılık bulmaktadır. Yoksulluk kültürü Şişli ilçesi Kuştepe Mahallesi, Beyoğlu ilçesi Tarlabası Bölgesi (İstiklal, Çukur, Bülbül), Sultangazi ilçesi Gazi Bölgesi (Gazi ve Zübeyde Hanım), Sultanbeyli ilçesi Battal Gazi, Mimar Sinan ve Sancaktepe ilçesi Veysel Karani, Akpınar ve Kemal Türker Mahallelerinin tarif edilen özelliğinden dolayı mekân (yer, mahalle, bölge vb.) kavramının kültür ile ilişkili olmakla birlikte, yoksulluk kültürü üzerinden tanımlanmıştır. Söz konusu mahalleler göçmenliğin ortak teması kesişimin de bir alt kültür davranış örüntülerine sahip olup sosyal yardım ve yoksulluk kültürü ilişkisinde benzer davranış örüntüleri keşfedilmiştir.

Belli ailelerde kuşaktan kuşağa aktarılan bir toplumsallaşma sürecinde varlığını sürdüren bir yaşam tarzı olarak algılanmaktadır. Temelde sosyal yardımlar ile yoksulluğun ortadan kaldırılması yanında yoksulluk döngüsüne/kültürüne dönüşmesi önlenmek amaçlanmaktadır. Ancak sosyal yardımlar ile yoksulluk kültürü ilişkisine bakıldığında, sosyal yardımların yararlanan bireylerde işgücü oluşturmaya teşvik etmekten uzak yapısından dolayı var olan durumunu sürdürmeye yönelik bağımlılık, tembellik, kadercilik anlayışını pekiştirdiği ve yoksulluk kültürüne neden olduğu yapılan çalışmalardan anlaşılmaktadır.

Sosyal yardımlar ile yoksulluk kültürü ilişkisinde, sosyal yardımların yoksulluk kültürünü arttırdığına yönelik çalışmalar olup SYDV ler ile sınırlıdır. OECD ülkelerinde ise İskandinav ülkelerinde sosyal yardımların yoksulluk kültürünü azalttığı, gelişmekte olan Türkiye gibi ülkelerinde bulunduğu grupta ise yoksulluk kültürünü arttırdığı anlaşılmaktadır. Sunulan yardımların yararlanan bireylerin yapabilirliğini arttırmadan uzak yapısı⁷⁴ kültürün aktarılmasını sağlayan etmenlerdendir.

⁷⁴ Bu husus literatürde sıkça ifade edilmektedir. Ayrıca araştırmacının da meslek elemanı olarak İstanbul ilinde Sultangazi, Arnavutköy, Zeytinburnu, Bakırköy ve Şişli ilçelerinde aktif şekilde uygulama biriminde çalışmış ve çalışmakta olması, tüm kesimlere tanıklık etmesi imkânı sağlamıştır. Sosyal yardımların nakit

Bu bağlamda Yapabilirlik Yaklaşımı, sosyal yardımlardan yararlanan bireylerin geliştirebileceği becerilerin hangilerinin destekleneceği sorgulamaktadır. Yardımlardan yararlanan bireylerin hangi kaynaklara, olanaklara sahip olduğunu ve karşılaşacağı zorluklarda yol gösterilerek rehberlik ve danışmanlık hizmetleri yürütülmelidir (Nussbaum, 2018: 45).

Araştırmanın amacı yoksulluk kültürü ile sosyal yardımlar arasındaki ilişkiyi tespit etmeye çalışmaktır. Yoksulluk kültürü - sosyal yardımların yoksulluk kültürü ilişkisi bağlamında yoksulluğu kültürünün kırılması aksine arttırdığı yönünde ifade edilmekle birlikte kırılmasına yönelik çalışmalar son derece sınırlıdır.

Sosyal yardımların organizasyonu, yani Türkiye’de sosyal yardım yapan kurumlar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, sosyal hizmet merkezleri, yerel yönetimler, Sivil Toplum Kurumlarıdır. Yoksulluk kültürünün kırılmasına yönelik çalışmalar ise Sosyal Hizmet Merkezleri tarafından uygulanan metodlar ile yerine getirilmektedir. Ancak söz konusu kurumun işlevini ne kadar yerine getirebildiği ve kurumlar arasında koordinasyon eksikliğinin sonucu olarak;

- Yardımların amacı olan “balık yemeyi değil balık tutmanın öğretilmesi ilkesi” ile bağdaşmayan bir durumun oluşması, bağımlılık ve yoksulluk çemberinden çıkamama,
- Yoksulluğu süregelen hale getirerek yoksulluk kültürünün oluşmasına katkı sunduğu, bir kültürel pratiğe neden olduğu iddiası,
- Sosyal yardımlardan yararlananların tekrar iş gücüne katılmasına yönelik çalışmalar, eğitim ve danışmanlık hizmetleri gibi yoksulların yapabilirliklerini arttırmaya yönelik çalışmalar yetersizliği,
- Sosyal yardımların verimliliği düşük olup sosyal hizmet merkezlerinde sunulan hizmetin amacını yerine getirmekten uzak yapısı, bağımlılık ve tembellik yaratabilmektedir.

destekten öteye geçmemesi, SED ile ilgili toplantıda Arnavutköy Belediyesinde çalışan meslek elemanın en fazla SED desteği verdiği, bu husustan dolayı kendisine teşekkür edilmesidir. Bu husus neye değer verildiği ile ilgili örnek olması açısından önemlidir. Bu durum SED desteğinin kuruluşlar arasında yarış haline getirilmişliğe tanıklık ancak sunulan desteklere rağmen istenilen değişimin olmaması, sayıların her ay artarak devam etmesi, yararlanan bireylerin ise beceri, potansiyel arttırmak gibi.. İyileşmenin sağlanmaması nedenlerine tanıklık, sosyal yardım, sosyal hizmet ve sosyal hizmetin amacı, uygulamaları etrafında yoksulluk kültürü ile ilişkiseliliğini ele alma gereksinimim çalışmayı gerçekleştirmekteki motivasyonum olmuştur.

Bu bağlamda yapabilirlik yaklaşımının içsel yapabilirlik ve merkezi yapabilirlik yaklaşımı şeklinde iki türden bahsedilmektedir. Merkezi yapabilirliklerden olan yaşam, beden sağlığı, bedensel bütünlük, duyular, hayal gücü ve düşünce, duygular, pratik akıl, bağlanma, öteki türler, oyun ve kişinin çevresine yönelik denetim olmak üzere 10 temel yapabilirlikler vazgeçilmezdir. Yapabilirlikler, insan onuruna yakışan hayatı sağlamak adına gereklidir. Bu şekilde toplumsal adalet sağlanır. (Nussbaum, 2018: 49-51). Araştırmamız kapsamındaki görüşmelerde yapabilirlik yaklaşımının izlerine tanık olacağız.

Literatürde; yardımların, yoksulluk kültürünü azalttığı ve arttırdığına yönelik çalışmalar mevcuttur. Yardımlar ve yoksulluk kültürünü ilişkisinde azalttığına yönelik çalışmalar bakıldığında doktora düzeyinde saha ve nitel çalışmalara değinilmemekle birlikte, yüksek lisans düzeyinde sınırlı sayıda değinilmiştir. Yoksulluk konusu üzerinde nitel ve nicel çalışmalar rastlanmakta, YÖK Tez Merkezinde gerçekleştirilen taramalarda Yoksulluk ile ilgili 1841 kayıt, Yoksulluk kültürü, süregelen yoksulluk, yoksulluk döngüsü ile ilgili 27 kayıta rastlanmıştır. Literatürde yoksulluk konusu üzerinde nitel ve nicel çalışmalar rastlanmakta, ancak yoksulluk kültürü ve sosyal yardım ilişkisine yönelik çalışmalar sınırlıdır. Çalışmalar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları üzerinden yapılmış ancak Sosyal Hizmet Merkezleri üzerinden yeterince çalışma yapılmamıştır. Yapılan çalışmalar daha çok yoksulluk üzerine olup yoksulluk kültürü üzerine sınırlıdır. Yapılacak olan çalışmanın İstanbul ili gibi kozmopolit/ metropol ilde yürütülecek olması, nitel bir yöntem ile incelenmesi, İstanbul ilini ele alan ve uygulamalı olarak bu yönde bir çalışmanın olmaması, bu alanda önemli bir eksikliği dolduracaktır.

3.2. Araştırma Problemleri

Araştırma problemi belirlenirken, yoğun şekilde yardımlardan yararlanmakta olan ilçelerdeki vatandaşlar ve ilgili kuruluşlardaki meslek elemanlarını bireysel ve mesleğe dönük deneyimleri, alanda karşılaştıkları sorunlar neler olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma yapılacak alanla ilgili kuram ve literatür taraması yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 78-79).

Araştırmanın temel sorusu Türkiye’de sosyal yardımların “Yoksulluk Kültürü” oluşmasında etkili midir ? olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının tarafından sunulan sosyal yardımlar, O.Lewis’in yoksulluk kültürü

bağlamından irdelenmiştir. Yoksulluk kültürü; fizyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik olmak üzere dört farklı boyutta analizleri gerçekleştirilmiştir. Yoksulluk kültürünün bileşenleri dört ana sınıflandırma altında toplanmıştır. Bunlar; Fizyolojik, Sosyolojik, Psikolojik Ve Ekonomik bileşenlerdir.

Fizyolojik boyutta; sosyal yardımlar aracılığıyla yararlanıcıların uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilme, yeterince beslenebilme, oturulan konutu ısıtabilme, ihtiyaç duyulduğunda yeni kıyafetler satın alabilme sorunudur.

Psikolojik boyut; sosyal yardımlar aracılığıyla yararlanıcıların hayata ilişkin düşüncelerinin, fikirlerinin ve hayallerinin güçlenmesi, hayata pozitif bakabilme sorunudur.

Sosyolojik boyutta; sosyal yardımlar aracılığıyla yararlanıcıların sosyal bütünleşememe sorunudur.

Ekonomik boyutta; sosyal yardımlar aracılığıyla yararlanıcıların evlerinin temel geçimlerini sağlayabilmeleri, beklenmedik harcamaları karşılayabilmeleri, maddi durumlarında düzeltme ve daha iyi bir konuma getirememe sorunudur.

Bu kapsamda yoksulluk kültürünün kırılmasında sosyal yardımların etkinliği bu dört ana sınıflandırmada altında yapılandırılan sorularla yararlanmakta olan vatandaş ve hizmeti sunan meslek elemanlarından elde edilen veriler ışığında değerlendirilmiştir.

Çalışmamızda aşağıdaki sorular aydınlatılmaya çalışılacaktır.

- Mahallenin özellikleri ve sorunları, sosyal yardıma başvurma davranışını etkiler mi?
- İkamet edilen hane, aile yapısı, sosyal yaşantı ve eğitim durumu sosyal yardım ve yoksullukla olan ilişkide etken rol oynar mı?
- Sosyal yardımlar, yararlanma süreleri boyunca yoksulluğu önleme işlevini yerine getirmemekte ve yoksulluk oranını azaltmada etkili olmakta mı?
- Sosyal yardımlardan faydalanan hanelerin üst soy, alt soy ve yakın akrabalarının da bu yardımlardan yararlanmış veya yararlanmakta olduğu tespit edilmiş mi?
- Sosyal yardımdan yararlananlar, yoksullukla başa çıkma ve işgücüne katılım konusunda eğitim ve danışmanlık hizmetinden yeterince faydalanmakta mı?
- Sosyal yardımlar bireylerin yetenek geliştirme davranışlarına yeterince katkıda bulunmakta mı?
- Sosyal hizmet merkezlerinin faaliyetleri yoksullukla mücadelede beklenen etkinliği sağlamakta mı?

- Sosyal yardımlar, yoksulluğun fizyolojik, sosyolojik, psikolojik ve ekonomik faktörleri üzerinde etkili olmaktadır. Bununla birlikte, sosyal yardımlar yoksulluk kültürünü tamamen ortadan kaldırma amacına hizmet etmekte mi?
- Sosyal yardımdan yararlanan bireylerin işgücüne katılım davranışlarında yeterince etkin mi?

Bu pratiklerin yoksulluk kültürü teorisi kapsamında olup olmadığını değerlendirmek amaçlanmaktadır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Ortak bir anlayış ve ritüeller, kurallar bütün olan kültür ya da konumuz bağlamında yoksulluk kültürü bireylerin ve grupların eylemlerini etkiler ve biçimlendirir. Toplumun kültürü, bulunduğu kültüre alternatif alt kültür, kurum kültürü, sınıf kültürü, roman kültürü, gecekondu kültürü ya da belli bir amaç ya da neden ile bir araya gelenlerin oluşturduğu kültürün araştırılmasında nitel yöntemi kullanılarak gerçeklik açıklanacaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 64). Çünkü sosyal gerçekliğin betimlenmesi ve açıklanması sürecinde sunduğu veriler, insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi insanların olaylara ne tür anlamlar yükledikleri, olayları nasıl nitelediklerini anlamak açısından nitel yöntem, nicel yaklaşıma göre üstündür (Özdemir, 2010: 325-326).

Çalışmada araştırma deseni olarak fenomenoloji (olgu bilim) kullanılmıştır. Olgu bilim, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı şekilde incelenmeye muhtaç olgulara odaklanmaktadır. Bu olgular yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar, durumlar, örtük davranışlar gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Bu olgular tümüyle yapancı olmayan aynı zamanda tam anlamıyla kavrayamadığımız olgulardır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 66). Yoksulluk kültürü bağlamında sosyal yardım, yoksulluk, yoksulluk kültürü, yapabilirlik olgularını kavrayabilmeyi amaçlayan çalışmalar için uygun bir araştırma zemini sunmaktadır. Olguların kavranabilmesi yanında anlamak, tanımlamak ve yorumlama süreci olan hermenötik fenomenoloji ile toplumsal davranış, değerler, işleyiş, yapı, normlar vb. kültürel değerleri anlama, tanımlamak ve yorumlama ile yorumlama süreci de üzerine odaklanmaktadır. İnsan deneyiminin temel doğasını anlamak için bir grubun kültürünü tanımlamak ve yorumlama amacındadır (Güçlü, 2021: 292). Bu bağlamda sosyal

yardımlardan yararlanan müracaatçı ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 64). Araştırmamızı, sosyal yardımlardan yararlanan (müracaatçı) ve hizmeti sunan (meslek elemanları) olmak üzere farklı grup ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Sosyal yardım ile yoksulluk kültürü ilişkisi problemini açıklayabilme amacındadır. Görüşmecinin nesnel bilgilerini alanda çalışan meslek elemanlarının araştırma problemi ile ilgili öznel bakış açısını anlama amacıyla olup, hizmeti sunan meslek elemanları ile problem merkezli görüşme sürdürülmüştür (Witzel ve Erşan, 2006: 187). Araştırmacının, belirli dönemlerde araştırmanın yapıldığı alanlarda çalışma sürecinin olması ve alanla ilgili ön bilgiler edinmek, alanı daha yakından tanınması, kurumlar ile iletişime geçme avantajı sağlamış, ilk elden verilerin toplanılmıştır. Ancak araştırmanın objektifliğinin sağlanması adına, veri toplama ve analiz sürecini etkilememesi gerekliliğinden kendi varsayımları ve önyargılarını ayrı tutabilmesi için katılımcı bir rol oynamadan rolünü belirlemiştir. Bu yöntem, sosyal yardımlara ilişkin tecrübe ve bakış açılarının ortaya koyması, metin ve imgesel verilere dayanması, veri analizin özgün adımların atılmasına imkân sağlamaktadır.

Sosyal yardım ve yoksulluk kültürü ilişkisinde nitel yöntem kullandığımızdan dolayı görüşme, gözlem, resim yöntemine başvurulup daha önceden başta doktora soruları düzeyinde gerçekleştirilen çalışmalardan elde edilecek ölçekler ve geçerliliği kanıtlanmış sorular ile yoksulluk kültürünü ölçmeye yönelik ölçekler ve soru formlarından faydalanılarak sorular hazırlanmıştır. Elde edilen soru formları araştırma alanında çalışmaları olan Sakarya Üniversitesi öğretim görevlilerinden üç farklı uzman görüşü alınmıştır. Etik kurul kararı uygun görülen soru formları ile katılımcı gruplar ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

3.3.1. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Nitel araştırma literatüründe geçerlilik ve güvenilirlik, inanılabilirlik, nakledilebilirlik, güvenilirlik ve doğrulanabilirlik anlamlarına gelir. Nitel bir incelemenin veri toplama ve analiz sürecinin başlıca ögesi insandır; bu nedenle, gözlem ve görüşler aracılığıyla gerçek hakkında yorumlara ve doğrulara ulaşılabilir. Araştırmacının bu konudaki özen ve dikkati, iç geçerlilik açısından nitel araştırmanın önemli belirleyicilerindendir (Merriam, 2018: 201).

Bu ilkelere uygun olarak çalışmada iç geçerliliği sağlamak amacıyla katılımcılarla yapılan görüşmelerde verilere tarafsız bir şekilde yaklaşılmıştır ve doğruluğu şüpheli veriler kullanılmamıştır. Bunun yanı sıra, elde edilen verilerin gerçeğe uygunluğu tez danışmanları tarafından kontrol edilmiş ve geri bildirimlerle geçerlilik artırılmıştır. Çalışmanın dış geçerliliği ise bilgilerin doğrudan alıntılarına yer verilerek sağlanmıştır. Ayrıca örneklem için amaçlı ve kartopu örneklem yönteminden yararlanılmıştır. Creswell ve Miller (2000), nitel çalışmacılar tarafından sürekli kullanılan bazı geçerlilik stratejilerini tartışmaktadır. Bu geçerlilik stratejileri aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

3.3.1.1. Uzun Süreli Katılım ve Sürekli Gözlem

Katılımcılarla karşılıklı güven oluşturmak, onların kültürü hakkında bilgi edinmek ve kişilerin ortaya koyduğu sapmalar nedeniyle oluşan hatalı verileri düzeltmek bu çalışmanın temel aşamalarını oluşturmaktadır. Bu süreç, çalışmada yer alan kişilerle iletişimi sürdürmeyi zorunlu kılmaktadır (Creswell, 2020: 253). Çalışma süresince bu stratejiye uygun olarak meslek elemanı katılımcılarla gerçekleştirilen mülakatların ardından telefon görüşmeleri aracılığıyla iletişim devam ettirilmiştir. Belirsiz kalan bazı konular hakkında katılımcılardan ek bilgi alınmıştır.

3.3.1.2. Üçgenleme

Nitel araştırmalarda bulguların geçerliliğini artırmak amacıyla kullanılan stratejilerden biri üçgenleme tekniğidir. Bu teknik, iki veya daha fazla veri toplama yöntemi ya da veri kaynağından elde edilen sonuçların karşılaştırılması yoluyla verilerin doğrulanmasını sağlar. Üçgenlemenin temel mantığı, bir yöntemle elde edilen zayıf verilerin, diğer yöntemlerin güçlü yönleriyle telafi edilebilmesidir. Denzin sosyal bilimlere üçgenleme kavramını kazandıran kişidir. Bazı üçgenleme yöntemleri önermektedir. Bu yöntemler şunlar: birden fazla teknikle veri toplanması, çoklu veri kaynakları kullanılması, birden fazla araştırmacının denetimi, bulguları karşılaştırma, kontrol etme ve onaylamada çoklu kuramlardan yararlanılmasıdır. Nitel araştırmalarda veri toplama amacıyla kullanılan çoklu yöntemler, mülakat, gözlem ve doküman incelemelerinden yararlanılması anlamına gelmektedir (Merriam, 2018: 205-206). Çalışma boyunca çoklu yöntemlerin tümünden yararlanılmıştır. Benzer şekilde çoklu veri kaynakları kullanılmıştır.

3.3.1.3. Dış Denetimler

Araştırma sürecinin dışsal olarak denetlenmesi anlamına gelmektedir. Creswell (2020: 254), çalışma süreci ve elde edilen bilgilerin harici bir danışman veya denetçi tarafından incelenerek doğruluğunun teyit edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çalışmayla doğrudan ilişkisi bulunmayan bu denetçinin, bulguların, yorumların ve sonuçların verilere dayalı olup olmadığını değerlendirmesi gerekmektedir. Çalışmada alt kodların frekanslarının belirtilmesi, araştırmanın denetleyici etkisini artırmakta ve okuyucunun manipüle edilmesini önlemektedir. Saldana, düşük frekansa sahip kodların "ölü kod" olmadığını, ilgili çalışma bağlamında anlamlı veriler üretebileceğini vurgulamıştır. Frekans sayısı, temalar ile alt kodlar arasındaki farklılıkların, sorulara yanıt verme eğilimlerini yansıttığını göstermektedir. Araştırma ile doğrudan ilişkili soruların yüksek veya düşük frekansta olması ise konuya dair anlamlı bulgular elde edilmesine olanak sağlamaktadır.

3.3.1.4. Zengin ve Yoğun Betimleme

Nitel araştırmalarda betimleme, konunun okuyuculara doğru şekilde aktarılmasını ve anlatılanların net bir biçimde tasvir edilmesini mümkün kılar. Araştırmacı, katılımcıların çalışmalarını meslek elemanı olmanın sağladığı deneyimle ve yararlanan grupların hanelerinde yürütülen görüşmelerle detaylı bir şekilde betimler. Nitel araştırmacılar, belirli bir temayı çeşitli açılardan değerlendirdiklerinde sonuçlar daha gerçekçi ve zengin olur bu süreç bulguların geçerliliğine katkıda bulunur (Creswell, 2016: 202). Çalışmada, katılımcılara ve ortamlara yönelik niteleyiciler yoğun olarak kullanılmış ve okuyucuların durumu zihninde canlandırması amaçlanmıştır.

Güvenilirlik, nitel araştırmalarda çalışmanın tutarlı olması anlamına gelir. Creswell (2020: 254), nitel araştırmacıların detaylı alan notlarıyla veya ses kayıt cihazıyla süreci kaydederek sahadan çekilen fotoğraflar ile çalışmanın güvenilirliğini artırdığını belirtmektedir. Çalışmanın etiği açısından katılımcıların her birinden tek tek onay alınarak, mülakatlar esnasında ses kayıtları alınmıştır. Mülakatların en kısıyası 21 dakika, en uzununu ise 64 dakika sürmüştür. Ayrıca tüm mülakatların transkripsiyonu yazar tarafından yapılmıştır. Transkripsiyon için MAXQDA'nın transkripsiyon eklentisi kullanılarak yazıya çevrilmiştir. Yazıya çevrilmesi ile ses kayıtları dinlenmiş doğruluğu teyit edilmiştir. Bu durum, görüşme sürecini pekiştirmiş ve eksik noktaların tespit

edilerek daha sonra katılımcılara tekrar sorulmasını sağlamıştır. Sahadan çekilen fotoğraflar ise katılımcıların yorumları ile aktarılmıştır.

EK -5 de görüldüğü üzere, Görüşmeler 6 aylık bir sürece yayılmıştır. Katılımcı meslek elemanları ile soru formu görüşmeden önce paylaşılmış, görüşme saati ve yeri belirlenerek görüşmelere devam edilmiştir. Görüşme sonrası katılımcılara ses kaydının deşifresi ve ses kaydı paylaşılmış, katılımcıya müdahale imkânı sağlanarak doğrulama yapılmıştır. Bu süreç, verinin güvenliği ve geçerliliği açısından önemlidir.

Veri doygunluğunun belirlenmesi için yeni temaların ortaya çıkmaması, mevcut temalara ek katkı sağlanamaması, katılımcıların bakış açılarının temsil edilmesi ve teorik kategorilerin yeterince gelişmiş olması kriterleri değerlendirilmiştir. Ayrıca yeni bir temanın gelişmemesi ve ilişkilerin netleşmesi koşulları sağlandığından veri doygunluğuna ulaşılmıştır.

3.3.2. Araştırma Sahası Ve Odaklanılan Konular

İstanbul'da Anadolu ve Avrupa yakasında gerçekleştirilen çalışmada, örneklem belirlenirken yardımlardan yoğun şekilde yararlanan ilçelerdeki vatandaşlar ve ilgili kuruluşlardaki meslek elemanları tercih edilmiştir. Örneklem seçimi yapılırken tüm alanı kapsamak mümkün olmamasından dolayı, alanı temsil etme yeteneğine sahip sınırlı sayıda birey, olay ve olgu araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Çalışmamızda “yoksulluk kültürü” ve “sosyal yardım” kavramlarını irdeleyerek hizmetten yararlananların sosyal yardımlara ve yoksulluk kültürüne ilişkin düşüncelerini tespit etmek gerekmektedir. Bu çerçevede mülakat uygulanan hizmetten yararlanan üst ve alt kuşaklarına ulaşılmaya çalışılarak yoksulluk kültürüne ilişkine çıkarımlarda bulunulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda konuya ilişkin zengin bilgi sahip olduğu durumların derinlemesine çalışılmasına imkân vermesi ve derinlemesine analizi ön plana alan fenomenolojik desen gereği amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır.

Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ise; yoksulluk kültürü bağlamında seçilen örneklemin aile, yaşam biçimi vb. benzer öykülere sahip küçük, eş alt gruplardan olması açısından benzeşik örnekleme yöntemi kullanılacaktır. Diğer örneklem ise yardımlardan 3 yıl ve daha fazla yararlanan bireyler tembellik, yalan beyan gibi nedenlerle yardımlara bağımlı olma durumu, ölçüt ve ölçütler listesine göre belirlenerek ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örneklem büyüklüğü ise örnekleme dâhil olan birey yada bireylerin elde

edilmesi planlanan derinliği ve genişliği ile orantılıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 113-123).

Literatürde “yoksulluk” ile “göç” sık anılmakla birlikte göç ile şekillenen gecekondu bölgeleri bulunmaktadır. Çalışmamızda örneklem belirlenirken bu gecekondu bölgeleri ile ilgili verilerden faydalanmakta kültürü irdelemek anlamında avantaj sağlayacaktır. Bu bağlamda Şişli ilçesi Kuştepe Mahallesi, Beyoğlu ilçesi Tarlabası Bölgesi Mahalleleri, Sultangazi ilçesi Gazi Bölgesi Mahalleleri, Sultanbeyli ilçesi Battal Gazi, Mimar Sinan ve Sancaktepe ilçesi Veysel Karani, Akpınar ve Kemal Türker Mahallelerinde yoğun şekilde yaşadığı bilgisine ulaşılmıştır.

Araştırmamızda görüşülen kişilerle belirli konu/konular üzerine görüşmemizi sürdürürken keşfetme amacı gütmekteyiz. Görüşme sırasında çalıştığım konu üzerinde belirli alanlar keşfederse, daha ayrıntılı sorular ile alanlar irdelenmeye çalışılmıştır. “Yardımlar bizde, bu şekilde olunca yardım alabiliyormuşuz, bu şekilde yaşamakta aslında avantajlıymış” gibi bir cümle görüşme esnasında sorulduğunda “bu şekilde yaşamak” kelime grubunu irdelemeye çalışmak şeklinde olduğu gibi görüşmeler analiz edilmiştir. Bu bağlamda keşfe yönelik görüşme sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme yaklaşımı ve açık uçlu sorular ile hazırlanmış görüşme formu ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler sonrası ses kayıtlarının deşifre aşamasında, katılımcıların ifadelerinde; yani, bir, ve, gibi, yada vb. bağlaçlar, noktalama işaretleri ve devrik cümleler olduğu görülmüştür. Bu ifadeler anlamı bozmayacak şekilde düzeltilmiş ama anlamı bozacaksa düzeltme yapılmamış olduğu gibi bırakılmıştır (Braun ve Clarke, 2021).

Elde edilecek veriler içerik analizi gerçekleştirilerek nitel yazılım programı ile analiz edilmiş, ilgili teorik ve uygulamalı verilerden yararlanılmıştır. Daha düzenli ve sistematik bir görünüm oluşturması açısından görüşmeler, gözlemler ve resim analizlerinde MAXQDA 24.5 sürümlü Nitel Araştırma Veri Analizi Programı kullanılarak analizler gerçekleştirilecektir.

Analiz neticesinde; 959 mahalle SES değişkeni açısından A+, A, B+, B, C+, C, D, E olarak adlandırılan 8 kümeye ayrılmıştır. A+ , SES değişkeni açısından en yüksek skorları alan mahallelerin bulunduğu; E ise en düşük skorları alan mahallelerin yer aldığı kümelerdir (İÜ, 2017: 6).

SES Grubu	Mahalle Sayısı	İstanbul Nüfusuna Oranı (%)
A+	20	1,6
A	58	4,9
B+	55	5,7
B	80	10,6
C+	95	11,2
C	234	31,0
D	205	27,4
E	212	7,6
Toplam	959	100,0

Tablo 18: İstanbul SES Grupları

Kaynak: (İÜ, 2017: 6).

Çalışmamız bağlamında sosyo ekonomik statüsü düşük grupta yer alan mahallelerin nüfustaki karşılığı %35 iken bu gruptaki mahalle sayısı ise 417’dir. (İÜ, 2017: 7). Çalışma alanı belirlenirken bu çalışmanın verilerinden ayrıca yararlanılmıştır.

Toplumsal Düşünce ve Araştırma Merkezi (TODAM) (2024: 37) tarafından hazırlanan 2024 İstanbul 39: İlçelerin Sosyoekonomik Görünümü raporunda, İstanbul’un ilçelerindeki sosyoekonomik farklılıklar analiz edilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre, İstanbul’da yaşayanların % 46,2’si başka illerden göç etmiş bireylerdir. İstanbul nüfusunun sadece % 14,3’ü şehre kayıtlıdır, ilçeler arasında belirgin sosyal farklılıklar bulunmaktadır. İstanbul’a kayıtlı nüfus oranının en yüksek olduğu ilçeler Çatalca (% 58) ve Şile’dir (% 46). Adalar, Beykoz, Kadıköy, Bakırköy ve Beşiktaş

ilçelerinde de bu oran %30'un üzerindedir. Sultanbeyli (% 51), Sultangazi (% 49), Sancaktepe (% 53), Şişli (% 43), Beyoğlu (% 45) ise İstanbul nüfusuna kayıtlı değildir. Sultanbeyli (% 3), Sultangazi (% 5), Sancaktepe (% 5), Esenyurt (% 7) ve Esenler (% 7) gibi ilçelerde İstanbul'a kayıtlı nüfus oranı düşüktür.

Bir yerleşim yerinde ilin nüfusuna kayıtlı kişilerin oranının yüksek olması, yerleşik ve oturmuş bir toplumsal yapıyı ifade eder. Bu tür bölgelerde kültürel homojenlik, sosyal dayanışma ve toplumsal bağlar genellikle daha güçlüdür. Ancak bu durum yeniliklere ve dışarıdan entegrasyona karşı daha sınırlı bir yapıyı da beraberinde getirebilir. Buna karşılık İstanbul'a kayıtlı nüfus oranının düşük olduğu bölgeler, daha fazla göç alan, geç şehirleşmenin etkilerinin hissedildiği ve sosyal hareketliliğin yüksek olduğu, daha dinamik ve çeşitlilik içeren yapıları temsil eder.

Sosyal Yardımdan yararlananlar örneklem kapsamındadır. Bu bağlamda İstanbul İstatistik Ofisi "İBB Sosyal Yardım İstatistikleri- Nisan 2020" adlı çalışmasında sosyal destek kapsamına aldığı haneler ile ilgili çalışmasında; Sosyal destek kapsamında ilçelerdeki hane sayısı Sultangazi % 20,1, Arnavutköy % 19,7 Sultanbeyli % 17,5 ile ilk sıralarda yer almaktadır. Konumuz bağlamında ilçelerde ise Sultangazideki payı % 20,1, Sultanbeyli % 17,5, Sancaktepe % 16,67, Beyoğlu % 12,6 ve Şişli % 8,08 dir (İBB, 2020: 9-10).

Beyoğlu, Şişli ve Sultangazi ilçelerinde kapsam altına alınan hane sayısını belirli alanlarda yardımdan faydalanan kişilerin yoğunlaşması, kendi halinde kültür oluşturması çalışmamızın odak noktasıdır. Bu bağlamda Şişli İlçesi Kuştepe Mahallesi, Beyoğlu ilçesi Tarlabası bölgesi ile ifade edilen Bülbül, Çukur ve İstiklal Mahalleri, Sultangazi ilçesi Gazi Bölgesi ile ifade edilen Gazi Mahallesi ve Zübeyde Hanım Mahallesi ise hakim kültüre zıt alt kültürlerdir.

Perouse (2011:282)'e Beyoğlu ilçesini Tarlabası bölgesini; mahallelere girişte polis karakolu, yakın mesafede bulvar ve çevre yoluna bağlanan alanlardır. Göç ile şekillenmiş, polis karakolları tüm alanları girişleri kontrol ediyormuş izlenimi vermekte olan mekan olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlara Şişli ilçesi Kuştepe, Sultangazi ilçesi Gazi Bölgesi Mahallesi ilede eşleşmektedir.

3.3.3. Araştırmanın Katılımcı Grubu

Nitel araştırma, çalışma alanını, sosyal çevreleri ve daha da önemlisi araştırma konusu bireylerin yaşamlarını detaylı bir şekilde incelemeye yönelik sistematik bir çalışmadır (Glesne, 2015: 375). Araştırmada kişileri bulmak, iletişim kurmak ve veri elde etmek önemli adımlardır.

Bundan dolayı öncelikle Etik Kurul kararı almak gereklidir. Uzman Görüş alınarak Sakarya Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kuruluna sunulmuş, EK 4 te görüldüğü üzere 17.10.2024 tarihli karar ile Etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir. Örneklemimiz Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı meslek elemanları ve hizmetten yararlananlar bireylerdir. Bundan dolayı bilimsel araştırma talebimizi Bakanlık Makam Onayı almak zorunluluğundan dolayı 21.10.2024 tarihinde başvuru yapılmıştır. Yararlanıcılar ile ilgili soru formunda bazı soruların revize edilmesi talep edilmiş, sorular revize edilerek onay için tekrar başvuruda bulunulmuştur. Yararlanıcı kesim ile mahalle muhtarlıkları ile gerçekleştirilen görüşme sonucunda ulaşabileceği anlaşıldığından kartopu yöntemi ile yararlanıcılara ulaşılmıştır.

Araştırma örneklemini kimlerin oluşturacağı, hangi örnekleme tekniğinin kullanılacağı ve araştırmada kaç katılımcıya ihtiyaç duyulacağı gibi konular üzerinde dikkatlice karar verilmelidir (Creswell, 2021: 149). Bu doğrultuda, araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesi için özel stratejiler benimsenmiştir.

	Şişli	Beyoğlu	Sultangazi	Sultanbeyli	Sancaktepe	Toplam
	Kuştepe Mahallesi	Tarlabaşı Bölgesi (Bülbül, İstiklal ve Çukur Mahalleleri)	Gazi Bölgesi (Gazi ve Zübeyde Hanım Mahalleleri)	Battalgazi ve Mimarsinan Mahalleleri	Veysel Karani, Akpınar ve Kemal Türker Mahalleleri	11
İki Nesil Yardım	3	2	-	-	-	5
3 ve + Yardım	2	2	2	-	-	6

Tablo 19: Yararlanan Katılımcı Grup

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Örneklem belirlenir iken mahallenin muhtarları ile görüşmeler gerçekleştirilmiş, konumuz içeriğine uygun ailelerin olduğu ifade edilmiştir. Mahalle muhtarlarının yönlendirmesi ile aileler ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Tablo 19’de görüldüğü üzere; Kartopu örneklem yöntem ile ulaştığımız aileler ile gerçekleştirilen görüşme sonucunda; 5 ailenin iki nesil sosyal yardım almakta olduğu, mevcut durumda da yararlanmakta olduğu ifade edilmiş, kuşaklar arası yardım almakta olduğu anlaşılmıştır. 6 ailenin ise 3 ve daha fazla sosyal yardımlardan yararlanmakta oldukları belirtilmiş, uzun süre sosyal yardımdan faydalandıkları anlaşılmıştır. Yararlanan kesim 11 kişi ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir.

	Şişli	Beyoğlu	Sultangazi	Sultanbeyli	Sancaktepe	Toplam
	Kuştepe	Tarlabaşı Bölgesi (Bülbül, İstiklal ve Çukur Mahalleleri)	Gazi Bölgesi (Gazi ve Zübeyde Hanım Mahallesi)	Battal Gazi, Mimar Sinan Mehmet Akif ve Adil Mahalleleri	Veysel Karani, Akpınar ve Kemal Türker Mahalleleri	11
Ölçüt Örnekleme	2(1E+1K)	2 (1E+1K)	2 (1E+1K)	3 (1E+2K)	2 (1E+1K)	11

Tablo 20: Meslek Elemanı Katılımcı Grub

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Meslek elemanları grubunda ise ilgili kuruluşlardan uygulama birimi ve eğitim danışmanlık birimlerinde 1+yıl fazla deneyim sahibi meslek elemanları kuruluşlardan kadın meslek elemanı sayısının erkek sayına göre farklılığı göz önüne alınarak Tablo 20 de görüldüğü üzere; 5 erkek 6 kadın meslek elemanı olmak üzere 11 kişi olarak belirlenmiştir.

Sosyal yardımlar ile yoksulluk kültürü arasındaki ilişkinin yönünü tayin etmede hem hizmet sunanların hem de hizmetten faydalananlarla bireysel görüşmeler gerçekleştirilerek veriler toplanmıştır. Katılımcıların görüşlerini dikkate almak araştırma kısmını zenginleştirecektir. Sosyal hizmet merkezleri çalışanları hizmet sunan tarafta

oldukları için onların mesleki tecrübelerinden faydalanmak tez çalışmamıza önemli düzeyde katkı sağlamıştır. Bu bağlamda ilgili kuruluşlarda çalışan meslek elemanlarından uygulama ve eğitim danışmanlık birimlerinde görevli sosyal ekonomik destek korunmaya ihtiyacı olan çocuk ve eğitim ve danışmanlık ilgili iş ve işlemlerde görevli 1 + yıl daha fazla tecrübesi olan 11 meslek elemanı ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmamız kapsamında 11 meslek elemanı ve 11 yararlanan kesim olmak üzere 22 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Konumuz açısında bireysel görüşme, anlatı ve gözlem tekniklerinden faydalanmayı süreçleri etkinlikleri ve olayları inceleyebilmesi, birey veya grupların kültürel davranışlarını paylaşımlarına imkân sağlamaktadır. Araştırma kapsamında görüşmeler, gözlemler, ses kayıtları, fotoğraflardan elde edilen veriler Mahalle Koşulları, Yoksulluk Kültürü, Yapabilirlik ve Sosyal Yardım temaları çerçevesinde analizler gerçekleştirilmiştir.

Fotoğraf 1: Rezidans, Kağıt Toplayıcı ve Metruk Ev

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 1’de görülen Tarlabası bölgesinden bir kesittir. Kâğıt toplayıcıları, terk edilmiş meskenler ve rezidanslar ile dipdibe alanların konumlandığı, ilişki, çelişki ve çatışmaların mekânıdır. Gelişmekte olan ülkelerin Mexico City, Dakka, Cakarta, İstanbul gibi

megakentlerde ihtişamlı mekânlarda ile dip dibe derin yoksulluk manzaralardandır (Davis, 2020: 18-19). Bu çelişkiler bilhassa Kuştepe, Gazi Bölgesi olarak ifade edilen Gazi ve Zübeyde Hanım Mahallerinde görülmüştür çalışmamız paralelinde bu mahallelerde yardım alan kesimlerin yoğunlaşması dikkat çekicidir.

Beyoğlu İlçesi Tarlabası Bölgesi⁷⁵; tarlabası bölgesi olarak ifade edilen Şehit Muhtar, Bülbül, Çukur, İstiklal mahalleleri idari anlamda mahallenin tanımlanmasının çok ötesindedir. Tanımları bakış açısı ve dönemlere göre değişen mahalle bütünüdür (Perouse, 2016: 282). Göçle gelen nüfusların ilk yerleştiği mekân olarak kentin önemli varış noktalarından biridir. Sahip olduğu zengin sosyal ağlar ve kent merkezinde yer almanın getirdiği mekânsal özelliği sayesinde, İstanbul ekosistemi içinde Tarlabası bir “Bekleme Odası” karakteri sergilemektedir (Yılmaz & Danış, 2024).

Sultangazi Gazi Mahallesi Bölgesi⁷⁶; Gazi Mahallesi 1970’li yıllarda tek bir idari birimden oluşmaktadır. Mahallenin nüfusu arttıkça önce Zübeyde Hanım Mahallesi, sonraki süreçte de 75.Yıl ve Yunus Emre Mahalleleri, Gazi Mahallesi’nden ayrılmıştır. Böylelikle 4 birimden oluşan ama gündelik dilde Gazi Mahallesi olarak geçen idari yapı ortaya çıkmıştır. Toplu gecekondulu alanlarını bulduğu ilçedir. Konum olarak İstanbul’un merkez ilçesi olan Fatih ilçesine ne yakın ne uzak olması ile tanımlanan ilçe “Ne İçindesin Ne Dışında Öteki Tarafta” ile nitelenmektedir.

Şişli İlçesi Kuştepe Mahallesi⁷⁷; 1950’li yıllarda sosyal mesken seçilmesi ile aynı sebeplere bağlıdır ki bunlar da mahallenin coğrafi ve stratejik konumlarıdır. İç göç ile yerleşim haline gelen, İstanbul’un yoksul mahallelerinin biri olduğu 1999 araştırması ile ortaya atılan ve mutlak yoksulluğun halen geçerliliğini koruduğu gözlemlenen Kuştepe için söylenebilecek olan yoksullukla mücadeleye dair sosyal politikaların yetersizliğidir. Kuştepe mahallesi Trump AVM hizasındaki gökdelenlerin arkasında gelişen yoksulluk manzaralarının belirttiği “Metropolitan Alanda Yoksulluk” ile tanımlanmıştır.

⁷⁵ Beyoğlu Sosyal Hizmet Merkezi, 45 mahallenin bulunduğu ilçede Bostan, Bülbül, Fetihtepe, İstiklal Mahalleleri Sosyal Ekonomik Statü E Kategorisinde olduğu tespit edilmiştir.

⁷⁶ Gazi Mahallesi, Sultangazi Sosyal Hizmet Merkezi, 15 Mahallesi bulunan ilçede Esentepe, Habipler, Yayla Mahalleri Sosyal Ekonomik Statü E Kategorisindedir.

⁷⁷ Kuştepe Mahallesi Şişli Sosyal Hizmet Merkezi, 25 Mahallesi bulunan ilçede Mahmut Şevket Paşa Mah “D”, Kuştepe, Paşa ve Yayla Mahalleleri “C” Sosyal Ekonomik Statü Kategorisindedir.

Sultanbeyli⁷⁸ ilçesi; Battal Gazi, Mimar Sinan Mehmet Akif ve Adil Mahalleleri ve Sancaktepe⁷⁹ ilçesi Veysel Karani, Akpınar ve Kemal Türker Mahalleleridir. Sancaktepe ilçesi, Sultanbeyli ilçesinden ayrılmış, ilçe olmuştur. Bu bölgeler 2000 li yılların başlarında yoğun göçün geldiği hemşirelik bağları ile ilçelerde yerleşimin ve iş piyasının belirlendiği alanlarda gelişmiş yoksulluğu Işık ve Pınarcıoğlu alanda gerçekleştirilen çalışmaları ile Nöbetleşe Yoksulluk ile tanımlanmıştır. Günümüzde ise bu iki ilçede toplu gecekondulaşma yerleşiminin görülmeyeceği yoğun yapılaşmanın devam ettiği alanlardır.

3.3.4. Tematik Analiz Süreci

Tematik analizi araştırmada tercih edilmiştir. Braun ve Clarke'ın yaklaşımı (tekrarlayan) altı aşamalı bir süreci içermektedir:

1. Verilere aşina olma ve potansiyel ilgili öğeleri belirleme
2. Başlangıç kodlarının oluşturulması
3. Temaların araştırılması
4. Potansiyel temaların gözden geçirilmesi
5. Temaların tanımlanması ve adlandırılması
6. Raporun üretilmesi

Tematik analizin birinci adımı verilere aşinalık kazanma ve potansiye öğelerin belirlenmesi aşamasındır. Görüşmeler tamamlandıktan sonra araştırmacı verilerine aşinalık kazanabilmek için görüşme deşifrelerini tekrar okumuştur. Verilerin deşifre edilmesinin ardından araştırmacı, okuma sürecinde önemli gördüğü kısımları işaretlemiştir. İlk okumalar tamamlandıktan sonra veri toplama ile kodlama arasındaki kopukluklar giderilmiş ve araştırmacı verilerine aşina hale gelmiştir.

Analizin ikinci adımı olan başlangıç kodlarının oluşturulması adımıdır. Bu adımda araştırmacı Naeem vd. önerdiği 6R⁸⁰ yaklaşımını kullanarak anahtar kelimeleri

⁷⁸ Sultanbeyli ilçesi 15 Mahallesi bulunan ilçede Akşemsettin, Fatih, Hamidiye, Mecidiye, Mimar Sinan, Orhangazi, Turgut Reis ve Yavuz Selim Mahalleleri “E” Sosyal Ekonomik Statü Kategorisindedir.

⁷⁹ Sancaktepe ilçeleri 19 Mahallesi bulunan ilçede Veysel Karani, “D” Akpınar “ E” ve Kemal Türker Mahalleleri “C” Sosyal Ekonomik Statü Kategorisindedir.

⁸⁰ Naeem ve Ozuem (2022a), ifadeleri/alıntıları anlamlı anahtar kelimeler temelinde seçmiştir; bu nedenle, anahtar kelime seçimi tematik analizin ikinci adımını oluşturmaktadır. Bu makalede, anahtar kelimelerin 6R çerçevesinde seçilebileceğini öneriyoruz: gerçeklik (reality), zenginlik (richness), tekrarlama (repetition), gerekçe (rationale), hazırcevaplık (repartee) ve muhteşemlik (regality). Örnek çalışmaya dayalı olarak, 6R'nin her birine ilişkin örnekler aşağıdaki gibidir: Gerçeklik: Seçilen anahtar kelimeler, bireylerin COVID-19 salgını sırasındaki gerçek deneyimlerini ve algılarını yansıtır. Zenginlik: Anlam bakımından zengin olan anahtar kelimeler, incelenen konunun derinlemesine anlaşılmasını sağlar. Tekrarlama: Verilerde belirli kelimelerin sıkça tekrarlanması, onların çalışma için önemine işaret eder. Gerekçe:

belirmemiş ve başlangıç kodlarını oluşturmuştur. Bu çalışmasında Naeem vd. ilk kodlamaları yaparken anahtar kelimelerin seçiminde 6R çerçevesini önermektedir. Bu çerçeve ingilizcede R ile başlayan altı kelimeye denk gelmektedir. Bunlar, gerçeklik (reality), zenginlik (richness), tekrarlama (repetition), gerekçe (rationale), hazırcevaplık, çarpıcılık (repartee) ve tematik merkezlilik, muhteşemlik (regality). Bu yaklaşıma göre verilerin ilk kodlamaları yapılırken katılımcıların *gerçek deneyimlerini ve algılarını (reality)* yansıtması etkili olmuştur. Örneğin, katılımcının sosyal yardım ve yoksulluk kültürüne ilişkin deneyimlerini anlatırken “Sosyal yardımların yoksulluğa bir çözüm ürettiğini, ben tek başına bir **çözüm üreteceğini düşünmüyorum**. Aksine az önceki sorularda da bahsettiğimiz gibi **yoksulluğu arttırdığını** düşünüyorum” (K3) ifadesini, “Maslow'un İhtiyaçlar Piramidine falan baktığımızda önce yaşamımızı sağlamak için bir yiyecek ihtiyacımız olduğu için onları temin etmeye çalışacağız. Yani daha fazla çalışmaya çalışacaklar ama şu an zaten belli bir noktada o **şeyleri tamamlayan bir gelirleri** var. Şu an asgari ücret 17 bin lira, 7 bin lirayla 10 bin lira arasında yardım alan aileler görüyoruz. Yani asgari ücretin neredeyse yarısı bu çalışmadan elde ediliyor. O yüzden yoksulluk kültürü biraz daha **böyle toprağı kazar gibi** kendine yer edinmiş oluyor” (K1) ifadesini kullanması araştırmacının ilk kodlamaları için deneyim ve algıları yansıtması açısından önemli bulunmuş, sosyal yardım için kodlanmıştır. Katılımcının diğer ifadesi “**Yıllar önce** anneye SED sunmuşuz. Şimdi bakıyoruz kardeşe destek sunumu olsun, bir bakıyoruz destek sunuyoruz vs. Ve yoksulluğun bir **sarmal halinde devam** ettiğinin göstergesi” (K5) kullanması katılımcının sarmal ifadesi kullanması ilk kodlamaları için zenginlik yansıtması açısından önemli bulunmuş, yoksulluk kültürü için kodlanmıştır. Yine katılımcılar tarafından tekrar edilen konular ve ifadeler de (repetition) kodlanmıştır. Örneğin hizmet, yoksulluk, sosyal, eğitim içerikli ifadeler de katılımcılar tarafından sıklıkla tekrar eden konular olmuştur. Bu nedenle kodlamalar yapılırken bu kodlar öne çıkmıştır. Araştırmamızda kuramsal çerçeve yoksulluk kültürü etrafında çerçevelenmiş, “Erkekler genelde sigortasız olarak çalışıyor. En iyi ihtimal tekstilde çalışanlar, çocukların yanında dahi, aktif madde kullanan ve maddeyi temin etmek için evdeki eşyaları satan. (..) Eşini bile para karşılığı sunan erkekler var. Bunları gördük.

Araştırmanın teorik temelleri anahtar kelime seçiminde etkili olmuştur. Hazırcevaplık: Seçilen kelimeler, konuşmaların dokunaklı ve esprili anlarını temsil eder. Muhteşemlik: COVID-19 salgını sırasında panik satın alma ve yanlış bilgilendirme olgusunu anlamak için kritik kelimeler seçilmiştir.

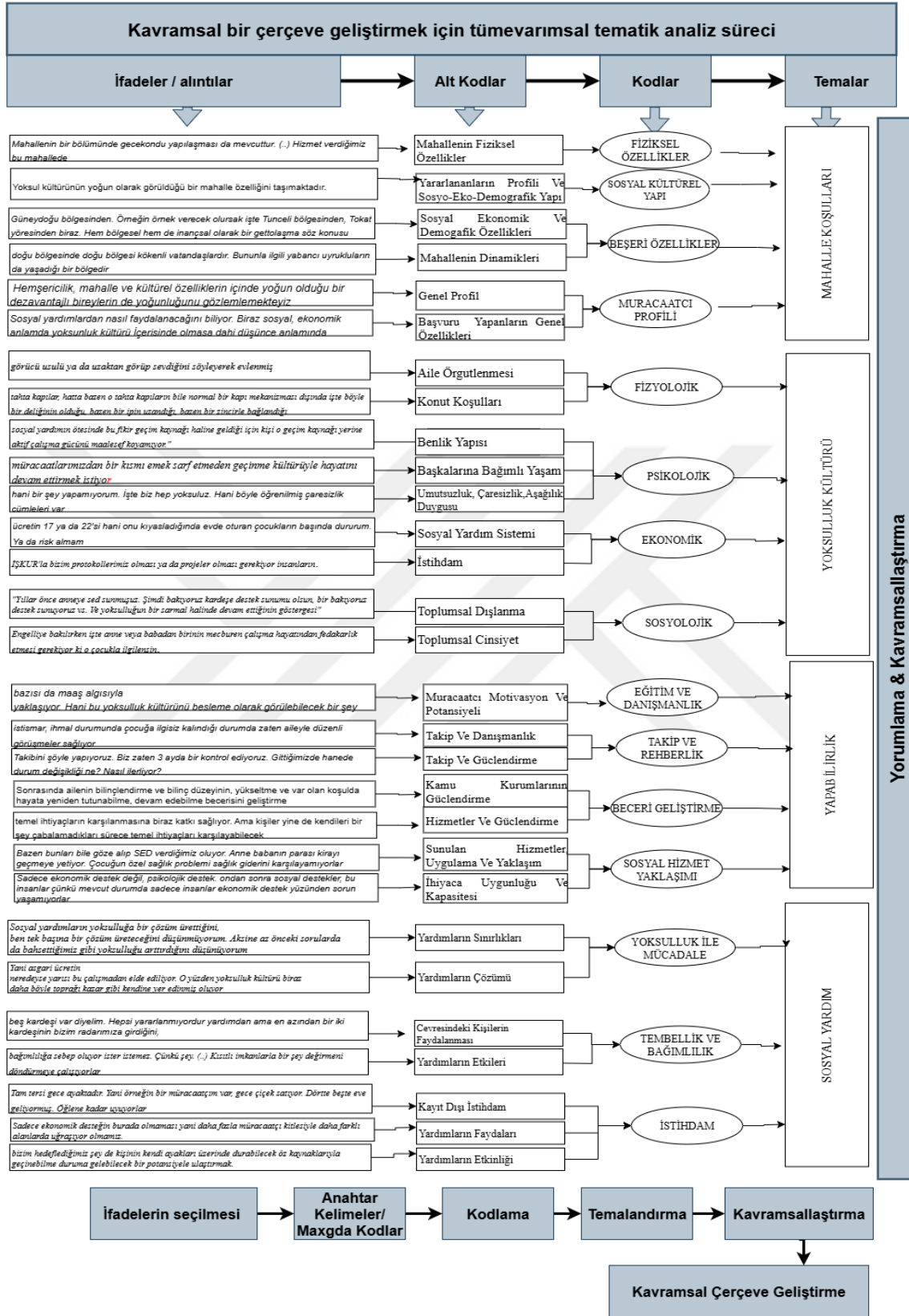
Çocukların yani çok nadir de olsa çocukların organını satmak için girişimde bulunan insanlar var” (K4) “Bu başvuru yapan kişilerin büyük bir oranı, **tek ebeveynli ailelerin** olduğu bir başvuru özelliği olarak. Bir de merkezimize başvuru yapan kişilerin genelde cinsiyet olarak annelerin yani **kadınların başvuru yaptığını** çok kolay bir şekilde söyleyebilirim. Yani bir oran vermek istersek de %80 başvuru yapan kişilerin kadınlar olduğu” (K3), “mahalle bu şekilde. Yani aslında **bir kitle psikolojisinde** olduğu hem çocukların erken yaşta evlenmesi, okula gitmemesi. Çünkü aynı **döngü sürekli** dönüyor. Benim kuzenim de öyle, bizim mahallede kimse gitmiyor diyor”. (K1) ve “Daha çok mahalle kültürü ya da hemşeri kültürüyle oluşmuş bir mahalle. Zamanla tanıdıklar gelmiş, mahalle biraz İstanbul'dan tamamen her anlamda **soyutlanmış bir mahalledir**. Çünkü kültürel olarak normalde İstanbul'da yaşayan bireylerin hayata bakış, hayata bakış açıları da oldukça biraz farklıdır”(K2) vs. katılımcıların ifadeleri gerekçe (rationale) yani araştırmanın teorik temelleri anahtar kelime seçiminde etkili olmuştur. Son olarak katılımcının dokunaklı ve derinlikli ifadelerden, “Takibini **yapamıyorum**, şöyle bir takip yaptık, **zorunlu tuttu bakanlık**, O yüzden hızlı bir takip yaptık orada da durumun ve hametini gördük”(K4) hazırcevaplık (repartee) açısından kodlamaya değer bulunmuştur. Naeem vd önerdiği bu 6R çerçevesi sayesinde araştırmacı kodlamalarını yaparken daha odaklı ilerleme imkanı bulmuştur.

Tematik analiz adımları yürütülürken aynı zamanda araştırmacı için sağlıklı kodlamaların yapılması için olanak sağlayan kod kılavuzu oluşturulmuştur. Ancak kod kılavuzu süreç içerisinde değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bunun nedeni temaların araştırılması ve potansiyel temaların gözden geçirilmesi aşamasında ölü kodların (yani araştırma sorusuna cevap vermeyen, yalnızca bazı katılımcıların kendi anlatılarına dayanan kodlar, alakasız görülen) temizlenmesi ile ilişkilidir. Kod kılavuzu (kod rehberi) araştırmacının kodlamalarını yaparken dikkate alması gereken hususları içermektedir.

Başlangıç kodları oluşturulurken araştırmacı bir kod kılavuzu hazırlamaya başlamıştır. Bu kod kılavuzu kodların tanımı, ne zaman kullanılacağı ve ne zaman kullanılmayacağını ve bir kodlu bölüm örneğini içermektedir. Kod kılavuzu araştırmacıya odaklı bir kodlama imkanı sunarken aynı zamanda kodlanmış verilerin uzman değerlendirilmesine sunulması aşamasında uzmanın, araştırmacının ilgili kodları atarken hangi gerekçe ve bağlamda atadığını anlamasını sağlamaktadır.

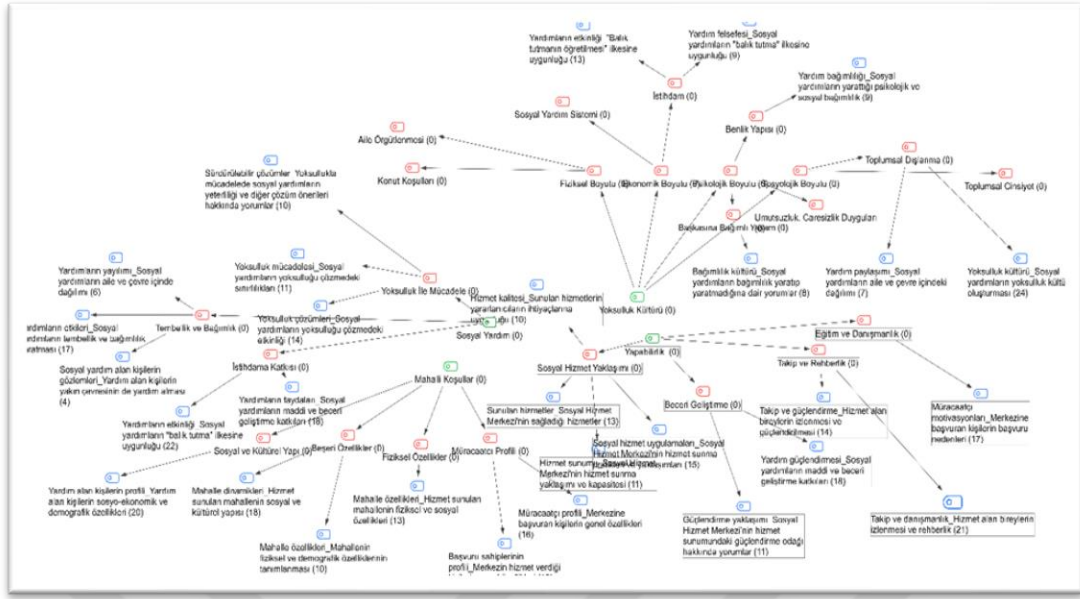
Tematik analizin üçüncü adımı temaların araştırılması adımıdır. Bu aşamada araştırmacı yaptığı taslak kodlamalar üzerinden bir araştırmaya gitmiştir. Fakat temaları arama aşamasında duygularla ilgili kategorileştirme konusunda başlangıçta zorlanmıştır. Araştırmacı başlangıçta tek tek birer ana koda çevirmeyi düşünmüştür. Ancak daha sonra metnin içindeki örüntüleri ve anlamları takip ederek ortak temalar arasında bağlantıyı araştırmayı tercih etmiştir. Bu noktada katılımcıların yoksulluk kültürü ve sosyal yardım ilişkisinde yapabilirlik, yoksulluk kültürü, sosyal yardım ve mahalle temaları, bu temaların alt kodları etrafında temaların araştırılması adımı tamamlanmıştır.

Belirlenen temalar, kodlama sürecinde ve kod kılavuzu (Tablo 22) oluşturma aşamasında yol gösterici olmuştur (Naem vd., 2023). Bu temalar doğrultusunda kod tanımları yapılmış ve bu kodların kullanılacağı durumlara ilişkin detaylı bir kod kılavuzu geliştirilmiştir. Ancak, temaların belirlenmiş olması, araştırmacının tümdengelimsel bir kodlama yöntemi benimsediği anlamına gelmemektedir. Kodlama, kodların ortaya çıkması sürecinde gerçekleştirilir. Araştırmacı, araştırma soruları bağlamında verilerini kodlamak için belirli bir alan tanımlamıştır. Daha sonra, verilerin dikkat çeken ifadeleri kodlanmış ve bu kodlar arasındaki ilişkiler dikkate alınarak kategorize edilmiştir. Bu aşamadan itibaren araştırmacı, temalar ve alt temaları belirleme sürecine dahil olmuştur. Temaların gözden geçirilmesi ve sadeleştirilmesi sırasında, kodlanmış veri parçaları yeniden incelenmiş ve temaların anlamlı ve tutarlı olduğu doğrulanmıştır.

Tablo 21: Temaların Diyalog Şeması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 12: Tematik Harita İkinci Hali

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tematik analiz sürecinin beşinci adımı olan temaların tanımlanması ve adlandırılması sürecinde yukarıda verilen kod haritalarının birinci ve ikinci aşamaları tekrar gözden geçirilerek aşağıdaki nihai sonuca ulaşılmıştır. Ancak bu nihai sonuca ulaşırken araştırmacı temaları ile ilgili kendisine sürekli şu soruları sormuştur:

1. Tema sınırlarını belirleyebiliyor musunuz ?
2. Temayı kanıtlayacak yeterli veri var mı ?
3. Tutarlılık ve çeşitlilik dengesi var mı ?
4. Tema önemli bir şeyi ifade ediyor mu ?

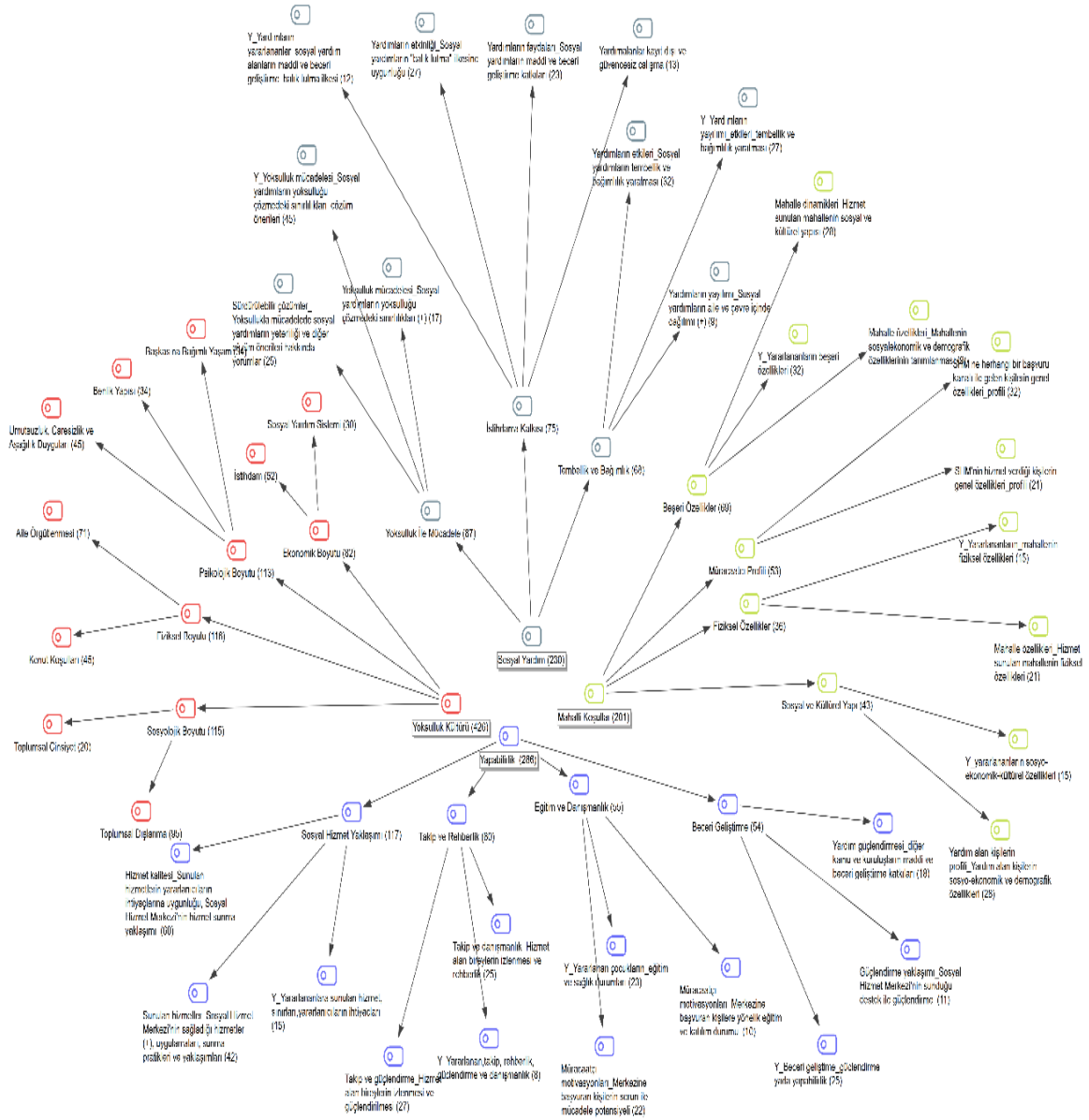
Tematik analizin nihasi sonucuna ulaşır iken araştırmacı ilk olarak elde edilen temaların sınırları açıkça belirleyebilmiştir. Katılımcılar sorularımıza tüm düzeylerde cevap vermişlerdir, Temalar Mahalle Koşulları Teması (Fiziksel Özellikler, Beşeri Özellikler, Sosyal ve Kültürel Yapı ve Müracaatçı Profili), Yoksulluk Kültürü Teması (Fiziksel, Ekonomik, Psikolojik ve Sosyolojik Boyutu), Yapabilirlik Teması (Sosyal Hizmet Yaklaşımı, Beceri Geliştirme, Takip ve Rehberlik ve Eğitim ve Danışmanlık) ve Sosyal Yardım Teması (Yoksulluk ile Mücadele, Tembellek ve Bağımlılık ve İstihdam) bunları kapsamaktadır. Meslek elemanları ve kuruluşların çalışma koşulları dışarıda bırakıldı. Dışarıda bırakılan konular, temalarla ilişkilendirilemediği, tekrar etmedikleri, araştırma

sorularına cevap vermedikleri ve araştırma konusu ile ilgisiz oldukları için dışarıda bırakılmış temaların sınırları belirlenmiştir.

İkinci olarak, elde edilen temalar derinlikli ve anlamlı bir bütün oluşturmaktadır. Temalar altında yer alan kategoriler ve kodlar hakkında önemli bulgular elde edilmiştir. Temalar, zengin ve yoksulluk kültürünün çok boyutlu yapısından dolayı karmaşık bir yapıdır. Bu bağlamda temanın içinde, başka bir temanın sorusuna yanıt bulabilecek niteliktedir. Temayı kanıtlayacak yeterli veri bulunmaktadır.

Üçüncü olarak, temalar arasında tutarlı bir örüntü gözlenmektedir. Analiz sürecinde elde edilen verilerin çelişkili olmaması araştırmacıya kodlamalar esnasında rahat hareket etme imkânı tanımıştır. Tutarlılık ve çeşitlilik dengesine ulaşılmıştır.

Son olarak, Temalar, araştırma sorusunu yeterince açıklamakta ve anlamlı bulgular içermektedir. Çünkü araştırma yoksulluk kültürü kuramı çerçevesinde şekillenmiş, bu bakış açısından benimsenerek problem ile ilgili boyutlar tanımlanmış, çalışma tasarlanmış, verilerin elde edilmesi, bu boyutların birbiri ile ilişkilerin saptanması, analiz edilmesinden kullanılmış, temaların seçiminde etkili olmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 79). Anlaşıldığı üzere temalar önemli şeyi ifade etmektedir.

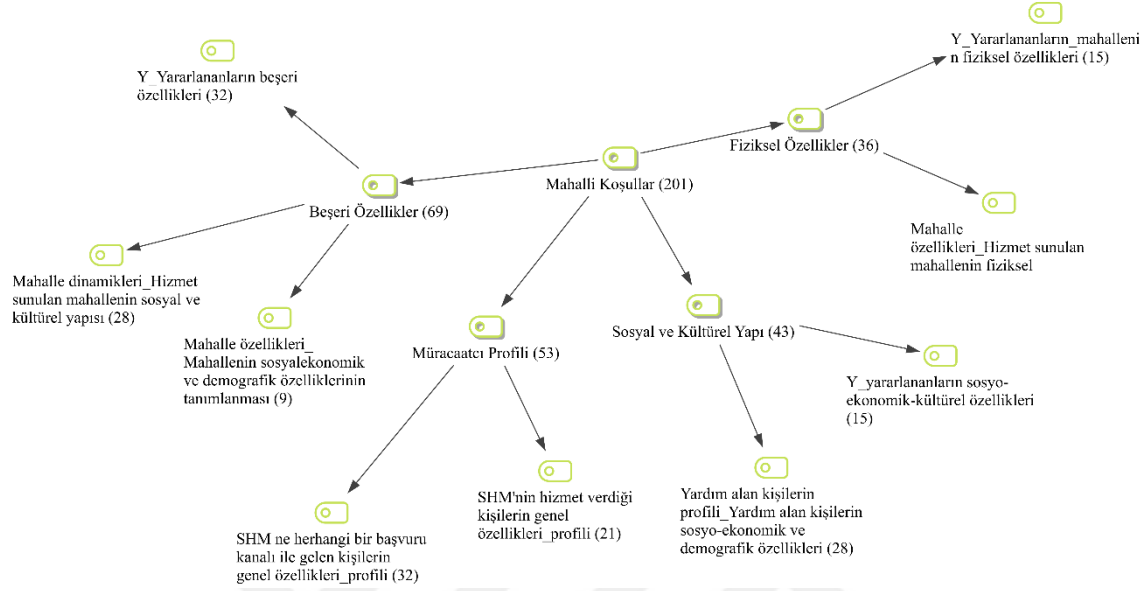
Şekil 13: Tematik Harita Son Hali

Kaynak: Yazar tarafından oluşturuldu.

Şekil 13 de görüldüğü üzere; tematik haritanın son hali 4 temel tema üzerinde 15 kategori ile kodlanmıştır. Kategorilerin kodlanma sayıları ise; Mahalle Koşulları 201, Yoksulluk Kültürü 420, Yapabilirlik 286 ve Sosyal Yardım 230 tur.

3.4. Alan Araştırması Bulguları

3.4.1. Mahalle Koşullar Teması

Şekil 14: Mahalle Koşullar Teması, Kod ve Alt Kodlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Mahalle Koşulları teması; 1. Fiziksel Özellikler, 2. Sosyal ve Kültürel Yapı, 3.Beşeri Özellikler ve 4. Müracaatçı Profili olmak üzere dört kategori altında kodlanmıştır. Bu kategorilerde dokuz alt kod ile kodlanmıştır. Kategorilerin kodlanma frekansları ise; Fiziksel Özellikler 36, Sosyal ve Kültürel Yapı 43, Beşeri Özellikler 69 ve Müracaatçı Profili 53 tür.

3.4.1.1. Fiziksel Özellikler

3.4.1.1.1. Mahalle Özellikleri, Hizmet Sunulan Mahallenin Fiziksel Özellikleri

O.Lewis Mexico City'deki Casa Grande ve Panadros mahallesindeki 700 kiracının barındığı, kentin merkezi ve çevresinde gelişen bitişik yapılaşmanın olduğu gecekondu mahallelerinden bahsetmektedir (Davis, 2020: 48-49). Tek sıra halinde, penceresiz, tek odalı, çevresinde duvarlar olmadığı için gelip geçen görebildiği, evlerin önünde çöplerin bırakıldığı, evlerin içerisinde tuvaletin, banyonun bulunmadığı, bakımsızlıktan harap olmuş, kalabalık yaşamın olduğu, perde yerine yırtık çuval parçalarının asıldığı yerler şeklinde ifade edilmektedir (Lewis, 1971: 14-15).

Bourdieu'ya göre alanda doğmuş olmak, alanın yazılı olmayan kurallarına göre eylemler göstermektir. Eylemler ise amaca hizmet etmekte olup alanda bulunanların sermayeleri ölçüsünde şekillenir. Bireyin ikamet ettiği konutun konumu ile sosyal yardımdan yararlanmada ilişkisi hakkında ifadeler şu şekildedir: K10, **“yani sitelerin olduğu bir kesimde var. Aynı zamanda mahalle bölgesinde. Fakat bizim daha çok çalışma alanımızın içerisine giren yoksul gecekondulaşma, apartman kültüründe yaşayan insanlarla biz hizmet verdiğimiz kesim daha çok bunlar**, Sosyal yardım alanları bağlamında ulaşım noktasında herhangi bir sorun yaşamıyor, kamu kurum ve kuruluşlarına ulaşım noktasında herhangi bir sıkıntı görmedik, izlemedik şu ana kadar.”; K6, “Mahallenin bir bölümünde gecekondulaşma yapılaşması da mevcuttur, Hizmet verdiğimiz bu mahallede.” ; K13, “mağdur insan, fakir mahalle” ; K16, “imkânsızlık” ve K12, “devletimiz sahip çıksın” vurgularından anlaşılmaktadır. Yararlanan bireyin kuruluşa ulaşması, kuruluşun bireye ulaşmasında herhangi bir sorun olmadığı anlaşılmaktadır, erişilebilirlik ise birey ile çalışabilmek açısından önemli avantajdır.

Gecekondulaşma, başta ekonomik ve sosyal nedenler dolayı yerleşim yerlerini terk eden insanlar, şehrin dış ve izbe yerlerinde ikamet etmektedir (Türkdoğan, 1974: 7). Günümüzde merkezler gecekondulaşma alanına doğru genişlemiştir. Ancak gecekondulaşma bölgelerindeki yaşam tarzı, merkezler kadar hızlı gelişmemektedir.

K9, “müracaatçı direkt kurumdan çıktığımda ayağımın altında bulunuyor. Öyle rahatlıkla ulaşabiliyorum, çoğu imkana sahip zaten **okullar olsun çok rahatlıkla** ulaşabiliyor. Hastane Battal Gazi mahallesinde yer alıyor. SHM direkt bize çok yakın Aynı zamanda **merkeze de ulaşımı rahatlıkla** gidilip gelinebiliyor” ; K7, “kamu kurumlarının, hastanelerin, belediyenin olduğu merkez mahalle olduğu için herkes herhangi bir toplu taşıma kullanmadan buralara ulaşabiliyor. Sadece **sosyal hizmetler olarak biz biraz bu ulaşımın dışındayız**”; K4, “Kamu kurumlarına ulaşım konusunda **bölge çok merkezi bir** konumda olduğu için tüm devlet kurumlarına ulaşılacak Otobüs, metro bu vasıtalarla çok yakın, Kamu kurumlarına ulaşım anlamında bir sıkıntıları yok” ve K3, “Bilgilendirme açısından ise bölgede bazı sivil toplum kuruluşları var, yokuşlu dar sokaklardan oluşan eski bina yapıları, bölge çok merkezi” vurgulanmaktadır.

K10, K9 ve K2, bazı mahallelerde kamu kurumlarına ulaşımın kolay olduğunu da belirtilmişlerdir. Sağlık hizmetlerine erişimde zorluklar yaşandığı da vurgulanmıştır. K11, K10, K6, K1 ve K3 ise, mahallelerin fiziksel özelliklerini belirtmiştir.

Gecekondulaşma, eski ve bakımsız binalar, ulaşım sorunları ve hijyen eksikliği gibi sorunlar mevcuttur.

Bourdieu'a göre; alan ne kadar özerk ise dış ortamdaki o derece soyutlanır, sosyal yasalardan etkilenmez. Alana özgü çıkarlar yüceleştirilir. Bu bağlamda K5, "Sosyal kültürel aktiviteleri, Suça bulaşma oranı yüksek olabilir. Madde kullanımı çok fazla olabilir"; K4, "Suça sürüklenen çok insan da var, çocuk da var, kadın da var" vurgulamaları çevrenin birey üzerindeki etkisi ile kriminal davranış arasındaki ilişkiyi belirtmektedir. Çocukların eğitimden yoksun kalması ve suça sürüklenme riskinin yüksek olduğu da önemli bir bulgudur. Bazı mahallelerde zengin ve fakir bölgelerin keskin bir şekilde ayrıştığı gözlemlenmiştir. Yoksulluk kültürü, sırt sırta veren zıt kutup yerleşimleri, yoksulluk kültürünün beslendiği gettolaşmanı görüldüğü mekânlardır. Katılımcıların da tarif ettiği unsurlar Lewis'in mekân tanımı ile örtüşmektedir.

Mülksüzleştirilen ya da mülksüzlerin bir mekânda toplanarak homojen bir topluluk oluşturmaktadır. Bu topluluk kültür ve kültürel pratikler açısından konuta kira ödeme durumunun devamına neden olmakta ve kaynak yetersizliğinden dolayı farklı bir mekâna kaçamamaktan dolayı mekândan kurtuluş imkânı yoktur (Bourdieu, 2022: 232). K1, "çöp yığınları daha fazla olduğu ya da sokakların daha kirli olduğu görüntüler görüyoruz, kentsel dönüşüm, kira" ve "zenginlik ve yoksulluk manzaraları aynı mahallede"; K2, "Mahallemiz oldukça merkezi bir konumda, Mecidiyeköy meydanına yakın" vurgulanmaktadır.

" **çok hijyenik ortamlar, sağlıklı değil.** Daha suçun olduğu, maddenin olduğu yani neredeyse sizin yanınızda madde satışı yapılan bir ortam. Dolayısıyla bunun bir noktada değişmesi gerekiyor. Yani her kamu kurumunun biraz dahil olduğu bir ortam. Dolayısıyla dediğim gibi yani aslında **arka tarafta daha gettolaşmış bir bölge** görüyorsunuz. **Ön tarafta rezidanslar var**" (K1, Meslek Elemanı)

"Çünkü Şişli ilçesi iş sektörü anlamında çok yoğun bir ilçe, mahalle buna paralel olarak Mecidiyeköy meydana Trump Tower denilen AVM hemen altında olan bir mahalle. **Mahallenin etrafı tamamen kulelerle çevrili. Mahalle tamamen ortada kalmış gecekondu.** Her yere ulaşımı kolay. **Metrobüse, metroya, kamu kurumlarına ulaşımı kolay.** Kuruma bile gelmek istediklerinde yürüme mesafesi 15 dakika." (K2, Meslek Elemanı)

Bir yanda rezidanslar hemen bitişiğinde gecekondu semti, gelişmekte olan ülkelerde bu manzaralar yaygın şekilde bulunmaktadır. Söylemlerde ise birlik bulunmaktadır. K10 ve

K9, “yoksul kültürünün yoğun olarak görüldüğü bir yer” olduğunu belirtiyor. Sosyal yardım alanların, yardımını bir hak olarak görme eğiliminde oldukları belirtiliyor.

3.4.1.1.2 Yararlananlar Acısından Mahallenin Fiziksel Özellikleri

Yararlanacılar mahallelerin güvenliği, sokakların hijyenikliği hakkında değerlendirmede bulunmaktadırlar: K21, “Temizlik, temizlik olmuyor” K19, **“Şu anda biz oturduğumuz yerden bile korkuyoruz. Bir deprem olsa gittik. Yani kapıyı kilitlemeden uyuyamıyor. Mahalle çok kötü mahalle, Yani mahalle çok kötü. Pis mahalle. Gözüm görüyor sokaklarda”**, K16, “Bazen başına bir iş gelse, **Çocuğunun başına bir iş geliyor, bir şey oluyor. İmkânı yok bulamıyoruz yani. Ya ambulans bekleyeceksin, ya koşa koşa götüreceksin. Yakınlarından, komşudan bir şeyler isteyeceksin. Araba falan öyle bir şekilde olacak. Yoksa taksiler durmuyor, almıyor, Yani taksi taksiler seni almıyor. Kuştepe'den yani buradan da mahalleden de. Yani imkansız yani, sokaklarımız çok pis yani, Yaşayanlardan dolayıdır herhalde. Mahallelerimiz çok pis. Yani gelip temizliyorlar ama bir kere temizleniyor ama gelip batıyor”**, K15 **“Bu sokaklar geceleri çok ıssız olduğu için biraz tehlikeli açıkçası. Yani şey diyemem, sağlıklı bir ortam diyemem ama dediğim gibi bize bir şeyleri yok, herkes ev sahibi. Yani kirada kiralık kimseyi bulamazsınız. Herkes eski gelip buraya yerleşen insanlar”** vurgulanmaktadır. Mahallerin hijyen açısından sağlıklı olmadığı, “pis” vurgusunda sokaklarda madde kullanımının yaygınlığı belirtilmektedir.

K15, K19 ve K16, gece vakti sokaklarda güvenlik endişesi yaşadıklarını dile getiriyorlar. Mekânlar gece vakti suça teşkil eden işlerin ve kişilerin mekânlarda belirdiği, bu durumun kişilerde uyandırdığı korku halidir. Bu mekânların girişlerinde kolluk kuvvetlerinin konumlandığı ancak kolluk kuvvetlerine ulaşım rahat olmasına rağmen caydırıcı değildir. Bourdieu’nun (2022: 230-231) “devlet elini çekince” dair yazısında vurguladığı üzere, Fransız kentlerinin sorunlu mahallelerinde olan biteni görme isteği ile görüneni tasdik etmek dışında bir şey yapmayan ile ifade etmektedir.

Fotoğraf 2: Mekan ve İmkan

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 2 de görüldüğü üzere, mahallenin fiziksel koşullarının da oldukça kötü olduğu vurgulanıyor. Temizlik sorunları, ulaşım sıkıntıları ve yetersiz kamu hizmetleri, yaşam kalitesini olumsuz etkiliyor. Bourdieu alan ve sermaye ilişkiselliğinde, yardımdan yararlananlar farklı mekânlara doğarlar, o mekânlarda gelişirler, her mekânda sermaye birikimleri alana göre gelişebilir (Garrett, 2007: 230). Suç ile yoğrulmuş mekâna doğan birey suç ile yoksulluğa doğan birey, bunun çözümünü yardım ile arayan aileye doğan bireyde yardım ile yoğrulur ifadeleri kuşak aktarımının önemini belirtmektedir.

K14, “Bak yıkık evler var. Millet bak oturuyor. Kim istemez ki güzel bi yerde otursun. Güzel bir semtimiz istemez miyiz? Ben isterim şahsen. Çocuklarım için buradan gideyim ama imkan yok. olsa. (...) Bu yukarıdaki sokak olmuyor mu?, **Sokaklar yıkanmıyor**. Bir belediye personel yok. Süpürsün inan ki. Yazın oturuyorduk ya kapının önünde hep böcek, fare, akrep hep böyle. Bu çocuklar inmiyordu aşağıya. Bütün **çocuklar oynayamıyor pislikten** dolayı, çocuklar oynayamıyor” ve “Ondan sonra çevre çok pis

olmuş bu. Belki biliyorsunuzdur çocuklardan dolayı pis işlerden⁸¹ dolayı çocuklarımızı bırakamıyoruz”; K13, “**Çocuklar, ayak yalın gezenler** insanlar yine bizlerin. Hani biraz durumlarımız bizim ayaklı, yalın gezdirmeyecek durumdaydık ama Bizden **daha mağdurları** da var bu işte” ve K12, “Yani bir düzene girse daha bir güzel olacak. Devletimiz sahip çıksın” belirtilmektedir. Sorunu kendi dışında arama ile gelişen çözüm arayışları anlaşılmaktadır.

Genel olarak, katılımcılar mahallenin daha düzenli ve güvenli hale getirilmesi gerektiğini düşünüyorlar. Uzun süredir mahallede yaşayanlar, geçmişte yaşanan ekonomik zorlukları ve günümüzdeki sorunları karşılaştırarak mahallenin sürekli zorluklarla mücadele ettiğini vurguluyorlar.

K19, K16, K14, K13 ve K12’nin pis mahalle vurguları ile sadece temiz olmaması değil, madde kullanımı, satışı ve suç ile ilişkili olaylardan bahsedilmektedir. Belirli çevrede yaşayan bireyler, bulundukları çevrenin kültürel, ekonomik imkânlarına göre şekillenir, Bourdieu’nun (2022: 230-231) ifadesi ile çevresel koşullar ile habitus birbirinin karşılıklı şekillendirir. Bu hususlar yoksulluk kültürünün temel özelliklerindendir.

3.4.1.2. Sosyal ve Kültürel Yapı

3.4.1.2.1. Yardım Alan Kişilerin Profili, Yardım Alan Kişilerin Sosyo-Ekonomik Ve Demografik Özellikleri

Türkdoğan (2002: 437)’a göre gecekondü alanları marjinal bir alan meydana getirmekte ve kentle bütünleşme sorunu yaşanmaktadır. Bunun yanında geçim sıkıntısı, düşük ücret, öğretim ve eğitim seviyesini düşüklüğü, alkol kullanım oranının yüksekliği ve sapkın davranışlar, kalabalık yaşam, düşük empati ve sosyal ve siyasal örgütlenmenin sağlanamaması eğilimleri görüldüğünü belirtmektedir. Bu durumu Lewis, yoksulluk kültürü ile ifade etmektedir.

⁸¹ Madde bağımlılığı, uyuşturucu ticareti ve kullanımı gibi.

Katılımcıların yardıma başvurmaları nedeni, sosyal ve ekonomik durumları şu şekilde ifade edilmektedir. K10, "**bedensel olarak dezavantajlı gruplar olabilir. Yaşlı olarak dezavantajlı gruplar olabilir. Şiddete maruz kalan dezavantajlı gruplar olabilir.** Çocuk bu anlamda ihmallerin yaşandığı bir dezavantajlı gruplar olarak bu şekilde **sıralamak mümkündür**" ve K4, "Senin söylediğinde anlamakta zorlanıyor. Adaptasyon sürecinde de dediğim gibi zorlanıyor, aşırı kırılğan yapıdalar, **genel olarak bizde zaten genelde kadınlar başvuruyor, erkekler pek başvurmuyor. Başvuran** erkeklerin de genelde sağlık **problemleri falan olduğu için başvuruyorlar. Bunlar da bizim için daha geçerli nedenler oluyor, Genel olarak** duygusal şiddete uğramış **insanlar aşağılanıyorlar. Gün içerisinde mutlaka hakaret, sözlü hakaret, zaman zaman fiziksel şiddet gördükleri için sistematik olarak artık bu durumu bir durum, bir zaman sonra kişilerin benliklerinde yer edinmiş oluyor ve yapı kırılğanlaşıyor**" vurgulanmaktadır. Kırılğanlık hali, yoksulluk ile eş anlamlı olmayıp, savunmasızlık, güvensizlik, risklere, şoklara ve strese maruz kalmayı ifade etmektedir (Masika ve Haan, 1997: 3). Güvencesizliğin, toplumsal konumlandırması içermekle birlikte kadın öznelliğinin eylem gücünü ifade eder (Lorey, 2016: 28).

K9, "madde bağımlılığı gibi sorunlardan eşleri ceza evlerinde oluyor, bir kişi gelmiş, devamında akrabası gelmiş vesaire. Hani orada hatta bir köy bile komple gelmiş olabilir." ve K11'in "bakıyorum 10 dosya varsa 5 6'sı falan **Eşi cezaevinde** olduğu için bize destek oluyor gibi" oldukları vurgulanmaktadır.

K5 ise, "Mahallede sosyal yardımlardan genelde de kadınlar yararlanıyor, yarını **çok planlayan insanlar değil**, Ben yani on yıl sonra ne yapacaksın işte veya işte emekliliğin geldiğinde ne olacak falan yaşam falan derken ben yarın işte ne bileyim şu olacak" vurgulamaktadır.

Birçok mahallede madde bağımlılığı ve suç oranlarının yüksek olduğu vurgulanmaktadır. K4 ve K5 ise kadınların sosyal yardımlardan daha fazla yararlandığı, erkeklerin ise genellikle sağlık sorunları nedeniyle başvurduğu vurgulamaktadırlar.

Sosyal sistem, birbirine bağılı alt sistemlerden ve alt sistemlerde bütünün parçası olup denge halini kazanır. Alt sistemler, bulundukları sosyal sistem içinde işlevseldir. Sosyo-kültürel etmenler ile tekrar yeni değişimler başlar, yeniden uyum sağlaması ile süreç tamamlanır. Sermaye, yani sosyal ve kültürel sermaye özelinde bakıldığında, ebeveynlerden aktarılan sosyal ve kültürel eylemler, davranış haline gelmesi ile yaşam tarzı haline gelmektedir. Bu yaşam tarzının dezavantajlılık ile yoğrulması bireyin gelecek adına eylemlerini belirlemektedir.

K3, “bölgede **suç oranı çok yüksek** olduğu için genellikle **erkekler bir suça karışıp cezaevine girmiş** oluyor veya bir şekilde bir çatışmada vefat etmiş olabiliyor. Bu bölgede bu sorunla çok karşılaşyoruz, **tek ebeveynli**, sosyokültürel olarak düşük seviyede olan, **eğitim, okuryazarlık seviyesi düşük seviyede olan** insanların başvuru yaptığı bir merkez” ve “eğitim, okuryazarlık seviyesi düşük”, K2, “hizmet verdiğiniz mahallenizde geneli bir ay bile sigortalı işte çalışmak gibi bir hevesleri yok. Çünkü tamamen iç dünyasında var. **Bugün var, bugün buldum, bugün yerim hakimdir** maalesef böyle bir bakış açısı olduğu için düzenli bir işe, sigortalı bir işe girme konusunda eksikleri çok fazla, zorunlu eğitim çağındaki çocuğun okula devam etmemesi **onlar için bir problem değilken** bizim için bir problemdir, eğitimsiz düşük bilinç algısı, İşsizlik, düşük eğitim, tek ebeveynli, madde kullanımı, çok fazla uyuşturucu ve alkol ” ve “günü birlik yaşam” vurgulanmaktadır.

Birçok mahallede madde bağımlılığı ve suç oranlarının yüksek olduğu anlaşılmıştır. K9, K11 ve K3 ise eşlerinin cezaevinde olması veya tek ebeveynli ailelerin sıklıkla sosyal yardımlara başvurduğu belirtilmiştir. K10, K4 ve K2 ise yoksulluk, işsizlik, düşük eğitim seviyesi ve şiddet gibi sorunların yaygın olduğu belirtilmektedir. Çalışmamız kapsamındaki mahalleler şehirden soyutlanmamış merkez yada merkez özelliği göstermektedir. Katılımcıların belirttiği gibi, kamu kurumlarına, iş sahaları vb alanlara yakındır. Bu bağlamda merkezlerin sunduğu ihtimaller ve imkânlar bakımından çoklu seçenekler barındırmaktadır. Bu seçenekler ile enformellik ile illegallik arasında gidegelen, yoksul olarak nitelediğimiz en aşağıdakilerin potansiyel imkânları değerlendirilmesi ile yaşama tutunmaya ve sıçramaya kadar çeşitli ağlar örmesini sağlayan yapılar bulunmaktadır (Yılmaz ve Danış, 2024: 123).

K7, “Sultanbeyli özeline baktığımız zaman burası zaten sosyoekonomik olarak etrafındaki çevre ilçelere göre **daha altta kalan, daha ekonomik olarak gelirin sınırlı**

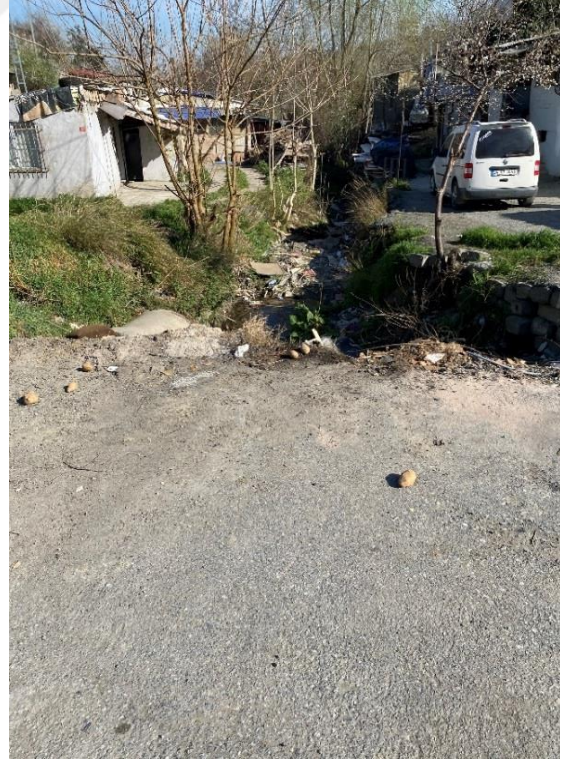
olduğu”, K1, "**Genelde doğma büyüme o mahallede olduklarını** öğreniyoruz ve aslında birçok karşılaştığımız dosyada da daha önce bir başvurularının ya **kendilerinin ya da tanıdık birilerinin başvurusu olduğunu** öğreniyoruz. Bir şekilde veya dosya geçmişinde rastlıyoruz, Çünkü yaşam şekilleri çok benzer ilerliyor. Yani hep bu şekilde var olmuşlar. Çocuklar genellikle okula gitmiyorlar, Zaten ekonomik anlamda gelirleri de düşük, ulaşamazsınız, Tam tersi gece ayaktadır, Çünkü bu tip şeylerin **yönetmeliğe ve kurallar çerçevesinde** olduğunun çok **farkında olmuyorlar**. Bireysel kararlar sanıyorlar, **ihmalin çok olduğu** bir mahalle olduğu için, koruyuculuk ve caydırıcılık oluşturmak için aslında sosyal hizmet desteği sağlanıyor. Ama bu kimi zaman tabii ki aileleri biraz daha şey sürüklüyor” ve K2 “Genelde sosyal yardımla geçiniyor birçoğu, Şişli İlçemiz 300 bin yerleşik nüfusu varken gündüz ve akşam vakitlerinde bu nüfus 4 5 milyonu bulabiliyor” şekillerinde vurgulanmaktadır. Bulunılan sosyal sistem sosyal yardımların sunulması gerektiren koşulları varlığı nedeniye dezavantajlılık devam etmektedir.

"bahsettiğimiz mahalle öyle bir mahalle ki telefon numaraları sürekli değişir, **ulaşamazsınız**. Normal, standart belirlenen uyku saatleri vardır. Ülkemizde işte herkes atıyorum 12'de uyur, sabah 9'da 10'da kalkar. Ortalama bir şey söylüyorum bu mahalle öyle değil. **Tam tersi gece ayaktadır**. Yani örneğin bir müracaatçım var, gece çiçek satıyor. Dörtte beşte eve geliyormuş. Öğlene kadar uyuyorlar"(K1, Meslek Elemanı)

Formal çalışma düzeni dışında çalışma kültürlerinin geliştiği anlaşılmaktadır. Bu durum araştırmamızın ilerleyen bölümlerinde değiniceğimiz sosyal yardım ile yapabilirlik çalışmalarının eş zamanlılığı ve kültüre özge istihdam modeli önem kazanmaktadır.

3.4.1.2.2. Yararlananlar Acısından Sosyo-Ekonomik-Kültürel Özellikleri

Yararlananlar sosyal yardım yeterliliği, mahallenin sosyo-kültürel şartları hakkında şu ifadelerde bulunmaktadır: K22, “Öyle böyle geçinip gidiyoruz. Hayat şartları zorlaştı, **yetişmiyor**. Bazen para yetmiyor. Önceden 200 300 milyona iniyordu market. Her şey alıyorduk şimdi alamıyoruz iki parça. Bir şey 1 milyar tutuyor. Geçinmek zor yani, ekonomi hayat şartları gittikçe yükseldi. Yani her şey yükseldi. Babamın durumu da iyi değil. Çöp topluyor dağdan **çöp toplayarak, torunlarını**, sütünü, bezlerini şey yapıyor ama çalışmıyor. Çalışmıyor yani. Destek çıkamıyor. Emekli de değil ”; K19 “Ramazan günü dolayısıyla biz de böyle erzak dedik ki ne olur ne olmaz, **bir gün bulursak yarın bulamıyorum**. Yani bütün mahalle aynı”; K18 “Fazla **muhabbetim olmadığı için** yani fazla muhabbetim yok bunlarla 7/24 evimizin içindeyiz.”; K17 “**Herhangi bir sorun yok**. Yağmuru götürüyorum. **Onun dışında gittiğim yok**. Bir de kaynanama gidiyorum. O kadar. Başka bir yere gittiğimiz yok” ve K16 “Romanlar var evet ama onlarla bir sıkıntımız yok. Gayet iyiyiz yani geçiniyoruz. **Mahallede gerçekten bir sıkıntı yok**” vurgulanmaktadır. Sunulan sosyal yardımların ihtiyaçların giderilmesinden uzak olduğu, maddi yetersizlikten dolayı mağdur oldukları belirtilmektedir.

Fotoğraf 3: Dere ve Çok Çocuklu Aileler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 3’de görülen sokak manzaraları görüştüğüm hanelerin giriş kapılarının açıldığı alanlar, bu alanlarda okul öncesi çocuklar oyun oynamaktadır. Derelerin derinliği risk oluşturacak boyuttur. Bu durum ise yararlananlar acısında sorun teşkil edilecek bir boyuta ulaşamaması, çocukların maruz kaldıkları riskleri ve korunaksızlığı göstermektedir. Hâkim kültüre alternatif gelişen yoksulluk kültürünün normali güvensiz yaşamlar, Lorey (2016)’ da ifade ettiği üzere kırılganlıklar ise sadece ekonomik boyutu ile düşünülemez.

K15, “doğu bölgelerinden, Kürt vatandaşlarımız çoğunlukla yaşıyor, Roman, yabancı roman falan yok”, K13 “Bilmiyorum ne durumda olduklarını. Anladım ama fakir olduklarını biliyorum, Bilmiyorum ne durumda olduklarını. Anladım ama fakir olduklarını biliyorum. İşte benim insanları. Tüm mağdur insanlar. Yardımlarla ayakta duran insanlar. Yardımlarla ayakta duran insanlar, çok mağdur insanlar, çok fakir bir mahalle, mağdur insanlar fakir zengin arama" vurgulamaktadır.

K19 tarafından ise “Şimdi şöyle. Kimse kimsenin ne olduğunu bilemiyor. Ben söyledim ya size. Bu mahalle öyle bir mahalle ki **her tarafı uyuşturucu**. Bilmem neyi. Nasıl söyleyeyim. Biz yatmaya gittiğimizde yatarken kapıyı kilitliyor. Bir de sürgüsünü çekiyor. Gecenin bir yarısı ne olacağını bilemiyor” vurgulanmaktadır. Sosyal yardım alan kitle ancak uyuşturucu madde kullanmaya kaynak aktarımının yapılması, güvenli ortamın olmadığı belirtilmektedir.

Kısmi şekilde uyuşturucu kullanımı olduğu az katılımcı tarafından ifade edilse de tarafıma başvuru ve yararlanma sebeplerinde yaygın olarak eşinin cezaevinde olması, suçun ise uyuşturucu kullanımı, ticareti ile iltisaklılıkten kaynaklı olduğu gözlemlenmiştir.

Yoksulluk sadece kişisel-sosyal eğilimler meselesi olmadığından çözümleri de yalnızca bu faaliyetler ile bulunamayacaktır. Sorunların sadece insanların düşünme ve davranış biçimlerinden kaynaklandığına ve bu nedenle bunları düzeltmenin dezavantajı giderebileceğine inanmak, aşırı basitleştirilmiş bir formülasyondur. Kültürel duyarlılık, çeşitlilik ve ekolojik gerçeklik önemlidir. Yararlanıcıların koşulları, sunulan hizmetler ve diğer birçok faktör gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanan karmaşık ve çok boyutlu yapısı göz önüne alındığında, kültürel duyarlılık göz önüne alınarak yardımların sunulması ile sorunlar çözülebilecektir (Chaudhary, 2018: 542-543).

3.4.1.3. Beşerî Özellikler

3.4.1.3.1. Mahalle Dinamikleri, Hizmet Sunulan Mahallenin Sosyal Ve Kültürel Yapısı

Gecekondu ve gecekondu kavramı farklı anlamlar ifade etmektedir. Gecekondu ile yoksulluk eş anlamlı biçimde anlaşılmış, kent iki büyük katmana ayrılmıştır. Sosyal bilimci veya siyasetçiler yoksulu aradığı zaman gecekonduya giderdi, ancak bu ilişki günümüzde farklı anlamlara gelmiş, gecekondu artık “rantçı”, “gaspçı” ve “yağmacı” gibi olumsuz nitelermeler ile birlikte anılmaya başlanmıştır. Gecekondu bölgeleri heterojen olmayıp toplumsal katmanlardan oluşmaktadır. Bu katmanlarda ekonomik yönüyle yoksul olarak tanımlayan kadar orta halli olarak niteleyen kişiler de yaşamaktadır (Erder, 2015: 151-152).

Bu bölümde katılımcıların etnik yapıları, göç ettikleri yerde gelişen kültür ve ekonomik durumları hakkında ifadeler belirtilmektedir. K11, “Veysel Karani ve Akpınar mahalleleri. Sancaktepe bölgesine bakıldığında daha görece yoksul olan mahalleler. **Gecekondulaşma var biraz.** Yer yer **roman vatandaşlarımız** da bulunuyor. Daha çok **doğu kökenli** şeyler var, yer yer roman ailesi, gecekondulaşma işte, akraba aracılığıyla İstanbul'a gelme, farklı memleketten insanlar da var tabii karışık. Karadeniz'den de var ama bunlarda biraz öne çıkan gruplar olduğu için gelen ailelerin yerleştiği mahalle” şeklinde vurgulanmaktadır. Yoğun bir gecekondulaşma bulunmadığı belirtilmiştir.

K10 tarafından ise “yoğun **olarak Güneydoğu bölgesinden.** Örneğin örnek verecek olursak işte Tunceli bölgesinden, Tokat yöresinden biraz. Hem **bölgesel hem de inançsal olarak bir gettolaşma** söz konusu, onu görebiliyorsunuz, “gettolaşma ve hemşericilik kültürüyle yoğun olarak yaşadığı gecekonduları gözlemleyebiliyoruz” vurgulanmaktadır. Kemal Türk Mahallesinde ise gecekondulaşma olmakla birlikte hemşericilik ve inançsal ve bölgesel gettolaşmanın olduğu ifade edilmiştir. Getto diğer anlamıyla sorunlu mahalle, uyuşturucu ticaretinin artışı, sokak temizlemek, araba ön camlarını silmek, tefecilik, selpak, mendil satmak, teneke kâğıt toplamak gibi şüpheli işlerin görünür olması belirtileri arasındadır. Kamu kurumlarını varlığı, gözden uzakta tutulmasının sağlayarak gözetim ve denetim işlevi görmesi yanında dışlanmanın bir sonucudur (Wacquant, 2022: 244-248). K10 ve K5 tarafından “beşerî özellikler ile gecekondulaşma, gettolaşmayı”, K3 ise Tarlabası mahallesinin ise “korku uyandırdığı” vurgulanmaktadır.

K11, K10 ve K2 ifadelerinden ise, mahallelerde gecekondulaşma, akraba ağırlıklı yerleşim ve hemşericilik gibi kültürel özellikler ön plana çıkmaktadır. Bireylerin toplumsal konumları ile bu konumlara sahip olmaları arasında sıkı ilişkiler bulunmaktadır. Kültürel ve ekonomik sermaye, bireylerin yönelimlerini belirlemede etkili olmaktadır (Bourdieu, 2021: 162-163). Bu durum, şehirde mahalleler arasında eş değer alanların oluşmasına ve hiyerarşik yapıların gelişmesine neden olabilmektedir (Temel, 2023: 69).

K5, “İç Anadolu, Güneydoğu, Doğu Anadolu Bölgesi Karadeniz'den yoğun göç almış bir yer. Son yıllarda da özellikle Suriye'deki olaylardan kaynaklı çok fazla yoğun bir Suriyeli göçüyle karşı karşıya kalmış ve bunların da yoğun olarak yaşadığı bir yer, göç İç Anadolu ve Güneydoğu'dan gelen göçler durdu diyebiliriz. Ama şehirdekiler hala devam ediyor. Bu daha çok **göçmen Afgan, Suriye ve Pakistan** ve yurt dışından gelen göçmenler hala bu mahallede **yoğun olarak** ikamet etmektedirler, aynı mahalle aynı yerden göç etmişler. Böyle bir şey var. Yani bir gettolaşma da söz konusu.” ve K3, “Bu bölgede kişilerin beşeri özellikleri, bölgede yaşayanların genel olarak sosyokültürel düzeyi düşük yapıda olanlar, erkekler bir suça karışıp cezaevine girmiş oluyor, korkuyla karşılaşılan” vurgulanmaktadır. Yabancı uyruklu bireylerin yaşadığı, mahalle sakinlerince endişilendirdiği, korku ile karşılandıkları belirtilmiştir.

"Aynı zamanda bu bölge tehlike unsuru açısından da çevre illerden gelen veya bu bölgenin diğer mahallelerinde yaşayan insanlar **tarafından korkuyla karşılaşılan** bir bölge. Bu bölgeye insanlar rahatça girip işlemlerini halledemezler. Bu bahsettiğimiz Tarlabası Bulvarı, Dolapdere Caddesi olan bölgelerde genellikle oranın uzun yıllardır yaşayan müdavimleri yani onlar bulunmaktadır” (K3, Meslek Elemanı)

Gecekondulu alanları, yerleşim yerlerinden şehrin izbe ve dış alanlarına yerleşen insanlar, şehrin hayatına alışırlar ancak kendi yaşam tarzlarını da terk edemezler. Arada kalmanın verdiği bir yalnızlık duygusuna itilirler (Türkdoğan, 1974: 7). Bu yalnızlık ve dışlanma hali yoksulluk kültürüne zemin hazırlamaktadır. Alt kültür de bu zeminde gelişmektedir. K9, “**çok fakir** olan kısımları da var sokak olarak fakat **zengin olan kısımları** da var”; K8, “zengin ve fakir bölgenin daha keskin ayrışmanın yaşandığı, hissedildiği bir mahalle olduğunu düşünüyorum”; K2, “Genellikle göç almış bir mahalle, Daha çok mahalle kültürü ya da hemşeri kültürüyle oluşmuş bir mahalle. Zamanla tanıdıklar gelmiş, mahalle biraz İstanbul'dan **tamamen her anlamda soyutlanmış bir mahalledir**. Çünkü kültürel

olarak normalda İstanbul'da yaşayan bireylerin hayata bakış, hayata bakış açıları da oldukça biraz farklıdır, hem bir tarafta yoksulluk var hem de bu tür şeylerin çok rahat erişebildiği, çok rahat bir şekilde kullanıldığı bir mahalle, bu tür şeylerin çok rahat erişebildiği” katılımcılar tarafından vurgulanmaktadır. Aynı mahallede ekonomik bağlamda keskin ayrımlar dikkat çekmektedir. Ayrışma ve soyutlanmalar, hâkim kültüre alternatif olan alt kültürlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

Düşük düzenli gelir, çalışma, barınma ve medeni durum konularında istikrarsız yaşam tarzı ve koşullar, yasa dışı faaliyetler hâkimdir. İstanbul’da ev sahipliği oranının en düşük olduğu, meskenlerin azınlık tarafından terk edildiği bakımsız evlerin olduğu alanlardır. Kürtlerin ve Çingenelerin ağırlıklı olduğu alanlardır, yoksulluk ve istikrarsızlığın hüküm sürmektedir. Tüm bu sebeplerden ötürü, kolektif algıda kenar bölge olarak değerlendirilmesine katkı sağlayan etmenlerdir. Tehlikeli hale gelmiş ve acilen iyileştirilmesi gereken bir bölge imajı oluşturmaktadır (Perouse, 2016: 284-287). K4, "Beşeri olarak yani Güneydoğu toplumu genel olarak göç eden insanlar var. Sonrasında ekonomik durum düzeldikçe kişiler birer birer haneden ayrılıyor, İşte kardeşler evlendikçe ya da durumu düzeldikçe ayrılıyorlar, Tarlabası bölgesinden yola çıkarsak geleneksel yapı” ve K3, "erkekler bir suça karışıp cezaevine girmiş oluyor" tarafından vurgulanmaktadır. K4 ve K3’ün ifade ettiği gibi korku, suç, barınma ve ekonomik yetersizlikler belirtilmektedir.

"Oradan getirdikleri kültürü tabii ki burada da devam ettiriyorlar. Öncelik olarak evden ayrılmayı öncelik gördükleri için **eve eşya almak ya da evin fiziki şartlarını düzeltme konusunda bir çabaları yok**. Genel olarak çabaları anneden ayrılabilmek, daha az nüfuslu bir şekilde yapılaşmaya gidebilmek üzerine bir sistem oturtulmuş." (K4, Meslek Elemanı)

Kentsel alanlar, sınıfsal ayrışmayı belirginleştirmek amacıyla kullanılan coğrafi uzamlar haline gelmiştir. Özellikle 21. yüzyılda üretim organizasyonunda meydana gelen değişimler, kültür ve mekânın sınıfsallaşmanın işlevini yerine getirmesi için önemli bir rol üstlenmesine neden olmuştur. Kültürel ve mekânsal sermaye; iyileştirme, düzenleme işlevi yanında eşitsizliklerin üretimi ve yeniden üretimini sağlayan mekanizmalar haline geldi (Wacquant, 2019a). Bu durumu K1, “aslında tamamen **zıt iki farklı şeyin bulunduğu bir mahalle** gibi duruyor, mahalle olarak değerlendirdiğimizde romanların ağırlıklı olarak olduğu bir mahalledir. Çoğunlukla onlar tercih ediyor, Suç oranı da yüksek olan bir mahalle olduğu için hem **çocukların bu noktada suça sürüklendiğini**

görüyoruz, hem de gelen müracaatçıların eşleri, ebeveynleri çoğunlukla cezaevinde hükümlü olarak karşımıza çıkıyor, Genelde doğma büyüme o mahallede olduklarını öğreniyoruz ki farklı sınıfın buluşması, çocukların bu noktada suça sürüklendiğini” şeklinde vurgulanmaktadır. O mekânda doğmak ve büyümek unsurlarından anlaşıldığı üzere suçun kendini yenilmesi şeklinde ifade etmektedir.

Alt kültür, içinde yalnızlık, dışlanma ve kişisel-toplumsal ilişkilerin yer aldığı bir kültür formudur. “Güvensizlik” kavramı da gecekondü yaşamında çok yönlü şekilde ortaya çıkmaktadır. Güvensizlik ve dışlanma, devlet kurumları ile sosyal iletişim kurulamamasına yol açmaktadır. Bu ortamda asi bir yaşam biçimi gelişmektedir. Ayrıca, erken yaşta çocukların alkol kullanımı ve hırsızlık gibi olumsuz davranışlar kazanmalarına da yol açabilmektedir (Yıldırım, 2017: 122-123). Small (2002: 25-26), Villa Victoria örneğinde olumsuz örneklerin yanı sıra olumlu örneklerin de gelişebileceğini belirtmektedir. Ayrıca, bireysel katılımın önemine vurgu yaparak, yapısal koşullardaki değişimden ziyade kuşaklararası farklılıkların ve kültürel çerçevenin incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁸²

3.4.1.3.2. Mahallenin Sosyo-Ekonomik ve Demografik Özelliklerinin Tanımlanması

Kentteki belirli alanlar, grupların yerleşimi ile sınıf farklılıkları yaratmakta ve o sınıfa ait kişilerin alanı olarak kabul edilmektedir. Sınıfa özgü davranış ve değerler bu alanların belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Temel, 2023: 45). Bir bireyin ikamet ettiği yerin konumu, yaptığı seçimleri, beğenilerini ve sosyal statüsünü yansıtan önemli bir değişkendir (Temel, 2023: 48).

Katılımcılar, yardımlardan yararlanan bireylerin göç ettikleri alana uyum sağlama süreçlerini açıklamışlardır. K8’in “Adil Mahallesi Sultanbeyli’ni **yeni** gelişime açık, yeni yapılaşmanın olduğu, **markalı konutların** da olduğu ama **eski binaların** da mahallenin bu yeni yapılaşmadan önceki insanların da kaldığı bölge” ve K7’nin “Mehmet Akif Mahallesi. Sultanbeyli merkez mahallesi, Yoğun işyerlerinin bulunduğu ve gün içerisindeki **değişken nüfusun** en fazla olduğu bölüm. Aynı zamanda Suriye’den gelen mültecilerin ağırlıklı olarak yaşadığı bir mahalle ” ile vurgulamasından anlaşıldığı üzere: Kentin zengin atmosferinin merkezinde, yoksulluğa maruz kalmış kesimlerin

⁸² Small, L,M’in çocuk bakım merkezlerinden gerçekleştirdiği saha çalışmalarda kuruluşlardan yararlanan çocukların ebeveynlerin ilişkiler, ilişkilerinin çerçevesinde gelişen ağlar incelemektedir.

deneyimleri mekânsal kutuplaşmanın izlerini yansıtmaktadır. Mekânsal kutuplaşma ile ilgili farklı yaşam tarzlarının anlaşılması, özellikle kültürel bağlamda toplumsal hiyerarşinin coğrafi alandaki dağılımının (coğrafi mesafe) dikkate alınmasını gerektirir (Bourdieu, 2021: 175).

K6, “en kalabalık, sosyoekonomik olarak düşük, doğu bölgesinde, yabancı uyrukluların”; K4 “Ermeni ve Rum kökenli, Doğu kökenli, Güneydoğu kökenli”; K5 “asgari ücret ve üzerindeki bir gelirle yaşayan bir kitle” vurgulanmaktadır. Kalabalık halde yaşayan, yabancı ve doğu kökenli insanların yerleştiği, yaşamlarını sürdürdükleri belirtilmektedir.

"Gazi Mahallesi, Sultangazi ilçesinin **en kalabalık** mahallelerinden biridir. Bu mahalle göç alan bir mahalledir. Genellikle **sosyoekonomik olarak düşük** ve orta seviyedeki kişilerin ikamet ettiği bir bölgedir. Bu bölgede ikamet eden kişilerin çoğunluğu **doğu bölgesinde** doğu bölgesi kökenli vatandaşlardır. Bununla ilgili **yabancı uyrukluların** da yaşadığı bir bölgedir." (K6, Meslek Elemanı)

"demografik açıdan, artık çok da karışık bir yapısı olmayan bir bölge diyebilirim. Yani şöyle tarih açısından bir **Ermeni ve Rum kökenli** olan evler var. Ancak burada zamanla kişilerin orayı yani milletlerin orayı terk etmesi sonucu artık daha çok **Doğu kökenli, Güneydoğu kökenli** insanların yerleştiği bir bölge. Dolayısıyla mimari açıdan eski ve güzel hani. Tarihi dursa da içinden çıkan şey bakımından da Güneydoğu esintileri olan yani şaşkınlık yaratan bir tablo açıkçası" (K4, Meslek Elemanı)

Bireylerin, toplum hayatında mücadele sürecinde çeşitli sermaye ve konumlara erişim sonucunda belirli alanlara yada mekanlara dahil olmakta yada kurmaktadır (Wacquant, 2014: 206). K3'ün “Suç potansiyeli, **suça sürüklenme** potansiyeli yüksek olan bireylerin eğitim düzeylerinin, düşük olan bireylerin yaşadığı, **işsizlik oranının** yüksek olduğu bir bölge, daha iyi konuma erişme” ile vurguladığı gibi mahallesini değiştirmesi farklı alanlara dahil olması vurgulanmaktadır.

"Tarlabaşı bölgesi dediğimiz yer. Çok kozmopolit bir yer. Göç alan bir yer değil açıkçası. Daha çok kendini gerçekleştirip işini, sosyokültürel düzeyini **daha iyi konuma getiren** insanların oradan göç ettiği bir yer. Ancak o bölgede yaşayan insanların doğum oranı yüksek olduğu için bölgenin nüfusu yıllara göre çok fazla da böyle göç vermesine rağmen çok da eksilmiyor. Öyle bir problem de var." (K3, Meslek Elemanı)

Yalçın ve Danış (2024:108)'a göre, 1980 başlarına giden neoliberal dönüşüm İstanbul için son yirmi senede hız kazanmıştır. Tarlabaşı 360 projesi ile amaçlanan sosyo-

mekânsal dönüşümün neden gerçekleşmediği, marjinal ekonomik faaliyetlerin yaygınlığının bölgenin ötekileştirme ve damgalanmasına, bir üst sınıfa dahil olmasına engel olan temel argümanlar olarak belirtilmektedir. Üst sınıfa dahil olmak farklı sistemlere dahil olmak demektir. Sistem, farklı alanlara dahil olduğunda dengesizlik durumuna girmeye eğilimlidir. Parsons'a göre, bu tür uzmanlaşmış durumlar devreye girdiğinde, sistemin yeniden denge durumuna dönmesi gerekmektedir.

3.4.1.3.3. Yararlananlar Açısından Beşerî Özellikleri

Yaşanılan çevrenin güvenliği, suç durumu, ne kadar süredir yaşadıkları hakkındaki beyanları şu şekildedir: K22 “Yok. Ben kimseyle muhatap olmam. Kendi evimdeyim böyle kimse bana dokunmadığı sürece karışmam, yani böyle kavga gürültü hiçbir şeyim yok benim”; K21 “Burası tabii çok senelerdir böyleymiş zaten. Yani bize de **zarar gelmemesi. Bizim çoğunlukla hepsi akraba, tanıdık** yabancılar. Mahalleye girdiği zaman yabancılar kavga çıkartıyor, polis arabası alıp gidiyorlar”; K20, “Buranın **havası hiç iyi mahalle değil**. Burada her şey var. Uyuşturucu desen, satıcılık desen, **kavga desen, küfür desen her şey var**. Ama bu şehrin genelinde var zaten. Kuştepenin geneli böyle, Yani mahalle diye soracak olursanız iyi mahalle değil”; K14 “biz yabancı olmuşuz, bırakamıyoruz sokağa, korkuyoruz”; K13 “uzun süredir yerleştik”; K12 “Doğma büyüme buralıyız, dışarı çıkmadık” katılımcılar tarafından vurgulanmaktadır. Yaşadıkları mahallelerde kişiler arası ve komşuluk ilişkilerini, kriminal, etnik durumları değerlendirilmektedir.

Mahalle sakinleri, çocuklarını bu ortamda büyütmenin zorluklarına dikkat çekmektedir. K22 ve K20 bölgelerinde sıklıkla kavgaların yaşandığı ve çocukların dışarıda güvenle oynayamadığı bildirilmiştir.

K19 tarafından "72 vilayetten var diyelim. Şöyle. Önce Ordulular oturuyordu, gönenliler oturuyordu burada. Sonra Kayserililer geldi. Sonra Adanalılar geldi. "; K18, “3 senedir buradayız, Bir **husumet oldu ondan kaynaklı** buraya geldinik, Komşulardan fazla muhabbet etmiyoruz. Birbirimize de gelip gitmediğimiz için komşuların hakkında bir şey söyleyemem. Ama dışarıda, sokakta merhaba, merhaba, Mahallede hiçbir sorun yok, yani ben iftira atamam kimseye Allah var." şeklinde belirtilmektedir.

K17 tarafından “Üç senedir burdayım. Ben fazla görüşmüyorum zaten. (...) **Komşuluk yok burda**. Bir Pınar ablayla görüşüyorum. Çekiniyorlar, yabani gibiler (4) yabaniler

konuştukları yok doğru düzgün. (4) Pek sevmedim. Daha önce Gazi mahallesindeydim; K16, “18 senedir, evlendim geldim. Kayseri'den geldim, Mahallemizin bana göre bir zararı yok. ulaşım sorunu çok var yani. başıma bir iş gelse taksiye dur desen durmuyorlar” şeklinde belirtilmektedir. Mahallelerinde herhangi bir sorun yok ancak taksinin durmaması çelişkili açıklamanın olduğu anlaşılmaktadır.

K18 ve K17 tarafından ise komşuluk ilişkilerinin zayıf olduğu, bazı katılımcılar arasında iletişimin sınırlı olduğu ifade ediliyor.

K15 tarafından “güzel komşulukları vardır. Yani bize sahip çıktılar yani, Mahallemiz **kötü değil ama yabancıları sevmiyorlar** açıkçası. Ama güzel bir mahalle. **Korumalı, korumacı bir mahalledir.** Bir sıkıntımız olmadı, iyidir. Komşularımız iyidir. Mahallemiz severler. Böyle insanları sahiplenirler. Zarar görmemek için sahiplenip sahiplenirler, **Hepsi tanıdık.** Hepsiyle **otururuz kalkarız**, muhabbet ederiz. Komşularımız iyidir. Mahalle halkı da iyidir. Yardımseverlerdir. Bir işin oldu mu koşarlar. Öyle bir sıkıntımız yok, yani mahalleye zarar verecek insanları barındırmazlar açıkçası, koymazlar, sokak iyi, bazen kavgalar yaşıyor, gençlerimiz çok çatışıyorlar” vurgulanmaktadır. Mahalle sakinlerinin çoğunluğunun Kürt kökenli olduğu, Roman nüfusunun ise az olduğu belirtiliyor. Mahallenin korumacı, kavga ve çatışmaların çok olduğu ancak sokakların durumunun iyi olduğu belirtilmektedir.

Fotoğraf 4: Kentleşme, Hız ve Mahallenin Çocukları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

“Sokak sokak biraz pis, biraz pis ve kentleşme olarak çarpık kentleşme, yoksulluk görüyorum. Evet hızlısınız ama Hahaha. Evet yapıyorlar böyle şeyleri. Evet **Hızlısınız ama benim kadar değil** herhalde, Bunları mahallenin çocukları yapıyor. Yani sıkıntı değil en azından açıkçası. Çünkü Murat abileri falan tanırız biz mahallede” (K15, Yararlanan)

Fotoğraf 4’te görüldüğü üzere duvarda “Hızlısınız Ama Yokuş Aşağı” yazısı yazılıdır. Gençler arasındaki gruplaşmalar ve gruplar arası çatışmalar duvar yazılarına yansımaktadır. K22, K20, K15, K14 ve K12 ise sık sık kavgaların yaşandığı ve çocukların dışarıda güvenle oynayamadığı belirtiliyor.

Yararlananlar, beşeri ve fiziksel özelliklerin olumsuzluklarından söz etmişler ve mekanlara dair umutlu bakış açıları son derece sınırlı kalmıştır. ABD’nin Boston vilayetinde yer alan Villa Victoria örneği bu bağlamda incelenmiştir. Farklı milletlerden bireylerin yaşadığı, yoksulluk ve suçla özdeşleşmiş, genellikle olumsuzluklarla anılan bu mahallede, sakinler toplu bir hareket sergileyerek konut politikalarını etkileyebilmişlerdir. Böylece, gecekondulu alanlarının tarihi dokusuna uygun şekilde yapılaşma sağlanmış ve mahallenin dönüşümü gerçekleşmiştir (Small, 2004: 35-40).

K13 tarafından “işte Suriyeliler var, Afganlar var. Kendi memleketimizde **biz yabancı olmuşuz**. Onlar sanki dersin ki onlar buranın vatandaşı, biz yok. Yani biz yabancıyız inan ki, biz yabancı olmuşuz, Romanların çoğu Tekirdağ’ından gelenler var, biz Kayseri’den geldik, uzun süredir yerleştik”; K14 " 35 sene oldu, buradayız."; K12 "doğma büyüme buralıyız, anne babalar da buradaydı, Annem Gaziosmanpaşa’da doğdu. Buraya gelin geldi. Babam burada. Bunu söyledi ama doğma büyüme buralıyız. Hiç buradan **dışarı çıkmadık**." vurgulanmaktadır.

K22 tarafından “Mahallemiz **mahalle değil aslında**. Çocukları burada büyütmek zor biraz. Yani ne bileyim daha güzel yerler de yetiştirmek isterim evlatlarımı, ama olmuyor işte, **Sürekli kavga işte. Madde satıcıları çok. Hani çocukları yetiştirmek zor burada zor** yani daha güzel bir yerde hayat verebilmek için güzel yerler de yetiştirmemiz lazım. Ama yapacak bir şeyimiz yok”; K21 “Zaten **semtimiz kötü**. Açıkçası oturmaması gereken bir yer, Yukarılarda aşağılarda **hep serseriler dolaşiyor, içkici dolaşiyor, uyuşturucu bağımlıları**, kızlarımız dışarıya çıkamıyor, zarar gelmemesi”; K20 “havası hiç iyi mahalle değil, kavgacı insanlar. Uyuşturucu var, satıcılar var, o köşede uyuşturucu satanlar filan var. Yani geneli bu, uyuşturucu var, satıcılar, bebeği bile buradaki insanlara bırakmadım”; K19 “Uyuşturucu desen başını almış, cezaevine gidiyor, bir insan yok yani

bu madde dolayısıyla millet daha gözün görüyor” vurgulanmaktadır. Mahallede kavga, madde ve alkol kullanımı, suç oranları ve başıboş insanların dolaştığı, sorun çıkaran bireylerin olduğu belirtilmektedir.

K22 tarafından yüksek yaşam maliyetleri ve yetersiz gelir nedeniyle geçim sıkıntısı çektikleri belirtiliyor.

"Uyuşturucu desen başını almış başı çekiyor. Çocuklarımız, çocuklarım derken Allah'a şükürler olsun, binlerce şükürler olsun. Benim çocuklarım da öyle bir şey yok. Sıkıntı çocuklarımız değil de yani mahalle olarak hepsi gasp denilen bir meret var. Taş denen bir meret var. Hep bağımlı olmuşlar, kafayı bozmuşlar. Kimi **cezaevine gidiyor**, kimi bilmem ne yapıyor. Birisi mahalle mahalle yani."(K19, Yararlanan)

K15 tarafından “Sokak iyi, bazen kavgalar yaşanıyor ama genelde sokağımız güzel. Yani bize karşı bir kötülükleri yok. Görmedik bu zamana kadar”, “Kavgalar, içi içe olan kavgalar. Gençlerimiz çok çatışıyorlar, öyle geliyorlar.” ve “ **Gece zaten sokağa çıkmayız**. Yani çıkmamaya gayret gösteririz. O şekilde kızlar çalışıyor işte. Dediğim gibi onlar aileden ayrı yaşıyorlar. Onlar gelir onlarda da bir sıkıntı olmaz. Çünkü mahalle tanıdığı için gelirler işlerinden. Onlar da devam ederler hayatlarına.” belirtilmektedir. Bir önceki paragrafta ise komşuluk ilişkilerinin iyi olduğunu ve birbirlerine destek olduklarını belirtmektedir.

K14 tarafından “Çocuklarımızı bırakamıyoruz sokağa. Korkuyoruz. Kimseye güvenemiyorsun.” ve K12 “Kavgalar oluyor ekseri uyuşturucu satıyorlar ekseri, Bunlar çoluk çocuğumuza örnek oluyorlar” belirtilmektedir. Genel olarak yararlanıcı katılımcılar mahallenin uyuşturucu satıcıları ve suç oranının yüksekliği nedeniyle güvensiz bir yer olduğunu vurguluyorlar.

Yoksulluk tartışmalarında, insanların başarılı olmasına katkıda bulunan faktörler ve bu bilgilerin kurumlar tarafından nasıl kullanılabileceği ele alınmaktadır. Yaygın yanıtlar işlerin mevcudiyeti ve eğitim eksiklikleri gibi bilişsel faktörlerdir ancak araştırmalar bilişsel olmayan faktörlerin de aynı derecede veya daha önemli olduğunu göstermektedir (Heckman, 2011: 83-84). Yetenek, beceri ve motivasyon gibi unsurlar bireylerin kapasitesini etkileyen faktörlerdir. Bireylerin sosyalleştiği kültürel kalıplar ve ağlar bu faktörlerle bağlantılıdır. Bu faktörler, Bourdieu'nun sermaye kavramı ve Parsons'ın durum teorisi ile ifade edildiği üzere, bireylerin faaliyet alanını önemli ölçüde etkiler.

3.4.1.4. Müracaatçı Profili

3.4.1.4.1. Sosyal Hizmet Merkezlerinin Hizmet Verdiği Kişilerin Genel Özellikleri

Göç olayı mekânsal olduğu kadar bireysel/kitlese toplumsal devingenlik⁸³ anlamı taşımaktadır. Göçmenler, yeni yerleştikleri bölgede tutunabilmek için mevcut yapıya uyum sağlama gerekliliği doğrultusunda hareketlilik kanallarını kullanmak zorundadırlar. Bu durum, yerleşik nüfusun göçmen nüfusu absorbe edebilme kapasitesi ile ilişkilidir (Erder, 2015: 3).

Hemşehrilik olgusu, kitlese ve zincirleme göç süreçleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Şehirlerde bireylerin kökenlerine dayalı olarak kendilerini tanımladıkları, güven ve dayanışmaya dayalı ilişkiler ağı, farklı toplumsal katmanlardan oluşan kişi veya grupları içermektedir. Kamusal düzenlemelerin eksikliği, kentlerde aynı yöreden gelen kişiler arasındaki kökene dayalı ilişkilerin yaygınlaşmasında rol oynamaktadır. Kentsel tabakalaşma, sınıfsal yapının ötesinde kökene dayalı katmanlaşma eğilimi göstermektedir (Erder, 2015: 8-9).

Yardıma başvuran bireylerin göç ettikleri alanlar, demografik bilgileri ve çalışma alanları hakkında bilgiler verilmiştir. K10 tarafından “Hemşericilik, mahalle ve kültürel özelliklerin içinde yoğun olduğu bir dezavantajlı bireylerin de yoğunluğunu gözlemlemekteyiz, karşımızdaki kitle genel anlamda bunu **çok benimsemiyor**. Sosyal, ekonomik anlamda sadece yardım almak istiyor”; K9 “yalan beyanda bulunan kişiler de var. Yani bu noktada evet benim çalışmıyorum, bakım sağlayamıyorum deyip **yalan beyanda** bulunanlar var”; K8 “**tek başına çocuklarıyla** birlikte yaşam mücadelesi veriyorsa, okul öncesi dönemde”; K6 “kadınlar eşiyile ayrılma durumu süreci olduğu için, 6284 kadın dosyaları çok geliyor. Kadın dosyası olduğu için de birbirinin arkasından uyumlu, birbirini tamamlayan hizmetler olduğu için bu iki alanda fazla oluyor, tek ebeveynli, Ebeveynin birinin cezaevinde sağlık probleminin, okuryazarlık seviyesi genellikle lise ve altında” ve K5 “Kendi kendini idame edemeyen veya kendi ekonomik sürekliliğini sağlayamayan, bu ekonomik sürekliliğinden yoğun olarak **çocukların etkilendiği ailelere** yönelik çalışıyoruz”, “eğitim seviyesi düşük” vurgulanmaktadır. Yararlananlar, temelde korunaksızlık, boşanma, suç nedeniyle ebeveynin cezaevinde

⁸³ Dikey yükselme, sınıf atlama alanlarının yapılanması kastedilmektedir.

olması, resmi olmayan evlilik gibi etmenlerden dolayı çocukların etkilenme riskinin olduğu ailelerdir.

"özellikle ekonomik desteğe başvuran müracaatçıların genel özellikleri **tek ebeveynli** olmaları, **Ebeveynin birinin cezaevinde** bulunması ya da ebeveynin birinin **sağlık probleminin** olması. Ancak çoğunlukla eşin cezaevinde olmasından ya da tek ebeveynli olmaktan kaynaklı müracaatlarımız bulunmakta." (K5, Meslek Elemanı)

K6, K5 ve K3 vurgularında anlaşıldığı üzere, müracaatçı profili incelendiğinde, düşük sosyo-ekonomik seviyeye sahip, eğitim seviyesi düşük, genellikle tek ebeveynli ailelerin olduğu görülmektedir.

Göçler sonucu oluşan mahallerde enformel ilişkiler yoğunluk kazanmaktadır. Kentlerde, modern yaşamın gerekliliği şeklinde sunulan formel yaşam, diğer yanda etnik, cemaat ilişkileri çerçevesinde enformel ilişki yoğunluk kazanmaktadır. Yoksul göçmenler, iyi bir hayat kurma hayali ile kentlere gelmişlerdir. Ancak formal yaşamın içine girmelerinin zorluğu nedeniyle enformel alanda mücadele etmektedirler. Yasaların boşluklarını bulma ve kendi çıkarları doğrultusunda kullanma yoluna gitmektedirler (Portes ve Minzu, 1995). K4 katılımcının “yardım alabilme”, “bilinçli tercih” ve “enformel kazanç” şeklinde vurguladığı hususlardan anlaşıldığı gibi çalıştığı halde yardımlardan yararlanma ile sermaye birikimi sağlama şeklinde strateji geliştirmektedir.

K4 tarafından “nereden nasıl yardım alabilirim, hizmet alabilirim? Bunun üzerine daha çok bir girişim var, bir bilinçsizlik durumu söz konusu değil, tam tersi bilinçli bir tercih söz konusu, erkekler genelde sigortasız olarak çalışıyor. En iyi ihtimal tekstilde çalışanlar, Çocukların yanında dahil, aktif madde kullanan ve **maddeyi temin etmek için evdeki eşyaları satan. (..) Eşini bile para karşılığı sunan erkekler** var. Bunları gördük. Çocukların yani çok nadir de olsa **çocukların organını satmak** için girişimde bulunan insanlar var” ve “hani bugün şunlar yapılacak, benim bugün şu işleri halletmem lazım gibi bir tavırları yok” ; K3 “kadınların başvuru yaptığını”; K1 “düzenli bir işte çalışmayan veya çalışamayan, maddeye bağlı engelli, okuma yazma bilmediğini” ve “İşte şu da alıyor, bu da alıyor. **İşte onun kocası da cezaevinde, işte benimki de. Ben niye bir çocuktan alıyorum**, ikincisinden almıyorum. Sürekli bir kıyas ve bir şekilde hak edişlerini kanıtlama ihtiyacı var” vurgulanmaktadır. Yardımlardan yararlananlar düzenli çalışma hayatı olmayan, hanede madde kullanımı gibi nedenlerden dolayı çalışamayan,

yardımdan faydalanma koşullarına hakim, kendilerini bu şartla adapte etme eğiliminde olduğu belirtilmektedir.

"Bu başvuru yapan kişilerin büyük bir oranı, tek ebeveynli ailelerin olduğu bir başvuru özelliği olarak. Bir de merkezimize başvuru yapan kişilerin genelde cinsiyet olarak annelerin yani **kadınların başvuru yaptığını** çok kolay bir şekilde söyleyebilirim. Yani bir oran vermek istersek de %80 başvuru yapan kişilerin kadınlar olduğu" (K3, Meslek Elemanı)

Yardım alan ve yardıma başvuru yapanların tamamına yakını kadındır. Kutlu (2015: 341)' te ifade ettiği üzere; yardım almak erkekler açısından utanç kaynağı olduğu, sosyal yardım ilişkilendirilmekten utanıldığı sosyal yardıma başvuru yapmadıkları belirtilmektedir. Bu durum hanede çocukların bakımında kadının bakım rolünü pekiştirmesi, ataerkil aile yapısının korunması yönünden ebeveynlerin çocuk bakımında eşit sorumluluğa sahip olması ilkesi ile çelişmektedir.

"**düzenli bir işte çalışmayan veya çalışamayan.** Çünkü mesela Kuştepe'de konuştuğumuzda orada maddeyi de görüyoruz. Dolayısıyla bir madde kullanımı olduğu yerde düzenli bir iş hayatını göremiyoruz veya **maddeye bağlı engelli** sayısı fazla olabiliyor. İşte bunun içerisinde yine işte ruhsal engelli de olabilir, diğer gelişimi engelleyecek şeyler de olabiliyor. Hanelerde çocuklarda da bu engel durumunu görüyoruz." (K1, Meslek Elemanı)

Göçler sonucunda oluşan mekânlar(mekânsal adacıklar) yaşam mücadelesinde önemli görevler üstlenmektedir. Çalışma hayatına katılım, kültürel uyum gibi sorunlardan dolayı oluşabilecek dışlanma riskine karşı korunaklı alan kurar. Bu alanlar enformel yaşama endeksli yoksulluk sınırında yaşayabilme imkanı sağlar, sınırlı da olsa yukarı doğru hareketlilik yaratabilmektedir (Işık Ve Pınarcıoğlu, 2020: 73-74). K2'nin vurguladığı gibi "uyuşturucu kullanıyor ya da alkol alabiliyor", "o yapı ile var olabilme" sonucu, yoksulluğun kronikleştiği, nakdi yardımlar ile sürecin atlatılma çabasında bulunduğu anlaşılmaktadır.

"yoksul **uyuşturucu kullanıyor ya da alkol alabiliyor** mahallede. Çünkü bunun satışını yapanlar da var. yarısı kullanıcıysa eminim ki yarısı da satıcıdır. O satıcıların mahalle dışına çıkması ya da kullananların mahallesine çıkmasını bekleyemeyiz. **Çünkü adam orada var, o yapıyla var olabilir.** O yapı dışına çıktığı zaman varolmayıp kaybolacağını çok iyi bildiği için aslında oranın değişmesini istemiyor. Fiziki olarak özellikle ne değişmesini istiyor ne de gelişmesi için herhangi bir müdahalede ve yardımı da asla dışarıdan kabul etmiyor." (K2, Meslek Elemanı)

Shepherd vd (2011:3), Sosyal Yardımlar ve Bağımlılık Sendromu adlı çalışmasında da vurguladığı üzere; yoksul insanlara sunulan yardımlar özellikle nakit desteklerin verimsiz şekilde kullanılacağı, israf edileceği ve yapıcı bir şekilde kullanılmayacağı durumlar olabilmektedir. Bazı neoliberal ekonomistler ise çalışmaya teşvikten ziyade tembelliğe neden olacağını ifade etmişlerdir.

3.4.1.4.2. Sosyal Hizmet Merkezlerine Herhangi Bir Başvuru Kanalı İle Gelen Kişilerin Genel Özellikleri

Şehirlerin belirli alanlarında/bölgelerinin spesifik gruplarla ilişkilendirilmesi, bu bölgelerin toplumsal statülerini ve dolayısıyla orada yaşayan bireylerin kişilik özellikleri hakkında bilgi sağlaması açısından işlevsel olmaktadır (Temel, 2023: 45). Swartz'a (2022: 177) göre, alanlar aktörlere, alanın kolektif bilincine özgü mücadele biçimini dayatır. Yoksulluk, belirli nüfus kategorilerinde yoğunlaşmaktadır ve tek ebeveynli aileleri en yüksek oranda etkilemektedir. Bu durumda sosyal yardım, yaygın olarak kullanılan çözüm yöntemlerinden biridir (Zastrow, 2013: 175-184).

Yardıma başvuran bireylerin başvuru nedenleri belirtilmiştir. K11 tarafından “eşi vefat edenler, boşanma sürecinde olanlar ya da boşanmış kişiler, cezaevinde, torununa bakan anne babası sahipsiz refakatsiz çocuklar, serbest çalışan ya da hamallık, **maddi gücü olmadan ya da eğitim seviyesi düşük** olarak geliyorlar diyelim. Hani göç edenler için diyorum burada da şehrin, kentin sorunlarıyla yüzleşiyorlar. Kiralar pahalı ondan sonra, Tutunmak zor. **Çocuklar işte suça karışabiliyor** gibi şeyler, **çoğu öğrenilmiş çaresizlik yaşıyor ve konfor alanından çıkmıyor** açıkçası. Kendini iyileştirebilen, çevresini değiştirebilen, işe başvuran, eğitim alan kısım çok az benim gördüğüm üçte bir oranında öncadır”; K10 “ailelerimizin çoğunda **aile parçalanmış**, aile profili sık sık gözlemlemekteyiz. Gayri resmi birliktelik sonucu doğan çocuklu tek ebeveynli aileleri gözlemlemekteyiz. Bir de aslında sosyal yardımlardan faydalanma statüsü olmadığı **halde şansını denemek isteyen bir** kitleyi de gözlemlemekteyiz, bir kesim de bunun **bir hak olduğunu**, bu sosyal yardımların kendi hakkı olduğunu, herhangi bir koşul olmaksızın faydalanma güdüsüyle hareket ettiğini gözlemliyorsunuz” vurgulanmaktadır. Sosyal hizmet merkezlerine gelen başvurular genelinde parçalanmış aile özellikleri belirtilmektedir.

"daha çok **eşi vefat edenler, boşanma sürecinde olanlar ya da boşanmış kişiler**, işte **cezaevinde** olan, yakını olan kişiler, **torununa bakan anne babası sahipse refakatsiz çocuklar** gibi onlarla ilgilenen yakınları olan kişiler var. Ya da işte küçük inşaat işlerinde **serbest çalışan ya da hamallık** gibi daha küçük işleri meslek edinemeyen kişilerin işte çok çocuklu aileler de oluyor" (K11, Meslek Elamanı)

Yararlanan bireylerin aileden miras yoluyla devralınan maddi servetlerinin olmayışı, istihdama katılamamalarıyla birleştğinde ekonomik yoksunluk durumu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla farklı kaynaklardan gelir elde edilme yoluna gidilmesi gerekmektedir (Kazgan, 2002: 29). Bu kaynaklardan biri sosyal yardımlardır ve yardım koşullarına meslek elemanları kadar hâkimdirler, Sunulan sosyal yardımın hangi koşullar altında verildiği, eşler arası ilişkiler, çocukların eğitim ve sağlık durumları hakkında detaylı bir şekilde değerlendirmektedirler.

"ilk başvuru sürecinde daha önce herhangi bir hizmete faydalanamayan kişi başvurduğu zaman o **mahcubiyeti gözlemliyorsunuz**. Hem yüzünde, hem davranışında, hem ikide bir ilk kez başvuruyor, ilk kez böyle bir durum yaşıyorum diye beyanlarda bulunuyor. Kendisini ifade etmeye çalışıyor. O duyguyu görüyorsunuz." (K10, Meslek Elamanı)

Müracaatçıların çoğunun gününbirlik yaşadığı, gelecek planlaması yapmadığı ve öğrenilmiş çaresizliğe kapıldığı gözlemlenmiştir. K4, K10 ve K11 sosyal yardımların bir hak olduğunu düşünürken, bazıları ise mağduriyet duygusu taşımaktadır.

K9, tarafından "**çok fakir** olan, aynı zamanda **eşi cezaevinde** olan çok fazla ailemiz var ve okul öncesi dönemde çocukları var. Aile hiçbir şekilde çalışmıyor, rahatsızlıkları bulunuyor. Keza bunun yanında **madde bağımlısı** olup da hiçbir şekilde haneye gelmeyen aileler, babalar var, torununa bakım sağlayacağını" ile vurgulamaktadır.

K9 ve K10 tarafından yalan beyanda bulunanlar ve sosyal yardımları hak etmedikleri halde başvuranlar da olduğu belirtilmiştir. Yoksulluk kültürü içinde yaşayan bireyler, kültürün kendisinden istenen davranışı yerine getirmesi sonucunda ödüllendirildiklerini düşünmektedirler. O kültür içinde başka bireyler de bu davranışı gösterebilir, birçok insan bu davranışı yapıyor algısı ile davranış yerleşir. Yoksulluk kültürü içindeki bireyler damgalanma korkusu yaşarlar ancak sosyal yardım başvurusu yapmaktan çekinmezler, benlik saygıları azalmıştır (Bertand, Mullainathan ve Safir, 2006:20-21) .

K7 tarafından “madde kullanımı, babaların cezaevinde, Ekonomik olarak düşük seviye, ekonomik sıkıntılarla alakalı da geliyor ama son dönemde madde ile alakalı tartışmalar. Ailevi sorunların yoğun olduğunu görüyorum” belirtilmektedir.

"son dönemde en çok dikkatimi çeken yoğun bir biçimde bir **madde kullanımı** var. Madde kullanımı, madde satımı bununla bağlantılı. Evlerdeki **babaların cezaevinde** olduğu bir çok dosyam var. Yoğun bir hem tüketim madde olarak hem satım bayağı bir yoğunlukta. **Ekonomik olarak düşük seviye**, bayağı düşük seviye." (K7, Meslek Elemanı)

K8 tarafından “**istismar dosyaları** geliyor ama birçoğu asılsız oluyor. Hani karşı ya da komşularıyla falan olsun tartışmalarda biz genelde bu durumlarda istismar boyutu varsa öncelikle danışmanlık süreci ile aileyle birlikte yönetmeye çalışıyoruz, eğitim sıkıntısı var. Okuryazar olmayanlar ya da ilkokullar zaten en büyük sıkıntı, istismar dosyaları” ve K6 “engellisi yoğun olan bir bölgede hizmeti vermekteyiz, ihmalin ve istismarın da yoğun olduğu bir bölgedeyiz açıkçası” vurgulanmaktadır. Yardımlar sunulmasında temel amaç çocuğa yönelik ihmal ve istismar riskinin ve çocuğun ihmale/istismara maruz kalmasının önemli bir etken olduğu belirtilmektedir. Bu tip vakalarda tedbir alınarak danışmanlık süreciyle aile ile çalışılır.

K5 tarafından “Her çeşit hayatları **kendi bölgesinden gelen insanlarla iletişim** kurarak sağlıyorlar. Bu yüzden **bireysel gelişime de çok katkısı olan ilişkileri yok.**”; K4 “Ama kamu kurumlarına daha çok fayda ve **ekonomik fayda sağlama amaçlı** bir başvuru var. **Mesela korunma yöntemleri ile ilgili kimse hiçbir yere başvurmuyor.** Aslında bu da ücretsiz verilen bir hizmet, şiddet gören insanlar var, makineci, ütücü pozisyonlarında, ortacı pozisyonlarında bu saydığım kesim en iyi kesim, müracaatlarımızda **erken kalkayım, bir düzen, bir disiplin, istikrar, istikrarlı bir çalışma, titizlik, temizlik bu tarz şeyler yok.** Gün ne getirirse **anı yaşıyorlar.**”; K3 “**hayatın bir alanında yetersiz kalmış** veya belli bir sebeplerden dolayı dezavantajlı konuma düşmüş. Bir de **kendisini destekleyici, çevresinde bir öz kaynağı olmayan kişiler** genellikle bize başvuru yapar”; K1 “sosyoekonomik anlamda çok gelir düzeyi düşük olan insanlar düzenli işlerde çalışmayan, genelde hurda toplayan, çiçek satan, kağıt toplayan profiller oluyor, hurda toplayan, çiçek satan, kağıt toplayan, resmi evlilik yapmayan ailelerde oluyor, aslında bir **kitle psikolojisinde** olduğu hem çocukların erken yaşta evlenmesi, okula gitmemesi. Çünkü aynı **döngü sürekli dönüyor.** Benim kuzenim de öyle, bizim mahallede kimse gitmiyor diyor” vurgulanmaktadır.

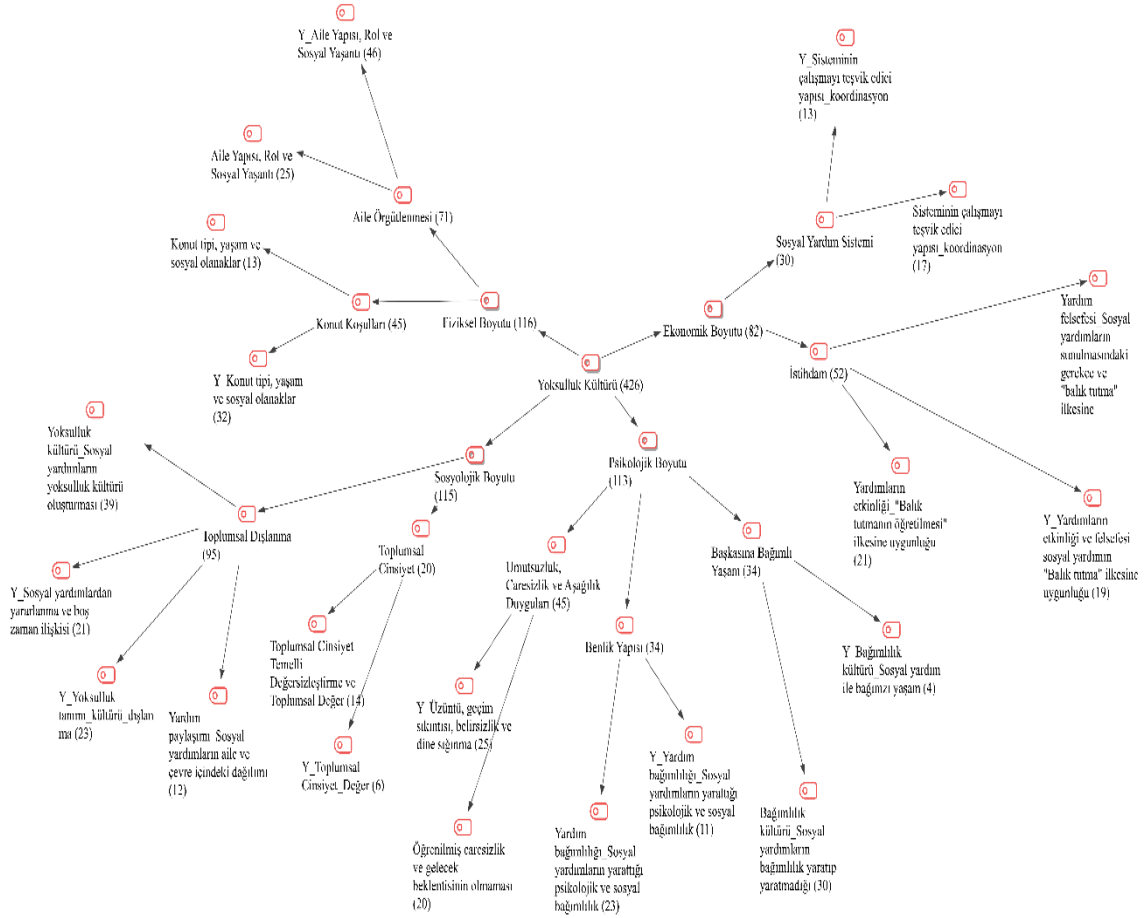
K4 ve K5'e göre başvuruların temel amacı ekonomik fayda elde etmektir. Bununla birlikte, iyileştirilmesi veya geliştirilmesi gereken noktalar başvuru sahibinin inisiyatifine bırakılmıştır. Dünya Bankası'nın "Yoksulluktan Kurtulmak" başlıklı çalışmasında da vurgulandığı üzere, yoksulların yalnızca taleplerinin karşılanması yeterli değildir. Yoksul bireylerin çeşitli ihtiyaçları bulunsun da, onları sadece bu ihtiyaçlar üzerinden değerlendirmek; umutlarını, hayallerini, azimlerini ve yetkinliklerini göz ardı ederek kendilerine yardım etme ve başarıya kapasitelerinin azalmasına yol açabilmektedir (Narayan & Petesch, 2009: 41).

K2 tarafından “çocuk ihmalleri ebeveynleri, günü kurtarma amacıyla, onlar açısından herhangi bir sakıncası olmayan, kültür ve dışlanmışlık hisleri çok fazla, aşağılanmış” belirtilmektedir. Çocuk, kültürü aktaran önemli bir unsurdur. Yardımlarla ihtiyaçları karşılanan bir ailede doğan çocuğun, kültürel davranışları benimsemesi ve aktarmasıyla gelişen yaşam tarzları odak noktası olmalıdır. Lewis’e göre yoksulluk kültürünün gelişimine neden temel iki kıstastan birisi olan çocuk tüm yaşanmışlıklara tanık olmasından dolayı çocuklara yönelik çalışmaların önemi anlaşılmaktadır.

"Mahalledeki bireyler tamamen günübürlük ya da **günü kurtarma amacıyla** hareket etmekte. Düzenli bir iş bulma ya da eğitime devam etme konusunda ya da işte aile bağlarının güçlü kuvvetli olma noktasında bize göre sıkıntı gelen ama onlara göre bu işte eğitimsizliğin, ekonomik yetersizliğin, işte bahsettiğim günübürlük yaşantının **onlar açısından herhangi bir sakıncası olmayan kültürdür**. Mesela bizler çocuklarımızın yalın ayak gezmesine göz yumamazken onlar için bu çok sıradan bir şey” (K2, Meslek Elemanı)

K4 ve K7, şiddet, ihmal ve istismar vakalarının varlığını belirtmiştir. Erkeklerin genellikle sigortasız çalıştığı ve madde bağımlılığı ile mücadele ettiği ifade edilmiştir. Mahallelerde, yoksulluk, işsizlik, düşük eğitim seviyesi, şiddet, madde bağımlılığı ve suç gibi sorunların yaygın olduğu ve bu durumun özellikle kadınlar ve çocuklar üzerinde daha belirgin etkiler yarattığı tespit edilmiştir. Ayrıca sosyal hizmetlerden yararlanma konusunda çeşitli zorluklar yaşandığı gözlemlenmektedir.

3.4.2. Yoksulluk Kültürü Teması

Şekil 15: Yoksulluk Kültürü Teması, Kod ve Alt Kodlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yoksulluk Kültürü teması, 1. Fiziksel Boyutu 2. Ekonomik Boyutu 3. Psikolojik Boyutu ve 4. Sosyolojik Boyutu olmak üzere dört kategori altında kodlanmıştır. Bu kategorilerde yirmi bir alt kod altında kodlanmıştır. Kategorilerin kodlanma frekansları ise; Fiziksel Boyut 116, Ekonomik Boyutu 82, Psikolojik Boyutu 113 ve Sosyolojik Boyutu 115 tir.

3.4.2.1. Fiziksel Boyutu

Fiziksel boyut, yoksulluk kültürü temasının alt kodları arasında yer almakta olup, görüşmelerde aile örgütlenmesi ve konut koşulları kapsamında değerlendirilmiştir.

3.4.2.1.1. Aile Örgütlenmesi

3.4.2.1.1.1. Aile Yapısı, Rol ve Sosyal Yaşantı

Aile, genellikle anne, baba ve çocuklardan oluşan bir birim olarak tanımlanmaktadır (Canatan ve Yıldırım, 2013:59). Fakat bu tanımın dışında bireyin kendilerini aile olarak gördüğü bazı yaşam koşulları bulunmaktadır. Üvey çocukları aynı hanede yaşayan eşler, eşlerden birinin askerlik görevi, hapis cezası nedeniyle evinden ayrı yaşaması, resmi olarak evli olmayıp birlikte yaşayan erkek ve kadın gibi farklı kültürde farklı aile yapıları görülmektedir. Bu toplumlarda evlilikler de aileler tarafından düzenlenmektedir. Bazı toplumlarda romantik ilişkileri tanınmaz, erkeğin kendisinden genç bir kadınla evlenmesi beklenir; bazı toplumlarda akraba evlilikleri teşvik edilirken, bazı toplumlarda yasaklanmıştır. Aile, kültürel özelliklere göre değişen, sosyal bir kurumdur (Zastrow, 2010: 256).

Etkinlikleri birlikte düzenlerler, birlikte katılırlar, dini günleri birlikte kutlarlar. Aile büyükleri aile gizliliğine ve kendi işlerine odaklanırlar. Özel ve dini günler haricinde kimse kimseyi evine yemeğe çağırılmaz. Çocuklardan dolayı aile kavgaları çıkar, sokaklarda çeteler bulunmaktadır (Lewis, 1971: 13-14). K11 tarafından “benim abim **cezaevine girmiş diyelim ama demek ki girilebiliyor**. Hani ben de bir şeyler yapabilirim ya da işte Zor durumda kaldığında ben de ona benzer hareketler yapabilirim. İstemedim de yapıyorsun. Bu bilinçaltına işleyen bir şey, Çünkü bunu görüyoruz biz ailelerde. Hani bir yerde bir şey varsa onun devamını üretme olarak oluyor. İnsanlar **sosyal olarak da öğreniyorlar**, taklit yoluyla öğreniyorlar. Bir de tolerans geliştiriyorlar, K10 tarafından “kendi **gördüğü hayat felsefesiyle** bu şekilde yürüyor, ailenin genel dengesi” vurgulanmaktadır. Ailede ferdin cezaevine girmesi sonucunda hanedeki çocuğun, suç ile bir şekilde ilişkilendiği belirtilmektedir.

Lewis (1971: 25-26)’da yoksulluk kültürünü aile örgütlenmesini bağlamında; Erkek üstün olduğuna yönelik eğilim, tevekkül, kadına yönelik şiddet, erken yaşta cinselliği tanımak zorunda olmak, nikâhsız yaşamak, alkol kullanımının yaygınlığı, kalabalık gruplar halinde gezmek, mahremiyetin ortadan kalması, anne ve çocukların baba tarafından terk edilmesi, kadınlar arasında çilekeşlik ve her türlü patolojinin hoş görülmektedir şeklinde ifade eder. K7 tarafından “tek çalışanın olduğu, kalabalık ailelerin daha düşük geliri paylaştığı bir ilçemiz, genellikle gece uyumayıp sabah uyuduğu için” ;

K2 “Bunlarla birlikte **çocuk ihmalleri ebeveynleri**, üstüne düşen ebeveynin rol ve görev sorumlulukları, yani çocuklar ve aile yapısı ile ilgili bakış açılarında her açıdan tamamiyla eksiklikler mevcut olduğu bir aile, çok çocuklu, yani tamamen doğdu büyüsün yeter, sağlığı, eğitimi **umurlarında değil**, Hiçbir şey umurlarında değil açıkçası”; K11 “Üst üste çok doğum yapmış, işte ailesinden **ayrı yaşayan**, burada da eşi çalışıyor ama işte yetiremiyor inşaat işlerinde vesaire 5 6 tane çocuğu var kadına çocuklar istemeden olmuş vesaire ayrı yaşayan, ailesinde bir otorite boşluğu var, sosyal olarak öğrenme” ile vurgulanmaktadır. Bu vurgular Lewis’in aile örgütlenmesi konusundaki görüşlerine paralel olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcılarından ifade ettiği üzere, çocuk sayısının artışı ile yoksulluğun artışının arttığı yada yoksulluk artışının hızlandığı anlaşılmaktadır. Bu husus TÜİK’in “Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri” çalışmasında belirtilmektedir.

Bazı katılımcılar, zorunlu resmi evlilik oranının düşüklüğünün, temel eğitimden mahrum olmanın ve erken yaşta evliliklerin resmi kurumlarla olan ilişkiyi sınırlandığı sonucuna varmıştır. Bu durum, geleneksel yapının devamlılığı ve çağdaş kurumlarla sınırlı ilişkilerin gençler ve çocuklar üzerinde etkileri olduğunu göstermektedir. Bu tespit, Yumul’ın (2002: 81) "Kuştepe Gençlik Algılamaları" çalışmasında ifade edilmiştir.

K1 tarafından "çocukların **erken yaşta evlenmesi, okula gitmemesi**, yaşam şekilleri çok benzer ilerliyor. Yani hep bu şekilde var olmuşlar, Genellikle **resmi evlilik yapmayan** ailelerde oluyor, Aile **geleneksel bir yapıya** sahip olduğu için biz böyle bir şeyin ortaya çıkmış bir çocuğu kabul etmiyoruz deyip **kadının fikrini sormadan** çocuğu kuruma verdiler. Kadını da ikna ederek değil. Kadın işyerine dönmekten korkuyor” belirtilmektedir.

K8 tarafından “Yani **çok çocuklu aile** bunlar, yaşlının da ihtiyacı karşılanıyor” belirtilmektedir. Yararlananların bakım rolü devam ettirilmekte, yaşanan kültürün bakım rolü etrafında gelişen yaşam biçimi desteklenmektedir. Bu yaşam biçimi yaşlından yetişkine, yetişkinden çocuğu aktarılacak kültürün devamlılığı sağlanır.

K2 ve K1 kalabalık ve yetersiz konut koşullarına, K4 ve K1 erken yaşta evlilik ve eğitimsizlik, aile içi şiddet ve düzensizlik gibi konulara vurgu yapmaktadır.

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere benzer aile yapıları, roller ve sosyal yaşantılar sosyal öğrenme yolu ile pekiştirilmekte ve aktarılmaktadır. Parsons’ın eylem sistemi perspektifinden tartışılmıştır. Eylem sisteminde kültürel sistem’in, bireylerin

birbirleriyle iletişime geçmesini ve kültürün devamlılığını sağlayacak şekilde aktarılmasını mümkün kıldığı görülmektedir.

3.4.2.1.2. Konut Koşulları

3.4.2.1.2.1. Konut Tipi, Yaşam Ve Sosyal Olanaklar

Metropol şehirlerde, kenar mahallelerde bulunan gecekondular, yapılaşmaları, yan kültür alanları oluşturup genel kültürle bütünleşme sorunları yaşamaktadır. Kalabalık haneler ve sosyal ile siyasal örgütlenme yetersizliği (Türkdoğan, 2002: 437) bu alanların konut koşulları bağlamında ifade edilmesine neden olmaktadır. Ortam veya yakın çevre, hanenin bulunduğu konum, çevresi, ailenin sosyal statüsü, seviyesi ve toplumsal tabakalar arasındaki yerini ifade eder (Nirun, 1994: 117).

Yardımdan yararlanan bireylerin konut koşulları ve kamu kurum ve kuruluşlara ulaşım hakkında belirtilenler şu şekildedir: K10, “İstanbul Sancaktepe ilçemiz sınırları içerisinde bulunan bir mahallemiz. **Yoğunluklu olarak gecekondulaşmanın** olduğu bir bölümü var. Yoksul kültürünün yoğun olarak görüldüğü bir mahalle özelliğini taşımaktadır” ifadesini vurgulamaktadır.

K7, “**aile binasında** oturan aileler aile binasında oturuyor. Kendilerine ait konutlar”, K6 “Gazi Mahallesi'nde, Bu kişiler çoğunlukla **bitişik yapılaşmanın** olduğu apartmanlarda ikamet ederler. Bunlar genellikle 2 ve 3 odalı evler olur. Evlerin çoğunluğu doğalgazla ısınırken kömür sobasıyla ısınan konutlar da bulunabilmektedir”, K5 “**Gecekondulaşmadan her şeye geçmiş** ve hala gecekonduların yoğun olduğu bir yer. Belli bir bölgesinde gecekonduların yoğun olduğu bir gecekondulardan yapılaşmaya geçmiş Gecekondulaşmadan her şeye geçmiş, **sosyal alandaki eksikliği giderebileceği** ek kurumlar olması lazım veya **sivil toplum kurumlar** olması lazım, **sosyal aktivite alanları yok**” vurgulanmaktadır. Mahallelerde genelde tek ya da iki katlı gecekondular tipi konutların yoğun şekilde görüldüğü, hatta bazı yerlerde gecekondudan farklı şekillere evrildiği, Tarlabası bölgesinde ise apartkondulaşmanın yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yapılaşmada sosyal alan eksikliği, var olan yerlerin ise yaşantının dışında kalan yerler olmasından kaynaklı sorunlar ifade edilmiştir.

K1 “Fiziki koşulların genel anlamda değişmesi gerektiğini, tek odada yaşayan aileler, banyonun, mutfak ve bir apart sistemi, genellikle bir oda, 1+1 diyebileceğimiz, çok kalabalık ailelerin de bir odada yaşadığını, yaşıyorlar, yemek yiyorlar, içiyorlar hem de

uyudukları yer orasıdır, ailenin bütün yaşam alanı, Daha **tahta kapılar**, hatta bazen o tahta kapıların bile normal bir kapı mekanizması dışında işte böyle bir deliğinin olduğu, bazen bir **ipin uzandığı, bazen bir zincirle** bağlandığı durumlarda görülüyor, sık karşılaştığımız şeylerden biri **pencerelerde çatlaklar** olması ya da bir şekilde **darbe almış**, bir **mermi** de sebebiyet vermiş, kavga sırasında bir cismin vurulması sebep olabilir. Bir **cam hasar almış**, bunu daha böyle **bantla giderilen** görüntüler görüyoruz, hem apartman var hem gecekondular var ama apartman şekilleri de normal bildiğimiz apartmanlar gibi değil, İşte **banyonun, mutfak ve bir apart sistemi** gibi aslında daha **ortak kullanımda** olduğu bir bina yapısı da görüyoruz" gibi sorunları işaret etmektedir. K2 ise "bir iki göz odada 5-6 ailenin yaşadığı yerler bile olduğunu, **banyonun, tuvaletin ev dışında olduğu yerler de bulunduğunu**" belirtmektedir. Bu ifadelerden konut koşullarında çeşitli sorunların mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

"Oda sayısı **genellikle bir oda**. Bazen çok kalabalık ailelerin sadece bir odayı paylaştığını görüyoruz. Genelde salonu ayrı tutup işte 3 oda 3+1, 2+1 değerlendirirken burada sadece tek bir olayla karşılaştığımız oluyor. Ya da daha **çok rastladığımız, 1+1 diyebileceğimiz** formatta evler var. Ama **çok kalabalık ailelerin de bir odada** yaşadığını çok fazla gözlemliyoruz. örneğin ailede 5 çocuk var. Anne baba 5 çocuk bir odada yaşıyor. Normal bir evi değerlendirdiğimizde belki bir evin salonu kadar olan bir noktada hem. **Yaşıyorlar, yemek yiyorlar, içiyorlar hem de uyudukları yer orasıdır.** bazen evin içinde de yine banyo ve mutfak olabiliyor. Daha Amerikan mutfak tarzı bir oda olduğu için, ortak kullanımı olan binada bir katta olan banyo ve mutfak da görüyoruz. Genellikle daha **küçük evler ve daha kalabalık yaşanan evler**. Kapıyı çaldığımızda normalde genellikle bizim ülkemizde koridora açılır iken bu mahallede **ailenin bütün yaşam alanını** görüyorsunuz"(K1, Meslek Elemanı)

K11, K10 ve K5 mahallelerde gecekondulaşma ve yetersiz altyapı yaygın olarak gözlemlenmiştir.

3.4.2.1.2.2. Yararlananlar Açısından Konut Tipi, Yaşam Ve Sosyal Olanaklar

Lewis, Meksika'nın Meksika City ilinin Casa Grande ve Panaderos gecekondu bölgelerinin konut koşullarından bahsetmektedir. Casa Grande gecekondu bölgesi, çarşıya yürünebilir uzaklıktadır, sokaklar ve kaldırımların geniş ve taş döşemeli olmasına rağmen ağaç, bitki ya da ot rastlanmaz, kerpiçten yapılı evlerde, geniş avlu içinde 700 kişi barınır, her ailenin tek bir odası bulunur. Avlu içinde bakkal, marangoz, berber, camcı vb. dükkânlar bulunmaktadır. Ev sahipliği oranı düşük olup, avlu içindeki evlerin bazılarının camları kırık, bütün evleri, tek bir dama bağlıdır. Avluda gençlerin, yaşlıların toplandıkları, gazete okudukları, oturup konuştukları bahçe bulunmaktadır. Panaderos gecekondu bölgesinde ise evlerin önü duvarlarla çevrili olmadığından sokaktan geçenler evlerin içini görebilmekte, çöpler etrafa bırakılmakta, her evde tuvalet, banyo ve su tesisatı bulunmamaktadır. Bunların bulunduğu evler ise bakımsızdır ve kapılarında perde olarak yırtık çuvallar asılıdır (Lewis, 1971: 13-15).

Yararlananların, ikamet ettikleri konutun tipi, hanedeki eşyaların yeterlilik durumu ve sosyal olanaklar hakkında ifadeleri şunlardır: K22'nin "Ben normalde burada yaşıyordum. Benim babamın yaşı ilerledikçe çocuk sesini kaldıramadı. Bir de bir kaza geçirdi ya babam, o yüzden bende ayrı eve çıktım, tek odalı 6 farklı odalı bitişik nizam, tek odalı hanelerden oluşan gecekonduda ikamet, lavabo ve tuvalet ortak, aynı alana açılıyor, Yani benim oturduğum semt Arapzade Cd. iyi bir normal, sessiz sakin, **normal bir semt**. Yani çoluk çocuğumuzu kapıda, bahçede falan oynayabiliyor. Burası kadar kötü değil yani buradan daha biraz daha iyi. Biraz daha sessiz, daha biraz daha temiz" ; K21'in "S.P bir arka sokakta, gecekonduda, 2 odalı ve lavabosu ve tuvalet ev içindedir" ; K20'nin "**Yani biz yedi kişilik kardeşiz. Bize yetiyor. yetmiyor da işte. normal tek kalıyorum. Annem babam beş tane kardeşim. Ben çocuğum, Benim eşim askerde, eşim askerden çıktığında** ev kiraladık, 3 odalı, bir odasında biz kalacağız diğer odalarda başka aileler **kalacak**" vurgulardan anlaşıldığı üzere, kişilerin özel alanlarının olmadığı, tüm yaşamın göz önünde olduğu mahremiyetin olmadığı alanlar vurgulanmaktadır. Mahremiyet, bazı insanların zorla mahrum kaldığı, tam anlamıyla masraflı alandır (Bauman, 2022: 73). Ekonomik imkânsızlıkların mahremiyet ile yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 5: Gecekondu Alanında Toplu Yaşam Ve Hane İçi

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf: 5'te görüldüğü üzere; D.Ö anne S.Ö bitişik nizam tek odalı hanelerden oluşan 6 farklı odanın bulunduğu gecekondu ikamet etmektedir. Lavabo ve tuvalet odaların dışında ve ortaktır, herkesin kapısı aynı alana açılmaktadır. Hane ve imar koşullarının kişiye özel alan tanımaması, mahallede sosyal aktivite alanının olmaması, sokak koşullarının güvensizliği ile birleşmektedir. Bu mekânlarda yaşamını sürdüren ve sosyal yardımdan yararlanan bireylerin içinde bulundukları durum anlaşılmaktadır.

K19 tarafından “**tek odalı, ufak bir yer var orada uyuyorlar**, hem bitişigimizde mutfak var, onun yanında lavabo var, **hem tuvalet hem banyo**, Bak burası yıkılsa veya satsınlar burayı, yarın kentsel dönüşüme girerse satsınlar. Biz **ortada aylık verecek paramız bile** olmaz, Bizim evimizde değil **babamgilin evi**, annemde şeker hastası, şekerin de bilmem her türlü varmış kafası estimi kovalıyor bizi, yani evimden çıkın” ; K16 “bu **ev tek oda. Tüm yaşam alanı burada yani, lavabo onlar dışarıda** kalıyor, Tüm yaşam alanı burada yani, Lavabo onlar dışarıda ve Bir odanın içinde olduğun için zaten evin sürekli batıyor. Sürekli her şey burada yapılıyor. Burada **yiyoruz, yatıyoruz**” ve K15 “Sakin bir apartman öncesi. Temiz çocuklarım için. **Korumalı bir apartman**. Apartmanın bütün hepsi. Bütün komşularımız tanıdık. Allah razı olsun. Yardımseverlerdir hepsi. Hiç bir problem yaşamadık bu zamana kadar ” ve “Evimize girerler çıkarlar” vurgulanmaktadır.

K18'in "Tabii ben karşılıyorum. Kaynanam da geliyor. Temizlik malzemesi bayağı bir. Ben kendi çocuklarımın maaşı yattığında da alıyorum, dolabımı da dolduruyorum. **Allah'a şükür hiçbir şeye ihtiyacım yok.** Çocuklarıma da bakabiliyorum. Hiçbir şeye ihtiyacım yok, çocuklarım daha güzel gecekonduda otursun"; K17'in "Yakın mesafede 2000 TL kira veriyoruz. Yani **uygun olduğu için mecburiyetten burada oturuyoruz.** Başka yere taşıdığı zaman o kadar pahalı hem de veremeyiz, Bir de tavandan iniyor yağmur. Mutfakta bir tane yer var zaten açık. Hemen gösterebilirim. **Fare gelmiş, fare çok** yani, Yağmur yağdığı zaman kışın **her yerden su akıyor. Çatılarda** sorun yaşıyoruz"; K14 "Komşularım var binada görüşüyoruz, konuşuyoruz. Evet **komşuluk güzel,** komşu komşuluğumuz güzel"; K13 "ortak kullanım yok, bu kadar yapabildik ama gene rutubet var, ona verdik buraya ama o bize veremiyoruz kirayı diyor. **Kiraya çıktı bize verdi buraya oturun diye**"; K12 "Tertip herhalde istiyoruz. Atıyorum mesela burasını yaptırırsalar, bize 10 numara gibi, Daha bir düzenli, daha bir şey. Mesela 2 kat yapsalar. 3.kat yapsalar atıyorum **devletimiz,** Oturduğum evle alakalı. Bugün **yıkılrsa kalacağız ortada.** Çünkü miras malı. Kaç kişi var ortada? Bugün yıkılrsa sokakta kalırsınız bu" şeklinde vurgularından anlaşıldığı üzere; konut koşullarının hijyenik olmadığı, maddi imkansızlıklardan dolayı barınmak zorunda oldukları alanlar olduğu belirtilmektedir.

"Yazdan yaza boyuyorum da zaten. **Eşim çıkınca ben çıkacağım buradan.** Ben de isterim **çocuklarım daha güzel gecekonduda otursun.** Biliyorsun her şeyi pahalı. Hiçbir şeye güç yetirmiyor işte. Şimdi çıkınca buradan çıkmayı düşünüyorum. Zaten yaz da yazın ortalarında da boya yapıyorum. Geriye dökülüyor. Her sene boya yapıyorum dökülüyor" (K18, Yararlanan)

Fotoğraf 6: Kentsel Ayrışmalar ve Sokaklar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Fotoğraf 6'da görüldüğü üzere, sol tarafta gecekondu bölgesinin bitiminde apartmanlaşma; sağ tarafta ise apartmanların arasında gecekondu mahalleleri bulunmaktadır. Kentin merkezinde veya dışındaki benzerlikler dikkat çekmektedir.

"İşte bize biraz belediyenin, muhtarın yardımıyla biraz biz kendimiz bir şeyler borç aldık. Yapmaya gayret. Bu **kadar yapabildik ama gene rutubet var** her tarafta Duvarlar bunun arkası elbet su gidiyor duvarlarda boya tutmuyor, rutubet oluyor. Ne yapalım idare ediyor işte. Astım hastasıyım ben. Evet Sedat da ayrıyetten astım hastası." (K13, Yararlanan)

K22 "Doğalgazlı değil. UFO ile ısınyorum, Buzdolabım yok"; K19 "evde **piknik tüpü var, onunla idare ediyoruz**. Büyük tüpü tüpümüz var ama ocak yok. (..) gözlü ocağı var ya o yok alamıyor. Oturduğumuz kanepeler bir tane iki taneydi, **Yatak yorgan var sadece** Başka bir şeyimiz yok, Bizim üstümüze giyecek **doğru hiçbir şeyimiz yok**. İnanın. Vallahi ya yemin olsun ya anladım abi. Yani benim ayağımda bir tıraş olamıyorum ya, Piknik tüpü var, onunla idare ediyorum" ve K13 "**mutfak dolabımdan hariç** her şeyim

var” şeklinde vurgulardan anlaşıldığı üzere hanedeki eşyaların asgari seviyenin altında olduğu, temel ihtiyaç olan beyaz eşyalarda eksiklerin olduğu belirtilmiştir.

"Bir salon, bir yatak odam var, işte başka da mutfağım var. Banyomuz var o kadar.

Doğalgazlı değil. UFO ile ısıtıyorum. Elektrik geliyor bana. 3600 üç buçuk geliyor yani. abim işte biraz destek çıkıyor bana tek başıma. **Zaten aldığım maaş 12 milyar.**

Çocukların giderleri var. Kiram on milyar, abim. Bana öyle ufak tefek destek çıkıyor.

Buzdolabım yok, buzdolabım yok. Erzaklarımı koyamıyorum dolaba” (K22, Yararlanan)

3.4.2.1.2.3. Yararlananlar Açısından Aile Yapısı, Rol ve Sosyal Yaşantı

Aile kavramı rol, sosyal yaşantı ve kültür unsurlarını barındıran birim, hatta sosyal sistem denilebilir. Ailenin en önemli özelliği, bireylerin sosyolojik, psikolojik ve biyolojik hayatlarının devam ettirebilmek adına, toplumda aksayan, tam anlamıyla yerine getirilemeyen kurumların görevlerini yüklenmesidir. Nesillerin devamı, çocukların yetiştirilmesi, kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması, sosyal, kültürel, psikolojik ahengin aile fertlerine sağlanması ailenin temel karakteridir. Çocukların eğitim ve öğretimi, sağlık durumlarının takibi, hanede yaşlının bakımı gibi durumlarda aile temelde sorumlu olmakla birlikte ikinci derecedeki görevlerini başka sistemlere devretmiştir (Nirun, 1994: 150).

Kadınların eşlerinden çeşitli nedenlerle ayrı yaşamalarının aile üzerinde yarattığı zorluklar ve çocuklar üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Bu durumun çözümüne yönelik olarak, çocukların bakımının evde sağlanabilmesi amacıyla nakdi destek sağlanmaktadır. K18 tarafından “Akrabalarım burada değil, Adana'da görüşmüyorum. Görüşmüyoruz. Ya ben kendimi bildim bileli yani 34 yaşındayım. Dayımı tanırım, amcamı tanırım. Hiçbirini tanımam, görmemişliğim yok. Tanımıyorum, isimlerini bile bilmiyorum. Kuran çarpsın. (..) Bizim ailede kopuk birbirlerinden, Yani akraba değil de ablam, ablam, ablam oturuyor. **O da eşinden ayrılıp tek başına yaşıyor**, Burada küçük birisi de abisinin yanına, Küçük onlar 4 yaşında ki kız da 2 yaşına girecek”; K17, “Annemle babamla görüşmüyorum. Annemle babam boşandılar. Ayrı ailem. (...) Var. Küçükköyde evde oturuyor. Babam sivasta oturuyor. Aileler resmi olarak boşandılar. Görüşmüyorum. Ablam kardeşim var. Onarlada görüşmüyorum. (..) Pederim var. Bizde kalıyor, Onlarla görüşüyorum sadece, **eşimin çocukları, ayrılmışlar. Dört tane çocuğu var**, Yakın yerde yaşıyorlar, abilerini çok seviyor”; K16 “akrabalarım ile sık değil ama görüşüyoruz.

Ailemle görüşmem oluyor yani, arıyorlar. Telefonda görüşüyoruz”, “eşimin ailesiyle görüşüyorum. yukarıda oturuyorlar”; K15 “boşandım. Şiddet görüyordum” ve ” akrabalığımız yok”; K14 “Yani destek yok”; K13 “ Damadım cezaevinde, onun babasının kesilmiş cezaları, dul olan, Baba haklı değil yani çocuğunun **sorumluluğunu alacak baba değil**. O çocuğun sorumluluğu bende. Ben onun sorumluluğunu, sonunu düşünüyorum onun” ve K12 “Daha 17 yaşında ki haklı olan o. Evimde zaten benim çocuğumu vurdular. Evinde oturuyordu. **Evime baskın yaptılar**. Benim kocamı aldılar, çocuğumu aldılar” vurgulanmaktadır. Aile içi şiddet, boşanma, sorumluluklarını yerine getirmeyen ebeveynler ve suç gibi sosyal problemlerle iç içe yaşandığı belirtilmektedir. Görüşmelerde, kadınların eşleri, cezaevinde olmaları, boşanmaları, ayrı yaşamaları, madde bağımlısı olmaları gibi nedenlerle haneye maddi katkı sunamamaktadır. Eşlerin haneden ayrı yaşamaları nedeniyle “kadın başlı” haneler ile görüşüldü. Bu bağlamda, yoksulluğun cinsiyete duyarlı göstergelerine dikkat çekilmelidir. Kadın başlı haneler erkek başlı hanelere göre daha dezavantajlı olduğu, özellikle hastalık ve şiddete karşı farklılık belirtilmektedir (Wratten, 1995: 27, Masika ve Haan, 1997: 6).

K15: “Anne baba, kardeşler annemle görüşmüyorum, Küsüm Ben babamın rahmetli olduğundan beri konuşmuyorum. Bir kardeşim Bursa'da. Diğer kardeşlerim İnegöl'de yaşıyor. Bir kanser hastası o tedavi sürecinde o şekilde, **boşandım. Şiddet görüyordum, akrabalarım olmasa ne yapacağım inanın hiç bilmiyorum**, inanın bilmiyorum. Demek ki kadın sığınma evine gidecektim, orada yaşayacaktım, boşandığım eşim ile **akrabalığımız yok**, isteyerek evlendik. Biz severek evlendik ama anlaşılmadık, noktalamaya karar verdik”; K14: “Annem babamla görüşüyorum, konuşuyorum. Burada oturuyorlar ama kimse kimseye bir faydası yok. Onların da kendi evi, çocukları var. Kiradalar yani kimse kimseye bir faydası yok. **Yani destek yok**, Biz fazla görüşmüyüz” vurgulamaktadır.

"eşimden **boşandım. Şiddet görüyordum**. Bir de beni aldattığı için ben çocuklarımı alarak bir süre teyzemin kayınvalidesinin evinde yaşadım. Ondan sonra orayı satmaya karar verdikleri için apar topar eşyam da yoktu benim. Zaten kadının eşyasında yaşıyordum. Eşyaları vardı. Apar topar eşyalarımı toplayıp buraya geldim. Allah razı olsun evlerini açtılar bana. Şu anda burada sığınıyorum. Allah razı olsun"
(K15, Yararlanan)

Yoksulluk kültüründe aile yapısına bakıldığında, tek ebeveynli ailelerin sıklıkla görüldüğü tespit edilmiştir. Bu ailelerin ebeveynlerinin sorumlulukları önemli bir

hususur. Tüm sorumluluğun kadında toplandığı, eşin ailevi sorumluluklarını yerine getirmediği görülmektedir. Bu durum Lewis'in cinsiyetler arası rol karmaşası ile örtüşmektedir. Çocukların yaşadıkları süreçlerden kaynaklanan içselleştirilmiş deneyimlerin ilişkilerini etkileyeceği ve ebeveynlerinden aktarılan yaşantılara odaklanılması gerektiği değerlendirilmelidir. Rehabilitasyon çalışmaları ile bu sorunlara çözüm bulunabilir. Bu aileler sosyal yardım almakta olup çocuklar adına belirsizliklerin olduğu gözlemlenmektedir.

"Psikiyatrik sorunlar varmış, biz bilemedik. Bir senelik evliydi kızım. **Kızım bir görüşte sevdi onu. Ben de sevdiğine verdim. Ne bileyim seviyor diye verdim işte.** İstedik kızını onu. Bir sene sonra işte gitti hamile kaldı. Üç ay sonra askere gitti geldi bebeğini doğurdu kız, izine geldi oğul adam gitti ertesi günü yaktı kendini. Çocuğunu gördü gitti. On günlük bebek daha göbeği üstünde duruyor. Babası öldü." (K12, Yararlanan)

K21 tarafından "İnternet üzerinden tanıştım, kaçtım, kaçarak evlendim"; K20 "**İnternet üzerinden tanıştım.** Zaten kendisi uzaktan akrabam oluyor. O şekilde tanıştık. **kaçtım, kaçarak evlendim,** Annemle birlikte öylece barıştık daha sonra. (...), Şimdi eşim cezaevinde,TikTok üzerinden, Akrabalık bağım yok"; K13 "gelinim sevdiler, birbirlerini aldılar"; K12 "**İsteyerek evlendik, ilk evlilik,** Akrabalarım, kardeşim zaten Almanya'da annem öldü, babam burada yok. Ablamla 2 kişiyiz, ablam da tepede oturuyor. Akrabalarımızla ilişkilerimiz fazla. Kimse kimseyi görmüyor ki. **Herkes düştü bir parça ekmek peşine**" vurgulanmaktadır. Katılımcılardan tamamına yakını sosyal medyada tanışılan veya görerek, isteyerek ve severek gerçekleştirilen evlilik öyküleri ifade edilmektedir.

"Mahallede tanıştık. Düğünümüz olmadı ki zaten abi. Bir hata yaptım işte. Sonra cezaevine düştüm, Ben de cezaevine düştüm. 3 sene ceza yattım. Oğlum karnımdaydı girdiğimde. Büyük oğlum. Sonra ikinci evliliği yaptım. O da beni bıraktı gitti terk etti, **Resmi evlilik gerçekleştirmediğim** eşim de cezaevine girdi, ne kadar süre icerde kalacak bilmiyorum, Görüşmüyorum" (K22, Yararlanan)

"17 yaşında evlendik, **Sosyal medyadan TikTok üzerinden** tanıştık. Öyle yani. Beraberliğimizi sürdürdük oradan bir süre kadar. Sonra kendimce kendim karar verdim onu. Evlenmeye karar verdim Eşime kaçtım, Anne babam, annem, babam aldı beni geri kaçtım. Geri aldılar. Polisler geri aldılar. Yaşı küçük yani. Ben bir daha kaçtım. Sonra aldılar bir daha kaçtım. Ondan sonra seviyor diyerekten. Ben de zorladım. Öyle diyerekten verdiler. Bekleyemedim. Bilmiyorum açıkçası,

Akrabalık bağım yok, Tanıştık, sevdik, evlendik, sosyal medya hesabı üzerinden yani."(K20, Yararlanan)

Evlilik hikayelerinde, internet, sosyal medya ve parklar gibi tanışma alanları sıkça vurgulanan mekanlardır. Aynı zamanda TikTok adlı sosyal mecrada bireylerin yaşam alanlarını ve özel günlerini filtrelemeden paylaşmaları, mahremiyet algısının tartışılmasına neden olmaktadır. Yoksulluk kültürü de bu bağlamda sıkça referans verilen bir konudur.

K18 tarafından “Akrabalık yok. Eşim Erzurumlu ben Adanalıyım, Valla parkta tanıştım. Bekarken oldu işte. Ne bileyim arkadaşlar arasında,”; K17, “Eşim komşumuzdu. (..) İsteyerek evlilik oldu, resmi evlilik yok”; K16, “Görücü usulü evlendim. Severe evlilik değil. Uygun gördü aileler.” ve K13, “Oğlumla gelinim sevdiler, birbirlerini aldılar. Sonradan oğlum cezaevine düşünce gelin başka kocaya vardı.” ifade edilmiştir.

Aile, eşleşme, yaratma, annelik, babalık, şefkat, güven, sabır işlevleri ve bu duygulardan doğan davranışlara dayanan bir topluluktur. Aile, bireylerin yaşamlarını şekillendirir, unutamayacakları ve bırakamayacakları alışkanlıklar kazandırır, sosyalleşmeyi sağlar ve hayatlarına yön verir. Ailede yetişen çocukların gelişimi ise bu unsurlar etrafında gerçekleşir (Nirun, 1994: 150).

3.4.2.2. Ekonomik Boyutu

Yoksulluk kültürü temasının alt kodları arasında yer alan ekonomik boyut, gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde sosyal yardım sistemi ile istihdam kapsamında değerlendirilmiştir.

3.4.2.2.1. Sosyal Yardım Sistemi

3.4.2.2.1.1. Sisteminin Çalışmayı Teşvik Edici Yapısı ve Koordinasyon

Düzenli iş gücü piyasasına dâhil olamama neticesinde gelir yokluğunun oluşması kadınların eşlerinin çalışma hayatına katılmamasıdan kaynaklıdır. Eşlerin sağlık sorunlarından dolayı uzun süreli iş gücüne dahil olamaması sosyal yardım almak açısından yönlendirici olmaktadır. Yardım almanın en önemli yaygın nedenide düzenli iş gücüne dâhil olunamamasıdır (Kutlu, 2018: 90).

Sosyal yardım alanlar yaygın kanının aksine aslında iş gücü piyasasının dışında kalmamaktadır. Sigortasız çalıştıkları için iş yeri ile kurduğu ilişkide sosyal yardım'ın kesilmemesi adına işyeri ile pazarlık sonucu güvencesiz istihdam koşullarının devamı, adına bilinçli tercihtir. Kayıt dışıdan kaynaklı güvencesizlik tercihi sosyal yardım alma eyleminin yeniden üretilmesini sağlayarak alternatif güvence unsuru haline getirilmektedir Yardımların çalışmayı teşvik etmekten uzak olduğu ifade edilmektedir. Yardımların, çalışmayı bitirdiği yararlanan bireyin yasal mevzuata kendini uydurma nın yanında piyasadak işlerin niteliği ile yardım alan bireyin niteliğinin örtüşmemesinden kaynaklı olduğu vurgulanmaktadır (Kutlu, 2015: 227-228).

Yardımlardan yararlanan bireylerin düzenli çalışma hayatın katılımları çalışmaya engel durumları ve sosyal yardımın yeri hakkında ifade edilenler şu şekildedir: K11 tarafından “**sigortalı bir işte çalışsan bir süre aldığın yardımlar** kesilecek. Bir belki 5 10 bin lira. hani şeyden havadan geliyordur. Sosyal yardımlarla falan sosyal hizmet dahil keseceksen zaten 7000 liraya çalışmış olacaksın. Yani asgari ücrete yakın, risk almam” ; K7 ise “sistemin çalışmamayı desteklediği” ve K2 ise “işe başvuru yap” vurgulanmaktadır. Bu durum sosyal yardım sistemin çalışma hayatına katılımı ve düşüncesi hususunda problemlerin olduğu belirtilmektedir.

Parsons ile ilgili kuramsal persepktifde “Toplum, Alt Sistemler Ve İşlevsel Zorunluluklar” ile bahsedildiği üzere; “Ekonomi ” alt sistemlerden kabul etmektedir. Ekonomi alt sistemi toplumun çevre ile uyumunu, toplum içinde yaşamını sürdüren bireyinde uyumudur. Bireyin kayıt dışı kazancı ile yanında sosyal yardımı da ek kazanç görme eğilimini çevreden sosyal öğrenme yolu ile kazanır.

K7 tarafından “hiç iş geçmişi olmayan bir insanın da bir yerde çalışması kolay değil, işe ulaşması da kolay değil. Ama hani hazır işlere yönlendirdiğimiz zaman da **ayak sürenleri** de görüyorum, **sistem de sanki çalışmamayı**, özellikle kadınlarda şeyi çok yaptık, toplum yararına çalışmada TYP'den hem burada kullandık, çalıştırdık” ; K2 ise, “Gidip işe başvuru yap, seni işe alalım, işe yerleştirelim gibi bir pozisyonumuz maalesef yok ” belirtilmektedir. Bu husus 12. Kalkınma Planında “sosyal yardımların etkinliğinin artırılması, yoksulluğun tüm yönleriyle mücadele edilerek giderilmesi” amaçlandığı belirtilmiştir. Amaca yönelik politika ve tedbir olarak, sosyal hizmetler ve yardımlar arasındaki bağ güçlendirilmesi, sosyal yardım sisteminin etkinliğinin sağlanması, işgücüne katılımına sebep olmaması, faydalanıcılarına yönelik iş arama desteği gibi

uygulamaların yaygınlaştırılması vurgulanmaktadır (SBB, 2024: 184). Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, kalınma planının belirlenen amacına yönelik uygulamanın olmadığı belirtilmektedir.

"**Sistem de sanki çalışmamayı** destekliyor gibi. Mesela evde bakım yardımında gelire bakıyoruz. Gelir bir kısım arttığı zaman bakım yardımı kesiliyor. Geliyor. Şimdi orada şöyle bir şey olabiliyor. Diyor ki hani mesaiye kalsam maaşım kesilecek. Halbuki oradaki gelirin artması o aile için iyi bir şey. Çalışmaya teşviki var, çalışma isteği var. Ama diyoruz ki aman gelirin geçme." (K7, Meslek Elemanı)

Çocuğun bakımı hususunda desteklenebilmesi adına kreşlerin yaygınlaşmamasından kaynaklı çalışma hayatından kadın soyutlanmaktadır. Bu husus, K9 tarafından "**çocuğun şu anda bakmakla ve bakabilecek** kimsesi yoksa bu noktada biz size destek sunalım. Sonrasında sen kendi iş hayatına katıl. Bu noktada kendi işlerini kuruyorlar onlar çocuğun"; K8 "**kreşler konusunda bakanlık** olarak da bir adım atmamız gerekiyor. Bu, kadının istihdama katılımı ve bağımsızlığının sağlaması yönünde" ve K5 "projeler" vurgulanmaktadır.

"kadının çalışma hayatı içerisinde çıkmış iki çocuk sahibi diyor ki ben bu noktada destek almak istiyorum. Ben ona şunu söylüyorum. Biz sosyal yardım değil sosyal hizmetler olarak burada varız. Çocuklara eğer ki sen **çalışabilecek potansiyeldeysen** bizim vereceğimiz üç beş kuruşla hayatını devam ettirmek zorunda değilsin. Biz sana iş bulalım. Bu noktada mesela kadına gerekli olan iş için burada bizim zaten etkileşim halinde olduğumuz kişiler var." (K9, Meslek Elemanı)

Sosyal hizmet çalışanının rehberlikten öteye gitmesi, aktif şekilde yararlanan bireyin istihdama dahil olması ile ilgili çalışmaların gerekliliği ifade edilmiştir.

"**projeler** küçük çapta işletmelerin açılmasına yönelik yapılan **hibe destekleri** falan filan var. **Sosyal hizmetleri buna entegre** edilebilirler yani. İşte 15 20 tane müracaatçı ile beraber sen bir proje geliştirip herhangi bir işte bu desteklerden birini alıp bir süre onlarla beraber çalışmak lazım. Çünkü aslında sosyal hizmet uzmanı veya sosyal çalışmacı aslında bir **aktördür**, liderdir. Çalıştığı grup içerisinde onları **değiştirmek ve dönüştürmek** zorundadır." (K5, Meslek Elemanı)

K6 tarafından "fayda sağlar, bağımlı kılmamak, şu işler sizin becerinize uygun"; K3 "sosyal yardım yoksulluğu artırıyor diye **sosyal yardımı kesmek de olmaz**. Bu kişiler **bir şekilde** hayatını idame ettirmesi için bu **sosyal yardım kanalına** giriyor" vurgulanmaktadır. Sosyal yardım, sunulur iken bağımlılığa neden olabilme hususundan dolayı, yardımın sonlandırılması çözüm değildir. Uzun süreli yardımlarla ilgili literatürde

ve araştırmada, yardımların yararlanan bireylerin bağımlı hale gelmesine neden olduğu belirtilmektedir. Yararlanan bireyin öz kaynaklarını kullanarak yoksullukla mücadele etme çalışmalarının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.

"İstihdam başvurusu ve takibi yani istihdam başvurusu ve takibi süreciyle ilgili şöyle bir fayda sağlıyor bazen. Yani biz az önce de bahsettiğim gibi bu yardımlara **bağımlı kılmamak**, kişinin **kendi ayakları** üstünde durabilmesini sağlamak, kendi güçlü yanlarına odaklanarak yapabilirliklerini onlara göstermek amacıyla süreçte şöyle diyoruz. Siz şu işleri yapabilirsiniz, şu şuralara başvuru **yapabilirsiniz, şu işler sizin becerinize uygun**, bunu yapın diyoruz ve bazen ona bir müddet veriyoruz. Diyoruz ki hani bunun geri dönüşünü bize getirin. Ne yaptınız, ne ettiniz?" (K6, Meslek Elemanı)

3.4.2.2.2. İstihdam

3.4.2.2.2.1. Yardımların Etkinliği, “Balık Tutmanın Öğretilmesi” İlkesine Uygunluğu

İstihdam ve Çalışma Hayatı başlıklı planlamada politika ve tedbirler kapsamında; yoksul hanelerin gelir kaynaklarına ulaşımında İŞKUR’un hizmetlerinden yararlanmasında öncelikli olması vurgulanmaktadır (SBB, 2023: 163). Yararlanıcılara yönelik iş arama desteği gibi uygulamalar yaygınlaştırılması, sosyal yardım sistemi ile istihdam bağlantısı güçlendirilmesi, sosyal yardım sistemi ile aktif ve pasif işgücü programları arasında bağlantı kurulması planlanmıştır (SBB, 2023: 184).

Sosyal yardım sunulmasında kamu kurum ve özel kuruluşlar yoksul bireyin işgücü piyasasına katılımına teşvik etmektedir. Özellikle kuruluşlar yardım sunma sürecinde ve saha çalışmasında çalışma vurgusu sıklıkla yapıldığı gözlenmektedir. Çalışmaya katılım ile bağlantılı olarak yardımların sonlandırılmaktadır. Bu durum yardımlardan yararlanan bireylerin kayıtdışı çalışmaya dahil olma eğilimine neden olmaktadır (Kutlu, 2015: 232). İŞKUR’a kayıtlı olma durumu, İŞKUR’un yetersizliği, Piyasanın nitelikleri ile yararlanıcıların niteliklerinin uyumsuzluğu ve istihdama katılımı hakkındaki düşüncesinin gelişmesi hakkında katılımcılar şunları ifade etmektedir. K11 tarafından “İŞKUR’la bizim **protokollerimiz olması ya da projeler** olması gerekiyor insanların. Meslek edindirme noktasına direkt yönlendirebiliriz. **Meslek edindikleri süreç buradan para akışının** devam etmesi gerekiyor.”, **krizi atlattmaya** yarıyor. Yoksulluğun çözümünde tamamen işe yaramıyor” ; K9 “çalışmalarımızı **daha kapsamlı** yürütmemiz

gerekiyor. Örneğin bu aile eğer çalışabilecek potansiyelde ise zaten biz onlara iş arıyoruz. Önceliğimiz eğer ki çalışabilecek potansiyelde ise ben ona destek sunmuyorum” ve K8 “**aile ekside kalıyor**, bir kişinin bizden aldığı maddi destekle hayatını idame etmesi zor” vurgulanmaktadır. Sosyal yardım ile istihdam bağlantısının işlevsel olmadığı, işlevselsizliğe yönelik uygulama geliştirilmediği belirtilmektedir.

"sunduğumuz şeyler ailenin **kira ihtiyacının karşılanmıyor**. Bunu bekar, tek başına çocuklarıyla yaşayan bir kadın olarak, okul öncesi varsa da hatta çocuğu çalışamayacak durumda yani bizim de sunduğumuz aylık kirasını bile karşılayamıyor ve **aile ekside kalıyor**. O yüzden yani ekonomik destek miktarını artırılması gerekiyor. En azından iki çocuğun asgari ücret seviyesine getirilmesi gerekiyor." (K8, Meslek Elemanı)

K4 tarafından “kırılamaz bir silsile, **İŞKUR’la hiç entegre** değiliz. İŞKUR sistemiyle zaten ülkemizde yoğun bir **işsizlik durumu** var” ve K3 “**iş ortamları devlet kanalıyla organize** edilip kurulabilirse. Buna örnek verirsek, **kadın kooperatifleri**, böyle küçük ilçelerdeki köylerdeki küçük kooperatifler, küçük iş yerleri gibi ” belirtilmektedir. Sosyal yardım sistemi sunulması ile istihdam alanın eşzamanlı sağlanması gerekliliği anlaşılmaktadır. Çin Cumhuriyetinin yoksullara yönelik, Wang (2024: 5-7), eyaletlerinde uyguladığı eşleştirmeli sosyal yardım sistemi ile sosyal yardım sistemi ile özel ve kamu sektörün iş sahası sağlanarak eşleştirmeli yardım sistemi uygulamaktadır. Eşleştirmeli sosyal yardım sistemi ile yararlananlar istihdam alanına dahil edilmektedir.

Parsons’ın birim eylem bileşenlerinden yararlanıcını eylemi gerçekleştirirken hangi amaç ile hareket ettiği neye erişmek istediği hususu amacı belirtmektedir. K7 tarafından “tecrübesi olmayan insanı sisteme entegre etmek, Yani sarmal”; K5 “**Çalışmak**, çalışmak sadece para kazandığın alan değildir. **Yani zihnin geliştiği veya sosyal alanın geliştiği psikolojik** olarak da çok böyle en merkezli yaşamadan dışarıya açıldığı seni rahatlatan da bir alan, Yani zihnin geliştiği veya sosyal alanın geliştiği psikolojik” ve K3 “Bu konuda bin müracaatçıdan 200 300’üne faydalı olabiliyoruz. Geriye kalanlarda zaten **genelde yardıma bağımlı insanlar** oluyor. Onlar her dönem yardım almış oluyor, ancak **eğitim seviyesinin ve kültürel seviyesinin yükselmesi** gerekiyor. Öyle olunca balık tutmayı değil de hazır balığı yemeyi tercih ediyor insanlar, Aile Bakanlığı 2011’de kuruldu. Ondan önce de çocuk yardımları vardı. Yani 2000 yılından beri yardım alıp gelen aileler var. Yani hala dosyası on ailenin dosyası kadar boyutta. Yani bu şekilde **balık tutmayı değil de balığı direkt kendileri yemeyi** hedefliyor. Genel olarak bizim

müracaatlarımız” ifade edilmektedir. Sosyal yardım güvence unsuru haline getirilerek yaşam standardının devamını sağlamak amaçlanmaktadır.

"temel ihtiyaçlar noktasında eğer müdahale edilmezse buradaki mesela aileler, kalabalık aileler ve çocuklar var. Yani **sarmal** gibi düşünün. Aileye eğer ki oradaki o desteği sunmazsanız çocuklar mağdur oluyor. Aile dağılıyor. Çocuklar devlete alınması gerekiyor. Yani ailenin bulunduğu **ortamda desteklenmesi özellikle bu alt seviyede çok mühim.**" (K7, Meslek Elemanı)

Sunulan desteğin temel amacı, çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Sosyal yardımların bağımlılık haline gelmemesi için öncelikle istihdam sağlanmalıdır. İstihdama katılamayan veya katılma isteği olmayan yararlanıcıların tekrar yardıma başvurmaları sonucunda yardım bağımlılığı durumu sıklıkla gözlenmektedir.

Yoksullukla mücadele amacı ile sunulan salt sosyal yardım ve sonrası gelişen güvencesizlikler anlaşılmaktadır. Standing (2017: 36-38)’e bu durum sonrasında büyüyen sınıf⁸⁴ sonrasında yardımlarda düzenlemeye gidildi, gelir şartı gibi unsurlar ile yoksullara yardım edilmek istendi. Bu durum ciddi yoksulluk tuzağına yol açmıştır. Gelir testine tabi tutulan bireyler iş gücüne katıldıklarında, kendilerinden kesilen yüksek vergilerle karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu durum, çalışmaya teşvik edici unsurların azalmasına ve kişilerin resmi çalışma ortamından uzaklaşmasına neden olmaktadır. Yüksek vergiler ve istenilen etkiyi göstermeyen iyileştirmeler sonucunda yoksulluk tuzağı oluşmaktadır. Yoksulluk tuzağının uzun süreli olması ve nesilden nesile aktarılması, yoksulluk kültürünün temel özelliklerindendir.

⁸⁴ Prekarya, Geçici Çalışanlar birçok yönüyle benzerlik gösterdiği ifade edilmekte, mevcut eğilim gündelik/geçici iş’ te çalışanlarda artış olduğu anlaşılmaktadır. Kendine özgü üretim ve bölüşüm ilişkisi, devlet ile girile ayırt edici ilişkiler, mesleki kimlikten yoksun kalmak, zaman üzerindeki kontrolün yitimi, emekten koparılma, düşük sosyal hareketlilik, gereğinden fazla vafsa sahip olmak, belirsizlik, yoksulluk ve güvencesizlik tuzakları temel özellikleridir (Standing, 2018:26-38)

3.4.2.2.2. Yardım Felsefesi, Sosyal Yardımların Sunulmasındaki Gerekçe ve “Balık Tutma” İlkesine Uygunluğu

Sosyal yardım sisteminin istihdam ile ilişkisi kurumsal ve uygulama bazında tartışılmaktadır. Bu tartışmalar kalkınma programlarına yansımıştır. İstihdam politikaları kapsamında yoksul kesimlerin istihdam edilebilirliğini artırıcı ve üretken hale getirici çalışmalar yürütülür. Sosyal yardım alan ve çalışabilir durumda olanların aktif işgücü politikaları ile sürdürülebilir gelir elde edebilmelerini sağlayıcı çalışmalar yürütülmesi planlanmaktadır (Kutlu, 2015: 221). Son kalkınma planı olan 12. Kalkınma planında İstihdam ve Çalışma Hayatı ve Sosyal Hizmetler, Sosyal Yardımlar ve Yoksullukla Mücadele başlıklarında politika ve tedbirlere değinilmiştir.

Sosyal yardımının sunulmasındaki amaç olan istihdama dahil edilmesidir. Katılımcıların eylemleri hakkında şunlar ifade edilmiştir: K11 tarafından “zorunlu olarak işte burada eğitim aldıktan sonra **bir yıl burada çalışacaksınız** dediğinizde 6 ay daha devam edecek denmesi gerekiyor.”; K9 “üç ay sonra kontrole gelinir, durumunuz değişir ve hemen kesebiliriz”; K7 “Evde tek eşin çalıştığı evlilik **boşanmalarında** kadınlar çok sahipsiz, **çaresiz** kalıyor. Belli bir yaştaysa da ve hiç çalışmadıysa **muhtakak desteklenmesi** gerekiyor” ve K5 “sosyal destek şartlarından, O yüzden **çalışma hayatına** insanlara **ne kadar katarsan** yani herhangi bir iş de o kadar çok insanlardan verim alabileceğimizi düşünmüyorum” vurgulanmaktadır. SED desteğin sunulmasındaki gerekçe, takip sürecinde stihdama dahil olabilmesi adına gerçekleştirilen rehberlik faaliyetlerine değinilmiştir.

"iş hayatında olan kişilerle etkileşimde olduğumuz kişilerin numarasını olabildiğince onlara veriyoruz. Eğer ki bakıyoruz ki kişi bu noktada diyor ki ben çalışmak istemiyorum. Bizim kanaatimiz şu yönde oluşuyor. O zaman senin bizden aldığın destek dışında başka bir desteğin var ve geçimini sağlayabiliyorsun deyip kişiyi bu konuda yönlendirmeleri çalışıyoruz. Olabildiğince **aktif çalışma hayatı içerisine katmaya çalışıyoruz**. Çünkü bize **bağımlı** olmasını istemiyoruz" (K9, Meslek Elemanı)

Sosyal çalışmanın Aktör olma sonucu sosyal alanda destek sağlanmasının önemi anlaşılmaktadır.

"belli bir süre sosyal destek sunacaksınız ama sosyal destek sunarken de bunları yapacaksınız, aslında. **sosyal destek şartlarından** bir tanesi de bu olacak. Ben sana sosyal destek veriyorum, sen şurada çalışacaksın veya burada çalışacaksın gibi

şeylerle bu insanlar belki sürece dahil edilebilir. Çalışmak, çalışmak sadece para kazandığın alan değildir. Yani zihnin geliştiği veya sosyal alanın geliştiği psikolojik olarak da çok böyle en merkezli yaşamadan dışarıya açıldığı seni rahatlatan da bir alan." (K5, Meslek Elemanı)

K3 tarafından “**yardım sisteminin biraz daha sıkılaştırılmasını**, her yoksul diyene de yardım verilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Az önce bahsettiğiniz bir atasözü vardı Balık deyim. Yani balık tutmak mı, hazır balığı yemek mi? Biz yani şu anki politikanın **ben balık tutmayı öğretmek** olduğunu **düşünmüyorum**”; K1 “Özellikle gençlerde de suç oranı fazla olduğu için Kuştepe’de bir ebeveyn ya cezaevinde yada işte denetimli serbestlik de çıkmış oluyor. **Yani iş gücü oluşturamayacak bir noktada oluyor** o yüzden bir şekilde bizim hizmet sunmamız gerekiyor” ve K2 “bir meslek edinme kursuna git” ve “aileden bir destek verirken de bir destek sunarken ya da sunmadan önce şunu anlaması lazım. Ben bu desteği sağlarken ya da sağlayacağım bu arada ben **neyi hedefliyorum?**, işsizim, çalışmıyorum, evet çalışman lazım diyoruz ama kadına ne yapıyoruz? **Şuraya git buraya git** diyoruz. Sonrasında bize maalesef **geri dönüşler olmuyor**” vurgulanmaktadır. Sosyal yardımların çalışmayı teşvik etmekten ve istihdam alanı sağlamaktan uzak olduğu, yardım ile sürecin devamını sağlayıcı nitelikte olduğu belirtilmektedir. Ayrıca yararlanan bireyinde çalışma adına cabası olmadığı ifade edilmektedir. Konficyus’un da “balık tutmayı öğretme ile” ifade ettiği üzere kimseye muhtaç olmadan yaşımını sürdürmesi ve çalışmanın önemi (Yülek, 2003: 89) amacından uzak olduğu anlaşılmaktadır.

Rehberlikten ya da yönlendirme ile çalışmadan öteye gidilmesinin yapabilirlik yoksunluğuna yönelik çalışmalar gerekliliği anlaşılmaktadır.

"kadının herhangi bir **desteği var mı yok mu** buna bakacağız. Hangi mesleği yoksa bunu yönlendireceğiz. Evet biz seni destekliyoruz ama sen de **boş durmayacaksın**. Tamam çocuklarını da götüreyim ama geri kalan atıyorum günde 1, 2 saat yada 3 saat de olsa herhangi **bir meslek edinme kursuna git**, bir meslek öğren bir şey dememiz gerekiyor"(K2, Meslek Elemanı)

3.4.2.2.2.3 Yararlananlar Açısından Yardımların Etkinliği ve Felsefesi Sosyal Yardımın “Balık Tutma” İlkesine Uygunluğu

Yaralananların çalışma hayatı ile ilişkisi, ekonomik kazançlarını nasıl karşıladıkları şu şekilde ifade edilmektedir. K20 tarafından “Eşim şu an **çalışmıyor askerde**. Önceden de,

Tekstil işi var da işte kapalıda günlük işlere çağırıyorlardı. Tekstilde günlük işleri oluyordu. Böyle kesim gibi onlara gidiyordu o da. Yani nadir haftada 2 kere falan, Tekstil işi var”; K16, “Yok çalışamayacağım için yapmadım. Eşim ise İŞKUR a başvuru yaptını bilmiyorum.”; K15,” İş için yazıldım. Açıkçası iş için yani iş bulmak adına yazıldım, işi de buldum çok şükür. Ama dediğim gibi aile faktörleri olduğu için **çıkma zorunda** kaldım. Baristaydım ben, Starbucks'da çalıştım barista olarak, liseyi okumadığım için çok pişmanım, Verilen yardımlarla yoksulluk **sorunu aşılamaz**. Ama şöyle bir şey. Diyelim ki çocukları şeydir, büyüktür çocukları. Devletimiz **der ki gel şu işte çalış** işte şu şu saatte ben sana bu kadar. Evet o zaman evet. Eğer bu şekilde yardımlar olursa evet aşılabılır”; K13, “**Yardım alıyorlar, çalışıyorlar**, ev işlerinde çalışıyorlar. Hepsi. Sabah kalkıyorsun hep işe gidiyorlar. **Erkekleri işsiz, kadınları hep ev işlerine gidiyor** çoğununun ” vurgulanmaktadır. Yardımların çalışmayı teşvik etme yapısından uzak, dışardan kendilerine iş bulunması, yararlanan kişiye hazır istihdam alanı sağlanması, kadınlar kayıt dışı çalıştığı belirtilmektedir. Yardımların “balık tutmayı” değil, “balık vermeyi” esas aldığı ve uzun vadeli çözümler sunmadığı belirtilmektedir.

Sunulan sosyal yardımlar sistemi dengede tuttuğu anlaşılmaktadır. Parsons, toplumda farklı alt sistemler olduğunu, birbiri ile ilişkili, bağımsız ve kendine yettiği şeklinde ifade etmiştir. Bu sistemler kendine yetmesi UABG denilen uzman alt sistemler ile sistem devamlılığını sağlar. Ekonomik sistem, işçiye ihtiyaç duymaktadır. İşçi, emeğinin karşılığında elde ettiği gelir ile ihtiyaçlarını karşılar, ayrıca yardım alması var olan sistemin devamını sağlamaktadır. Sistemin devamı ile toplumsal norm ve değerler aktarılmaktadır.

"Çalışarak inşa edilir. Çok çalışmam gerekiyor. Yani akıllı olman gerekiyor. Adımlarını sağlam atman gerekiyor. İnanın ben çok pişmanım. Zamanında **liseyi okumadığım için çok pişmanım**. Yani okusaydım belki meslek sahibi olabilirdim, belki kendi ayaklarımın üstünde durabilirdim. Belki kendi evimi kurabilirdim. Onun için çok çalışmak gerekiyor, okumak gerekiyor." (K15, Yararlanan)

Dwiputri ve Kusufi (2023: 167) göre, “Kültürel Yoksulluğu Azaltma Statejisi” adlı çalışmada mekanların potansiyeli ve istihdam alanı hakkında belirttiği gibi, yoksulluk kültürüne çözüm olarak sunduğu çalışmada; sosyal yardımdan yararlananları bölgelerindeki istihdam alanlarına yada kültürel olarak aktarılan mesleklere yatırım yapılmasını belirtmektedir.

K19 tarafından "Yani seçmişler bu adamlar, belirli bölgeler belirlemişler, bunlara hiçbir şekilde destek sunmuyorlar, o **bayrak satmaya** gidiyor, **dayın varsa alıyorlar**. Bizim de böyle bir şeyimiz yok. Derneğimiz yok. Birbirlerine tutkun değiller. Yani adam bir dernek kurdular adamı evrak gelmiş kağıt diye. Adam salçıları, yağlarını almış, dernek başkanı diğerlerini dağıtmış" ve K14, "Zor işte çalışmamak. İş yok. Ben mesela iş arıyorum. Ne iş olursa. Bir de çocuklarıma yeter ki ekmek getireyim. Ben hiç gücenmem. **Bidon bile toplarım yani o bilem yok**. Yemin ediyorum o bilem yok. Topla evine ekmek getir. Yok yani ve herkes çalışıyor, **kimse çalışmamazlık yapmıyor** ki. Herkes ekmeğinin peşinde. Yeri geliyor çalışanlar maaşlarını vermiyorlar. Millet kiracı çocuk bakıyor vermiyorlar. Yani bu bilmiyorum yani **iyiye giden bir şey yok. Vallahi kötüye gidiyo**" vurgulanmaktadır. İstihdama katılmak adına girişimde bulundukları, ancak dışlandıklarını ve kendilerine uygun iş bulamadıkları ifade edilmiştir.

Resmi emek piyasasının belirli bölgeleri dışladığı, bu durumun ise enformel piyasaya kaymasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Bu husus Yumul'un (2002:115) çalışmasında da tespit edilmiştir. Bununla beraber yoksulluk, sosyal ve ekonomik dezavantajlılığın nesiller arası aktarımını, aile yapısı ve imkânsızlıklar ile birleşimi ortaya çıkan "yoksulluk kültürü" ile açıklanmaktadır.

Yoksulluk analizlerinde; Masika ve Haan (1997: 3-4)'ın kentsel yoksulluk alanları hakkında gerçekleştirdiği çalışmalarda, 1) bireylerin fırsat eşitliği vurgusu ile istihdam, 2) eğitim ve 3) toplumsal hizmetlere erişime odaklanıldığını belirtmektedir. Konumuz bağlamında istihdam ile erişiminin sağlanması ilişkisinde sosyal sermayenin gelişimi sağlayıcı etkisi olduğunu belirtmektedir. Yararlananlar için fırsat eşitliğinin sağlanması, toplumsal hizmetler ve eğitime paralel olarak istihdam alanlarının oluşmasına katkı sağlayacaktır. İstihdam alanının oluşması sosyal yardımın amacına ulaşmasında katkıda bulunacaktır.

K12 tarafından "İŞKUR'dan **okumam yazmam olmadığı** için hiç bir yerden faydalanamıyorum. Eşim de faydalanamıyor, Ben de iş başvurusu yaptım, **okumam yazmam yok** diye beni hiç kale bile almadılar, Eşıme gelince biz sizi arayacağız diyor. Ne arayan olur ne soran oluyor, **İş hayatımız yok**. Daha doğrusu devletin bize sağlayacağı bir iş yok. Mesela yolda çiçek satıyoruz. Bizi şeyler alıyor, belediyeler alıyor. Bırakmıyorlar. Yeri geliyor **polisler dövüyor. Belediyeye dövüyor** zorla. Çiçeğimizi alıyor, Tam gideceğiz diyoruz mesela çiçek alıyorsun, çiçeğe gidiyorsun diyorsun. Ne

yapıyor? Belediye malını alıyor. 4 5 milyar sermaye yapıyorsun, o da gidiyor evine bir tane ekmek getireceksin onu da getiremiyorsun. Yok dayak yediğinden kalıyorsun. (..) belediyeler, polisler kovalıyor." vurgulanmaktadır. Araba camı silmek, mendil satman gibi kayıtdışı çalışmalar dilencilik olarak değerlendirilmektedir. Kamu kurumlarınca bu eylemin suç teşkil etmesinden kaynaklı kolluk kuvvetleri, zabıta tarafından uyarılmaları, bazı durumlarda şiddete varacak boyuta geldiği anlaşılmaktadır.

K7, K11 ve K4: Sosyal yardım sisteminin yeterli olmadığını ve çalışma motivasyonunu azaltıcı etkisini almaktadır. K11, K7, K3 ve K2 ise sosyal yardımların "balık tutmayı öğretmek" yerine "balık vermek" olarak algılandığını, bağımlılık yarattığını ve yoksulluk döngüsünü sürdürdüğünü belirtmektedirler. K11 ve K7 ayrıca İŞKUR ile koordinasyon eksikliği ve istihdama yönelik desteklerin yetersiz olduğunu belirtmektedir.

3.4.2.2.4 Yararlananlar Açısından Sisteminin Çalışmayı Teşvik Edici Yapısı, Koordinasyon

Sosyal yardım sistemi, topluma sunulması ve algılanması “aile⁸⁵” eksenlidir. Bu durum günümüzün sosyal politika uygulayıcılarının muhafazakâr kimliği ile uyuşmakta, ataerkil aile yapısını beslemektedir. Bu durum bilhassa muhafazkar hanelerde örüntülerin yeniden üretilmesi, sosyal yardımların kadınları bakımdan sorumluluğu çerçevesinde pekiştirmektedir. Bakım sorumluluğunun kadının işgücü oluşturmada engel teşkil etmekte olduğu katılımcılar tarafındanda vurgulanmaktadır.

Yararlanan kadınların çalışma hayatına katılma durumu, sosyal yardımların etkisi ve çocukların ihtiyaçlarını giderebilme hakkına ifade edilenler şunlardır: K20 tarafından “Hayır, asla böyle bir şey olamaz, İşe gitmediği zaman bırakıyorum. **Böyle 2 3 saatlik iş olduğu zaman** çok uzun süre kalamam. Çünkü emzikli bir bebek bırakamıyor böyle uzun zaman. İki saatlik iş. O zaman darda kaldığım zaman gidiyorum böyle bir yere falan 1000 TL alıyorum” ; K16 " eşim pek çalışamıyordu. **Bir de cam silmeye gidiyordu.** Sürekli

⁸⁵ Sosyal yardımlar aile destek programı, aile yardımı, eşi vefat etmiş gibi aile etrafında dönen kadınlara sunulan desteklerin yanından çocuk yok ise boşanmış kadın özelinde destek yoktur. Bu durum kadının varlığını aile içerisinde tanımlayan aile ideolojisinin yansımalarının olarak gözlenmektedir.

ceza falan yazıyorlardı ona yani O yüzden çok rahat değildik. Yani sıkıntılarımız olduğundan dolayı yardımlar ile elimizden geldiği kadar onlarla beraber. İşte bir şekilde geçiniyoruz, İşte doğru düzgün bir işim olmazsa. Geleceğin olmaz"; K15, "parasal olarak çok sıkıntılıyım. Çünkü çocuklarım okula gidiyor. Çalışamıyorum çünkü küçük çocuğum çok düşkün. Bakanımda olmadığı için çalışamıyorum. O yüzden **maddi olarak sıkıntılarım var**, kalem alabilecek duruma yani alamayacak duruma geldim" vurgulanmaktadır. Sosyal yardımların çalışma hayatına teşvik edici yapıdan uzak olduğu, sunulan nakdi desteğin ise ihtiyaçların giderilmesinde yetersiz olduğu belirtilmektedir. K18, K16 ve K12; iş bulmanın zorluklarını ve K15, K14 ve K13 ise, işsizlik nedeniyle yoksulluğa maruz kaldıklarını vurgulamaktadır. İşsizlik kadınların bakım emeğinden kaynaklı, erkeklerde ise suç, eğitim ve mesleki eğitim eksiklerinden kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır.

K18 tarafından "Ona. Yapmadım çünkü eşimin cezaevinde yattığı için **sabıkalı diye almıyorlar**. Eşimin sabıkası olduğu için tez beri **her işe alınmıyor**. Tekstil alabiliyorlar. Fırına birkaç kere gitti çalıştı. Ona da şey istiyorlar. **Diploma falan** tanıdık şeylere gitmek istiyorlar. Fırında pizzacı ya tanıdık yerlere giderse gider." vurgulanmaktadır. Yararlanan bireyin yaşantısı, eğitim, meslek, kriminal geçmiş, istihdama katılımında etkili olduğu ifade edilmektedir.

Sosyal yardımın amaçlarından olan bireyleri yoksulluktan çıkarmak için destek sunmaktır. Dedeoğlu'nun (2022: 106) çalışmasında, TÜİK verilerinin analiz edilmesi sonucunda, yoksulluktan çıkabilenlerin eğitim seviyelerinin özellikle meslek lisesi mezunları olduğu, düşük eğitim seviyesine sahip ve niteliksiz yararlanıcıların ise yoksulluktan çıkamadığı tespit edilmiştir.

K19 tarafından "Bak çocuklara bir şey alamadık", K15 ise, "alamayacak duruma, "yoksuluz gerçekten" vurgulanmaktadır. Yararlanıcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, yardımların yetersiz olduğu belirtilmektedir.

"Evet 6 7 lere kadar alıyor okul parasını da. Ne olacak ki efendiş, Böyle çocuklar 200 lira para veriyor çocuklar. Yani yüzer yüzer. O çocuklar da ne yapsın bunu? (..) Bir ay, ikişer günde, 4 haftada ne yapar? 2 4 6 8 Boş ver geri kalan tarafı. 22 günde ne yapar? 250 liradan hesap, bayram var daha. **Bak çocuklara bir şey alamadık**. Ne bayramı kaldı yani üstüne alabiliyor"(K19, Yararlanan)

"Yani inanın bir kalem alabilecek durumu yani **alamayacak duruma** geldim. Biliyorum çocuğuma bir kalem alamayacak duruma gelemedim. Yani Dedim ki kız

kardeşime Sen al ben sana parasını vereceğim. Kız artık mahvoldu. Benim durumuma. Yoksulluk kötü bir şey aslında. Allah yardımcımız olsun" (K15, Yararlanan)

Yörük (2022: 233) tarafından ifade edildiği gibi; düşük maliyetli sosyal yardım programlarının, kayıtdışı iş gücünün siyasi olarak dahil edilmesi ve harekete geçme kapasitesi sağlama hususunda ekonomik açıdan verimli olduğu tespit edilmiştir. Bu işlev, devlet politikaları ve sosyal yardım görevlileri aracılığıyla yerine getirilmektedir.

K19, K15 ve K14 katılımcıları sosyal yardımların geçimlerini sağlamada yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Sosyal yardım sisteminin yetersizliği ve istihdam sorunları belirtilmektedir.

3.4.2.3. Psikolojik Boyutu

Yoksulluk kültürü temasının alt kodu olan psikolojik boyut, görüşmelerimizde benlik yapısı, başkasına bağımlı yaşam biçimi ve umutsuzluk, çaresizlik ile aşağılık duygusu kapsamında değerlendirilmiştir.

3.4.2.3.1. Benlik Yapısı

3.4.2.3.1.1. Yardım Bağımlılığı, Sosyal Yardımların Yarattığı Bağımlılık

Parsons, Beşeri eylem sisteminin kökünü “birim eylem” olarak ifade etmektedir. Birim Eylem’i ise aktör, hedef, durum ve norm olmak üzere dört öğelidir. Toplumsal denge içinde aktörün örüntüleri sistemin devamını sağlamakla işlevseldir. Aktör, döngüyü kırarak eylemlerde bulunmadığından pasif hale gelmiştir. Sistem, bireyin düşünme zahmetine girmesine gerek kalmadan, tıpkı bir üst akıl gibi, eylemleri gerçekleştirir. Sosyal yardımdan yararlanan kişilerin kimliği, içinde bulundukları topluluğun norm ve karakteristik özelliklerine göre kolektif hayatın içinde erimiştir (Simmel, 2020: 121).

Sosyal yardımdan yararlananların benlik algıları, bilinç ve kolektif bilinç, yardım algısı ve gelecek planlamaları hakkında şunlar ifade edilmektedir: K10, “sosyal yardımın ötesinde bu fikir **geçim kaynağı** haline geldiği için kişi o geçim kaynağı yerine aktif çalışma gücünü maalesef koyamıyor, Zaten bir **mahcubiyet duygusuyla** geliyor. Sonra yardım almaya başlayınca ailenin duygusu değişmeye başlıyor, öz kaynaklara geçirebilme becerisini maalesef istediğimiz oranda sağlayamıyoruz” ; K9, “bu devletin onlara vermiş olduğu bir maaş gibi algılanıyor”; K6, “kaynaklarla daha fazla

buluşturmaya çalışsak, bağımlılığa ve tembelliğe” vurgulamaktadır. Yardımın hangi algıyla sunulduğu, yararlanan bireyin eylemini belirlediği anlaşılmaktadır.

"iş bulması için daha fazla çabalasak ya da onu bazı **kaynaklarla daha fazla buluşturmaya çalışsak** ve kendi kendini geçindirebilecek duruma getirmeye çalışsak bu bağımlılığı ortadan kaldırabiliriz. Ama evet, bence yardım sadece bu. Aile özelinde söyledim ama bazı ailelerde bunu bir **bağımlılığa ve tembelliğe** götürüyor." (K6, Meslek Elemanı)

Sosyal yardım sürecinde yararlanan kişide bıraktığı izlenim ve ötesinde gelişen eylemler yardıma tekrar başvuru yapması, şartlarını yardım koşullarına uygun halde devam ettirme cabası belirtilmektedir. Bu caba'nın kökeninde başkaları ile girdiğimiz ilişkiler çerçevesinde gelişen, toplumsal olmanında etkisi ile gelişen “benlik sahibi olma” ile ilişkilidir. Benlik ise ömür boyu inşa edilir ve yeniden inşa edilir (Bauman ve Reud, 2022: 88). Bourdieu’a “habitus”, Parsons ise “aktör” kavramı ile benliği ifade eder. İkisinde toplumsallık ile etkileşim halindedir.

Sosyal sermaye, yoksulluk nedeni ile yardımlardan yararlanan bireylerin kaynak ile buluşamamasıdır. Sosyal normlar, destek ağlarını görünür kılmakla birlikte onların yetenekleri ve becerilerini de ifade etmektedir (Moser, 1996). Aktörün potansiyelinin güçlendirilmesi ile yoksulluğun çözümü için atılması gereken adım anlaşılmalıdır. K5, “kurtulmak istediğin bir şey varsa onunla mücadele edersin. Belli bir süre sonra mücadele edilmeyen bir şey olarak kabul edilmiş bir şey haline geliyor ve çok da **rahatsızlık duymuyor insanlar.**”; K4, “ben ne işleri yapabilirim, bugün işte paraları varsa en kral kahvaltıyı yapıyorlar. Ama yarına ne olur Allah kerim mantığında. **Geleceğe yönelik bir ümitleri de planları da yok.** Dünya böyle geldi böyle gider zaten. Hani biz ne kadar uğraşsak da zaten bu **yoksulluk şeyinden çıkamayız kültüründen**” vurgulanmaktadır. Yoksulluk sorunun çözümünde yararlanan bireyin eylem alışkanlığının önemi belirtilmektedir.

"kendisine yönelik bir algısı, hani **ben ne işleri yapabilirim**, toplum nereye gidiyor? Yani hangi üniversiteleri bitiren insanların nerelerde çalışıyor gibi bir algısı yok. Yani lisede çocuk gelişimini bitirince çocuk gelişim uzmanı olduğunu, bir hastanede, bir devlet kurumunda vesaire çalışabileceğini düşünüyor mesela vatandaşı." (K4,Meslek Elemanı)

Yoksulluktan çıkabilme yani başarılı sonuç için eylemler halinde olmayı gerektirmektedir. Eylemlerin tekrarı sorun karşısında alışkanlık kazandırır. Alışkanlıklar

ise üzerinde pek düşünülmeden otomatik gelişir, aynı eylemlerin başarılı sonuçları ile beceriler kazanılır. Bu beceri sonrasında daha az enerji harcanır, düşünmeksizin sorunlar ile başa çıkmadır (Young, 2013: 101-103). Bu beceri “sosyal yardım alma” ya da “istihdama katılma” şeklinde gelişebilir.

K11 “Psikolojik destek için ben yönlendirdim belediyelere vesaire. Oradan destek aldı kadın. Bir yıl boyunca da ekonomik olarak da destekledik, Sonrasında ailesini görmeye gidebilmiş, biraz daha **gözü açılmıştı, kendine iyi gelmişti** ve teşekkür etti, öğrenilmiş çaresizlik vesaire. **Dış etkenler, toplum baskısı, kendine güvenmeme, öz güven problemi, yaşanan travmanın etkisi** gibi gibi bir sürü nedenden dolayı insanları geri çekiyor”; K1 “kitle psikolojisinde, günü kurtarmayı düşünceleri” ve “**Amaç olarak kullanıyorlar diyebiliriz**. Çünkü araç olarak kullanılan bir noktada değil. Yani biraz daha daha ana hedef amacın olduğu noktada daha karşımıza çıkıyor, haftanın 5 veya 6 günü düzenli bir şekilde çalışmak **bir sorumluluk** gerektirir. Yani sabah uyanacaksın, işe saatinde gideceksin, öğle aynı zamanda yapacaksın, döneceksin. Dolayısıyla böyle bir noktada çok önemli”; K2 “Çünkü eğitimsiz kişiler **öyle gördüler, öyle yaşamaya devam ediyorlar**. Çocukları da böyle yaşatmaya devam ediyorlar. Çünkü onlara göre her şey normal, yani bizim anormalimiz onların normali, ama gelen müracaatlarımızın biraz acımasız da olsa maalesef bilinç düzeyleri düşük, algı benlikleri yok” vurgulanmaktadır. Parsons eylem sistemi kuramsal perspektifte tartıştığımız “Genel Eylem Sistemi” ile ifade edilmiştir. Eylem sisteminde, kişilik sistemi bireylerin ihtiyaçları, arzu ve isteklerinden oluşur. İhtiyaç eğilimleri ise toplumsallaşma değer sistemi etrafında şekillenir. Bu sistem kişinin edilgenliğini belirler.

"aileler aslında biraz da şuna alışmış. Yani günlük bir para akışına örneğin hurdaya gidiyor, hurda topluyor, günlük para alıyor ve karşılığında kağıt topluyor. Günlük bir para alıyor, çiçek satıyor, günlük para alıyor. Aslında böyle bir **günü kurtarmayı düşünceleri**, bugün karnımız doydu. Çok ta kötü kazanmadık. Yani günü kurtaracak, bizi doyuracak kadar çalıştık. Zaten sosyal hizmetten de destek alıyoruz. Dolayısıyla bu aslında daha çekici hale geliyor. Çünkü düzenli gelen bir para var. Yani sen **düzenli çalışmasan da bir yerden düzenli bir para geliyor**. Bir maaş gibi aslında. O yüzden belki de maaş olarak nitelendiriyorlar." (K1, Meslek Elemanı)

Katılımcılarda vurguladığı üzere; Yararlanmakta olan bireyler ve çocukları kök aileden bağımsız düşünülemez. Çünkü ebeveynlerinin toplumsal konumlarına doğarlar. Bu

konum, bireylerin yapabilecekleri / tercihlerini sınırlandırır. Önceden belirlenmiş varış noktasına ulaşırlar (Bauman ve Raud, 2022 :150).

"Evet işsizim, çalışmıyorum, evet çalışman lazım diyoruz ama kadına ne yapıyoruz? Şuraya git buraya git diyoruz. Sonrasında bize maalesef geri dönüşler olmuyor. Ancak periyodik kontrollerde belki denk gelirsek sorup soruşturuyoruz. Ama bir kez bu **çarka giren maalesef** çok da iyi olmuyor. Sosyal yardım verdiğimiz kişilerde biraz değil sanki fazlasıyla **tembellik tembelliğe sebep** oluyor" (K2, Meslek Elemanı)

K10, K9, K5 ve K11, Yardımların maaş gibi algılanması ve geleceğe yönelik planlama eksikliği de bu boyutu desteklemektedir. K4 ise Aile içi şiddetin ve toplumsal dışlanmanın bireylerin benlik yapısını olumsuz etkilediği belirtilmektedir.

3.4.2.3.1.2 Yararlananlar Açısından Yardım Bağımlılığı, Sosyal Yardımların Yarattığı Bağımlılık

Çalışmamızda birey yani aktör'in düşünme süreçleri ne şekildedir. Yoksulluk kültürü bağlamında benlik kavramını tanımlamamız uygundur. Benlik; kurma, kurgulama eyleme geçirme hallerinin daime kişiler arası ilişkiler ve sosyolojik süreçlere dayandırmaktadır (Bauman ve Raud, 2022: 8). Bourdieu Habitus ile bireyin geçmiş tecrübeleri ve toplumsal eğilimleri, algılar ve eylemler üzerinde etkilidir. Habitus, bireyin karşılaştığı sorunların çözümünde etkili, yok olmayan içselleştirilmiş yatkınlık sistemidir. Yararlanan bireyin kişiliği ile sosyal yardımların psikolojik etkilerine ilişkin görüşler şu şekilde ifade edilmektedir. K22, "olabildiğince **sakin bir insanım**", K19 "Şimdi emekliydim ama sigortanın ne olduğunu bilmiyorduk. Sigortanın ne olduğunu bilmeyince de **cahil insan cahil**. Ama olsa ne olur olmasa ne olur?, oğlum dengesini kaybetti, hanımı gidince. Allah kimsenin başına vermesin." ve K15, "Zaten ben de **yardım isteyebilecek bir insan değilim**" vurgulanmaktadır. Kendiliklerinde kişilik, eğitim ve ruhsal durumlarını atıfda bulunarak, yardıma başvuru yapılmasındaki gerekçenin zaruriyetten kaynaklı olduğu belirtilmektedir. Bu zaruriyet günü kurtarma düşüncesi, güvencesiz yaşam tarzının yansıması olduğu anlaşılmaktadır.

K19, "Çocuklar Millet falan alıyor da **sen niye almayayım** deyip çıkıyorlar" ; K18, "**Allah razı olsun** devletimizden başka bir şey demiyorum, Ne yapabilirim, ki?"; K16, "Herkes kendi ile meşgul durumda", "onların namında herkesin geleceğine kendi kafama göre **bir şey diyemem**"; K13, "Alacak mıyım ben bu nu? O da var, Hani ben sağ kalırsam,

sağ kalmazsam, ölürsem **bilemiyorum, sağ kalırsam** bir şeyler yapacağım, okutmaya çabalayacağım” ve K12, “Psikolojikmen mi? Artık orasını bilmiyorum. İster istemez **yatağa girdin mi yatamıyorum**. Beynim konuşuyor içeriden” vurgulamaktadır. Yardımların kısmi çözüm olması, kronik sorunu çözmemekten, güvende hissedemeden kaynaklı tükenmişlik olduğu belirtilmektedir.

Yoksulluk sorununa çözüm adına ne söylersin hakkında sorulara: K14, “Allahtan her şeyi düzelir”, K13 “Allah kaderini”, K12 “Allah bilir sonumuzu” vurguları ile ifade edilmektedir. Gelecek planlaması ve dine sığınma pratikleri, fikir beyan edilmemesi, geçirtilmesi ve dini pratiklere sığınarak çözüm bulma eğilimi görülmektedir. Yoksulluk durumu üzerine siyasal ve kültürel söylem araçlarından da “yoksunluğu” ifade etmektedir. Bu bağlamda yoksul bulunduğu ilişkilerden kaynaklı konuşamaz (Erdoğan, 2024: 43). Yoksul, fikirlerini kaygı ve korkudan kaynaklı temkinlilik içinde ifade eder.

3.4.2.3.2. Başkasına Bağımlı Yaşam

3.4.2.3.2.1. Bağımlılık Kültürü, Sosyal Yardımların Bağımlılık Yaratıp Yaratmadığı

Yardımlar yoksulun yaşamında ekonomik ve psikolojik boyutlarıyla önemli yer aldığı tespit edilmiştir. Ekonomik anlamıyla kriz anına müdahale etme işlevi ile önem arz etmektedir. Sunulan sosyal yardımın krizden ötesine geçerek geçim olanağına dönüşme durumu söz konusudur. Sosyal yardımların yararlananların emek güçlerini satmaktan alıkoyacak, psikolojik bağımlılık yaratmaya dönük olmamalıdır (Kutlu, 2015: 329).

Bireyin sosyal yardım algısı, çalışma düşüncesi ile ilişkilidir. Çalışma düşüncesi ise içine doğdu alan ile ilişkili ve alan belirleyicidir. Alanda, toplum ve birey arasında gelişen ilişki karmaşık ve çok yönlü olduğunu Bourdieu “Habitus” kavramı ile anlatmaktadır. Birey, ilişkiye girdiği kitlenin eylemlerini bilinçli yapmaktan öte o alan tarafından onaylanmak amacı ile yapmaktadır.

Yardımdan yararlanmaya devam edebilme adına emek’in kullanımı, amaç haline gelmesi, bağımlı kişilik ve tembellik eğilimini barındırması hakkında şunlar ifade edilmiştir: K10’un “müracaatlarımızdan bir kısmı **emek sarf etmeden geçinme** kültürüyle hayatını devam ettirmek istiyor, **düşünce de gelişiyor** Zaman zaman bu sosyal yapı yürüyor. Sonuçta evin işleri dönüyor, kira bir şekilde ödeniyor. Yani bu yoksulluk fikri kişide bir geçim kaynağı haline gelmiş”; K6 “yoksulluk kültürünün oluşmaması, bağımlılık, sosyal yardımlar yürütülürken **bağımlılık kültürünün oluşmaması** için de bence kurum kültürü

olarak bunu daha fazla **aktif yapmamız** gerekiyor, çalışma kültürünün gelişmemesi”; K3’ün “yardıma alıştıktan, insan o yardımın verdiği rahatlığa, **garanti bir paraya** alıştığı için, bu yardıma da zamanla bağımlı olmaya başladığı” vurgulanmaktadır. Sosyal yardım, sürekli sunulması gereken garanti bir ücret şeklinde anlaşıldığı üzere ekonomik boyuttan daha öteye taşınmaktadır.

"Ailenin genel kültür profiline baktığımız zaman **kuşaklarda var olan yoksulluk düşüncesi ve özgüven düşüklüğü**, yeni bir işe, yeni bir alana yönelim ve kendini geliştirme mensup olduğu kültürü değiştirip yeni bir konumlandırma arayışında olmadıklarını gözlemleyebiliyorsunuz. Fakat bireysel şeyler de olabilir, bireysel çıkışlar da olabiliyor zaman zaman"(K10, Meslek Elemanı)

Tarafımca ve gözlemlerimde yardım verildiği süreçte gelir yoklaması, bu yoklamanın büyük ölçüde resmi kayıta endekslik, SGK girişinin olmaması, bireyin düzenli çalışdığının göstergesi kabul edilmektedir. Bu durumlar yardımdan yararlanmak isteyen bireyin yardımı garanti altına almak amacı ile kayıtdışı, enformal sektörde çalışma girişimlerinden söz edilebilir.

"Kişi bu destek desteği sonucunda başka bir hayat kurdu, evlendi ve biz desteği sonlandırdık. Kişi yine en son evlendiği kişiden boşanma fıkri ile birlikte bize geldi. dilekçeyi, ben boşanmak istiyorum. Şu anda dilekçemi, dilekçemi vermek istiyorum. Şimdi bundan sonraki aşamada adliyeye gideceğim, **boşanma dilekçemi** vereceğim." (K10, Meslek Elemanı)

Katılımcının bu durumu boşanmayı göz önüne almasıda “sosyal yardımsız yapamam” ifadesi olarak okunabilir. Bağımlılık ve farklı bir çözüm yolu aramadığı, Bora (2019: 97-217) hanede yaşamakta olan bireylerin yoksulluğa çözüm yolu üretmesi şeklinde okunabilir.

"**10 yıldır sosyal ve ekonomik destek** alan bir aile iki çocuk adını alıyorken bir çocuğa düşürdük. Çünkü artık kadının bağımlı hale gelmesini istemiyoruz ve çalışma hayatının içerisine girmesini istiyoruz. Ama olabildiğince aileyi bu noktada bir anda kesmeyelim **de yavaş yavaş kesilsin diye** bir çocuk kadını indirdik biz de. Kadının ilk tepkisi bu. Neden kesiyorsunuz? Benim durumumda herhangi bir değişiklik yok." (K9, Meslek Elemanı)

Parsons eylem sistemi perspektifinden metin kısmında tartıştığımız “Genel Eylem Sistemi” ile ifade edilmiştir. Eylem sisteminde kişilik sisteminin bireylerin ihtiyaçları, arzu ve isteklerinden oluşmaktadır. Birey yada aktörün ihtiyaç eğilimleri ise

toplumsallaşma değer sistemi etrafından şekillenmekle birlikte, aktörlere roller ve beklentiler yüklenmektedir.

"belli şartlara tabi tutulması gerekir. Çalışma imkanı olduğu halde atıyorum çalışma imkanı var fakat yardım alıyor. Çevreden de destek aldığı için geçimini sağlayabiliyor. Ama bu kişi aslında çalışabilir. Şöyle oluyor bazen **müracaatçı çok uzun süre yardım alıyor**, oluyor. Ama en son geldiği seviyede çocuğu 18 yaşına girmiş oluyor ama kendisi **hiç çalışmadığı için çalışma kültürünü bilmiyor**. Bu bir bağımlılık gibi geliyor aslında." (K1 Meslek Elemanı)

Yoksullukla ilgili çalışmalar, sunulan yardımın süresi ile bağımlılık arasında ilişkili olduğu belirtilmektedir.

"**tembellik bu yardıma bağımlılık** olduğunu gözlemliyoruz. Şöyle uzun yıllardır bildiğimiz müracaatçılardan yola çıkarsak, ilk defa yardım bağladığımız müracaatçı, genel olarak bir işe girme hevesi, bir şeyleri kendi başına da yapabilme hevesi oluyor genelde. **Ancak yardıma alıştıktan** belli bir süre sonra **çalışma potansiyelini ben kişilerin yitirmeye** başladığını düşünüyorum"(K3, Meslek Elemanı)

Yararlananlar, eylemlerini gerçekleştirirken geçmiş yaşantılardan bağımsız değildir. Bourdieu'nun habitus kavramı ile ifade ettiği üzere; beden, eylemi yapan kişide nesnellik kazanır, geçmiş yaşantıyı ezberlemez ancak geçmişini canlandırır ve onu hayata döndürür. Habitus, "bedenin içine yazılmış toplumdur" (Bourdieu, 1994) ile de anlaşıldığı üzere, sosyal yardım ile yararlanan bireyin geçmiş hafızası yardım'ın kendisine sunduğu olanaklarla çalışma gereksinimi duyması ilişkilidir. Bireyin çalışma ihtiyacının anlamak açısından önemle durulması gereken husustur.

K1, "hem birbirlerinden duyuyorlar hem de ne kadar fazla yardım alırlarsa o kadar iyi. Çünkü bu onların yaşam biçimleri, **seçici davranmasına**, Bir araç olarak bunu **kullanmıyorlar**. Biraz o araçtan çıkan nokta oluyor, eşi cezaevinde çıkmışsa, böyle keskin bir şey yoksa bayağı size tepkisel yaklaşır. **Yardıma hak olarak gördüğü** için bayağı bir sorgular. Kişisel olarak bile algılayabilir. Yani sen bana destek sağlamadın gibi, balık yemenin daha önemli olduğu bir profili gözlemliyoruz. **Yani balık tutmanın onlar için ütöpik**, daha imkansız bir noktada olduğudur. Çünkü çabaları yok buna dair", K2'i "destek verdiğimiz müracaatçılar **maaş algısıyla** aldıkları için aileye destek sunmadığımız zamanlarda benim maaşım kesildi, bu benim maaşım niye kestiniz söylemiyle gelebiliyorlar, işleyeceksin bir süreye kadar, çünkü bir süreye kadar yapmazsan bunu, az önce bahsettiğimiz bütün her şey olabilir. Tembellik, bağımlılıkta" vurgulanmaktadır. Sosyal yardımların, çalışma düşüncesinden uzaklaşmasına katkısı anlaşılmaktadır.

"biraz **daha seçici davranmasına** sebep oluyor. Diyor ki zaten çalışsam her gün sabah sabah gideceğim, akşam geleceğim. Bu biraz zorlayıcı oluyor onlar için. Onun yerine biraz hurdaya giderim, çiçek satarım, sosyal **hizmetten para geliyor, çalışsam da aynı şeye denk geliyor** gibi düşünüyorlar. Çünkü sadece sosyal hizmet de değil vakıf, belediyeden de destek alıyor. Birçok yardım olduğu için yemek kartı alıyorsa market giderlerinin bir kısmını alıyor, biraz daha kurtarıcı oluyor. Yani biraz daha güvende hissettiriyor." (K1, Meslek Elemanı)

K11, "Bazen **aniden kesmek zorunda** kalıyor. Sonra bakıyor, çaresiz kalıyor, işe gidiyor. Hani bizim verdiğiniz, destek verdiğiniz sürede çalışmayanlar desteği kestiğimizde çalışabiliyor. Yani o farkındalık oluşuyor çaresizlikten. Ya da işte bir şeyler artık yapmalıyım düşüncesinden dolayı, Yani asgari ücretin 17 ya da 22'si hani onu kıyasladığında evde oturan çocukların başında dururum. ya da **risk almam**, destek yardımların çoğu, verilen yardımların öyle olması gerekiyor ki kişiler **tamamen bağımlı hale gelmesin**"; K7 "Akut dönem, ayakta durma"; K5 "Bağımlı **bir kitle ye dönüşüyor** belli bir süre sonra"; K4 ise "paraya bağımlı olan yani çalışmamak için hatta başka erkeklerle **evlenen, Yeter ki çalışmayayım**. Hani bana ekonomik olarak kim getiri sağlarsa onunla hayatımı birleştirebilirim diyen kadınlar var" vurgulanmaktadır. Sosyal yardım ile amaç kişinin kriz ve krizi önlemek amacı ile müdahale edilmesidir. Ancak yararlananlar sosyal yardımın bağımlılık ile ilişkisi yararlanan ile sunulan desteğin kontrolü ile ilişkilidir.

Yardımların süreli olması, Mullainathan ve Shafir (2019: 22-23)'ın zaman sınırlamasının yararlananların sorunları ile ilgili fikirlerinin somutlaşması zamanı verimli kullanmasını ve zamansal kıtlık yaratarak zihinsel odaklanmayı sağlar.

"ekonomik destek sunduğum bir ailede bir yıl bağladıktan sonraki **kontrolde bir çaba falan var mı yok mu ona bir bakıyorum**. Yani evde **çalışabilecek durumda olanlar iş aramış mı**, çalışma isteği şeyi var mı, iş aramış, iş bulamamış, şartlar yaver gitmemiş. Orada tabii ki destek devam kısmında oluyoruz ama çalışabilecek durumda sağlıklı bir problem yok. **Akut dönemde destek vermişiz**, o arada bir kesme yapıyorum." (K7, Meslek Elemanı)

Sosyal yardımlardan yararlananlar, müdahale sonucunda istihdam piyasasına katılım çabalarını destekleyerek yoksulluğun derinleşmesini ve bağımlılık durumunun oluşmasını önlemek amacıyla yardımlarının sonlandırılabilceği belirtilmiştir. Bu durumda yardımdan yararlanan bireyler, "Tekrar başvuru yapmak istiyorum. Ne zaman başvuru yapabilirim?" gibi soruları sıklıkla yöneltmektedir. Yardımlardan yararlanmaya

devam etmek isteyen bireylerin tekrar başvuru süreçlerine ilişkin net bilgilendirilme yapılmakta ancak direnç gösterilmektedir.

3.4.2.3.2.2. Yararlananlar Açısından Bağımlılık Kültürü, Sosyal Yardım İle Bağımsız Yaşam

Yoksulluk ile mücadele, yardıma bağımlılık sorunu, başkasına bağımlı olması temel eleştirilerden, bu durum ise bireyin yapabilirlikleri ile yakından ilişkili olup başkasından çözüm bekleme ise yoksulluk kültürünü besleyen normlardandır. Yararlananların sosyal yardımların başkasına bağımlı olmak üzerindeki etkisine yönelik görüşleri: K15 “çocuklarım için de çok zor, devletimize sığındık, Allah razı olsun” vurgulanmaktadır.

"Açıkçası bu durum **çocuklarım için de çok zor**. Çünkü ben çocuklarıma bir gelecek vermek istiyorum. Ama şu dönemde çok zor. Çünkü parasal konulardan çok zor. Yani eğer benim cebimde para olsa ben çocuklarıma gelecek veririm. Şu anda çalışmıyorum. Çocuklarım ufak. **Devletimize sığındık**, devletimize güvendik. **Allah razı olsun**. Yardım ediyorlar, yardımcı oluyorlar bu şekilde." (K15, Yararlanan)

K21, “**Meslek kursu** olsa, **istihdam sahası verilse** daha iyi olur. Çalışma imkânı olur, istihdam sahası verilse” ve K18, “**Büyüklerimizden kaynaklanıyor**. Büyüklerimiz bize ilaç bıraksaydı bizlere bu durumlara düşmezdik” ve K13 ise “İnşallah bu sene **oğlan cezaevinden çıkacak**. Büyük ihtimalle 4 5 6 sene 7 sene yatacak. Ya **baba çıksa da bu çocuğa gene yardımı** olmaz” vurgulamaktadır. Mesleki eğitim, istihdam alanının öneminin yanında kuşaklar arası, dayanışma, mesleki aktarımın sağlanması gerekliliği belirtilmektedir. Bu bağlamda ebeveynlerin gelecek planlanmasında çocuklarının ihtiyaçlarının temin edilmesi ve bağımlı birey olmamalarının önemi anlaşılmaktadır.

Mkojera (2025:4), Yoksul İnsanlara Yönelik Sosyal Yardım Programlarının Avantajları ve Dezavantajları adlı çalışmasında; sosyal yardımların sosyal uyumu bozduğunu ve dezavantajlı nüfusun hükümete bağımlı hale geldiğini, yardımların yetersiz olduğundan sürdürülebilir olmadığını belirtmiştir. Afrika ülkelerinin nesiller arası bağımlılığın önlenmesi için dayanışmanın ve toplumsal kaynaklarının kullanılması için ulusal olanaklarına yatırım yapılmasına vurgu yapılmaktadır.

3.4.2.3.3. Umutsuzluk, Caresizlik ve Aşağılık Duyguları

3.4.2.3.3.1. Öğrenilmiş Çaresizlik ve Gelecek Beklentisinin Olmaması

Bireyin davranışları ile elde ettiği sonuç arasındaki ilişkinin olmadığını görmesi, algılaması, bu durumun gelecekteki davranışlarını da etkileyeceğini, bunu kabul etmesi, içselleştirmesi, bu durumu genelleştirmesi, değişmeyecek olarak kabul etmesi sonucunda yaşanan bilişsel, duygusal bozukluk ve özgüven kaybına bağlı olarak gelişen eylemde bulunmama halidir (Kümbül Güler, 2018: 641).

Yardımdan yararlananlarda gelişen mücadele etmeme isteği, değiştirebilme inancının yitirmesi ve gelecek adına ifade edilenler şu şekildedir: K11, “hani bir şey yapamıyorum. İşte biz hep yoksuluz”, K10 “mahcubiyeti gözlemliyorsunuz, **öğrenilmişlik**, kültürel özellikten kaynaklanan öğrenilmiş çaresizlik duygusu, **değişememezlik duygusu** yeni bir şey. denememe duygusu da hakim” vurgulanmaktadır.

"bazısı da maaş algısıyla yaklaşıyor. Hani bu yoksulluk kültürünü besleme olarak görülebilecek bir şey. Yani zaten ben muhtacım, **hani bir şey yapamıyorum. İşte biz hep yoksuluz.** Hani bö yle öğrenilmiş çaresizlik cümleleri var ya hani işte iyi bir gelecek zaten hani kendi **önünde öngöremiyor** istikbal çocuklar için de kendisi için de kuramıyor." (K11, Meslek Elemanı)

"ilk başvuru sürecinde daha önce herhangi bir hizmete faydalanamayan kişi başvurduğu zaman o **mahcubiyeti gözlemliyorsunuz.** Hem yüzünde, hem davranışında, hem ikide bir ilk kez başvuruyor, ilk kez böyle bir durum yaşıyorum diye beyanlarda bulunuyor. Kendisini ifade etmeye çalışıyor. O duyguyu görüyorsunuz." (K10, Meslek Elemanı)

K10, “mahcubiyet duygusu” yani herhangi bir sebepten dolayı utanma olarak ifade edilir. Li ve Walker (2016: 1)’ın “Utanç, Damgalama ve Sosyal Yardımların Kullanımı: Çin’in Kırsal Kesimlerinden İçgörüler” adlı çalışmasında Utanma duygusunu yoksulluk ve adaletsizlik ile ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bu durum ise, öz saygıya zarar vermektedir (Lister, 2004: 119).

K7, “**kabullenmişliği** görüyorum Yani isyan duygusunu çok görmüyorsunuz. Hani şartlar bu. Bu şekilde yaşıyoruz, yaşamalıyız. Bizim de **kaderimizde bu var** hissiyatını alıyorum, bizim sunduğumuz destekler de biraz daha bu işte **şeyi katlanılır hale getiriyor** az da olsa, Evde tek eşin çalıştığı evlilik boşanmalarında **kadınlar çok sahipsiz, çaresiz kalıyor.** Belli bir yaştaysa da ve hiç çalışmadıysa muhakkak desteklenmesi

gerekiyor” ; K6 “beceri geliştirme dediğim gibi baş etme becerilerini belki içinde bulundukları stresle, içinde bulundukları bu **yetersizlikle, yetersizlik duygusuyla**, işte o çaresizlik duygusuyla bu destek bir nebze de olsa baş etme, desteği kestiğimizde o sudan çıkmış balık gibi”; K4 “kişi duygusal olarak **yıpranmışlık**, kırılmanlaşıyor, yoğun bir **bastırma** da söz konusu, kişi duygusal olarak yıpranmışlık, bezginlik ve motivasyonsuzluk söz konusu, geleceğe yönelik hiçbir beklentileri, düşünceleri yok” ve K8 “bilgileri verirken de isteksiz davranıyor” vurgulanmaktadır. Yaşadıklarını kabulleniş, sorunlar ile mücadele etme, değişimmemizliğin kabulü belirtilmektedir.

K7’inde ifade ettiği üzere, öğrenilmiş çaresizlik, herhangi bir eylem karşısında sürekli istenen sonucun elde edilememesi, sürekli başarısızlık durumlarının ortaya çıkması sonucunda, bireyin pasifleşmesi, başarıya ulaşabilecek durum dahi olsa cesaretinin kırılması ve kendine olan inancının kırılması ile hiçbir şey yapmamaktır (Aktan ve Yay, 2016: 61). Diğer bir tanım ise, Bireyin kontrolünün dışında gelişen, kontrolü mümkün olmadığı şeylere maruz kaldığı bilişsel ve motivasyonel yetersizlik sonucu oluşan durumdur (Şahin Tabakcı ve Karakelle, 2012).

"çaresizlik duygusu yoğun olan ve **özgüveni** genellikle bu müracaatçıların daha **düşük seviyede** olmakta. Onun dışında tabii ki bir mutsuzluk hali yaşadıklarından dolayı, içinde bulundukları süreçten dolayı **bununla baş edememe** durumunda olan müracaatçılar, nasıl baş edebileceklerini bilmeyen müracaatçılar var" (K6, Meslek Elemanı)

"Gün içerisinde mutlaka hakaret, sözlü hakaret, zaman zaman fiziksel şiddet gördükleri için sistematik olarak artık bu durumu bir durum, bir zaman sonra kişilerin benliklerinde yer edinmiş oluyor ve yapı **kırılmanlaşıyor**, ister istemez kırılman bir yapıdalar. Genelde durumlarını anlatırken ağlamaya başlıyorlar, ajite durumları da var, ajite ediyorlar bazı durumları" (K4, Meslek Elemanı)

Meslek elemanı katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere; Psikolojik boyutta, sosyal yardımlara bağımlılık, umutsuzluk, çaresizlik ve öğrenilmiş çaresizlik gibi durumlar ön plana çıkmaktadır. Katılımcıların dile getirdiği sorunlar ile özgüven arasındaki ilişki oldukça yakındır. Narayan & Petesch (2009: 62) çalışmasında, kronik yoksullukla mücadele eden bireylerin kendilerini güç ve özgüven açısından diğer bireylere kıyasla daha düşük değerlendirdikleri belirtilmiştir. Bununla birlikte, yoksulluktan kurtularak belirli düzeyde başarı elde eden bireylerde güç ve özgüven algısında anlamlı ve olumlu değişimler gözlemlenmiştir.

3.4.2.3.3.2 Yararlananlar Açısından Üzüntü, Geçim Sıkıntısı, Belirsizlik Ve Dine Sığınma

Yararlananların sosyal yardımların gelecek hakkındaki beklendileri, umut ve çözüm arayışları hakkında ifadeler: K22, “**Bilmiyorum**. Gene de **Allah razı** olsun, iyi kötü destek çıkıyor. Yardımlar falan vererek hakkını yiyemeyiz, **daha iyi gelecek olmasını isterim**. Daha güzel bir yaşantı. Kiralar uçuyor. Bir eve çıkmaya kalksan 20 25 30'dan kiralar başlıyor. Doğalgazlı evler. Kiraları biraz düşüm yapsalar bu işte marketlerde biraz fiyatlar düşse, insanlar rahatlasa ya. Yeri geliyor insan **ekmek yemeyi zor buluyor** ya da ekmek parası bulamıyorsun” ve K14, “Çok şükür çocuklarım sağlıklı yanımda. Mutluyuz da. Ama **bu maddi manevi çok zor**, **Vallahi** diyorum ya yeri geliyor pazara gidemiyorum” ve “Ne diyeyim ki? diliyorum **Allah'tan her şey düzeler**, iyiye gider. (4) Bu fakir insanlara bir el atsınlar. Çocukları olan, eşleri olmayan ne bileyim yani. Yani bir yardımcı olsunlar, onlara göre bir iş bulsunlar. Yani bir destek, bir yardım yani ne bileyim hiç yok yani bunu isteriz yan” vurgulanmaktadır. Sosyal yardımların yetersizliğinden kaynaklanan gelecekte beklenimin olmaması, umutsuzluk belirtilmektedir.

K14 ve K22'in vurgularından anlaşıldığı üzere; gelecek, günümüz hakkındaki vurgularından, sosyal yardımın kişi üzerinde mevcut durumdan üzüntü duyma, belirsizlik durumu belirtilmektedir. Colins (2005:24)'e göre sosyal yardımdan yararlanmanın kişideki etkileri üzerine gerçekleştirdiği çalışmada, kadınların yardımları kullanımında; “Harcama özgürlüğü, iyi vakit geçirme özgürlüğü, bir fikri dile getirme özgürlüğü, çalışma özgürlüğü ve mantıklı kararlar alma özgürlüğünün yitirilmesine...” neden olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Anlaşıldığı üzere; Sosyal yardımla yaşamının getirdiği önemli sonuçlardan biri özgürlük sınırlamasıdır. Kadınlar, para harcama, eğlenme zamanları, fikirlerini dile getirme ve bütçeleme kararları alma konusunda kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadır.

K19, “Şükür, şükür... **Allah bazı şeylerden** korusun, günümüze **şükür ediyok**, Ama şimdi ortalık **öyle bir karışık ki**, yoksulluk deyince korku geliyor aklıma korkudan.” “Yoksulluk değil de insanın aklına ilk gelen şey korkudur. Korku her şeyi yaptırır” vurgulamaktadır. Sorunlar ile mücadele din faktörünün belirleyici olduğu belirtilmektedir. Dinsel inancının yatıştırma özelliği, tasavvufun yorumlanma şekli ile kırılmadır. Yoksulluk ekonomik ilişkiden ziyade kültürel olduğuna delildir (Can, 2024: 301).

Yararlanıcılar yoksulluk sorununa çözümü dinsel pratikler ile birleştirme eğilimi paralelinde aramaktadır. Bu durum sosyal yardımların değindiğimiz üzere muhafazakâr kamu otoritesinin eğilimini biçimlendirmektedir. Dolayısıyla “kamudan yararlanana”, “yararlanandan kamuya” dinsel pratikler etrafında gelişen sosyal yardım rejimi gelişimine katkı sağlamaktadır (Kutlu, 2015: 379). Tüm dinlerde “emek” kutsanır, “Çalışma” bağımsızlığın, hayırseverliğin ve Tanrı’ya hizmet etmenin aracı olarak görülmekle birlikte, İslam düşüncesinde de benzer temalar mevcuttur (Budd, 2016: 54-55). Dinin sosyal yaşantıda eylem bulmadığı anlaşılmaktadır.

Yoksulluğun korku, hırsızlık ve yağma gibi olumsuz sonuçlara yol açtığı, K19, K14 ailelerin yoksulluktan sorumlu tutulduğu K20 ve K21 ise, sosyal yardımların boş zamanı kısıtladığı belirtilmektedir

K12, “1 milyar 400 ve 200'de gelecek planlaması yapılmaz” ve K16 “**Bakamıyoruz**. Geleceğimiz güvenle. Bakacak bir şey yok. Yani büyük bir gelecek namına bir planlama yapamıyorum. Geleceğimi **çok karanlık görüyorum**. Yani insanın bir geleceğini görmesi lazım. Ben göremiyorum o geleceği yok” yoksulluk nedeniyle gelecek kaygısı, çocuklarının geleceği için endişe ve hayatlarından memnuniyetsizlik yaşadıklarını dile getirmektedir.

K21, “Hiçbir **beklentim yok**. Zaten **eşim çıktı mı gene aynı şeyler olacak**, sicil kaydı olduğu için sigortalı bir işe giremeyecek, Normal yani normal yaşamımıza devam edeceğiz”; K20, “Bence kuramaz, kuramaz. **Asla kuramaz**, Bu insanlara göre değişiyor aslında. **Ne bileyim yani ne diyeyim**”; K16, “Bakamıyoruz ve çok karanlık görüyorum”; K15 “gelecek vaat edemediğim için üzgünüm”; K13 “Çok **pahalılık**, pahalılık oldu. Biz çalışamadık için pahalılık da var. Yoksulluk ondan mı? Yani çok. Her şey pahalı. Bir giysi almaya kalksak bayram geliyor. Çocuklara giysi alacak bir sürü para, Kaderi yok. Allah kaderini, nasıl geleceğimden bir **olumlu olacak bilmiyorum** ki. Ne yaşayacağımızı”; K12 “Valla bilmiyorum. **Allah bilsin sonumuzu, ne olacağımızı**. (..) Geleceği düşününce **inşallah güzel olur** diyoruz. Böyle bakıyoruz, inşallah güzel olur diyoruz ama hiç de güzele gitmiyor. Hep geri geliyor” vurgulanmaktadır. Sosyal yardımların gelecek planlaması yapabilme, güven duyabilme yoksulluktan çıkabilmede etkili olmadığı, karamsar ve gelecekte umutlarının olmadığı, dine sığınarak çözüm bulunacağı ifade edilmektedir.

K20 ve K21 ise, ailelerin yoksulluktan sorumlu tutulduğu, sosyal yardımların boş zamanı kısıtladığı belirtilmektedir. K13, K16 ve K17 ise, yardım bağımlılığı, umutsuzluk ve çaresizlik duyguları üzerinde durmaktadırlar. Katz'ın (2013: 13), Lewis'in yoksulluk kültürü konusundaki değerlendirmesine göre, yoksul bireyler sınıf bilincine ulaştıklarında veya sendikalara katıldıklarında; bakış açıları enternasyonalist nitelik kazandığında, yoksulluk kültüründen uzaklaşmaktadırlar. Çünkü yoksulları örgütleyen, onlara umut aşılayan, dayanışmayı ve daha geniş gruplarla özdeşleşme duygusunu etkin biçimde teşvik eden her hareket, yoksulluk kültürünün psikolojik ve sosyal temelini ortadan kaldırmaktadır. Bu durum, toplumsal dışlanma ve gölgede kalan girişimcilik olgusunun önemini ortaya koymaktadır.

"11 yaşında çocuk girecek 11'e. Hiç hayat yaşamadı. **Kaderi yok. Allah kaderini,** oğlunu da evlenmiyor da oğluma babalık mı getireceğim anne diyor. Bu devirde Kuştepe gibi bir yerde ev var, kötüsü var, iyisi var diyor. Birini anlamadım diyor. Kötü çıktı bak bir çocuk bıraktı bana. Öksüz bir çocuk. Buruk bir hayat yaşıyor. (..) Bel fitiğinden ameliyat oldu. Yazın çok ağır iş yaptığından. Ortaokul mezunu"

(K13, Yararlanan)

K13 ve K12 ise, dine sığınarak teselli bulduklarını ifade etmektedir. Bu durum dinin duygusal önemi üzerinde durulması, tanrısallık fikrinin zihnin merkezine ulaşması, çoğu insanın anlam veremediği "hiçten, yoktan" yaratım meselesi ile mucizenin kabulüdür (Simmel, 2020: 315). Bu bağlamda yoktan var eden, bizi de görececek beklentisi ile çözümünü dine sığınmakta aranmaktadır.

"Ama dediğim gibi ben bu şekilde düşünmemiştim inanın hayatımı. (..) İki çocuğu yani tek çocuktan sonra ben çocuk da yapmayabilirdim. Ama dediğim gibi insanlara güven olmuyor. O yüzden yani iki çocuğa gelecek veremeyeceğim için, **gelecek vaat edemediğim için üzgünüm.** Yani benim iki çocuğum var ve ben onlara gelecek vaat edemiyorum ve benden bir şey isterken korkuyorlar inanın." (K15, Yararlanan)

Katılımcıların vurgulamalarında, ellerinde olmayan durumlardan dolayı yaşadıkları ya da yaşayacakları durumlardan bahsedilmektedir. Bauman (2022: 69) kişinin rızası olmadığı bir eylem yapmaktan kaçamaması ya da yapmak istediği bir şeyi yapamaması hissinin yoğun olma durumunu özgürlük arzusu şeklinde ifade edilmektedir. Özgürlük arzusu ile gelecek planlayamamanın üzüntüsü anlaşılmaktadır. Dr. Muhammed Yunus'un Bangladeş'te uygulanmaya başlanan Grameen Bank Projesi ile başlanan yoksul kadınların yararlandığı, "Mikro kredi" yoksulluğu hafifletmek ve dışlanmış yoksulları

yapabilirliklerini arttırıcı çalışmalar ile bireyler güçlendirilerek özgürleştirilmenin önündeki engeller kaldırılmaktadır (Grameen Bank, 2025).

3.4.2.4. Sosyolojik Boyutu

Yoksulluk kültürü temasının alt kodlarından biri olan sosyolojik boyutta, görüşmeler toplumsal dışlanma ve toplumsal cinsiyet perspektifleri üzerinden değerlendirilmiştir.

3.4.2.4.1. Toplumsal Dışlanma

3.4.2.4.1.1. Yardım Paylaşımı, Sosyal Yardımların Aile Ve Çevre İçindeki Dağılımı

Sosyal yardımlardan yararlananlar açısından, yardıma tekrar başvuru yapma eğilimi, göç, hemşerilik, iktisadi kaynaklar ve komşuluk bağlarına dayalı kültürel olgularla bütünleşmektedir. Parsons'ın Eylem Sistemi şemasında görüldüğü üzere; alt sistemlerde yani yoksulluk kültürü içinde yetişen aktör, kendisine biçilen roller ile yetişir, bu roller ile kişilik sistemi gelişir. Kişilik sistemi alana uyum sağlayarak o alanın sosyal sistemine dahil olur. Sosyal sistem öncesinde UABG işlevi ile ortama uyum sağlamaktadır. Ortama uyum sağlamak suretiyle norm ve değerler ile bütünleşerek kültürü aktörlere aktarır. Kültürel Sistem ise süreç sonucunda yaşam tarzını muhafaza ederek aktarır. Sistem içinde gelişen yaşam tarzı dışardan müdahale edilmedikçe değişmez, kuşaktan kuşağa aktararak norm ve değerlerini yaşatır. Bu kültür birey yani aktörü, toplumsal bütünleşme uğruna bireyin edilgenliği inşa edilir.

Konumuz bağlamında, yardım alan bireyler çocuklarının da yardım almasını istememektedir. Ancak yardım almak, yoksulluğun nesiller arası aktarımına paralel olarak hane üyeleri arasında kültürel bir olguya dönüşme potansiyeline sahiptir. Bu durum, nesiller arası yardım alma kültürü şeklinde kavramsallaştırılabilmektedir (Kutlu, 2015: 399). Yardımlardan yararlanan bireylerin ebeveynlerinin, çevresinin yardımlar ile ilişkiselliği, kendisinin de yardımdan yararlanması gerekçesi hakkında şunlar ifade edilmiştir: K11 “yeniden üretiyor, yatkınlık oluyor”; K10, “kuşaklar arası devam”; K6 “Birbirlerinden görüp” vurgulamaktadır.

"kadının babası kendine bir ev oluşturamamış senelerdir. Hani gecekondu ve kötü koşullarda yaşıyorlar. Bu kız ne yapacak? Sonuçta kendi ailesini de aynı şekilde kuramamış ya da **yanlış tercih** yapmış ya da yapmak zorunda kalmış da olabilir. Yanlış bir insanla evlenmiş, hani madde kullanımı vesaire kurbanı olan birisiyle

tekrardan çocuk olmuş. Bu düzen devam ediyor aslında **yeniden üretiyor**. Hani senin ailende cezaevine giren biri varsa senin cezaevine girme olasılığı artıyor.

Yatkınlık oluyor ya da toleransı artıyor." (K11, Meslek Elemanı)

"**komşusu** bahsettiğinde işte ben böyle bir şeyden destek alıyorum işte **sen de başvurabilirsin** diye. **Birbirlerinden görüp gelip** başvuru yapıyorlar. Daha önce oldu. Yani yaşıyoruz da bunu komşusuyla geliyor, **komşum söyledi**, komşum getirdi ya da okuldan öğreniyor ya da biz ara ara eğitimler veriyoruz. İlçedeki çoğu kurum ve kuruluş çalışanı bilir burada **ne hizmeti verildiğini**. Onların yönlendirmesiyle de gelenler oluyor." (K6, Meslek Elemanı)

K3, "üst soy yardımlardan yararlanan, alt soyunda da bu yardıma başvurup, **çocuk yuvasından çıktıysa**"; K1 "çocuk erken yaşta gebe kalıyor, ekonomik desteğe" vurgulamaktadır. Etkileşim ya dasosyal öğrenme ile kültür aktarılmakta alt soyda yoksunluklarından dolayı sosyal yardıma başvurma eğilimi görülmektedir.

"sahadaki edindiğim tecrübeye göre **üst soy yardımlardan yararlanan** sosyal hizmet. (..) Çerçevesine giren bir yapıdaysa. bu bir şekilde. Yani tamamı diyemem buna ama büyük bir çoğunluğunun **alt soyunda da bu yardıma başvuru**, yardımdan yararlanma, kurumda kalma veya bir şiddetle uğrama işlemleri, kadın konukevine girme, çıkma işlemlerinin genellikle olduğunu gözlemliyorum." (K3, Meslek Elemanı)

"haneyi düşünelim. Bir hanede müracaatçı yani ebeveynler alıyor. Sonra mesela o **çocuk erken yaşta gebe kalıyor**. Kendi çocuğu da olduğu için ekonomik destek için başvuruyor. (..) Dolayısıyla ya da bir ebeveynin ihmaliyle ilgili bir bildirim geliyor, gidiyoruz. Yani **aslında kurumdaki birçok birimi o dosya geziyor**. Hem ekonomik desteği hem de korunmaya ihtiyacı olan çocuk birimini, hem danışmanlığı ve sonra o çocukla çalışıyoruz, danışmanlığı veriyoruz. Sonra mesela atıyorum gebeyse doğum yapıyor ve geliyor, **ekonomik desteğe başvuruyor**"(K1, Meslek Elemanı)

Kent içi sosyal yardım ağı; sosyal yardımlaşmanın artışı ve yaygınlaşmasında beraberinde getirmekle birlikte yardımlar ekseninde oluşan ilişkiler ve davranış örüntülerini betimler (Kutlu, 2015: 394). K5'inde "Aslında çok geniş bir ağı var. Yani **sosyal yardım ağı** diyebileceğimiz işte komşular, akrabalar" ve diğer katılımcıların "komşusu, alt soy ve üst soy" gibi vurgulamalarda sosyal ağ ile kast edilmektedir. Ağın yaygınlaşmasında sosyal politika uygulamalarında sosyal yardımların kamu politikalarında yerleşmiş olmasındandır.

3.4.2.4.1.2. Yoksulluk Kültürü, Sosyal Yardımların Yoksulluk Kültürü Oluşturması

Bireylerin çalışmalarına yönelik motivasyonları içinde bulundukları kültürel faktörler tarafından şekillendirilir. Eğer bir kültür onlara çaba ve fedakârlık göstermeye değer hedefler sunmuyorsa, bu bireyler o kültürün dışına çıkma fırsatını değerlendiremezler (Polanyi, 2017: 225). Sosyal hizmet faaliyetlerinden olan sosyal yardımların bir yaşam tarzına dönüşmesi, çalışma ahlakı dışında gelişen yoksulları bağımlı hale getirmesi ile gelişen tembelliğe teşvik edici yapısı ve ahlaken bozulmalar yoksulluk kültürüne zemin hazırlamaktadır.

Sosyal yardımların istihdama katkısı ve ilişkisi hakkında ifadeler: K11 “bazısı da maaş algısıyla yaklaşıyor. Hani bu **yoksulluk kültürünü besleme** olarak görülebilecek bir şey, dul yada roman birisi. Yani çeşitli risklerle de karşılaşılıyor insanlar çok **konfor dışına çıkmak istemiyorlar**”; K10, “yoksulluk kültürü düşüncesi değişmiyor maalesef. Hem **parçalanmışlık** duygusu **hem yoksunluk** duygusu bu şekilde devam ediyor. Bu yoksunluk duygusunun dışına çıkıp yine dediğim gibi öz kaynaklarıyla ayakta durup, geçimini sağlayıp hayata devam etme **kültüründen biraz uzaklar**, Böyle bir kitlemiz var, kuşaklar arası devam ediyor, o yoksulluk kültürü ile hayata devam etmekte”, K9, “**uzun bir süre destek** aldıklarında”; K8, “Destek şartının devam etmesi için ona yönlendirme şartı koyuyoruz. Vatandaşa müracaatçı o yüzden o konuda anneler olsun. Hem çocuğunun zaten işe girmesini meslek edinmesini istiyorlar, hem de çocuğun da meslek edinme kabiliyeti olduğu için, yeni edindiği için **o kültürden uzaklaşmış** oluyor”, K7, “yetişmiş insanlarda bir iş bulamama problemi varken, bu kadar ani, herhangi bir iş geçmişi, tecrübesi olmayan insanı **sisteme entegre etmek** de kolay değil, baba fakirse çocuğa da yansıyor, torununa da yansıyor. O tarz vakalar görüyoruz” vurgulamaktadır. Sosyal yardımların bir yaşam tarzı haline gelmesi, çalışma ahlakının gelişiminden uzaklaşması anlaşılmaktadır.

Lewis, yoksulluk kültürü analizlerinde yoksulluk kültürü içinde yetişen bireyi suçlamaktan ziyade yoksulların becerikliliğine de atıfta bulunmaktadır. Yoksulların bulundukları durumdan çıkış yolları ve yoksulluğa karşı geliştirdikleri kültürel savunma mekanizmaları dikkat çekmektedir (Erdoğan, 2024: 32). K10’un vurguladığı “sosyal yardımlarla geçinebilme düşüncesi, boşanma fikri” sosyal yardım rejiminin açıklarını kullanma eğiliminin yansımasıdır.

"sosyal yardımların yani devlet baba sosyal hizmet modeliyle daha çok algılandığı için bir yoksulluk kültürüne sebebiyet veriyor. Neden? Çünkü kişinin **bu sosyal yardımlarla geçinebilme düşüncesi** onu geri plana itiyor. Yani hareket edebilme, ekonomiye katkı sağlayabilme, daha refah seviyesini iyi olduğu bir ekonomik yapıyla ekonomik düzenle hayata bakabilme düşüncesi çok gelişmiyor." (K10, Meslek Elemanı)

"Kişi yardım sürecini devam ettirmek için başka biriyle yaşadığı gayri resmi birliktelik sonucu bir çocuk doğuruyor. Tekrar o çocuk için bir daha gelip başvuruda bulunuyor. Veya şöyle bir örneği vardı, Kişiye bir destek sağlamıştık. Kişi bu destek desteği sonucunda başka bir hayat kurdu, evlendi ve biz desteği sonlandırdık. Kişi yine en son evlendiği kişiden **boşanma fikri** ile bize geldi. dilekçeyi, ben boşanmak istiyorum. Şu anda dilekçemi, dilekçemi vermek istiyorum. Şimdi bundan sonraki aşamada adliyeye gideceğim, boşanma dilekçemi vereceğim. Yine **o yoksulluk kültürü ile hayata devam etmek** istiyor." K10, Meslek Elemanı)

K10 ve K4; Sosyal yardımların aile ve çevre içindeki dağılımı, yoksulluk kültürünün sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. K11 ve K3; Kadınların çalışma hayatına katılımının engellenmesi ve toplumsal cinsiyete dayalı değersizleştirme de önemli sorunlar olarak vurgulanmaktadır. K3, K1 ve K2 ise, Çalışma kültürü eksikliği ve eğitimsizliğin yoksulluk döngüsünü beslediği belirtilmektedir.

Sosyal yardımların yoksulluk kültürüne zemin hazırlaması, Lewis'in yoksulluğu tembellik ve kadercilik ile ilişkilendirmesi gibi unsurlar, yoksulluk kültürünün bileşenlerinden bazılarıdır. Bu durum; K6 "**bağımlılıkla biraz bağlantılı** sanırım. Evet bazılarında buna neden oluyor, biz bunları gözlemliyoruz, bağımlılık aslında yoksunluk kültürünü de oluşturuyor gibi. O yardıma bir bağımlılık süreci, bunun da ilerlemesine neden olabiliyor, tembelliğe itip, aileye ne kadar da yada çocuğa ne kadar müdahale ederseniz edin, ailenin çocuğuna. Bazen şöyle oluyor işte dosyası olarak gidiyor. Biz çocuğa müdahale ediyoruz bir noktada ama sonra bir bakıyoruz ki o çocuk artık bir yetişkin olmuş. Artık bizim bir müracaatçımız olmuş **yani kısır döngü olarak gelen aileler var**" vurgularından anlaşılmaktadır.

"Kişinin uzun süre bundan faydalananı olması onu bir **tembelliğe itip buna uygun bir kılıf geliştirmeye** çalışabiliyorlar. Yani bu hizmetten yararlanmak adına durumlarını olduğundan dezavantajlı göstermeye çalışabiliyorlar. İşte yoksul olduklarını ispatlamak için **bazen de ona uygun davranışlar, ona uygun giyim**

tarzıyla karşımıza çıkabiliyorlar. Halbuki öyle değilken o şekilde kendilerini yansıtabiliyorlar. Böyle bir **kültür geliyor.**" (K6, Meslek Elemanı)

K4, "üç nesil gelen, **görücü usulü ya da uzaktan görüp sevdiğini** söyleyerek evlenmiş. Yine aynı şekilde eşim cezaevinde işte yardıma ihtiyacım var diyerek buraya başvurmuş ve hatta kendisinin çocuğu da buraya başvuruyor. Yani bu şekilde bir **kırılamaz bir silsile** halinde devam eden çok fazla aile var burada, döngü", K3 "entegre ettiğini, yoksulluk kültürüne de giriyor. **Bir kere girdikten sonra çıkması çok zor** oradan. Ancak eğitim seviyesinin ve kültürel seviyesinin yükselmesi gerekiyor" vurgulanmaktadır. K4 ve K3'in vurgularından anlaşıldığı üzere, kısır döngüyü kırmak, eğitim ve istihdam olanaklarının artırılması, sosyal yardım sisteminin iyileştirilmesi ve kadınların güçlendirilmesi ile ilişkilidir.

"Kuşaklararası aktarımla ilgili buraya **üç nesil gelen aileler** var. Anneanne, anne ve çocuğu vs. 3 Nesil buradan hizmet alan insanlar var. Bakıyorsunuz anneanne işte **çocuk yaşta evlenmiş**. Okuma yazma hiçbir şekilde **eğitim almamış**. İşte eşi madde bağımlılığı, madde satışından cezaevine girmiş. O süreçte bizden SED alarak geçimini sağlamış. Daha sonra bakıyorsunuz kendi çocuklarını büyüttmüş. O çocuklar da yine aynı 15 16 yaşında, belki bir tık daha iyi olmak kaydıyla ilkokul mezunu ama aynı şekilde yine kendi mahallesinden, yine madde bağımlısı ya da madde bağımlısı olmasa bile suça sürüklenen, sabıka kaydı olan insanlarla evlenmiş." (K4, Meslek Elemanı)

Yoksulluk kültürünün temel belirtileri "çocuk yaşta evlenmiş, eğitim almamış, görücü usulü ya da uzaktan görüp sevdiğini, suç işlemek" ile belirtilmektedir. Gecekondu (Slum) şeklinde ifade edilen bölgelerde yetişen aile ve çocukların problemleri kriminal ve yoksulluk alanlarında yoğun şekilde işlenmektedir (Nirun, 1994: 117). Bu bağlamda Parsons'a göre aktör (birey)'in "durumu", Bourdieu ise "Doxa" ile ifade ettiği üzere, bireyin içine doğduğu kültür, mekân ile ilişkili olmakla birlikte ortamın koşulları, bireyin yaşam tarzını şekillendirecektir. Aile uzun süredir destek almakta, ancak istihdama katılım, beceri gelişimi gibi davranış değişimi gerçekleşmediğinden kültür aktararak yaşam tarzı haline gelmektedir.

" **aile boyu bir yoksulluk kültürü oluşturduğunu** net bir şekilde düşünüyorum. (..) Bazı araştırmalarda da zaten şu an net bir şekilde şu araştırma diyememekle beraber yardımların yoksulluk oranını arttırdığını, insanların gelirini daha da düşürdüğünü açıklıyor. Ben de buna katılıyorum. Yani edindiğim tecrübelerle göre insanların aile boyu alt soy soy devam ederek, yardıma başvuru yaparak **yoksulluk kültürüne kendi kendini entegre ettiğini** düşünüyorum." (K3, Meslek Elemanı)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere; Parsons'un metin içerisinde Şekil 3'de görüldüğü üzere, eylem sisteminde ifade ettiği "aktörü" içinde bulunduğu kültürel sistemin belirli eylemler etrafında toplanması, kültürel sistemin nihai eylemini gerçekleştirmesi ile vurgulamaktadır. Bu husus, K1, "**Kuşaklar arası da** bunu çok fazla görüyoruz. O yüzden aslında böyle şey gibi. (..) Biz sosyal hizmet sunup o var olan krizi veya o süreci ailesinin atlatmasını beklerken, o aile yeni bir sosyal hizmet. Müracaatçısı oluşturmuş oluyor.", **belli bir noktada o şeyleri tamamlayan bir gelirleri**" ve K2 "durumlarını ona uygun hale getirebiliyorlar" belirtilmektedir.

" Maslow'un İhtiyaçlar Piramidine falan baktığımızda önce yaşamımızı sağlamak için bir yiyecek ihtiyacımız olduğu için onları temin etmeye çalışacağız. Yani daha fazla çalışmaya çalışacaklar ama şu an zaten **belli bir noktada o şeyleri tamamlayan bir gelirleri** var. Şu an Asgari ücret 17 bin lira, 7 bin lirayla 10 bin lira arasında yardım alan aileler görüyoruz. Yani asgari ücretin neredeyse yarısı bu çalışmadan elde ediliyor. O yüzden yoksulluk kültürü biraz daha **böyle toprağı kazar gibi kendine yer edinmiş** oluyor." (K1, Meslek Elamanı)

Parsons'ın birim eylem bileşenlerinden norm ile ifade ettiği üzere, eylemi gerçekleştirdiği çevrenin kural ya da kurallarında vurguladığı üzere: "**adam orada var, o yapıyla var** olabilir. O yapı dışına çıktığı zaman varolmayıp kaybolacağını çok iyi bildiği için aslında oranın değişmesini istemiyor, yıllardır devam eden bir şey ve asla değişmeyecek, çünkü bu **onların normali olmuştur**, destekten faydalanmak için **durumlarını ona uygun hale getirebiliyorlar**. Bence bu kültürden uzak durmamız yani uzak değilde bu kültürü bırakmak lazım" K2 tarafından vurgulanmaktadır. Sosyal yardımlarında istihdam edici rolünü olmadığı, kültürü gelişimini destekleyici olduğu anlaşılmaktadır.

K5, "Yıllar önce anneye SED sunmuşuz. Şimdi bakıyoruz kardeşe destek sunumu olsun, bir bakıyoruz destek sunuyoruz vs. **yoksulluğun bir sarmal halinde** devam ettiğinin göstergesi.", davranış örüntülerinin, mevcuda sarılıyorlar, davranış örüntülerinin bir araya gelmesiyle, mevcuda sarılıyorlar, onu koruyorlar" vurgulamaktadır. Kültür, kavram olarak değişimin önünü kapatması, sabit durumu nitelemesinden dolayı sarmal, döngü kavramını kullandığını belirtilmektedir. Sarmal, döngü kavramları ise, "örüntü, öğrenilmiş davranış tekrarı, mevcuda sarılmak, korumak" ifadeleridir. İnanç ve Çiftçi (2002: 63)'ye göre, kültürün tanımına değinirken, paylaşılan, öğrenilen, bütünleştirilen ve uygun görülen davranışlarla ifade edilen unsurlar, kültür tanımıyla çelişmez. Bu bağlamda döngü, sarmal kavramları kültür ile eş anlamlı kullanılabilmektedir.

"Yoksulluk bir kültür haline geldiğinde mevcudu korumayı daha kötüsü olmuyor. Şu anda bunu yapan. (..) Bir de daha önce herhangi bir tecrübesi olmamış, hiç tecrübesi olmamış, yaşanmışlık tecrübesi olmamış insanlar hemen bir şey yapamıyorlar. Yani kendi hayatlarını nereden değiştirebilirler, nasıl dönüştürebilirler bilmiyorlar. O yüzden **mevcuda sarılıyorlar, onu koruyorlar. Kendi çocuklarını değiştirmeye çalıştığını** düşünüyorum" (K5, Meslek Elemanı)

K4, K5 ve K2, Yoksulluk kültürünün devamını sağlamakta, sosyal yardımlar, yoksulluk kültürünün kuşaklar arası aktarımını etkileyebilir. Bazı ailelerde, yoksulluk olgusu kuşaktan kuşağa devam etmektedir. Yardım alan ailelerin çocukları da benzer sorunlarla karşılaşmaktadır. Kökene dayalı ilişki ağlarının varlığı, kente gelenlerin kağıt üzerinde eşit konumda olduğu varsayılır. Ancak bu durum bazıları için kentte var olabilme, uyum sağlayabilme anlamına gelirken; bazıları için ise dışlanma ya da yoksulluk ile yaşama anlamında gelebilmektedir (Erder, 2015: 14).

K4 "Hem çevre onlara **uyum** sağlamakta sorun yaşıyor, hem onlar buraya uyum sağlamakta sorun yaşıyor"; K2 "Toplum tarafından kendilerinin **dışlanmışlık** hisleri çok fazla aşağılanmış hissediyorlar" vurgulanmaktadır. Parsons'ın bireyin, eylemlerini sosyal sisteme uygun atmaması sonucu gelişen durumlar belirtilmiştir. Yoksul alt kültürü ile ifade edilen yoksulluk kültürü ile yetişen bireyin sorunlarının çözümünde bireye odaklanılması gereklidir. Lorey (2016)'de ifade ettiği üzere, toplumsal genelleme bireysel gerçekliği perdeler ile de ifade ettiği üzere bireye yönelik çalışmalar önemlidir. K7 ve K4, Yoksulluğun Kuşaklar Arası Aktarımı yoksulluk, ailelerde kuşaktan kuşağa aktarılan bir döngüdür. Çocuklar, anne babalarının kaderini yaşamakta ve bu durum değişmeyecek bir norm olarak görülmektedir.

3.4.2.4.1.3. Yararlananlar Açısından Yoksulluk Tanımı, Kültürü Ve Dışlanma

Yoksulluk kültürünün fiziksel, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik boyutlarını ele alan, katılımcıların görüşleri incelenmiştir. Fiziksel boyut, aile örgütlenmesi ve konut koşullarını kapsamaktadır. Aile yapılarında, erken yaşta evlilik, boşanma, hapisane deneyimleri ve aileler arası kopukluk gibi durumlar öne çıkmaktadır. Konut koşulları ise genellikle yetersiz ve sağlıksızdır; gecekondular, tek odalı evler, rutubet, ısıtma sorunları ve temel ihtiyaç eksikliği yaygın sorunlardır.

Yararlanıcıların yoksulluk ile ne anladıkları, kader ile ilişkiseliliği hakkında fikirleri şu şekildedir: K22, "**Kötü bir şey**, olmayınca olmuyor işte. Çocuklar bir şey isteyince

alamıyorsun”; K21, “Yoksulluk deyince **aklımıza bebeklerimiz geliyor**. Abi ekmek diyorlar, mama diyorlar, bes diyorlar her şeyi diyorlar. Yani o geliyor”; K20, “Para yok, ekmek yok, yemek yok, ev yok, hiçbir şey yok”; K19, “**aynı, değişen bir şey yok**, gözün gördüğü gibi. Kız hastaydı. Kızım oraya gitti geldi. Evi temizliyor, Korku, yoksulluk, **korku gelir insanın aklına**. Ne gelecek? Yani şöyle söyleyeyim Hırsızlık ilk önce gelir. Yağma. İlk önce gelir. Ya yoksulluk? Ortalık karıştı mı Ne olacak? Böyle mi duracak? Her tarafı yağmalıyorlar”; K18, “Abi zengin olmuşsun, zenginin ekmeği yenmiyoda fakirin ekmeği yeni yo. çok şükür Allah'ıma bin şükür. Evimiz, kafamızda bir çatı var. Şu kadar ekmek bulabiliyorsan **Allah'a şükür yapmamız lazım**. (..) Onu bulamayanlar da var.”; K17, “**Kimsesizlik** geliyor bence. Yani anne baba olmadığı için, geçim”; K16, “Fakirlik gelir ne gelecek, **yoksulluk, yok işte**. Yani başka bir şey ne gibi gelebilir ki? Yoksulluk işte o yok yani **her şeyden mahrum kalıyorsun..** Hiçbir şey elde edemezsin, hiçbir şey alamazsın. Hiçbir şeyi kafana göre yiyip içemezsin yani”; K14, “yoksulluk deyince **aklıma valla her şey geliyor**”; K13, “Yoksulluk ne **parasızlık**. İşte bu anlattıklarım yoksulluk. Ben her istediğimi alamıyorum. Her istediğimi yapamıyorum. Yani çocukların her istediğini alamıyorum” ve K12 “Açlık var, yoksulluk var. Ekmeği buluyorsun, yemeğini bulamıyorsun. Odununu buluyorsun. Kömürünü **bulamıyorsun**. Şöyle bir baktın mı geriye, yoksulluk görüyorsun, Altını, ayakkabını buluyorsan ceketini bulamıyorsun, pantolonu bulamıyorsun. Yoksulluk bu” vurgulamaktadır. Yoksulluk, yararlananlarda korku, sahipsizlik, mahrum ve yokluk anlamına geldiği belirtilmektedir⁸⁶.

"Yani para. **Para yok, ekmek yok, yemek yok, ev yok, hiçbir şey yok**. O geliyor aklıma. En azından bizim başımızı sokacak bir ev var değil mi? Bir yerden de olsa bir para yardımı. Bir yerde karnımızı doyurabiliyoruz biz. Yoksulluk deyince aklıma geliyor. Aslında çok bir şeyimiz yok ama o durumda değiliz. En azından dışarıdan almıyoruz yani. Yani kafamızı koyacak bir yastık, bir yatağımız var en azından."

(K20, Yararlanan)

Yoksulluk durumunun yararlanan bireydeki yansımaları, maddi yoksulluk keşişimindedir. Bu durum yoksulluk ve sosyal yardım'ın ilişkiselliğinde nakit desteğin belirleyiciliğidir. Bu belirleyiciliğin yansıması etrafında gelişen, “maddi yetersizlik”

⁸⁶ Bazı görüşmeler 2025 Mart ayında İBB, İstanbul ilinde belediye başkanları ve bazı çalışanların tutuklanması, yargılanması, halkın meydanlarda protesto, yürüyüş eylemlerinin olduğu dönemlerde olduğundan yararlanıcıların söylemlerine yansımıştır.

aidiyeti çerçevesinde gelişen kültür ifade edilmektedir. Bu durum ise; Yararlanan birey kendini, ekonomi ile ilişkiselliği bağlamında toplumdan en alt kesimde olduğunu, toplumsal bağ ile ilişkiselliğini ekonomi başta olmak üzere, maddi güç belirleyicidir. K12 belirttiği üzere, maddi yetersizlik ifade edilmektedir.

K17, "**O kendi elinde olan bir şey** mesela. (..) Yoksulluk deyince. (...) Yani kimse istemez. Böyle bir evde oturmak herhalde daha iyiydi çocuklar açısından. Zaten astım hastası makinesi dışında. (..) Onun için değil", K16, "Yoksulluk **kader tabii ki**. Kaderimizde böyle varmış, böyle olmuş" ve K13 "**Fakirlik çok kötü bir şey**. Hani bizim **alınımıza fakirlik yazılmış** ama ben gene de memnunum. Çocuklarım, torunlarım yanımda ya, olsun. Kuru ekmek de yese, allah razı olsun devletimizden" vurgulanmaktadır.

K21, "Annelerimizden, babalarımızdan kaynaklanıyor, Eğer çalışıp düzgün bir yere getirseydiler belki bizleri, Belki biz böyle olmazdı. Yani kader kadere bağlamıyorum yani ben **şahsen anne babaya bağlıyorum çoğunlukla**"; K20, "zengin olsaydı ben bu durumda olmazdım, bazen aileye bağlı bir şey bu aslında" K13, "Oğlum **kaderimiz böyleymiş, Kader biraz da devlet**, Sosyal Yardımlar ile **kader olmaktan çıkmıyor** yine yoksul" vurgulamaktadır. Kader, kanıksama yani yaşamın kabullenilmişliğini belirtmektedir. Kendilerine devredilen miras olduğunu, yaşam tarzının kabullenilmişliği ifade edilmektedir.

"Mesela ben zengin bir ailede olsaydım bu durumda olur muydu? Olmazdı. Mesela. Bu aileye bağlı. Doğan aileye de bağlı. Benim **annem babam zengin olsaydı ben bu durumda olmazdım**. Bu durumdayken yani şu evde olmazdı mesela. Benim düzenli bir evim olurdu bu yardıma ihtiyacım olmazdı. O anlamda diyorum Yani **bazen aileye bağlı bir şey bu**."(K20, Yararlanan)

Kader olarak görmeyenlerin sayısı çok az olmakla birlikte, sesleri çok cılız çıkmaktadır. K15 ve K14 belirttiği üzere; K15, "Yoksulluk aslında kader değildir. İnsan kaderini kendi çizebilir. Çalışarak yapar, çalışarak yapar. Ortamına göre yapar" K14, "Kader değildir. Yoksulluk niye kaderi olsun ki? Yoksulluk? Öyle bir şey yok." belirtmektedir. K13, Devletin Rolü: "Kader biraz da Devlet" ifadesi, devletin yoksullukla mücadeledeki rolüne işaret etmektedir. Sosyal yardımlar ve destekler, yoksulluğun etkilerini azaltmaya yardımcı olabilir ancak yeterli olmadığı durumlarda yoksulluk süregelenleşmesine neden olmakla birlikte yaşam tarzı haline gelebildiği anlaşılmaktadır.

4.6.2.4.1.4. Yararlananlar Açısından Sosyal Yardımlardan Yararlanma Ve Boş Zaman İlişkisi

Yararlananların sosyal yardımın verilmesi hakkında ve bir gününü nasıl geçirdikleri hakkında şunlar ifade edilmiştir: K22 “Çocuklarımla evin içindeyim. Hiç böyle **bir yere gidemiyorum, gezemiyorum**”, K20 “evin içinde otururum”, K18 “bunlarla **7/24 evimizin içindeyiz**”, K17 “**Evde geçiririm. Yani evi toplarım. Yemek çocuklarla ilgili.** (..) Bazen yukarı çıkarım. Kaynanamla gider orada otururuz. Sonra akşama geri geliriz İki sokak üstte kaynanama gidiyoruz” ve K12 “**Bir gününü iş yap, yemek yap,** Bir gününü böyle geçiriyorsun. Saat 2'de kalkıyoruz. 1 buçukta kalkıyoruz. Gecelere kadar oturuyoruz. , Geçti derken 3 4 saatte yatıyoruz. Genel olarak kuştepe hepsi aynı” ve “**Hangi en alçak sınırdan görüyorum kendimi şu anda?**” vurgulamaktadır. Yararlananlar anlaşıldığı üzere yaşamlarını hane ve mahalle merkezli olduğu, mahalle sınırlarında yaşam deneyimine ışık tutmaktadır. Bu yaşam deneyimi sosyal yaşam, farklı çevredeki kurumlar, kişiler ile ilişkilerin gelişmesi ve sosyalleşme girişimlerini ve deneyimlerini sınırlıdır. Sosyal yardımdan yararlananlar kendilik eksenli yaşam ve kendilerine dönük bir yaşam tarzının içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Tarafımca sunulan desteğin yararlananlar bir yükümlülüğü olduğu, kanun ve yönetmelik çerçevesinde gerçekleştiği, değişime karşı direnç söz konusudur. Bu durum alt kültür yapılanmasının vurgulamakla birlikte yoksulluk kültürünün yansımalarıdır.

"Mesela yataktan kalkarım, kahvaltı yaparım. Çocuğumla ilgilenen üstümü değiştirim. Onun karnını doyurdum. Sonra direk hastaneye giderim ya da havaya vermem 3 4 saat alıyor. Hava vermeye giderim. Hastaneye giderim, hava veririm gelirim. Yemek yerim akşam yemeği falan kaynanama giderim. Gitmesem bile **evin içinde otururum** Yani öyle vaktim geçiyor." (K20, Yararlanan)

"Bence **ihtiyacı olan herkese verilmeli** bir şeydir. Çünkü bazı insanların gerçekten ihtiyacı var, Mesela benim, benim çocuğum için alıyorum ihtiyacı. Mesela kaynanam dediğim bir eşi yok. O da kendine bir miktar işe gidiyor ama temizlik işi o miktar. Gene kendine ait olan küçük çocuğu var, okula gidiyor, ona ihtiyaçları var yani oradan yani ona da bir ek oluyor. Benim annemin beş tane çocuğu var. Onların hepsi küçük. 3 yaşında, 15 yaşında. Biri 7 8 yaşında, Narin 15 yaşında. Onların ihtiyaçları falan filan. Evin yemeği ekmeği olsun yani büyük bir yardım oluyor onlara Ama bazı insanlar için bunları bilemem tabii. Her insanın ihtiyacı farklıdır." (K20, Yararlanan)

K20'nın ihtiyacı olan ile ifadesi ile ihtiyaç sahibi olmayan kişilerinde yararlandığını dolayısıyla yardım sunulmak zorunda olan bir olgu olmadığı şeklinde okumak mümkündür.

Fotoğraf 7: Yakıtı; Gönünden Ne Koparsa

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

K19 tarafından "Kuştepe Mahallesi, taksi dahi buraya girmiyor ki. Yani belediyeden çöpü alsınlar veya belediyeden bişey yapsınlar. Bir taraftan taşerondan bir iş yapsınlar. Yok bu **mahalleye kesinlikle almıyorlar**, Araçları biz içat ettik. Taksiler almıyor, mahallenin yaşlısı, ihtiyacı olanı, metrobüs yada metroya kadar ulaştırıyoruz. Sadece mahalle içinde seferleri yapıyoruz. Bazı acil durum olursa, gitmesi gereken yere kadar ulaştırıyoruz. Ücreti, **teyzemizin gönünden ne koparsa**" belirtilmektedir. İmkanlar yanında kıtlıklarda bireylerin soruna karşı çözüm üretmesinde etkilidir (Mullainathan ve Shafir, 2019). Fotoğrafa 7'de görüldüğü üzere, Taksilerin mahalleden müşteri almak istememelerinden kaynaklı mahalle sakinlerinin çözüm arayışının somut temsilidir.

K13, "Bütün gün çocukların yemesini, içmesini sağlıyorum. **Kızım da merdiven silmeye gidiyor**, geliyor o akşam" vurgulanmaktadır. Boş zamanında çalışan bireyler, enformal alanda bakım emeği etrafında gelişen çalışma düşüncesindedir.

Yoksulların yaşamı hakkında yapılan çalışmalarda sosyologlar, yoksulluk içinde yaşam, toplumsal ilişkilerden kaçınma, toplumsal bağlarını koparma, kınanma, alay etme ya da

acınma durumundan dolayı gerçek ya da hayali tehditten sakınma yeri, işlevine göre ev sığınmada davranışın uygulama alanı olduğundan mutabıktırlar (Bauman, 2022: 116).

K21, "Evin içinde oturuyorum. **Bütün gün çocuklarla uğraşarak** geçiriyorum"; K18 "çocukları doyururum, temizlik, şu bu derken akşam"; K16, "okula gönderiyorum. Kahvaltı falan iş güç, çocuklarla falan"; K15 "kahvaltı ettiririm, alırım, eve gelirim, Ödevlerini yaptırırım, uyuturum"; K14 "Vallahi bir **günümüz Güzel geçmiyor** abi. Niye yalan söyleyeyim?"; K13 "sabah 8'de çocukları **okula kaldırıyorsun**. Sabah 12 gibi yatıyorum ben. Biraz benim uyku sorunum var. 12 gibi yatarım ama çocukların erken yatırıyorum Yani **sonuçta evdeyim, sonuçta evdeyim**" vurgulamaktadır. Kadınların boş zamanı, çocuk bakımı ve sorumluluklarına göre şekillenir. Sosyal yardımların rolü, kadınların ev içindeki konumu ve istihdama katılım zorlukları bağlamında ele alınmaktadır. Gans (2020: 180), yoksulların boş zamanlarını değerlendirme konusundaki temel sorunlarının güvenceli istihdam olanaklarına erişim, eğitim imkanlarının yetersizliği ve düşük gelir düzeylerinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu eksikliklerin giderilmesine yönelik politikaların öncelikli olarak ele alınması gerektiğini vurgulayan Gans, söz konusu alanlarda ilerleme kaydedildiğinde, bireylerin boş zaman faaliyetlerine dair düşünme ve bu alandaki engelleri aşma olanağına kavuşacaklarını belirtmektedir.

"Temizlik yapmakla. Akşam 11 gibi yatıyoruz, 10 gibi, sabah 8 9 gibi kalkarım. Çocuklarım küçük zaten ikisi küçük. 4 yaşında biri 2 yaşında. Kahvaltı hazırlamak zorundayım. Onlara çıkıyorlar çünkü. 8 9 gibi kalkarım, **ufak çocukları doyururum, ötekini uyandırıp doyururum**. Öyle günüm geçti. Çocukların biri sabahçı okula gönderiyorum, gidip getiriyorum. Öteki öğlenci Zaten küçük olan ötekini de getirip götürüyorum. **Gelince eve temizlik, şu bu derken akşam** oluyor, akşam yemeği şöyle böyle derken gidiyor." (K18, Yararlanan)

"Çocuğumu **okula gönderiyorum. Kahvaltı falan iş güç** sabahtan akşama kadar. Sonra akşam yemeği falan derken böyle hep böyle geçiyor günüm. Saat on gibi kalkıyoruz, akşam akşam 12. 12 gibi yatıyoruz tamam. Gün içinde hep bu **şekilde temizlik, Hep böyle geciyir, çocuklarla falan** ilgileniyorum. Bir odanın içinde olduğun için zaten evin sürekli batıyor. Sürekli her şey burada yapılıyor. Burada yiyoruz. Burada burada yatıyoruz. Her şey burada olduğu için 7/24 saat 3'te çocuklarla uğraşmak zorundayım." (K16, Yararlanan)

"Uyanırım. Çocuklarıma **kahvaltı ettiririm**. Diğer okula gider diğerini hazırlarım. Bir öğrenci bir sabahçı onu götürürken onu şey yaparım. (..) Hazırlarım. Çocukları okula götürürüm. Diğerini de ablama bıraktım. O da Çünkü acele hızlı geldim. O

yüzden onu oraya bıraktım. Hazırlarım. Okula giderler. Birini **ahırım, eve gelirim. Ödevlerini yaptırırım.** Biraz yemek yerler sonra erkenden **uyuturum**"(K15, Yararlanan)

Yardımların, bakım emeği çerçevesini geliştirdiği, bu çerçevede gelişen hanelerin iş bölümünü yeniden ürettiği görülmektedir. Parsons'a göre, toplumun uyum sağlaması bütünleşme ve denge ile mümkündür. Dengenin sağlanması ise aktarılan deneyimin uygulanması ve kuşaklararası aktarım ile sosyal sistemin işlevselliğini sürdürmesiyle gerçekleşir.

3.4.2.4.2. Toplumsal Cinsiyet

3.4.2.4.2.1. Toplumsal Cinsiyet Temelli Değersizleştirme ve Toplumsal Değer

Aile ve toplumun yeniden üretiminde bakım emeği (çocuk bakımı) gerekli ve önemli hizmettir. Ancak bakım emeği, aile içinde sunulması kadın emeğini görünmez kılarak değersizleştirilmektedir. Kadınların çocuk bakımı konusunda yaptığı işler, anne ile ilişkilendirilerek, doğal ve içgüdüsel olarak yaptıkları söylenir. Bu şekliyle çocuk bakımını annenin görevi olduğuna atfedilerek ataerkil aile düşüncesi nesilden nesile aktarılır (Ecevit, 2015: 217).

Sosyal Yardımlardan yararlananlar yoğun olarak kadınlardır. Sunulan yardımların bakım emeği eksenindeki yapısı, kadının hane içi ve dışı gündelik yaşam deneyimini, yardımlar ekseninde devreye giren özellikler ile yeniden üretmektedir. Bu yeniden üretim süreç kadının ikinci konumunu pekiştirmektedir. Sosyal yardımlar hane içerisinde tutma noktasında işlevsizleşmektedir. Bu işlevsellik toplumsal yapının devamını sağlamaktadır. Bundan dolayı yardımlardan büyük oranda kadınların faydalanması, bakım yükümlülüğünden dolayı kadının istihdamdan çekilmesine neden olmakla birlikte katılımına da engel teşkil etmektedir (Aydın, 2012: 55)

Yararlanan kadınların içinde bulundukları durum ve istihdam bağlamında şu şekilde ifade edilmektedir: K11, “çok kendine inanmıyordu, **Destek sağladık**”; K9, “kadın hiçbir şekilde zaten **iş için araya girmemiş**. Bizim sayemizde şu anda iş sahibi oldu tekrardan, bu noktada olabildiğince onları törpülemeye çalışıyoruz” ve K4, “Aile geleneksel bir yapıya sahip olduğu için biz böyle bir şeyin ortaya çıkmış bir çocuğu kabul etmiyoruz deyip **kadının fikrini sormadan** çocuğu kuruma verdiler. Kadını da ikna ederek değil. Kadın işyerine dönmekten korkuyor, Kadınlar **çok kırılğan bir yapıda** oluyorlar. Çünkü

şiddetin her türüne şahit olmuş insanlar, eğitim almamış, kadının fikrini sormadan” şeklinde vurgulamaktadır. Sosyal yardımlar kadının güçlenmesinde motivasyon sağlamakta ancak aile ekseninde dönmesi kadının kırılğanlığını arttırmakta, özgüven kaybına neden olduğu belirtilmektedir. Aile Yılı, Aile Ücreti gibi uygulamalar aileyi merkeze alması bekârlığın lanetli, makbul kadın ise ailesi olandır düşüncesinin gelişimidir. Kadın, başta hükümetin nesnesi olmak üzere başka zorluklarla mücadele etmektedir (Lordoğlu, 2018: 78-80).

"Eşi aldatmıştı, bir tane çocuğu ortada kalmıştı. Ailesi de çok istemiyordu vesaire. Ailesinin yanında da bir süre denemiş olmamış. (..) Ayrı eve çıkmış falan. Kadın mesela **çok kendine inanmıyordu**. Yani ne yapacağını bilmiyordu. Kızgındı, öfkeliydi. Eşine olan olayları sürekli tekrar ediyordu vesaire. **Destek sağladık** biz bir sene. Çocuk biraz büyüdü. Kadına baktım, ikinci sene ben nafaka talep edeceğim dedi. Bilmem ne yapacağım dedi." (K11, Meslek Elemanı)

K8, “iş hayatını ona göre ayarlanması”; K7 “fedakârlık etmesi gerekiyor ki o çocukla ilgilensin, Evde tek eşin çalıştığı evlilik boşanmalarında **kadınlar çok sahipsiz, çaresiz** kalıyor”; K3 “iş ortamları devlet kanalıyla organize edilip kurulabilirse”; K2 “Kadına **şiddet çok fazla**. Zaten çocuğa ihmali inanılmaz” ve “mesleki anlamda kalifiye durumları yok” şeklinde vurgulanmaktadır. Temelde, kadınların iş hayatından ayrılmalarını gerektiren husus çocukların bakımı rolünün annede toparlanmasıdır. Bu nedenle boşanmanın gerçekleşmesi, istihdamdan uzaklaşması ve çocuklarında var ise kadınların sahipsiz kaldığı belirtilmektedir. Sosyal devlet politikalarının yetersiz olması, aile işlevini daha önem kazanmaktadır. Bilhassa “Bakım Emeği” sosyal devlet tarafından yaşlı, engelli, çocuk bakımı tarafında karşılanması gerekir iken kadınların görevi haline getirilmektedir. Evi geçindiren erkek olarak düşünülmesi, kadınların karşılıksız ev içi emeği sunmakla yükümlülüğünden dolayı, emek piyasasında ve emekte erkek belirleyici konuma getirilmektedir (İlkaracan, 2018: 34-35).

"Kadını iş hayatına girme konusunda daha öncelikli politikaların olması gerekiyor ve çocuğun okula getirip götürülmesinde **iş hayatını ona göre ayarlanması** da önemli. Ayrıca kreşler olsun, okul öncesi dönem çocuklarının da bu konuda desteklenmesi çünkü tam değil bakanlığımızın olsun birçok aileye yazı yazmamıza rağmen geri dönüşlerde olumsuz karşılanıyor" (K8, Meslek Elemanı)

"Engelliye bakılırken işte anne veya babadan birinin mecburen çalışma hayatından **fedakârlık etmesi gerekiyor ki o çocukla ilgilensin**. Onun karşılığında düşünülen

ekonomik yoksunluğu verilen rakamla bir şekilde karşılanıyor. Yaşlılar bu sayede evlerde bakılabiliyor. Bu konuda hem yaşlının, engellinin değer gördüğünü de görüyorum." (K7, Meslek Elemanı)

"daha çok köylüsünün yoksulunun yanında olup, onları üretime teşvik edip, onların böyle kendi başına da bir şeyler yapabileceği **iş ortamları devlet kanalıyla organize edilip kurulabilirse**. Buna örnek verirsek, kadın kooperatifleri, böyle küçük ilçelerdeki köylerdeki küçük kooperatifler, küçük iş yerleri, belediyelerin istihdam kurduğu yerler. Bu tarz yerler artırılırsa yoksulluğun biraz daha azalacağını düşünüyorum." (K3, Meslek Elemanı)

"Kadın, şiddet ve bakım çağında çocuk" kavramları, sıklıkla yoksulluk kültürü bağlamında ele alınan konular arasında yer almaktadır. Bu hususlar, yararlanıcıların ifadelerinde sıkça dile getirilmektedir. Kadının iş, eğitim, mal veya mülk gibi unsurları elinde bulundurması, bağımsız bir yaşamın garantisi olarak önemli bir koz oluşturmakta ve zorlu durumlarda kadının güvencesi haline gelmektedir (Nussbaum, 2018: 22-23).

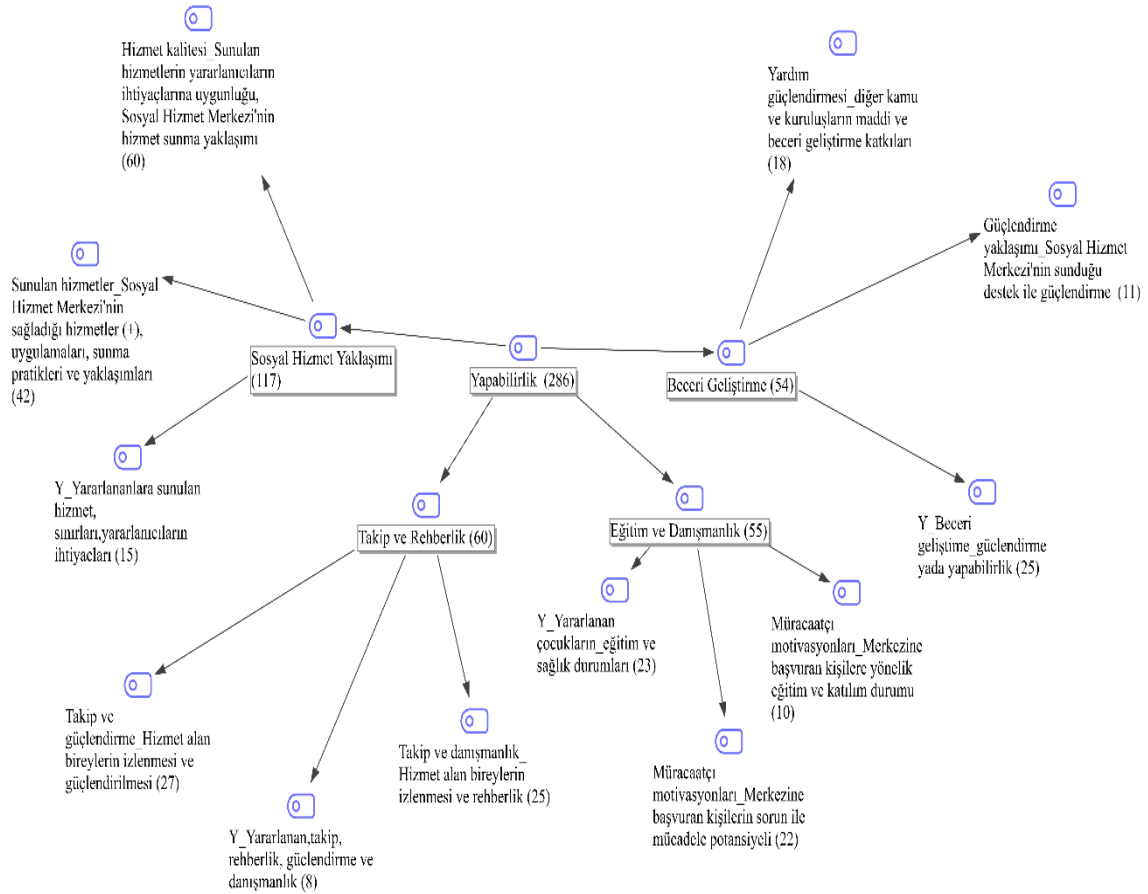
3.4.2.4.2.2. Yararlananlar Açısından Hane, Toplumsal Cinsiyet ve Değer

Yararlanan bireylerin eşleri, hanedeki konumu, çalışma hayatına katılımı ve değeri hakkında şunları ifade etmektedirler: K22, "Çocuklarımla **hem annesi hem babası** olmuşum"; K21, "**Kocalarımız, babamız başımızda yok, biz kadın halimizle** sadece çocuk parasıyla geçinebilen bir insanız. Yani devletten bunu isteriz"; K15, "eşimden boşandım. Şiddet görüyordum. Bir de beni aldatığı için ben çocuklarımı alarak bir süre **teyzemin kayınvalidesinin evinde** yaşadım, Çok da güzeldi işim ama **çocuklarıma bakan olmadığı için** küçük çocuğum biraz psikolojisi bozuldu benden ayrı kalınca o yüzden çıkmak zorunda kaldım" ve "Bana diyor ki boşanmasaydın. Bana söylediği tek kelime bu. Yani benim **şiddet gördüğüm, benim aldatıldım. Hiç umurunda değil**"; K12, "Onu da artık babamız yani günahımızı çeksın diyelim. **Erkekleri okuttu. O devirde kızları okutmadı.** (...) Evet ben 2 3 yere başvuru yaptım beni okuryazarlığımdan" vurgulamaktadır. Ailelerde cinsiyetçi yaklaşımı, kadınların bakım rolünü üstlendiği, tek ebeveynli aile yaşamının hâkim aile modeli sergiledikleri belirtilmiştir. Yaşamları boyunca "ev kadını" olarak dış ortamdan soyutlanan, bakım rolünden dolayı çalışma hayatına dahil olamayan güvencesiz bir biçimde karşılıksız emek harcaması beklenmektedir. Bunlar birlikte kadının boşandıktan sonra yada çocukların erişkin olduktan sonra da iş bulmaları beklenmektedir. Sosyal yardımlar, aile içindeki

cinsiyetçi iş bölümünü pekiştirmekte (Saygılıgil, 2021: 88-89). bakım emeğini görünmez kılmaktadır.

K21, K15 ve K12, eşlerinden şiddet gördüklerini, tek başına çocuklarına bakmanın zorluklarını ve toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği dezavantajları belirtmektedirler.

3.4.3. Yapabilirlik Teması

Şekil 16: Yapabilirlik Teması, Kod ve Alt Kodlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yapabilirlik teması, 1.Sosyal Hizmet Yaklaşımı, 2. Beceri Geliştirme, 3. Takip ve Rehberlik ve 4. Eğitim ve Danışmanlık olmak üzere dört kategori altında, on iki alt kod ile kodlanmıştır. Kategorilerin kodlanma frekansları ise; Sosyal Hizmet Yaklaşımı 117, Beceri Geliştirme 54, Takip ve Rehberlik 60 ve Eğitim ve Danışmanlık 55 tir.

3.4.3.1. Sosyal Hizmet Yaklaşımı

3.4.3.1.1. Sunulan Hizmetler, Sosyal Hizmet Merkezi'nin Sağladığı Hizmetler, Uygulamaları, Sunma Pratikleri Ve Yaklaşımları

Yoksulluk hususu gelir ya da tüketim sorunları ekseninde mutlak bir yoksulluk çizgisinde yaşamak değildir. Yaşamlarını iyileştirecek yapabilirliklerin kısmi ya da tamamen yitirmesi ile ilgilidir. Yapabilirlik yaklaşımı ile yoksulluğun dinamik boyutuna ışık tutulacaktır (Sen,1997).

Sunulan hizmetler, hizmetlerin sunulma biçimi ve yapabilirlik çalışmaları hakkında ifade edilenler şu şekildedir: K5, tarafından “Bireyselden tut işte tedbirli danışmanlıklara kadar, zorunlu psiko desteğe kadar birçok şey var, yerinden hizmet sunma, **Sadece ekonomik destek değil, psikolojik destek. ondan sonra sosyal destekler**, bu insanlar çünkü mevcut durumda sadece insanlar ekonomik destek yüzünden sorun yaşamıyorlar. Yani yoksulluk hali bütün bir yoksulluğa yayılıyor ve biz bir sosyal yardım kuruluşu değiliz” ve K2 ise “ailenin yapısı, kurumumuzun bir ekonomik destek boyutu var, kurumu tamamen para veren bir yer ya da vermeyen bir yer olarak görmekteler, bir sosyal yardım kurumu değiliz” vurgulanmaktadır. Sosyal hizmet merkezlerini amacı ile mevcut durumdaki uygulamalarda çelişkilerin olduğu başka bir kurumun işlevlerini üstlendiği anlaşılmaktadır.

"Korunmaya muhtaç çocuk ya da korunmaya ihtiyacı olan çocuk için **5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu** kapsamında vermiş olduğumuz hizmetlerimiz var. İşte bu 5395 ile aldığımız tedbirler var. **Sağlık, danışmanlık ve eğitim tedbirleri** daha çok biz bahsettiğimiz az önce bahsettiğimiz Kuştepe Mahallesi çapında düşünecek olursak, buradaki ailelerin hemen hemen hepsine uygulayabiliyoruz." (K2, Meslek Elemanı)

K10 tarafından “danışmanlık hizmeti, ailenin gerçekten tamamen **kendi öz kaynaklarına geçebilecek** duruma gelmesi noktasında sağladığımız bir esnek destek modelimiz yok”; K9, “eğitim tedbiri alıyoruzmadde bağımlılığı bakmayın ülkemizde çok fazla gündemde. Bu noktada **da sağlık tedbiri** alıyoruz. Biz çocuklara sağlık tedbiri de ilçe sağlık ile işbirliği içerisinde girip çalışmalar onlar tarafından yürütülüyor, iş konusunda biz gerekli olan yönlendirmelerimizi yapıyoruz. Biz İŞKUR'a kariyer iş merkezine yönlendirmelerimizi yapıyoruz”; K3, “çocuk hizmetler, engelli hizmetleri, yaşlılık alanında huzurevi ve kurum bakımı, şehit yakınları ve gazilerimizle, Eğitim ve

danışmanlık birimimiz, başvuru ve tespit birimimiz”; K1 “eğitim noktasında psikoeğitim, yönlendirici şeyler yapıyoruz”; K6, “6284 sayılı Kanun” vurgulanmaktadır. Sosyal hizmet merkezlerinin uygulama alanları belirtilmektedir.

"ihtiyaç hissettiğimiz alanda **danışmanlık hizmeti** veya **rehberlik hizmeti** veya kısa süreli çözüm odaklı destek hizmetleri ya da aile danışmanlığı hizmeti, bireysel danışmanlıklar bu tarz hizmetlere yönlendiriyoruz. Fakat kişi bu hizmetleri bu hizmetlere bakış açısı farkı yani **sosyal ekonomik endeksli olaya baktığı** için maalesef burada da istediğimiz verimi alamıyoruz." (K10, Meslek Elmanı)

Yararlananlara, sunulan hizmetler dezavantajlı gruplar eksenlidir. Bu grupların yapabilirliklerine, kapasite ya da potansiyellerine yönelik çalışmalar ekseninde dönmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmaların odağı yapabilirlikler paralelinde olup değişime sürecine tanıklık edilir. Bu bağlamda Nussbaum, (2018: 163) ın belirttiği üzere: Dezavantajlılık bütünsel çalışmayı gerektirmekle birlikte, sunulan hizmetlerin yararlananda bir anlamda fayda sağlar iken diğer yanı ile dezavantajlılık doğurabilir.

"**çocuk hizmetleri** alanında **sosyal ekonomik destek** birimimiz var ve korunmaya ihtiyacı olan çocukların tüm işlemlerinin halledildiği bir birimimiz var. **Engelli hizmetleri** alanımızda. Engelli kimlik kartı, Engelli evde bakım hizmeti, Engelli kurum bakımı hizmetlerimiz var. **Yaşlılık alanında huzurevi ve kurum bakımı** dilekçeleri alıyoruz. Onların yerleştirme işlemleri ile ilgili gerekli süreçleri tamamlıyoruz. **Şehit yakınları ve gazilerimizle** görüşmeler yaptığımız onların bir ihtiyacı var mı yok mu onları giderdiğimiz bir birimimiz var. **Eğitim ve danışmanlık birimimiz** var. Orada da genellikle çocuklar üzerinden, aile üzerinden yaptığımız işlemleri yürütüyoruz"(K3, Meslek Elemanı)

Yoksulluk kültürünün ekonomik boyutunun yanı sıra sosyal ve psikolojik gibi birçok boyutu bulunmaktadır. Sosyal Hizmet merkezleri vakalarında, başvuruda bulunan müracaatçının durumu kendi özelinde değerlendirilmektedir. Bu durumlarda sosyal yardım sunularak anlık çözümlerle kısmen çözüm sağlanmaktadır. Katılımcılar, vakanın bütünsel olarak ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Vaka, dosya türü fark etmeksizin birçok sosyal hizmet müdahalesinin yanı sıra paydaş kurumların ortak çalışmasında gerektirmektedir. Sosyal yardım ile müdahale gerektiren alanlara gecikmeler yaşanmakta, sorun ortaya çıktıktan sonra müdahaleler yapılmaktadır. Yararlanıcıların yaşam tarzlarına müdahale, yararlanıcı ile meslek elemanı arasında dikey bir ilişkinin oluşmasına ve

yararlanıcıda direnç göstermelerine yol açabilir, yoksulluk kültürünü besleyici davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

"Biz sosyal hizmet sunup o var olan krizi veya o süreci **ailesinin atlatmasını beklerken, o aile yeni bir sosyal hizmet. müracaatçısı oluşturmuş** oluyor. sadece ekonomik destek değil çok birim için geçerli. Biri örneğin madde kullanıyor, maddeye bağlı bir engelliliği oluşuyor. Onun için kurum bakım hizmeti yapıyor. Ya da evde bakım ücreti alıyor, aslında **birçok birimi kapsamış** oluyor. Bir şekilde bütün birimlere dağılıyor." (K1, Meslek Elemanı)

Bütünsel çalışmanın gerekliliğinden bahsedilmiştir. Meslek elamanları, yararlanıcılar yani yetişkin bireylerin bir değişim sürecine tanıklıklar yok denecek kadar azdır. Çünkü, müdahalenin bir kısmı ile çalışılmakta, diğer boyutlar ise takip edilememektedir.

"Biz ekonomik destek ve şiddet görmüş kadınlara rehberlik yönlendirme. Onunla ilgili hizmetler. Evde bakım hizmeti. Kimlik. Engelli kimlik kartı. Doğum yardımı ile ilgili 5395 kapsamında hizmetler. Tedbir kararları. Yine **6284 sayılı** Kanun kapsamında Elektronik Kelepçe nin devamına yönelik takibi ile ilgili işlemler vesaire yapıyoruz." (K6, Meslek Elemanı)

K7 tarafından "tüm iyi niyetle bir şeyler yapılmaya çalışılsa da bazen işte yanlış **hedef kitlenin çok doğru olmadığı** veya atıyorum işte Şişli merkezde verilecek eğitimle Sultanbeyli de verilecek eğitimin içeriği şeyi problem yaratabiliyor, dosyamız da çok yoğun o yüzden epey de bir destek vermeye çalışıyoruz."; K6, "çocuğun eğitime devam etmesi bizim bu desteği sağlamadaki kriterlerimizden en önemli kriterlerimizden biri." ; K4 "tedbirler var ama bakanlığın diğer organlarla çalışması çok zor, Ondan sonra kendi yürüyebilir hale geldikten sonra" ve "şu kadar kişiye yardım verdik diyor" vurgularından diğer kamu, kurum ve kuruluşlar ile işbirliğinin gerekliliği önemlidir. Yoksulluk kavramının çok boyutlu olduğuna değinilmişti, bu çok boyutluluk multidisiplinler arası yaklaşım gerekliliğindendir. Bu bağlamda diğer bakanlıklar, kamu kurumları ve kuruluşlar ile işbirliğinin işlevselliği önemlidir.

"Yani aile için şöyle düşünebiliriz. Hani emeklemeye çalışan bir bebeğin daha sonra yürüyüp sonra koşmasına yardım etmek, merdivenleri çıkarmak, çocuğa hani gibi. **Ondan sonra kendi yürüyebilir hale geldikten sonra** ancak ailenin arkasından desteği sağlamamız lazım. Bizim çocuk emeklediği anda biz desteği kesiyoruz." (K4, Meslek Elemanı)

Peter ve Polgar (2020: 336-339)'ın çalışmasında sosyal yardım alanları sınırlı iş fırsatlarının sunulduğunu, bu iş fırsatlarının anlamlı bulmadıkları ifade edilmiştir. Bu

anlamlılıkta yardımın miktarı ve sunulan iş fırsatı sonucu elde edeceği gelir sonucunda yardımın azalması karşılaştırılmasıdır. İstihdamda katılmaktansa yoksulluk içinde yaşamaya devam edildiğini tespit edilmiştir. Sunulacak istihdam alanı, mesleklere katılım fırsatı sunmak, mesleki olanakları iyileştirmek ve yoksulluk içinden çıkabilmesi için atılması gereken adımlardandır.

3.4.3.1.2. Hizmet Kalitesi, Sunulan Hizmetlerin Yararlanıcıların İhtiyaçlarına Uygunluğu, Sosyal Hizmet Merkezi'nin Hizmet Sunma Yaklaşımı Ve Kapasitesi

Kişisel sorunlar ile kamusal açıklar arasındaki kesişimde sosyal hizmet disiplini alanı belirir. Sosyal hizmet disiplini her bir durum, kendi gerçekliğinde incelenmek ve dikkatlice analiz edilmek (öndeğerlendirme) gerektirir. Reçete gibi cevaplar, sosyal hizmet sunum kalitesini, sorun ile başa çıkması açısından işe yaramaz. Her vaka kendi içinde biriciktir (Thompson, 2014: 25)

Sunulan hizmetlerin kalitesi, hedefe yönelik, yardımın etkileri ve yapabilirliğe katkısı ifade edilmiştir: K11 tarafından “SED verdiğimiz, bireysel katkısı oluyor fakat insanların o parayı nerede kullandığına göre farklılık gösteriyor, tedbirler aslında toplumsal olmalıdır, medya aracılığıyla alınması lazım, farkındalık oluşturulması lazım, **bireysel çabamla olacak bir şey değil**. Bunun kahvede konuşulması lazım. Evde kadınların arasında konuşulması lazım. Okulda, çocuklar arasında bu konuların konuşulmasını lazım. Sorun ne ise biz kendi hatalarını görmek açısından insanların **bir farkındalığı oluşması** lazım ki ondan sonra diğer şeylere geçelim”; K10 “aynı konumda, kriz anını bir atlatmaları, desteklerle dizayn edilerek, çok ayaklı olan bir uygulama”; K8 “O yüzden yani personelin iş yükü olarak da dikkat edilmesi gerekiyor. Bir de bu istenilen **takibin ne kadar verimli olduğunu** da takibinin yapılmasını istiyorum. Bir ailenin inceleme yaparken çocuklarla görüşülmesi, **ailenin tüm bireyleri, komşuları ile görüşülmesi**, dikkate alınması gerekiyor, Bazı görüşmeler 15 dakika falan sürüyor. O esnada da kısa sürdüğü için karşı taraf olumsuz algılayabiliyor. Sanki biz işimizi görüp gidiyoruz. Biraz bu engelli aileleri, muhabbet sohbet konusunda da ailelerin **psikolojik olarak desteklenmesi konusunda** eksik kaldığımızı düşünüyorum”; K5 “çok geniş bir alan, gün yeni bir şey ekleniyor, psikolojik olarak desteklenmesi”; K4, “**gerçek bir dinleyici yani yargılamadan, eleştirmeden, objektif bir şekilde dinleyen**, yargılamayan bir dinleyici buluyorlar ister istemez. Aramızda bir güven ilişkisi de kurulmuş oluyor.

Rahatça anlatıyor anlatırken aslında durumun ne kadar zor olduğunu kendisi de bir kez daha şahit oluyor ve risk alanları oluşturulsun risk alanları oluşturulsun, o aileler yakından takip edilsin” vurgulanmaktadır. Katılımcılar sosyal ekonomik destek hizmeti, takip, sosyal hizmet alanının boyutları ve önleyici çözümlerin önemini belirtmektedir.

"bazen hastalık problemi oluyor işte. Mesela lösemi işte dışarıdaki otobüslerle gitmesi gereken şey, hastaneye gittiğinde özel araçla gitmesi gerekiyor vesaire. Bazen **bunları bile göze alıp SED verdiğimiz oluyor.** Anne babanın parası kirayı geçmeye yetiyor. Çocuğun özel sağlık problemi sağlık giderini karşılayamıyorlar ve ölümcül bir hastalık. Bakıldığında o gibi durumlarda veriyoruz." (K11, Meslek Elemanı)

"yoksulluk kültürünü ortadan kaldırma anlamında bizim işimize yarıyor mu yaramıyor mu? Biz daha çok buraya odaklanıyoruz. Maalesef bu anlamda da yaramıyor. **Hem bilinç, hem direnç hem de.** (..) Eğitim ayağıyla bunu istediğimiz noktaya çekemiyoruz. Yani sosyal yoksulluğu ortadan kaldırmak, gettolaşmayı, hemşhricilik veya işte düzenli ekonomik kazanç getirecek sosyal hayata katılımı bu anlamda **çok ayaklı olan bir uygulama olmalı.**" (K10, Meslek Elemanı)

Sunulan desteklerin yararlanan bireyin işlevselliğine katkısı belirtilmekte, salt ekonomiden bağımsız şekilde yapabilirlik hususunun önemi anlaşılmaktadır.

Sosyal Hizmet amacı ile yüklendiği görevlerin uyumsuzluğu sonucunda beklenen ile uygulama sonuçlarının uyumsuzluğu ifade edilmektedir. K5 tarafından “o çocuğun yaşama uygun, kadının o evde şiddete, sosyal hizmet merkezleri büyüyor, yani yaptığı iş çeşitliliği artıyor ama amaca yönelik çok fazla iş çıkmıyor, sosyal hizmet mantığı yeni bir mantık, akademik alanda da bir çalışma yapılıyor, sosyal hizmet uzmanı veya sosyal çalışmacı aslında bir aktördür, sosyal çalışmacının liderlik vasfı ile çalıştığı grup bağlamında onları değiştirmek ve dönüştürmek zorundadır” vurgulanmaktadır.

"sosyal hizmet dediğimiz alan **çok geniş bir alan.** Yani birincisi geniş ve **her gün yeni bir şey ekleniyor,** yeni bir ayak ekleniyor. Bu eklenmedeki eklemeler merkezin aslında çalışma yapısında dönemsel olarak bozuluyor. Çünkü ona yetişmeye çalışırken aslında yapmakta olduğu mevcut şeyde **bu sefer eksiklik yaşıyoruz.**" (K5, Meslek Elemanı)

"Sosyal yardım da gelir kriterine bakılır, gelir yoksa destek sunulur. O hanede ne olduğu çok şey değildir. Ama biz hanenin genel itibarıyla **o çocuğun yaşama uygun** olup olmadığını veya işte ne bileyim işte **kadının o evde şiddete** maruz kalıp

kalmadığını, engellinin o hanede belli kriterler kapsamında bakılıp bakılmadığını.
bunlara da bakıyoruz." (K5, Meslek Elemanı)

K5, "Hizmetlerin kapsamı geniş olmakla birlikte, sürekli olarak yeni hizmetler eklenmesi" vurgulanmaktadır. Katılımcı sürekli yeni hizmetlerin eklenmesi, mevcut hizmetlerin kalitesini ve verimliliğini olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Sosyal hizmet çalışması vaka ile çalışılması gerekliliğinden bireyin kişisel ve sosyal problemlerine müdahaleyi gerektirmektedir (Zastrow, 2013: 9-10). Bu durum ise hizmetin kalitesini düşürmekte, işlevsizleştirmektedir.

K9 ise "Ben çocuklarıma yiyecek bir ekmeğim bile yok, ben bununla ne yapabilirim diye. Biz acil bir şekilde o aileye destek sunduk ve sonrasında verdiği tepki. Yani sizin **sayenizde bizim evimize bir aş** girdi, yemek girdi. Yani bu noktada biz onlara yararlı olmaya çalışıyoruz"; K3, "dönem dönem eğitimler" belirtilmektedir. Anlaşıldığı üzere katılımcıların bazıları yararlanan bireye kısmi destek sunabildiği belirtilmiştir.

K7 tarafından "**akut bir dönemde insanlara yardım sunmak** ama genel yaşantıda da ayakları üzerinde durmanın yollarını göstermek, yardımcı olmak. Yoksa **sosyal yardımlarla dönecek bir düzen yok**"; K6 "Çocuğu okula devam eden, kendisi gündelik işler yapan ve bizden de ekonomik destek alan bir müracaatçı düşünelim. Yani çocuğun geleceğine yönelik **eğitimine devam etmesine yönelik, onu destekleyici** bir şeydir, dezavantajlı yönlerini tespit edip, tümüne bir müdahalede bulunabilirsek" ve "Yani yoksullukla mücadele, sosyal daha bütüncül politikalar, belki daha alana inen politikalarla çözülmesi "; K1, "günü kurtarıyor, bir tarafta bir çaba olmayınca" şeklinde vurgulanmaktadır.

"ailenin bir sosyal çalışmacısı, bir sosyal çalışma görevlisi olsa ve bu yoksulluk kültürünü sadece ekonomik verdiğimiz ekonomik desteği salt ekonomik destek olarak vermeyip, aileyi takip edip, **aileyi kaynaklarla buluşturup, dezavantajlı yönlerini tespit edip, tümüne bir müdahalede bulunabilirsek**, evet bu kısmen değil, çok daha fazla bu yoksulluk kültürünün aşılmasına katkı sağlar." (K6, Meslek Elemanı)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Kutlu'nun (2015: 418) da belirttiği gibi, sosyal yardım sistemi, yararlanan bireyin kapasitelerini geliştirmekte eksik kaldığı, sosyal yardım alma ve alıcısı olma disiplini etrafında gelişen döngünün oluşmasına katkı sağlamaktadır.

K2 tarafından “**Günü kurtarıyor**. Tam anlamıyla bir çözüm sunmuyor. Çünkü uzun vadede. (4) **O çocuk okula gitmedikten sonra** o aile yani oradaki **ebeveynler, yetişkinler çalışmadıktan sonra** bizim sunduğumuz çözüm çok kısıtlı oluyor, Sosyal hizmet merkezlerinden para akışını insanlara birebir nakdi bir desteğin verilmesi kesilmeli. Bu başka kurumların işi olmalı, başka kurumların işi olmadı mı? Yaptığımız **iş sosyal hizmet değil, sosyal yardım olur ve** hanede sosyal hizmet, sosyal hizmetin o aileye ulaşması aslında o ailedeki sadece çocukların dahi ihmalden bir noktada uzaklaşmasını destekliyor.”, "O noktada tabii ki ama doğrudan bizim verdiğimiz, eğitim yok, yani daha böyle yönlendirici şeyler yapıyoruz.", “ailelere değinebilmemizdeki eksiklikten dolayı sosyal hizmet değil, sosyal yardım olur” vurgulanmaktadır. Sosyal hizmet mesleğinin eksikliğinden dolayı sosyal yardım kuruluşu niteliği kazandığı belirtilmiştir.

K2, K5 ve K6: SHM çalışanları, ailelere ulaşmakta ve onları uzun vadeli olarak takip etmekte zorluk çekmektedir. Yeterli personel ve kaynak eksikliği, bütüncül bir yaklaşımın uygulanmasını engellemektedir. Çalışanlar, ailelerin ihtiyaçlarına daha kapsamlı ve uzun vadeli çözümler sunabilmek için daha fazla kaynağa ve işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal hizmet disiplini, “kişisel sorunlar” ile “kamusal aksaklıklar ya da eksiklikler”ın birbiriyle kesiştiği yerde konumlanmaktadır (aktaran Thompson, 2014)

K11 tarafından “yönetmeliğin sınırlarını”; K10, “eksik kalıyoruz, çok direnç, o çalışma hayatına başladıktan sonra o ekonomik destekle, borçlanmadan elde edeceği yeni ekonomik kazançla birlikte hayatına devam edebilmesini isteriz. Ama böyle bir **esnek modelimiz maalesef yok**”; K8, “kanuni yaptırımlar”; K5, “risk düzeyi yüksek”; K3, “Evden bir şeyler yapabilecek, sadece okul öncesi çocuğu olmayan, dışarı çıkamayacak kişilere. İŞKUR vasıtasıyla bazı birtakım işleri evden yapıp bir yemeği, bir elişi boncuğu satabilmesi konusunda **koordinasyon sağladığımız süreçler** oldu, ancak kanun, yönetmelik olarak bazı engeller” ve K2, “maalesef” vurgulanmaktadır. Mevcut hizmetler, kanunlar ve sosyal hizmet disiplinin sınırları ifade etmektedir.

"çocuklar bakıma muhtaç olan kadınlar var, işte biz destekliyoruz belli bir süre. Ondan sonra çalışmayan çocukları evde tek başına durabilecek duruma geliyor. Kadınlar da yavaş yavaş işe girmeye başlıyor, ayakta durabiliyorlar. Biz mesela bazen sınırları, hani **yönetmeliğin sınırlarını** bile zorlayıp, hani böyle çalışan kadına gerçekten destek vermeye çalışıyoruz." (K11, Meslek Elemanı)

Yoksulluk sorunu, yardım alanlarda görülen müdahaleyi kapalılığında paternalist sosyal yardım algısında, devlet baba yöntemi ile sorunlara çözüm bulacağını belirtmektedir. Kendi çözüm ve cabasından ziyade devletin aşacağı beklentisi içerisinde. Katılımcının ifade ettiği üzere;

"sosyal hizmet ayağında eksik kalıyoruz biraz. **Devlet baba**, sosyal hizmet modeliyle bu iş biraz yürüyor maalesef. Biz aileyi örneğin A noktasından taşıyıp sosyal hizmet argümanlarıyla, destekleriyle, yönlendirmeleriyle **B noktasına taşımakta** çok zorluk çekiyoruz. Çünkü **aile işbirliğine yanaşmıyor, çok direnç gösteriyor**. Yani yaptığınız danışmanlık süreç süreçlerinde, yaptığınız işbirliklerinde veya **önerdiğiniz işbirliklere karşı bir direnç** gösteriyor." (K10, Meslek Elemanı)

K8, tarafından "O yüzden alınan kanuni yaptırımların da olması daha uygun olacağını düşünüyorum"; K5, "toplumda risk düzeyi yüksek birçok müracaatçının danışmaya geldiği, yoksullukla mücadele etmek zorunda değiliz. Sosyal hizmetler böyle bir misyonumuz yok, Biz risk grubunda olan bireylerin mevcut durumlarında yaşadığı riskleri bir şekilde ortadan kaldırmak için çalışıyoruz" vurgulanmaktadır. Yoksulluk ile mücadelede sosyal yardım sunma yerine risk ile mücadele edilmesi, ortadan kaldırıcı yönü ile mücadele edilmektedir.

K6, K10 ve K7, Hizmetlerin yararlanıcıların ihtiyaçlarına uygunluğu ve SHM'nin kapasitesi konusunda endişeler dile getirilmektedir. K11, K10 ve K1 ise, Ekonomik desteklerin yetersizliği ve uzun vadeli çözümler sunamaması sıkça eleştirilmektedir. K10 ve K5 ise, Bazı kişilerin ekonomik desteği maaş gibi algıladığı ve kendi çabalarını göstermediği belirtilmektedir. Bu durum, uzun vadeli iyileşmeyi engellemekte ve ailelerin aynı sorunlarla tekrar karşılaşmasına neden olmaktadır.

K9 tarafından "temel amacımız ailede **çocuğun mağdur edilmemesi**. Çocuk mağdur edilecekse eğer ki kurum bakımına almamaya çalışıp aile yanında desteklemeye çalışıyoruz. Dediğim gibi yine Battal Gazi özelinde düşündüğümüzde bu çok fazla."; K4 "önleyici bir şey yok açıkçası, Tedbir alıyoruz, ihmale ve istismara uğramış bir çocuksa eğer, onun için her dakika, her gün, her ay çok değerli" vurgulanmaktadır. Çocuk adına yapılan çalışmalarda sürecin ağır işlemesi, sorun ortaya çıktıktan sonraki sürece müdahale edildiği belirtilmektedir.

"Tedbir alıyoruz, tedbir okula gidiyor. Okuldaki öğretmen kapatıyor. İşte sağlık tedbiri alıyoruz. İşte hastanedeki doktor, günde şu kadar hastaya bakıyorum, gelmedi

vs. Bir şeyler bakıyorsun sağlık tedbirinden gereği kadar bizim istediğimiz şekilde müracaatçı faydalanamamış. Eğitim tedbiri alıyoruz, okuldaki psikolojik danışman bunun takibini yapmamış. Aileye bununla ilgili bir geri dönüşte bulunmamış, 30 günlük devamsızlık olmuş 60 gün, mahkemeye yazı yolluyoruz. Mahkemeden yazı gelene kadar çocuk zaten **ihmale ve istismara uğramış bir çocuksa eğer, onun için her dakika, her gün, her ay çok değerli.** Ama bakıyorsunuz mahkeme de çok ağır işliyor." (K4, Meslek Elemanı)

K1 ise “yönlendirici şeyler”, "Var olan durumu biraz düzeltmeye çalışıyor ama karşı tarafta bir çaba olmayınca çok benzer şekilde devam ediyor zaten" ve K2 “işsizim, çalışmıyorum, evet çalışan lazım diyoruz **ama kadına ne yapıyoruz? Şuraya git buraya git diyoruz. Sonrasında bize maalesef geri dönüşler olmuyor**” vurgulanmaktadır. Anlaşıldığı üzere yararlanıcılara rehberlik yapıldığı ancak sosyal hizmet müdahalesinin karşılığının görülmediği belirtilmektedir.

Sosyal Hizmet Merkezlerinin sunduğu hizmetler, ekonomik destekten psikolojik ve sosyal desteğe kadar geniş bir yelpazede yer almaktadır. Ancak, SHM'lerin temel amacının yoksulluğu ortadan kaldırmak değil, yoksulluğun sonuçlarıyla mücadele etmek olduğu vurgulanmaktadır.

3.4.3.1.3. Yararlananlar Açısından Sunulan Sosyal Hizmet, Sınırları Ve Yararlanıcıların İhtiyaçları

Sosyal yardım alanların yaşamlarını ve bu yardımların yaşamlarına etkisini ele almaktadır. Sosyal hizmet merkezlerince sunulan SED hizmeti sosyal yardım olarak ifade edilmektedir. Sosyal Hizmet Merkezi, sosyal yardımlar ile birçok yerde aynı kurumlar olarak belirtilmektedir. Yoksulların yaşamına devletin sosyal kolu olarak dahil olmaktadır. Sosyal Hizmet Merkezleri, Aile ve Toplum Hizmetler Genel Müdürlüğü'nün ilgili yönetmeliğinden de ifade edildiği üzere temelde önleyici ve koruyucu hizmetler sunan merkezlerdir. Ancak SED hizmetinin maddi kısmı öne çıkartılması, yararlanıcıların söylemlerinden de anlaşıldığı üzere sosyal yardım işlevi ile öne çıkarılması asli işlevlerinden ziyade yardım kuruluşu algısı ile işlevsizleşmektedir (Yolcuoğlu, 2013).

Yararlananların sosyal hizmet merkezlerinden hangi hizmetlerden yararlandıkları, ihtiyaçlarını ne ölçüde karşılayabildikleri hakkında şunları belirtilmektedir: K22 tarafından “kiramı vermek, maaş”; K21, “Yani bir aileye. SED parasından önce ayrıyeten bir aileye. Bir anne olarak anneye bir aylık bağlanması **kiraya giderler, su,**

elektriği giderlerinin karşılanması, En azından kocası başındaysa o olmasın. Kocasını yok. Çocuğu. Çocuğu varsa devlet bunu sağlaması gerekiyor”; K17, “Miktarını arttırmak”; K15, “anlık ihtiyaçlarımızı”; K12, “çocuğuma bakıyor, cezaevine gidiyor” vurgulanmaktadır. K22, K17, K18, K12 katılımcıların yardımların yetersizliği, ayrıca K22 kira, elektrik, su gibi temel ihtiyaçları karşılamada bile yetersiz kaldığı ve K13 ise, çocukların ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandıkları belirtilmektedir. Anlaşıldığı üzere sosyal yardımların maddi yetersizliklerini gidermekte uzak olduğu, nakdi yöntem yerine farklı çözüm yollarının gerekliliği anlaşılmaktadır.

"Yardım alıyorum ama ben **kiramı vermek** için yardım almıyorum. Çocuklarımla ihtiyaçları için gerçekten aldığım maaşla kiramı vermiyorum. Elektrikimi, Elektrikini, suyunu o parayla bile yatırıyorum. Neden? Çünkü onların rızık verilen **maaş** onlara. Ben kalkıp o parayla kiramı versem, elektrikimi, suyunu versem çocuklarımla ihtiyaçlarını göremem" (K22, Yararlanan)

Maaş, çalışmanın karşılığı olarak elde edilen gelir anlamına gelir. Çalışmamız boyunca birçok yerde maaş terimi sosyal yardım anlamında kullanılmaktadır. Bu bağlamda, yardımın kişiye ait olduğu ve sunulmasının bir zorunluluk olarak algılanması, bireyin yaşamını bu yardımla yönlendirme eğilimine işaret etmektedir.

K15 tarafından “anlık yani anlık ihtiyaçlarımızı görmek o rahatlatıyor ama gerçekten insanı anlık yani bir gelecek kurulacağını sanmıyorum”; K13 “bizi fakirlikten çıkartmıyor”; K12 “ne kadar gelecek kurulabilir ki, Geriye ne alacaksın? Koca bir hiç, **Devletimizin karar vermesi** lazım, Şu an verilen yardımları ile. Şu an **çocuğuma bakıyor** gene Allah razı olsun. Bizi bakmasa da cezaevine bakıyor. Ama bize bakmıyor. Cezaevine **cezaevine gidiyor**. O da 1 milyar 200 le beraber O cezaevine herkes haftada gönderir. Biz ayda gönderiyoruz. Çünkü o para ayda yatıyor bize” vurgulanmaktadır. Bazı katılımcılar, yardımların anlık ihtiyaçları karşılasa da gelecek planlaması yapmaya olanak tanımadığını belirtmektedir. Sosyal yardım miktarının yetersizliği, mevcut durumlarında bir değişim olmayacağını ortaya koymaktadır. Değişim, sınırların aşılması ve dahil olma ile ilişkilidir. Yararlanıcılar ile gerçekleştirilen görüşmelerde miktar ifade edilirken “milyar” ve “milyon” terimleri kullanılmakta olup 20 yıl önceki dönemde altı sıfır atılmadan rakamlar telaffuz edilmektedir. Bu durum, yararlanan bireylerin mevcut alanları dışına çıkmadığı izlenimini vermekte ve bu da alt kültür yapılanmasının varlığını göstermektedir.

"Yetersiz olduğundan. Yani **bizi fakirlikten çıkartmıyor**. Tamam veriyor, destek oluyor ama yine fakirlik tam değil. Tam teşekkürllü. Yani icabında. Almanya'da her çocuğa 10 milyar, 12 milyar çocuğa aydan aya para veriyorlar. Ben 10 milyar çocuğun her şeyini karşılarım. Fakir yaşatmam onu. Her istediğini alırım. Aydan aya alıyorlar her ay. Hani bizim devletimiz var mı? Yok. Biz tamam alıyoruz ama neyi alıyoruz? Kaymakamlıktan bir aile destek alıyoruz. Onu bile kestiler. (..) Kesildi kesildi." (K13, Yararlanan)

K13, "fakirlikten kurtarmadığını ifade etmektedir"; K17 ve K12 ise, Yardımların miktarının artırılması ve bir aileyi geçindirecek düzeye çıkarılması talep edilmektedir. Bar-On (1999:100-101)'ın belirttiği üzere yararlanan bireyin çalışma motivasyonun engellemeyecek düzeyde olması gereklidir. Aksi takdirde yoksulluğun süregelenleştigi, yakın ve akrabaya bulaşıcı hastalık şeklinde yayılmış şekilde etkilediğini belirtmektedir. Bu sorun kültürel istihdamın sağlanması yani ebeveynlerinden kalan mesleklerin devamı ile sağlanacağı üzerinde odaklanılmaktadır.

"Yardımlardan **ne kadar gelecek kurulabilir ki**? Alıyoruz. Aile desteği 1400. Ne kadar gelecek? Kurabilirsin o 1400 de. Sence ne kadar kurabilirsin? Yani daha da artması gerekiyor. Bu rakamı 1400'e gelecek. Kurulur mu? Bence kurulmaz. Zaten günlük masrafını almış olmuş artık o kadar çoluk çocuk illa anne kek alayım diyor, onu alayım diyor. Paran olmadı mı veremiyorsun. Yalan da değil yani. Cebimi açsam vallahi billahi yok. Yalan da değil." (K12, Yararlanan)

Sosyal yardımlardan yararlanılmakta ancak gelecek planlaması konusunda destek verilmemektedir. Bu durum, sosyal hizmet müdahalelerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

3.4.3.2. Beceri Geliştirme

3.4.3.2.1. Yardımlar İle Güçlendirme, Diğer Kamu Ve Kuruluşların Maddi Ve Beceri Geliştirme Katkıları

Sosyal Hizmet Mesleği, dinamik yapısı ile gelecekte ortaya çıkabilecek fırsatlara erişim sağlama, becerileri kullanma ve geliştirme isteği ile bireylerin yaşamlarını iyileştirme imkânı yaratma kapasitesine sahiptir. Sağlanan yardımlar sonucu korunaklı ortamın ortadan kalkması durumunda, beceri gelişimi sağlanmayan bireyler kronik işsizlikle karşılaşabilirler. Yapabilirliğin bulunmadığı ortamlarda, birey izleyici konumunda kalmakta ve teslimiyetçi bir pozisyona sürüklenmektedir. Bu durum, sistemin dışına

itilmiş bireyler ve benzer yaşam tarzlarına sahip kitlelerin⁸⁷ oluşmasına yol açabilmektedir (Peterson, 1991).

Sunulan hizmetlerin kişide beceri geliştirme, yararlanıcıların katılımı ve diğer kurumların da bu süreçte yer alması hakkında şunlar ifade edilmektedir: K11 tarafından “kadını biz destekledik, benim dediğimi dinledi mesela **danışmanlık hizmetini almaya başladı**. Psikolojik danışmanlık şeyde belediyenin şeyinden sonra çocuklara daha faydalı bir ya da kendine daha faydalı bir insan olmaya başladı. **Kendi güçlendi. Çocukları da güçlenecek**; K10, “ailenin bilinçlendirme ve bilinç düzeyini, yükseltme” ve K1, “kurslara katılımın beş, altı kişiyle sınırlı olduğunu görüyoruz” vurgulanmaktadır. Eğitimler planlanmakta ancak katılımın az olması gibi nedenlerde dolayı amacına ulaşım ulaşmamasının kontrol edilmesi gerekliliği önem arz etmektedir.

"Sonrasında **ailenin bilinçlendirme ve bilinç düzeyinin, yükseltme** ve var olan koşulda hayata yeniden tutunabilme, devam edebilme becerisini geliştirme, sonraki süreçte de kişiyi istihdam alanına yönelik bir. (..) Mekanizma **ile onu istihdama katmak** ve aynı zamanda bu istihdamı katarken de **sosyal ekonomik anlamda kişinin becerisini teşvik amaçlı** geliştirebilmek için bir süre daha bu sosyoekonomik destek de verilebilir" (K10, Meslek Elemanı)

K11, K10, K6 ve K4 ise, Ailelerin bilinç düzeyinin yükseltilmesi, öz kaynaklarını kullanabilme becerilerinin geliştirilmesi ve uzun vadeli takip mekanizmalarının oluşturulması gereklidir. Bu mekanizmalar kalıcı çözümler için gereklidir.

"Sosyal Yardımlaşma Vakfı'na bağlı böyle bir merkez SODAM var Kuştepe'de. Yani şimdi Kuştepe nüfusu aslında çok fazla ama genellikle **kurslara katılımın beş, altı kişiyle sınırlı olduğunu görüyoruz**. güzellik merkezleri ile ilgili güzellikle ilgili eğitimler, daha kadınlara yönelik eğitimler oluyor. Böyle biraz daha becerilerin geliştirilmesi, el işi yapıp, internet aracılığıyla veya bazen bazı belediyeler bunu destekliyor. Yani kadının bir maddi gelir elde etmesi için şeyler var ama maalesef katılım az." (K1, Meslek Elemanı)

K3 tarafından “**STK'larla görüşebiliyoruz**. Devletin çeşitli kurumlarıyla yazışma yapıp veya şifahi olarak telefon üzerinden tanıdığımız kişilerle görüşüp bu kişilerin derdine çözüm bulmaya çalışıyoruz. Yani buraya gelip de bir şekilde bizim radarımıza giren birisi sorunları çözülmeden kolay kolay bırakmamaya çalışıyoruz, Bu konuda biz de dönem dönem müracaatlarımızla görüşüyoruz. **İstihdamlara başvuru konusunda rehberlik**

⁸⁷ Yeni yoksulluk olarak ifade etmektedir.

yapıyoruz. Bir işe girdiğinde çalıştığındaki alacağı kazancın, bir yardımın en azından iki katı, üç katı tutarında olacağını, onun hayatını daha iyi bir şekilde ilerletebileceğini onlara anlatmaya çalışıyoruz İstihdamlara başvuru konusunda rehberlik yapıyoruz” ve “becerilerini arttırması için gerekli eğitimler verilmesi adına yönlendiriyoruz” vurgulanmaktadır.

K5 ise, “**sosyal boyutu var. Sıkıntımız da o zaten.** Yani sosyal boyutuna yetememek veya o sosyal boyutu sürdürebilecek, size destek sunabilecek ek başka mekanizmaların olmaması. Çünkü yönlendirmeyeyle çalışmak zorundasınız, sosyal destek almakta olan aileler, kreşler ücretsiz faydalanabiliyor. Bunlar komple yani **bütüncül bir çalışmayla çözülebilecek sorunlar.** Biri eksik olunca diğeri eksik kalıyor diyebiliriz, boş zamanı verimli kullanacağı herhangi bir yer yok, Sosyal alandaki eksikliği giderebileceği **ek kurumlar olması lazım veya sivil toplum kurumlar olması lazım**, Türkiye’de sivil toplumun şöyle bir handikapı var. Genelde merkezlerde çalışıyorlar daha çok, Sıkıntımız da o zaten bütüncül bir çalışmayla çözülebilecek sorunlar” ve K2 “sadece küçük bir damla” şeklinde vurgulamaktadır. Sosyal yardım hizmeti, sorunun sosyal boyutunun ihmal edilerek sunulması sorunu çözmede etkili olamadığı belirtilmiştir. Nussbaum (2018: 162) unda belirttiği üzere yoksulluk; düşük gelir, mülksüzlükten yanı sıra, gelir ile ilişkili olmayan imkânsızlıklara yol açması yapabilirlik eksikliğinin göstergelerindendir. Sosyal yardımını sunulmasında nakdi destek araç vasıtası görerek yapabilirliği katkı sunmalıdır. Aksi takdirde sosyal yardımını amaç olması bağımlılık döngüsüne neden olabilmektedir.

"Çünkü bizim buradan vermiş olduğumuz ekonomik destek günümüz ekonomisinde bir hiç. Ortalama verdiğimiz rakam süreli destek için söylersem 7-8 bin liraya tekabül ediyor. Bu süreli destek her ay 7 - 8 bin lira. Bu aileye vermemiz aslında yangında **sadece küçük bir damla.** Bu mahalle bazında düşünecek olursak bu mahalle için de bence biraz yeterli değil. Çünkü mahallede ailelerin çocuk sayısı oldukça fazla, 4- 5 çocuk ve bunların masrafları bu parayı karşılamaya yetmiyor."

(K2, Meslek Elemanı)

K9 ve K7, Ekonomik desteğin tek başına yeterli olmadığı, sosyal ve psikolojik desteklerin de önemli olduğu vurgulanmaktadır. K5, K3 ve K10, Çalışanlar, ailelerin ihtiyaçlarını daha iyi anlayabilmek ve onlara daha etkili hizmetler sunabilmek için daha fazla eğitim ve kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. K1, K3 ve K2 ise, Kadınların istihdama katılımını arttırmak için, beceri geliştirme programları ve destekleyici politikalara ihtiyaç vardır.

3.4.3.2.2. Güçlendirme Yaklaşımı, Sosyal Hizmet Merkezi'nin Sunduğu Destek İle Güçlendirme

Sosyal hizmet merkezlerinde uygulanan programların, sorgulama ve eleştirel bakış açısını benimsememesi yararlanılanlar açısından endişe vericidir. Bu durumda sosyal hizmet merkezi çalışanları yararlanılanları eşitsizliklerini, güçsüzlükleri içerisinde tutarak “kendi sorunları içerisinde mahkûm ederek pekiştirebilir (Thompson, 2014: 28-29). Bu bağlamda yapabilirliklerinin farkına varılarak güçlendirmek, aksi takdirde derin yoksulluğa neden olabilecek davranışsal bataklık ile ifade edilen yoksulluk kültürünü besleyen davranışlar gelişmektedir.

Kişinin potansiyeline katkı sunmalıdır. Sosyal yardımların yararlanılan kişinin potansiyelini kullandırması ve yoksulluktan çıkartabilmesi hakkında ifade şu şekildedir: K11 tarafından “temel ihtiyaçların karşılanmasına **biraz katkı sağlıyor**. Ama kişiler yine de kendileri bir şey çabalamadıkları sürece temel ihtiyaçları karşılayabilecek, karşılayabilecek bir yardım da zaten verilmiyor hiçbir yerde”; K10, “ Kişi belli bir noktaya geldikten sonra var olan sosyo ekonomik destek çekilir. Gerekirse danışmanlık veya rehberlik süreci ile birlikte **kişi kendi öz kaynaklarını geçirebilme becerisini kazanıyor**. Yani tekil vakalarımız da var, bu şekilde beceri kazanan tekil vakalarımız da var kendi öz kaynaklarını geçirebilme becerisini”; K7, “gelecek kurma sunduğumuz bu ekonomik desteklerin hani gelecek kurma, yaşam planlama gibi bir şeyi yok. Miktarlarımız alım gücüne göre çok altlarda kaldı, yaşam planlama gibi bir şeyi yok”; K4 ise “Herkes ikinci bir şansı hak eder. Adam 16 yaşındayken bir yerden bir şey çalmış ya da ne bileyim maddeye bulaşmış. Mahallede ailesi sahip çıkmadığı için bir sene yatmış çıkmış ama artık bitmiş hayatı. Yani hiçbir yerde iş bulamıyor. **Bulduğu yerlerden çıkarılıyor, sonra tekrar suça bulaşıyor**, ailenin bilinç düzeyi düşük olunca yani siz de bir yere kadar yardımcı olabiliyorsunuz” vurgulanmaktadır. Sosyal yardımların, yararlanılan bireylerin yoksulluk durumundan çıkabilmesi Nussbaum (2018: 45) ununda “yapabilirliklerini yaratmak” ile ifade ettiği husustur. Bu konu özelinde insanların geliştirebileceği becerilere odaklanılması gerekliliği anlaşılmaktadır.

K9 ise, “Bir tek para verdik, yeterli değil” K6, “belli durumlarını etkileyen” vurgulanmaktadır. Sosyal yardımın lokal etkisi olduğu, kalıcı çözüm ise sosyal boyutu üzerine çalışmaların yoğunlaştırılmasının gerekliliği ile amacına varacağı belirtilmektedir.

"**sosyal yardım değil**, sosyal hizmet olarak çalıştığımız için olabildiğince aileyi yönlendirmeye çalışıyoruz. **Bir tek para verdik, yeterli değil**. Sosyal hizmet boyutuyla bakıyoruz biz onlara. Aileyi yönlendirmemiz gerekiyor. Gerekli olan çalışmaları yürütmemiz gerekiyor. Örneğin noksan kalıyor veyahut bilmediği durumlar oluyor. Açıkçası bu noktada biz onlara her türlü konuda yardımcı oluyoruz" (K9, Meslek Elemanı)

"sosyal hizmet sunacaksın. Yani bu kişilerin gelişimine katkı sunmak zorundasın. Yani biz bir yardım kuruluşu değiliz. Evet bünyemizde ekonomik destekler var. Engellilere yönelik evde bakım veriyorsunuz işte. Tabii ki çocuk üzerinden sosyal, ekonomik destekler sunuyorsunuz ama bunlar destek. Bunun da **sosyal boyutu var**.

Sıkıntımız da o zaten" (K5, Meslek Elemanı)

K5, "sosyal boyutu var. Sıkıntımız da o zaten"; K2 ise, "sosyal yardım kurumu değiliz" belirtilmektedir. Tedbir ve rehberlik hizmeti ile sosyal çalışmayı gerçekleştirmek durumundayız. Sosyal yardımların sosyal boyutunun ihmal edilmesi, alınan tedbirlerin işlevselliği üzerinde etkilidir. Öteki türlü sosyal yardımın nakit destekten öteye istihdama teşvik için algısını görünmez kılınmaktadır.

"biz sosyal hizmet olarak bir **sosyal yardım kurumu değiliz**. Bu sosyal yardım kurumlarının alanıdır süregelen yoksulluk. Biz ise ailede herhangi bir ihmal görmüşüzdür. Çocuğun eğitimle ilgili bir ihmali, eğitim ihmali giderilsin diye mi destek sağlıyorsun? Sağlığı giderilsin diye mi destek sağlıyoruz? Yoksa çocukların başındaki ebeveynin bir meslek, bir iş edinmesi ya da bir şeyleri bir kazanç sağlaması sürecine kadar mı destekliyoruz." (K2, Meslek Elemanı)

K4 ve K1; kurumlar arası işbirliğinin zorluğu ve bürokratik engeller, hizmetlerin etkinliğini azalttığını K1, K2 ve K4 ise, mahkeme süreçlerinin yavaşlığı ve diğer kurumlarla iletişim sorunları, çocukların ihmal ve istismara maruz kalma riskini arttırdığını belirtmektedir.

3.4.3.2.3 Yararlananlar Açısından Beceri Geliştirme, Güçlendirme, Yapabilirlik

Yararlananların ihtiyaçlarını giderme, becerilerini geliştiribilmesi, sosyal ilişkilerine katkısı hakkındaki ifadeler şu şekildedir: K22, "İhtiyaçlarını karşılayamıyorum, abim destekçi"; K20 "az da olsa bir ihtiyacını karşılıyorsun"; K12 "Abi sadece bir tek aile destek alıyorum. Onu alıyorsun başka hiçbir yerden almıyorum. Aldın mı? Zaten onu da **transit çocuğa gönderiyorum**" vurgulanmaktadır. Sunulan sosyal yardımların ihtiyaçları karşılamaktan uzak olan yapısı belirtilmektedir.

"İhtiyaçlarını karşılayamıyorum zaten çocuklarımın masrafına. **Kıramı bile abime söylüyorum yeri geliyor abim destekçi.** Neden? Çünkü çocuklarımın ihtiyaçlarını karşılamam için bu maaşı veriyorlar. Ben onların maaşını alıpta kıramı, elektriğimi, suyum veremem. Kendime bile harcamıyorum. Kendime almıyorum. Onlara yapıyorum." (K22, Yararlanan)

"bir kere de olsa **az da olsa bir ihtiyacı karşılıyorsun.** Mesela benim çocuğumun mamasını primasına o para harcıyorum. Aynen ilaçlar havaları var benim bebeğimin. O da 3 tane mama. pirma hava havanın ilaçlarını, pırmasının mamasını o paradan alıyor. Hiç dokunmadan. Hiçbir şey, Çocuğun rahatsızlığı 3 aydan sonra başladı. Bronşit tıkanıklığı geçmiyor" (K20, Yararlanan)

Yardımların beceri geliştirme ve iş bulma üzerindeki etkisi sınırlı görünmektedir. Bazı katılımcılar, iş başvurusunda veya mesleki eğitim kurslarına katılmada yardımların bir etkisi olmadığını belirtmektedir. K22, K20, K19, K17 ve K16 ise yardımların çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olduğunu vurgulamaktadır. İşsizlik ve yetersiz gelir nedeniyle eğitim olanaklarından yararlanamama ve sağlık sorunları gibi sorunlar da dile getirilmektedir.

K19 tarafından **"Kaç senedir İstanbul'da beş kuruş kazanamadılar mı? Olmayınca olmuyor işte, Bayrak falan satıyorduk. O zamanlar işler iyiydi. (..) Satıyorduk. Kazandığımız parayı da memlekete götürüp memlekette yiyorduk. Hep cahillikten** olsa bir fabrikaya gitseydik" vurgulanmaktadır. Yardımların kesilmesi durumunda yaşanacak zorluklar ve olası sonuçlar da dile getirilmektedir. Geleceği planlama adına adımlar yerine günü kurtarma cabası anlaşılmaktadır.

K18 ise, "Valla ben başvuru yapmadım, Eşim yapmadı galiba" ve K21, "Eşim çok başvuru yaptık hiç kabul olmadı. Sicil kaydı olduğu için, Ben hiç yapmadım. Eşim hiç mesleki eğitim kursuna katılmadı" vurgulamaktadır. İstihdama katılım adına başta İŞKUR'a başvurunun yapılmadığı, sabıka kaydı olması nedeniyle istihdama dahil olunamadığı belirtilmiştir. Sosyal hizmet merkezlerinden yararlananlar ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Bu ayrımcılığın kaynakları arasında uzun süre çalışma hayatının dışında kalma, ikamet edilen bölgenin kötü ününden dolayı yapılan genellemeler, kişilerin damgalanması ve sabıka kaydı gibi nedenler bulunmaktadır. Bu nedenle sosyal hizmet disiplini, yararlananların maruz kaldığı ayrımcılığı ortadan kaldıracak veya azaltacak adımlar atmalıdır. Bu adımlar, yararlanan bireylerin özgürleşmesine katkı sağlayacak araçlardır (Thompson, 2014: 198).

"Kaynanam var. Yarın bir gün çıkar. O da işte çalışıyor ya Cumartesi pazar günü zaten evde kalıyor. Ben gidiyorum ev temizlemesine. Eşim zaten elinde meslekleri var. Çıkınca 8 ay kaldı zaten çok şükür çıkacak. Hani **onun çalıştığı parayla, benim çalıştığım parayla birleşip** de hani çocukların önüne bir şey gelecek. Yapmayı düşünüyoruz yani planlıyoruz. Biz bunları planlıyoruz" (K18, Yararlanan)

K15 ise "**iletişim daha iyi evet**, o konuda kendimi daha rahat hissediyorum. Yani daha olumlu hissediyorum. Çünkü çocukların ihtiyaçlarını karşılayabiliyorum. Çok huzurlu hissediyorum. Yani bir isteğini karşıladığım zaman çocuklarımı çok mutlu hissediyorum kendimi" vurgulanmaktadır. Sosyal yardımların sosyal ilişkilerinizin geliştirilmesini katkısı olduğunu belirtmenin yanında soruya cevap verebilen tek yararlanan katılımcı olması ve soruyu anlayabilmesi hususu ayrıca belirtilmesi gerekmektedir.

K22 tarafından "Yardımların iş bulmamda, ilişkilerimde etkisi yok"; K20, "Var mı yok mu bilmiyorum, Şu an hiçbir şey gelmiyor, Yok. Hiçbir ilgisi yok" ;K19 "Akraba ilişkilerinizde, çevreyle ilişkilerinizde etkisi yok"; K18, "çok günümü, günü kurtarıyoruz, yok, benim aldığım yardımların bir alakası yok " vurgulanmaktadır. Sosyal yardımların iş bulmak amacıyla kuruluşlara özellikle İŞKUR'a başvurmanın önemini vurgulamaktadır. Yararlanıcılar, bu yardımların sosyal ilişkilerin gelişmesine, geleceğe yönelik planlamalarına etkisinin olmadığını düşünmektedirler.

"Ya abi şöyle izah edeyim sana. Hayat çok pahalı yani kiralar pahalı, yiyecekler, içecekler her şey pahalı. Siz daha iyi biliyorsunuz. Her şey pahalı. Mesela 20 TL olsa, 15 TL olsa onu bir ay boyunca getirebilirsin. Yani idareli kullanırsan getirebilirsin. İdaresiz kullanırsan Ayrıca bunu yaparsan çocuğun da aç kalır, çocuğun da aç kalır. Hani 15'in varsa cebinde idareli kullanacaksın o çocukları aç kalmamak için. Ben de öyle yapıyorum. İdareli idaremi biliyorum yani. (..) Yani **daha çok günümü, günü kurtarıyoruz**," (K18, Yararlanan)

Yararlananlar, sosyal yardımın ilişkilerinize, ilişkilerinizi geliştirmenizde, geleceğinizi kurgulamanızda ve yoksulluğun çözümüne katkısı etrafındaki sorulara fikir beyan etmedikleri, bu soruları kendilerine ilk defa sorulduğu şeklinde sorular olduğu gözlenmiştir.⁸⁸

K17 "katkısı yok, ilişkilerim etkisi yok", K16 "aldığım yardımlar ile insanlar ile iletişim kurmanda, ilişkilerini kurmanda, başvuru yapmanda etkisi yok herhalde"; K14 "Sosyal yardımların kişilerin ilişkilerinde etkisi yok"; K13 "Nasıl bir etkisi **var bilemem**. Valla

⁸⁸ Doğrudan kendileri ile ilgili soruları ilk defa siz sordunuz, hiç düşünmedikleri izlenimi edindim.

ne bileyim onu yaşayıp görecez. Tahminen daha biraz daha yüksek olursa belki daha güzel olabilir. Olur yani. Yok tamam yardım ama dediğim gibi yetmiyor, Çok ortamın hani enflasyonu? Çok çok her şey yüksek., etkili gelmiyor o yardımlar” ve “okutacağım inşallah, meslek belirlemede, yardımların gelecek planlamada çok etkisi var” vurgulanmaktadır. Sosyal yardımların sosyal ilişkiler üzerindeki etkisi var mı? sorusuna emin olamamakla birlikte cılız bir ses ile etkili olduğu ifade edilmiştir.

İŞKUR gibi kurumlarla iletişim kurulmadığı veya mesleki eğitim kurslarına katılım olmadığı belirtilmektedir. Yararlanan katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere yardımların beceri geliştirmede işlevi olmadığı, bu süreçte yönelik tecrübe ve deneme girişimlerinin olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumu Jindra ve Jindra (2016: 7-8)’nın Yoksulluk, Kültür ve Bilişin Bağlantısı: Yoksulluktan Kurtulma Süreci Köprüleri adlı çalışmasında “Bridges” adlı organizasyonu vurgulamaktadır. Bu program ile katılımcıya geçmişlerine dair iç görüşü, yeni beceri ve uygulamalar kazandırılmaktadır. Program nesiller arası ya da uzun süreli yardım alan durumlarına göre kazanımlar değişebilmektedir. Bu programda “kolaylaştırıcı” ile yararlanan bireyi beceri geliştirme eylemini teşvik edecek, seçimlerinde, öz eleştiri yapması gibi durumlarda destek olacak, kendisi gibi aynı süreçten kişiler ile sunulan beceri kazandırma programıdır. Yararlanan bireylerin beceri geliştirme programları ile yapabilirlik yoksunluğunu giderici ve önleyici çalışmaların önemi anlaşılmaktadır.

3.4.3.3. Takip ve Rehberlik

3.4.3.3.1. Takip Ve Güçlendirme, Hizmet Alan Bireylerin İzlenmesi, Güçlendirilmesi

Sosyal hizmet uygulamaları, piyasa mantığından şiddetli biçimde etkilenen politik ortamda şekillenmektedir. Uygulamaların faydalı olması, tek başına programların gelişmesi ve süreğenliğini sağlamak için yeterli değildir. Sunulan hizmetleri değerlendirmeyen, sadece sayıya odaklanan uygulamalar fayda sağlamayacaktır. Hizmetlerin etkinliği ve yararlarını gösteren kanıtlar sunularak, amaçlandığı gibi yürütüldüğü ve beklenen faydayı gösteren kanıtlar sunulmalıdır. Bu bağlamda uygulanan programın her aşamada değerlendirilmesi, geriye dönüt vererek uygulanan programlar ile uygulama amacına hizmet etmektedir (Krysik ve Finn, 2015: 182-183).

Sunulan yardımların takibi, denetimi ve gelişen ihtiyaca yönelik yeniden tasarlanması hakkında şunlar ifade edilmiştir: K8 tarafından “SED yönetmeliğimizde verdiğimiz ailelere, sunduğumuz ailelere 6 ayda bir, en geç 6 ayda bir kontrol yapılmamızı istiyorlar. Genelgede bunu 3 ayda bir yapmamızı istediler. Şu anlık son bir yıl öncesine kadar 6 aylık. Bazen **geciktirme durumu** oluyordu”; K5, “bunların hepsi elinizdeki olanaklarla ilgili bir şey”; K3, “Tek sorunu ekonomik sorundur. Ama **sonraki süreçte psikolojik olarak** sıkıntı yaşamış olabilir. Sağlıksal açıdan bir sorun yaşamış olabilir. Bunlarla ilgili biz tekrardan bir değerlendirme yapıyoruz. Yeni değerlendirmede aileye bu yönde danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunuyoruz”; K4, “günü çıkarmak aslında bunun devam etmesi için hizmet veren bir konumda maalesef yer alıyoruz. Tabii bu da bizim motivasyonumuzu çok bozuyor. Tabii ki kişilerin gerçek bir hizmet sunabilmek için o kişinin **uzun bir takip izleme sürecine ihtiyacı var** aslında, Takibini yapamıyorum, şöyle bir takip yaptık, zorunlu tuttu bakanlık, O yüzden hızlı bir takip yaptık orada da durumun vehametini gördük, çoğu insanlara ulaşamadık” ve K1 “çok gerçekçi olmuyor, çok yeterli olmuyor. Çünkü çok geçmiyor” vurgulanmaktadır. Yararlanan bireylerin periyodik takiplerinin yapılması gerektiği ancak takiplerin kurumun olanakları, personel yetersizliği, iş yoğunluğu nedenlerden dolayı çalışmaların yapılamadığı anlaşılmaktadır.

"Takip etseniz ne olacak? Yani o takip sonucunda onun yakınında veya şeyinde bu insanlara bir alan yaratmak zorundasınız. Biz takibi sadece işte mevcut bunun altında herhangi bir problem yaşıyor mu, Biz destek sunduktan **sonra mevcudun altında herhangi bir problemle karşı karşıya kalmış mı Onu öğrenmek için yapıyoruz.**"

(K5, Meslek Elemanı)

"takip etmemiz lazım. Onayını herkesin dilinden ben duydum. Çünkü çok farklı yerlerde, çok farklı şekillerde çıktı insanlar. **Çoğu insanlara ulaşamadık.** Yani hani altı ay önce verilmiş, bir sene önce verilmiş. Nerede olduğu belli değil. Çocuğun nerede olduğu belli değil. Hani çocuk başka birinin yanına gitmiş. Hani sıkı takip ve gözlemin yapılması gerektiğini düşünüyorum. Dosya verildi yani hizmet verilen dosyaların kişilere zimmetlenmesi gerektiğini düşünüyorum." (K4, Meslek Elemanı)

Takiplerin amacı, ailenin yaşam tarzının devamı ve sosyal yardımın geçici olduğu bilincini oluşturmak ve istihdama katkı sağlayıcı beceriler kazandırmaktır. Ailenin düzenli takibi sayesinde her takipte iyileşme sağlanabilir. Yoksulluk kültüründe ifade edilen “aç ve yarı tok sistem” çemberinden çıkılması bu şekilde mümkün olabilir. Takibin tam anlamıyla uygulanamaması nedeniyle, yardım süresinin bitiminden önce veya kısa

bir süre kala yararlanan bireyin yardımının devamını sağlayıcı eylemler gözlemlenmektedir.

Ekonomik sorunlarla ilgili başvuruların temelinde sağlık, eğitim gibi unsurların bulunduğu; ekonominin sebepten ziyade çeşitli yoksunlukların yansımalarının olduğu katılımcılar tarafından belirtilmektedir.

"bizim mahallede kimse gitmiyor diyor. Dolayısıyla danışmanlık o noktada vermeye çalışsak da bunu çok açık olmayabiliyorlar. (4) Yine tabii ki çok açık olmadıkları için tabii ki bunu bırakmıyoruz. Biraz daha devam etmeye çalışıyoruz. Ama **çok yeterli olmuyor. Çünkü çok geçmiyor.** Yani o vermek istediğiniz mesaj.

Yönlendirdiğiniz, o rehberlik ettiğiniz şey? (K1, Meslek Elemanı)

K11 tarafından "ilk zamanlar hani bu nasıl yapılır diyordu, ikinci sene geldiğimde de bu sorunla başa çıkmaya çalışıyordu. Hani **kabulleniş ve işte mücadele etme** durumu. Sonrasında da biraz ufak tefek yarı zamanlı işlere başladı"; K9, "denetimler olduğu için kişi kendini böyle daha kapana kısılmış mı desem, nasıl tabir etsem bilemedim. Ama bu noktada **kendilerini değiştirmeye çalışıyorlar.** Çünkü sürekli bir denetim halindeyiz biz onlarla. Onlar da kendilerini değiştirmeye çalışıyorlar bu noktada" ve K5 ise, "ekonomik destek sürecinden bağımsız bu danışmanlık süreçleri, Psikolojik destek, aile danışmanlığı, bireysel psikolojik destek süreçleri. İnsanların gelişimi noktasında yani bireysel gelişimi noktasında **önemli bir noktaya** temas ediyor" vurgulanmaktadır. İfadelerinden anlaşılağı üzere, takip ve rehberlik sürecinin yeterli sürelerde gerçekleştirilmesi bireyin bir çaba içerisine girmesinde etkilidir.

K7 tarafından "Ekonomik destek vakaları genelde çok travmatik vakalar olduğu için onların başka türlü sorunları da oluyor. Yani sadece parayla çözülebilecek sorunlar değil"; K6, "bunun için yeterli sayıda personelimiz yok, aileyi ne kadar takip edebiliyoruz? Bir ailenin balık nasıl tutabileceğini ne kadar öğretebiliyoruz? Bu konuda açıkçası eksiklerin olduğunu düşünüyorum"; K3 "İstanbul açısından **yeterli düzeyde diyemem.** Çünkü nüfus yoğunluğu ve iş yükü bir büyük bir kozmopolitik yapı. Bunlardan dolayı normal yeniden gelen başvurulara yetişmeye çalıştığımız için bazen hali hazırda devam eden dosyaların **takibini aksattığımız süreçler** oluyor" gibi sorgulamaların yapılması gerekliliğı vurgulanmaktadır. Yararlanıcının izlenmesi ve değerlendirilmesi, farkındalık oluşturulması ve gelecek adına planlamanın yapılması, istihdama erişimde önemlidir. Peter ve Polgar (2020:336)'a adlı çalışmasında ifade ettiğı üzere, sürecin istikrarsızlığından dolayı yararlanıcının ihtiyaç duyduğu desteğe erişememesi,

yararlanıcıların genellikle yönergeleri ihlal etmeleri nedeniyle hedeflenen çalışma gerçekleştirilmemektedir.

"her ailenin bir ASDEP personeli olacak gibi bir şekilde yola çıkılmıştı. Eğer çok çok daha **fazla sayıda bir personel** olsa ve bu personelin sorumlu olduğu belli sayıda aileler olsa ve bunların takibi. Yani bahsettiğim şey belki biraz daha ütöpik geliyor ama benim bir aileyi takip edebilmem için ben benim sorumlu yani sağlıklı **takip edebilmem**, sağlıklı hizmet yürütebilmesi için sorumlu olacağım, az sayıda bir ailenin olması ve onların her şeyiyle ilgileniyor olabilmem, onların dezavantajlı duruma düştükleri noktada müdahale ediyor olabilmem gerekir. Bu da dediğim gibi daha fazla **istihdam, daha fazla fiziki şartlar yine çalıştığımız yerle ilgili** bize gerektirir." (K6, Meslek Elemanı)

Sosyal hizmet merkezleri güçlendirme çalışmalarının yapılabilmesi takip ve rehberlik faaliyetlerinin yürütülmesi her dosyanın kendine özel vaka çerçevesince gerekli zamanın ayrılması ile ilişkilidir. Akyıldız (2022: 275)'a göre sosyal çalışmacıların çabuk düşünerek, hızla kararlar ile somut sonuçlara odaklı uygulamaların yaygınlığını belirtmiştir. Kontrol listeleri ve şablonlara dayalı uygulamalar çalışmalara zarar verdiği belirtilmektedir.

"tek bir merkezden insanların **takibini yapması çok zor**. Çünkü bu ailelerde telefon bile yok. Telefonu olmayan, telefon kullanmayı bilmeyen adam okuma yazmayı geç rakamları bilmiyor, telefon açmayı bilmiyor, telefon kullanma ihtiyacı hissediyor. Yani bizim burada verdiğimiz hizmet çok fazla olduğundan bizim 7/24 işte şu belgeyi yap, şu kaydı yap ya da git şunu getir dediğimiz aileler bile 1 ay, 2 ay sonra gelebiliyorlar." (K2, Meslek Elemanı)

K2 ise "müracaatçının takibini yeri geliyor dosyayı yapan arkadaş bir sene bile takip edemeyebiliyor, fazlasıyla bizim takip etmemiz lazım. Bizim müracaat sadece bir SHM bazında düşünmüyorum. Türkiye'nin birçok yerinde, birçok sosyal merkezlerinde" bu şekilde olduğu belirtilmektedir. Eksiklikler, hangi yönlerin güçlendirilmesi takip ve rehberlik ile yürütülebilir öteki türlü sü yardımdan yararlanan bireyin tekrar başvuru yapmak isteğı ile beraber konfor alananda çıkmama eğilimi görölmektedir.

"bir senede ne yaptın? Ya da bir sene destek verdim, iki sene destek verdim, üç sene bu aile bir yıldan üç yıla kadar ben bunu **hangi kademeye getirdim**? Ailede ben bu desteğı verirken benim şunu da düşünmem lazım. Benim bu ailede evet eksik ve yanlış gördüğüm taraflar var, ben bu destekle 3 yılın sonunda, iki yılsonunda ailede

şu değişiklikleri sağladım, şu güzellikler oldu diye bakmam lazım. Destek vermişim üç sene sonra aile hala aynı yerde sayıyor"(K2, Meslek Elemanı)

3.4.3.3.2. Takip Ve Danışmanlık, Hizmet Alan Bireylerin İzlenmesi ve Rehberlik

Uygulamanın özünde yer alması gereken yararlanan bireyi güçlendirici çalışmalardır. Meslek elemanı ve yararlanan arasındaki işbirliğini geliştirici olması, çalışma ile uygulamanın nitelikli olması ve amaca yönelik çalışmasıdır. Bu bağlamda yararlanan bireylerin bireysel ve kollektif çalışmaya katılımını teşvik ederek, onları değişimin öznesi yada aktif nesnesi yapmaktır (aktaran Thampson, 2014)

Takip sürecinde sorunlar ve sosyal hizmet müdahalesi hakkında ifade edilenler şunlardır: K9 “biz her durumu ile değerlendiriyoruz, birlikte işbirliği içerisinde”; K8, “istismar, ihmal durumunda çocuğa ilgisiz kalındığı durumda zaten aileyle düzenli görüşmeler sağlıyoruz”; K7, “Bir projeksiyon oluşturuldu”; K6, “değişimin takip edilmesi gerekir, nasıl bir gelişim alınıyor, nasıl bir rol alınıyor bunu izliyoruz, durumunda bir gelişme var mı, değişimi var mı, bireysel danışmanlık süreci başlatıyoruz” şeklinde belirtilmektedir. Takip sürecinde mevcut durum değerlendirilir. Katılımcının ifadesinden anlaşıldığı üzere gerektiğinde danışmanlık süreci başlatılır. Bu durumda yararlanan kesimi yönlendirecek bir aktör bulunması gerekliliği ortaya çıkar. Yardımdan yararlanan bireyin işbirliği yapması ve önleyici çalışmaların önemi anlaşılmaktadır.

"Son dönemde geniş bir tarama yaptık. Yeni başlayan arkadaşlarla işlerin biraz daha yavaşladığı bir dönemde epey iyi bir taramadan geçirildi. **Bir projeksiyon oluşturuldu.** Hani nerede, hangi boyutta neler var o görüldü. Vatandaş hani çok olayın ulaşmasını beklemeden bizim gidip birebir hemen müdahale ettiğimiz vakalarda oldu." (K7, Meslek Elemanı)

"Bazı dosyaların sadece SED dosyası olmuyor, aynı zamanda çocuk dosyası oluyor bu dosyalar. Böyle dosyalarda da ailelerin mutlaka bizim tarafından takip edilmesini istiyoruz. O yüzden ailelerle ilgili **bireysel danışmanlık süreci başlatıyoruz.** Kendi kuruluşumuzda ve bireysel danışmanlık süreci ile aileleri takip ediyoruz. O şekilde de ailede nasıl bir gelişim alınıyor, nasıl bir rol alınıyor bunu izliyoruz." (K6, Meslek Elemanı)

K4, “rota çizecek bir danışmana ihtiyaçları var, KİOC'a gelecek en geç bir sene içinde gelir ama bir şey yapamıyorum, yani yolladığım yazının bana iki gün sonra geri dönmesi lazım. Aldığım tedbirlerin bana çok güzel bir şekilde geri dönüş sağlanması lazım” ; K2

ise, “mahkeme tarafından danışmanlık, yeri geliyor yine burada uygulamaya çalışıyoruz. Şimdi biz sosyal hizmet olarak bu ailelere kendi sosyal hizmet merkezimiz olarak düşünecek olursam, **her anlamda gerekli yönlendirme ve rehberlik yürütüyoruz**” belirtilmektedir. Kamu kurumların birbirlerine güç vererek çalışamamalarının kritik unsur olduğu aksi takdirde sunulan sosyal yardım araç yerine amaç haline gelmektedir. Bu durum ise, etkilenen birey, tekrar yardım için başvuruya gelmesi ile somutlaşmaktadır.

"Bir **rota çizecek bir danışmana ihtiyaçları var**. Rota çizdikten sonra onlara yaparsın diyen, süreci takip eden, önerilerde bulunan, işte ne bileyim gerektiği yerde destek veren insanlara ihtiyaçları var. Ama sistem öyle işlemiyor. Yani hizmet sağlandıktan sonra biz o **kişiyle irtibatımızı kesiyoruz**. O kişinin başına neler geldiğini bilmiyoruz. Yani onunla ilgili bir kopukluk oluyor." (K4, Meslek Elemanı)

Takip ve izlemenin sıklığı, uygulamanın içeriği, yararlanıcının işbirliğinde etkilidir. Bu hususu, Colins (2005: 25) e göre sosyal yardımdan yararlanmanın kişideki etkileri üzerine gerçekleştirdiği çalışmada, kadınların yardımların kullanımında; “sosyal hizmet görevlilerinin gereksiz müdahaleleri, yaygınlığı” yararlanıcının direnç yada işbirliği içinde olmamasına neden olduğu ifade edilmiştir. Anlaşıldığı üzere; Sosyal yardımla yaşamının getirdiği önemli sonuçlardan biri özgürlük sınırlamasıdır. Kadınlar, para harcama, eğlenme zamanları, fikirlerini dile getirme ve bütçeleme kararlar alma konusunda kısıtlamalarla karşı karşıya kalmaktadır.

K11 tarafından “elimizden geldiğince yapıyoruz ama bu biraz kişinin çalışma disiplinine de bağlı, o anki yoğunluğuna da bağlı. Bir de Sancaktepe bölgesi gerçekten yoğun bir SHM. takibini **yapabildiğimiz kadarıyla** yardımcı oluyoruz. Yapamadığımızı da. Onlar zaten bize bir şekilde geliyorlar”; K5, “sunduğumuz aileler var. Bunun gelişimini görmüyoruz, Bizim en büyük sorunlarımızdan bir tanesi her takip ettiğimizde yani bir birinci aşamadan ikinci aşamaya geçmiş olmuyor haliyle aynı yerde duruyor, Biraz **daha profesyonel**, biraz daha geniş olması gereken destekler **olduğunu düşünüyorum**”; K3, “Tek sorunu ekonomik sorundur. Ama sonraki süreçte psikolojik olarak sıkıntı yaşamış olabilir. Sağlıksal açıdan bir sorun yaşamış olabilir. Bunlarla ilgili biz tekrardan bir değerlendirme yapıyoruz. Yeni değerlendirmede aileye bu yönde **danışmanlık ve rehberlik hizmeti** sunuyoruz, **Bazen personel yetersizliği**”; K1 ise, “, Dolayısıyla. Biz danışmanlık hizmeti vermeye çalışsak bile **karşı taraf buna çok açık olmadığı için**. Çünkü az önce söylediğim şeyler çok etkili. Yani eğitim düzeyi mesela çok düşük. Çocuğu okula gönderin diyoruz, para yok diyorlar. Tamam ekonomik destek sağlıyoruz

ama yine çocuk okula gitmiyor ve o hanelere ulaşamıyorsunuz, ebeveynlerle çalışmamız gerekiyor ama ebeveynler cezaevinde” şeklinde vurgulanmaktadır. Takip sürecindeki belirtilen aksaklıklardan dolayı aileye ulaşamamakta, planlanan çalışma uygulanmamaktadır. Dolayısıyla yapabilirlik ve istihdam alanına dahil olması aşamasına geçilememektedir.

"sosyal ekonomik destek sunuyoruz fakat sunduğumuz. Ekonomik destekte ailenin gelişiminde bir şey görmemiz gerekiyor. Süreç içerisinde 2 yıl, 3 yıl, 5 yıl uzun süreli destek **sunduğumuz aileler var. Bunun gelişimini görmüyoruz.** Yani bizim aslında en büyük handikaplı sosyal hizmet merkezinde en büyük handikaplarından bir tanesi bu. Biz bütüncül bir çalışma yapıyoruz fakat o bütüncül çalışmanın eksik basamakları var." (K5, Meslek Elemanı)

Grup çalışmaları önemlidir.

"hizmet verdiğimiz bireylerin takibini yapmaya çalışıyoruz. Bazen **personel yetersizliği** olur, bazen iş yoğunluğu olur. Bazen bu işlerin takibinin aksadığı olabiliyor. Ancak rutin olarak sosyal ekonomik destek verdiğimiz müracaatçılarımızı 3 ayda bir ziraat ziyaret ederek, en son inceleme yapılan tarihten itibaren son işlem yapılan tarihten itibaren hayatında bir değişiklik olmuş mu, bir düzelme olmuş mu veya bir geriye gitme olmuş mu?" (K3, Meslek Elemanı)

"sabah incelemeye gittiğinizde **o hanelere ulaşamıyorsunuz.** Dolayısıyla burada bir takip veya danışmanlık konusunda da bir eksiklik oluşuyor. Çünkü zaten ulaşamıyorsun. Yalnız devamlı getirebiliriz. Devamlı getirdiğinde dediğim gibi yani işte ekonomik sebepler, işte ne bileyim mesela **ebeveynlerle çalışmamız gerekiyor ama ebeveynler cezaevinde.** Yani farklı şeyler de ortaya çıkıyor. Mesela çocuğun bakım vereni başka biri oluyor ve dolayısıyla anneannenin, babaannenin veya dedenin bakım veren olduğunu düşünürsek. Çocuk için biraz şartlar daha zorlaşabiliyor." (K1, Meslek Elemanı)

SHM'leri, danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunarak aileleri güçlendirmeyi amaçlamaktadır. K10 ve K4, ailelerin bu hizmetlere karşı direnç göstermesi ve motivasyon eksikliği, hizmetlerin etkinliğini sınırlamaktadır. K5, K6 ve K3 ise, yetersiz personel, araç ve kaynaklar, hizmetlerin kalitesini ve takibini olumsuz etkilemektedir. K3 ve K11 ise istihdama yönelik yönlendirmeler yapılmasına rağmen, katılımın düşük olması ve uzun vadeli takip mekanizmalarının eksikliği belirtilmektedir.

3.4.3.3 Yararlananlar Açısından Takip, Rehberlik, Güçlendirme ve Danışmanlık

Yararlanan bireylerin takipler sonucu istihdama dahil olması, İŞKUR ve mesleki eğitime katılımları ve başvuru yapması hakkında fikirleri şunlardır: K22 tarafından “hiçbir plan yapamıyorsun ki abi düşünüyorsun, kiram geldi diyorsun, elektrik, su var, çocuk var diyorsun, bir şey düşünemiyorsun. Yani sürekli bir stres içindesin”; K20, “bilmiyorum **hayır yapmadım**, İŞKUR'a duydum ama böyle ne içerikli olduğunu, iş ve iş verdiğini biliyorum. Ama böyle **kursla falan hiçbir bilgim yok**. Sadece adını böyle sosyal medya hesaplarına. İŞKUR Haberlerde öyle şeyler duydum o kadar ama tam olarak detaylı olarak bilmiyorum., başvuru yapan yakınımda olmadı.”; K17, “İŞKUR ile herhangi bir görüşme yapmadım. Görüşmedim, eşimde görüşmedi”; K16 “mesleki eğitim olsun, bir eğitim olsun bununla ilgili başvuru yapmadım”; K15 “İŞKUR un programlarına **başvuru yapmadım**. Sanırım başvuru yapacaktım **ama geciktim**. Sanırım onların tarihleri var. Geciktim ama yararlı olduğunu duydum. Çok yararlı çünkü benim amcamın oğlu girdi. Bu eğitimler için yararlı olduğunu duydum. Fırsatım olmadı açıkçası” ; K14 “İŞKUR a başvurmam, onlarda beni aramadılar, meslek edindirme kursuna katılmadım uzun süre böyle çalışmıyorum abi. Boyun fıtığı var, bel fıtığı var şekerim. Tansiyonum” vurgulanmaktadır. Sosyal yardım, yönetmelikte ifade edildiği üzere yararlanmaların istihdam ile buluşmasının sağlayarak ekonomik yoksunluğu ve risk faktörlerini giderici çalışmaların yapılması şeklinde ifade edilmektedir. Bu durum, takip ve rehberlik sürecinin işlevselliğini tartışılır hale getirmektedir.

K20 ve K15, bu tür hizmetlerden haberdar olduklarını ancak başvuru yapmadıklarını veya fırsat bulamadıklarını ifade etmektedir. Takip ve rehberlik hizmetlerinden yararlanma konusunda da sınırlı bir deneyim yaşandığı belirtilmektedir.

Yararlananların, yoksulluğun nasıl çözüleceği, meslek edindirme ve istihdama katılımı, sosyal yardımların ilişkilerine katkısı, ilişkilerin gelişimi ve geleceğin kurgulanması konularında fikir beyan etmedikleri⁸⁹ gözlenmiştir. Bu sorular yararlanmalara ilk defa sorulduğu şeklinde algılanmıştır. Yoksulluğun çözümüne dair fikir beyan edilmemesi, katılımcıların bu konuları daha önce düşünmemiş olmaları, yoksulluk kültüründe ifade edilen “günü birlik yaşam tarzını ve gelecek planlaması eksikliğini” göstermektedir. Bu

⁸⁹ Hanede gerçekleştirilen görüşmelerde “bilmiyorum”, “ne diyeyim abi” şeklinde yanıtlar aldım. Soruyu açıp, farklı sorular ile düşünmelerini istedim ama kendi yaşanmışlıkları, doğrudan kendileri ile ilgili soruları “ilk defa siz sordunuz”, “hiç düşünmedikleri izlenimi” edindim.

aynı zamanda yaşam tarzının Bourdeiuryan tarzda “yeniden üretimine” katkı sağlar ile ifade edilen husustur.

Parsons’ın gizlilik kavramı ile sistemin devamını sağlayan kalıpların korunması ve bütünlük sağlanmaktadır. Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, yaşam tarzında değişim yapma konusunda girişimde bulunmama bu durumu somutlaştırmaktadır. Bu bütünlük değişime kapalıdır. Sistemin değişimi ise, yeniden beceri edinme süreciyle, alışkanlıklardan kopmayla ve örtük öğrenmenin somutlaştırılmasıyla gerçekleşir. Bourdeiu’nun habitus kavramı ile, bireyin öğrenme sürecinde yeni becerilerin somutlaştırılması yoluyla yeniden üretim sürecine dahil olduğu özgüveni ve becerilerinde artış olduğu belirtilmiştir (Jindra ve Jindra, 2016: 13).

3.4.3.4. Eğitim ve Danışmanlık

3.4.3.4.1. Müracaatçı Motivasyonları, Merkezine Başvuran Kişilerin Sorun İle Mücadele Potansiyeli

“Yoksulluk Kültürü” teorisi, yoksulluğun ekonomik yoksunluk sorunu değil, yoksulların yoksulluk uçurumundan kurtulmasını imkânsız kılan bir yaşam tarzının sonucudur. Özellikle aile yapısı, akrabalık, karı-koca ilişkileri, ebeveyn-çocuk ilişkileri, zaman yönelimi, tüketim kalıpları, değer sistemleri ve toplum bilinci açısından belirli etkileri ve sonuçları ifade etmektedir. Bu bağlamda “davranışsal bataklık” teorisi benzer varsayımlara dayanmaktadır (Zheng, 2023: 24). Bu nedenle yararlanan bireylerin davranışlarının değişimine odaklanılması gerekli olup eğitim ve danışmanlık hizmetleri sağlanabilir.

Bourdieu, Sermaye kavramını iktisadi, kültürel ve sosyal sermaye şeklinde üç temel tipi olduğunu belirtmiştir. Bu tipler birbirleri ile ilişkili, dönüşebilme özelliğine sahip olduğunu vurgulamaktadır. Eğitim hususu, özellikle kültürel sermaye ile ilişkili olup ebeveynlerin çocuklarına yaşam tarzını aktarması ile somutlaşır. K19 tarafından “ikiye kadar” ; K16, “okumayı tam bilmiyorum” vurgulanmaktadır. Yararlanan kesimi genel olarak okuma yazma bilmediği, ortaokul mezunu bir katılımcı olduğu anlaşılmıştır.

Sosyal yardımdan yararlanan bireyin eğitim durumu, eğitime inancı ve motivasyonları, danışmanlık talepleri, kadın ve çocuk üzerindeki etkileri hakkında şunlar belirtilmiştir: K11 tarafınan “kişinin çabasıyla da ilgili bir durum”; K10, “Böyle bir kitlede özgüven anlamında da herhangi bir mesleğe girip **kendi ayakları üzerinde durup öz kaynaklarını kaynaklarıyla geçirebilme becerisini geliştirme anlamda bir özgüven profilini gözlemlemiyoruz maalesef**”; K5 “bireysel çaba, çıkış yolu arayacak”; K4, “Hani bugün şunlar yapılacak, benim bugün şu işleri halletmem lazım gibi bir tavırları yok. Yani o çocuğun ihtiyaçları nedir, ne yapılması gerekiyordur?”; K2, “İşte zorunlu eğitim çağındaki **çocuğun okula devam etmemesi onlar için bir problem değilken bizim için bir problemdir.** 10 yaşında, 12 yaşında, 15 yaşına gelip hala okuryazar olmayan, okul yüzü görmemiş çocuklar, çocukların eğitime katılmamaları onlar için gayet normal geliyor” ; K1 ise, “genç yetişkinlere baktığımızda birçoğunun okuma yazma bilmediğini veya bilenlerin de çok daha basit bir seviyede, yani sadece okuryazar olduğunu görüyoruz” vurgulanmaktadır.

K11 ise, “bu şekilde hani bir yerden bir eksiklik var zaten, Hani düşünce olarak da onu geliştirebilecek birisi yok etrafımda. Ya da **kendine inanamıyor.** Hani ne kadar inandırmaya”; K6, “çoğunlukla çözüm oluyor. Çünkü özellikle ekonomik destek kısmında hiç geliri olmayan, tek ebeveynine muhtaç durumda olan, çocukların temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayan aileler. Bizden yararlandıkları bu ekonomik destek sayesinde **çocukları eğitime devam ettirebildiğini görüyoruz,** motivasyonlarının arttığını, eğitim danışmanlık süreci ile ilgili şöyle bir faydası oluyor. Dedğim gibi çocukların eğitime devam etmesi açısından **destekleyici** olabiliyor”; K4 “**motivasyonsuzluk** söz konusu. Çoğunun söylediği şey işte çocuklarım için ayakta kalmaya çalışıyorum. Onlar için kendimi dik tutmaya çalışıyorum, hayatını kurtaran, çok iyi şeyler yapan insanlar da oluyor. Ama bunlar **çok az bir kısım. Onlar da savaşçı ruhlu, güçlü**” belirtmektedir. Yararlananlarda değişime yönelik eyleme geçme çabası çok sınırlı, bu durum ise motivasyon yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

K3, “bir yerde işe girip direkt olarak kazanç sağlamaya çalıştıklarını, **ileriye yönelik bir hedeflerinin olmadığını** gözlemliyoruz” ve “Genel olarak bu **durumlarını kabullenmiş** haldeki kişiler bizim karşımıza çıkan kişiler. Yani örneğin bir kadın kocası madde satışından cezaevine girmiş. Uzun süre bir ceza almış. Kadının iki tane küçük çocuğu var

diyelim. Kadın bu durumu kabul etmiş. Bakarsa bana devlet bakar. Bakarsa çevremdekiler bakar” vurgulanmaktadır.

K11 ise, “bazısı da **maaş algısıyla** yaklaşıyor. Hani bu yoksulluk kültürünü besleme olarak görülebilecek bir şey. Yani zaten ben muhtaçım, hani bir şey yapamıyorum” ve K10, “bu sosyal yardımların **kendi hakkı olduğunu**, herhangi bir koşul olmaksızın faydalanma güdüsüyle hareket ettiğini gözlemliyorsunuz. Yani diğer bir değişle maaş algısıyla” vurgulamaktadır. Mevcut durumdan dolayı zorunlu olarak sunulması gerektiği belirtilmektedir. “Maaş⁹⁰” iş karşılığında sunulan nakdi destek olup, çalışan bireye emeğinin karşılığında işveren tarafından sunulmaktadır.

K1, “her ailenin öyküsü ve geliş şekli farklı olduğu için biraz daha o noktada ayrı ayrı belki değerlendirmek daha doğru olur. Örneğin. (..) Şimdi bazı aileler bunu bir gelir veya **maaş** olarak nitelendirdikleri için orada bir değişimin olmasını açıkçası beklemek gerçekçi olmuyor, insanlar işte suç oranları da çok yüksek olduğu için bazen yeri geliyor yani ne polisten ne herhangi bir devlet memurundan hiçbir şekilde korkmuyorlar. Yani bazı **aileler için caydırıcı** olurken takip edilmesi ve bir noktada destek alması bir noktada da hiçbir caydırıcılığı olmuyor” ve K2 ise, “Bu ailelere evet değinmeye çalışıyoruz. Ne kadar dönebiliyoruz ya da **ne kadar geri dönüt alabiliyoruz** orası tartışılır” vurgulanmaktadır. Sosyal yardımdan yararlanan bireyin, yardım öncesi ve sonrasındaki karşılaştırma sosyal yardım ile hedeflenmekte olan arasındaki ilişkinin anlaşılması açısından önemlidir. Yardımların maaş algısı, garanti ve güvence anlamı taşır. Sosyal yardım, vatandaşlık görevini yerine getirmeyi destekleme amacıyla sunulmaktadır ve bu yardımın yanlış algılanması, alıcı açısından bir sorun teşkil etmediği takdirde geri bildirim alınamamaktadır. Geri dönüt alınması kurumsal anlamdada sorunların olduğu anlamında gelmektedir.

3.4.3.4.2. Müracaatçı Motivasyonları, Merkezine Başvuran Kişilere Yönelik Eğitim ve Katılım Durumu

Eğitim ile eğilim arasında paralellik mevcuttur. Eğilimler uzun ömürlüdür, kendilerini sürdürme, yeniden üretme eğilimindedir ancak ebedi değildir. Habitus’a değiştirmek zorlu ve zahmetlidir, farkındalık ve pedagojik çaba ile değiştirilebilir. Yardımdan

⁹⁰Alınan yardımlar yararlanıcılar tarafında maaş olarak nitelenmekte, çalışmamız kapsamında sosyal yardım yerine maaş kullanıldığı görülecektir.

yararlanan bireylerin eğitim ile farkındalık sağlanabilmesi, yapabilirliklerinin farkında olması hakkında ifadeler şu şekildedir: K11 tarafından “Bütünü görmekle ilgili bir şey. Kendi gördüğüm kadarıyla bu şekilde daha fazla bu konulara çalışılması gerekiyor, Ama biz mesela dosyanın temel şeylerini yapmaktan, mesela belli dönemlerde onları çağırıp burada bireysel görüşme yapıp, hangi sorun varsa onun üzerine çalışma ya da işte **farkındalık oluşturma, bilinç oluşturma** gibi şeyler de yapmamız gerekiyor”; K7, “psikolojiyi sadece ekonomi düzeltecek gibi değil, tersi kitleye”; K5, “dışarıda herhangi özel bir terapi aldığınızda da **yüzde yüz başarı** diye bir şey söz konusu değil.” ve K2 “çocuk inanılmaz derecede **devamsızlık** yapmıştır, yada çocuğun şu ilacını al, gidip almaz, kendi için başka bir şey alır vesaire” vurgulanmaktadır. Verilen eğitim ve eğitime katılan kitle’nin uyumu, sosyal yardımın amacına ulaşmasında etkili olduğu belirtilmektedir.

"Cuma sonrası camilerde yeni başlayan uygulama, işte hizmet merkezinin yaptığı işler. İşte kadına karşı şiddet, kadına karşı şiddet kısmında mesela işte KADES falan anlatıldığı zaman bayağı böyle homurdanmalar. Halbuki tam **tersi kitleye** anlatıyoruz. Yani KADES'i bilmemesi aslında onun için daha iyi olabileceği bir ortamda KADES'i anlattığımız zaman ya işte sizin yüzünüzden kadınlar artık bizi dinlemiyor, bizi şikayet ediyor" (K7, Meslek Elemanı)

Farkındalığın sağlanması, yapabilirlikleri ile desteklenen davranış değişimi ile gerçekleşebilir. Bu husus ise şiddete eğilimli eş’e karşı kullanılabilecek kozlar olan Nussbaum’un (2018:22)’un ifade ettiği üzere, iş, eğitim kozlar ile doğrudan ilişkilidir. KİSKÖ gibi yoksul kadınlara destek sunan sivil toplum kuruluşlarının gerekliliği ile bireyin yapabilirliklerinin merkezde olduğu bir çalışma ile yoksulluk sorunu çözülebilir. K10 tarafından “iletişim ağlarının yeniden dizayn edilmesi, tıkanan yolların yeniden bilinç seviyelerini ortaya çıkarılması, sağlıklı iletişim kurulabilme **becerilerinin geliştirilmesi**, kapsamlı bir eğitim verilebilir”; K4 “**Sabıkalı Bana kim iş verir ki?** İşte 10 tane kapıya gittim, 20 tane kapıya gittim. Sabıkalı olduğum için kimse bana iş vermek istemiyor diyor”; K3, “potansiyeline uygun” vurgulamaktadır. Yetenek ve yapabilirlik hakkında çalışmaların önemini anlaşılmaktadır.

"danışanlarımızın zaten tüm sürecinde biz eğitim ve danışmanlık verme konusunda her zaman yanlarında olup bu süreci takip ediyoruz. Bu süreci takip ederken de bu kişilerin **potansiyeline uygun** bize gelen bir bilgi varsa, İŞKUR üzerinden veya işverenler üzerinden bize bir iş önerildiyse, bana şu kadar kişi lazım, şu iş için diye

bir vakıf, bir iş yeri veya bizim kurumumuzda dönem dönem toplum yararına program kapsamında bu şekilde istihdam sağlayabilmek için bazı yönlendirmeler yapabiliyor." (K3, Meslek Elemanı)

Katılımcılardan K11, K10 ve K3'ün ifadelerinden anlaşıldığı üzere, sosyal yardımları bir hak olarak gördüğü ve kendi çabalarıyla durumlarını iyileştirme konusunda motivasyon ve çaba eksikliği yaşadığı belirtilmektedir. Motivasyon ve çaba eksikliği, yoksulluk kültürünü beslediği ve kişilerin bağımlı hale gelmesine neden olduğu ifade edilmektedir. Sosyal yardımların yoksullukla mücadelede önemli bir araç olduğunu, ancak tek başına yeterli olmadığını göstermektedir. Sosyal hizmetlerin etkin bir şekilde devreye girmesi, ailelerin güçlendirilmesi, eğitim ve istihdam imkânlarının artırılması, takip ve rehberlik hizmetlerinin iyileştirilmesi gibi bütüncül bir yaklaşım gerektirir. Bütüncül yaklaşım ile yoksullukla mücadele edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

3.4.3.4.2 Yararlananlar Açısından Eğitim, Çocuk(lar) ve Sağlık Durumları

Konuya ilişkin gerçekleştirilen saha çalışmaları incelendiğinde, eğitimsiz bireyler ile çeşitli eğitim seviyelerine sahip kişiler arasında önemli farklar olduğu tespit edilmiştir (Kazgan, 2002: 12). Eğitimsizlik, yoksulluğun nedenlerinden biridir. Yoksullukla mücadele veya yoksulluğu azaltma, gelir elde etme, kişisel gelişim, eğitim fırsatlarına erişim gibi unsurlar ile ekonomik zorluklar ve işsizlik gibi ögeler ile yakın ilişkili olduğu belirlenmiştir (İlhan, 2013: 177-209).

Yararlanan bireyler ve çocuklarının eğitim ve öğretim deneyimi, eğitim düşünceleri ve sağlık durumları hakkında ifadeleri şu şekildedir. K21, "**Eşimin ve ben Lise terk**"; K20, "**Bende eşimde orta okul terkiz**, ekonomik nedenlerden dolayı ayrıldık, çocuk yeni doğdu"; K19, "Okulu ikiye kadar gittim, ilkokul ikiye kadar da okuryazar kursuna gittim, Kimin terliği yırtık giderdi terliği. Kimi önlüksüz giderdi. **bunlarda ögle önlüksüz**"; K12, "**Ben hiç okula gitmedim**. okuryazar değilim" vurgulanmaktadır. Ailelerin eğitim seviyeleri genellikle düşük seviyede olup yaşam koşulları üzerinde etkilidir.

Bourdieu'nun sermaye tiplerinden bahsetmiştik. Sermaye tiplerinden olan kültürel sermaye, eşit dağılmadığından, toplumda sınıflar arasında eğitim başarısı arasında farklara vurgu yapmaktadır. Çocuğun akademik performansının, ebeveynlerinin kültürel geçmişiyle güçlü bağları olduğunu, ebeveynler kültürel miraslarını çocuklarına aktarırlar (Bourdieu, 2022: 275).

K22 tarafında “Birinci sınıf iyi, diğeri küçük”; K19, “İşte. Tıkanıklık yutkunamadığı için daha ciğerinde kalıyor, o da tıkanıyor. Bu büyüyünce böyle, level büyüyünce **1 yaşında olacak**. Bir buçuk yaşındayken hafif hafif geçmeye başlayacak. Yutkunma da yutkununca atmaya başlayınca gidecek o, Elimden geldiği kadar okutmaya çalışacağım onlara ama okutabildiğim yere kadar. (..) O kadar da artık. (..) Babası ilgileniyor”; K18, “beynine yargılamıyormuş”; K20, “ilkokul bire gidiyor”; K15, “ikisi de eğitimlerinde derslerini de iyidirler. Başarılılar çok fazla devamsızlıkları yok. (..) Okutmak istiyorum. **Elimin elverdiği sürece okumalarını çok istiyorum**, bunlarda öğle önlüksüz”; K14 “Çocuklarım iyi çok şükür, onlar gidiyor ve seviyorlar okullarına, Yok yok çok şükür **okulda sorun yaşamıyor**, O konuda bir sorunları yok, elimden geldiği kadar göndereceğim. Seviyorlar okullarını. Ben de isterim, okusunlar, meslek sahibi olsunlar” ve K13 ise, “Çocukların okul durumları iyi. Sedat **yediye** gidiyor. turapta **beşe** gidiyor iyiler. babaanne Sabah götürüyorum onları okula bırakıyorum. Öğlen yemeklerini veriyorum, sabah kahvaltılarını yaptırıyorum getiriyorum. Durumları iyive ortaokul mezun üçüde. Meslekleri yok” vurgulanmaktadır.

"şu an bir tek bu gidiyor okula. **Birinci sınıf iyi, Diğeri küçük**. Zaten daha gidemiyor, okul öncesi dönemdelere, Şu an daha önce hastanede yattı. (4) Bronşit olmuştu. Ciğerlerine inmişti. Hastanede yattık. Öyle En ufak bir rahatsızlıkta hastaneye gidiyoruz. Yemeden yemeden ciğerleri açılmıyor. (..) Düşünün öyle bir rahatsızlığı yok. Esla'nın ayağında sorun var, başka da bir şeyleri yok." (K22, Yararlanan)

"Ufak oğlum var. **7 yaşında gidip geliyor. 2 senedir okumasını, yazmasını yavaş yavaş çözüyor**. Büyük oğlanın hiç okumuşluğu yok. Onu Başakşehir'den beri **birinci sınıftan beri okuyor**. Çocuk beyne yargılamıyormuş. Ben doktora götürdüm. Onun raporları da var. Hatta burada bir tane raporu çıkacak. Onu da kursa verdim. Kursu gidip gelecek. Okuma yazma çözsün diye." (K18, Yararlanan)

K17 ise "Sadece yağmur, **biraz konuşması, yürümesi yok**. İki buçuk yaşında fizik görüyor. Onun dışında okula giden yok, Yağmur dışında sağlık sorunu olan yok"; K16 “Gitmesi de lazım zaten. **Özel eğitim alıyor**. Bazı sıkıntıları var. Nisanur okumayı falan çözemedi hala. 12 yaşında kendisi yani. O yüzden daha sık gönderiyoruz okula. Okulda da özel eğitim alıyor. Normalde de özel eğitime gidiyor yani, çıkmışlardı. Bir daha da gitmediler zaten, okudular dörde kadar” vurgulamaktadır. Literatürde, sağlık sorunlarının yoksulluk ve sosyal yardım ile ilişkilendirildiği belirtilmektedir. Görüşmelerde, imar

koşulları ve hijyen durumu gibi faktörler dikkate alındığında, astım ve akciğer kaynaklı hastalıklar nedeniyle sık sık hastaneye başvuran bireylerin varlığı gözlenmiştir. Beyanlarda da belirtildiği gibi, bu bireyler sağlık sorunları ile sürekli olarak karşı karşıya kalmaktadır. Ağır yaşam koşullarında doğan çocuklar da benzer sağlık problemleri ile mücadele etmektedir (Bora, 2024: 112).

"okullarımız da pek iyi değildi zaten. Yani bu tarafta **okudular dörde kadar**. Öbür tarafa geçince biraz okullar seni çağırıyor. Çocuklarda ısrar ediyor, hap içiyor. Bir de bu tarz şeyler çok geliyordu kulağımıza o yüzden. Şimdi de açıktan okusun istediler. Kaç kere çağırdılar, gitmedi dedi. Okumayı falan tam bilmiyorum. Ben bir şey yapamam orada dedi. O yüzden kaldı. Gitmedi yani." (K16, Yararlanan)

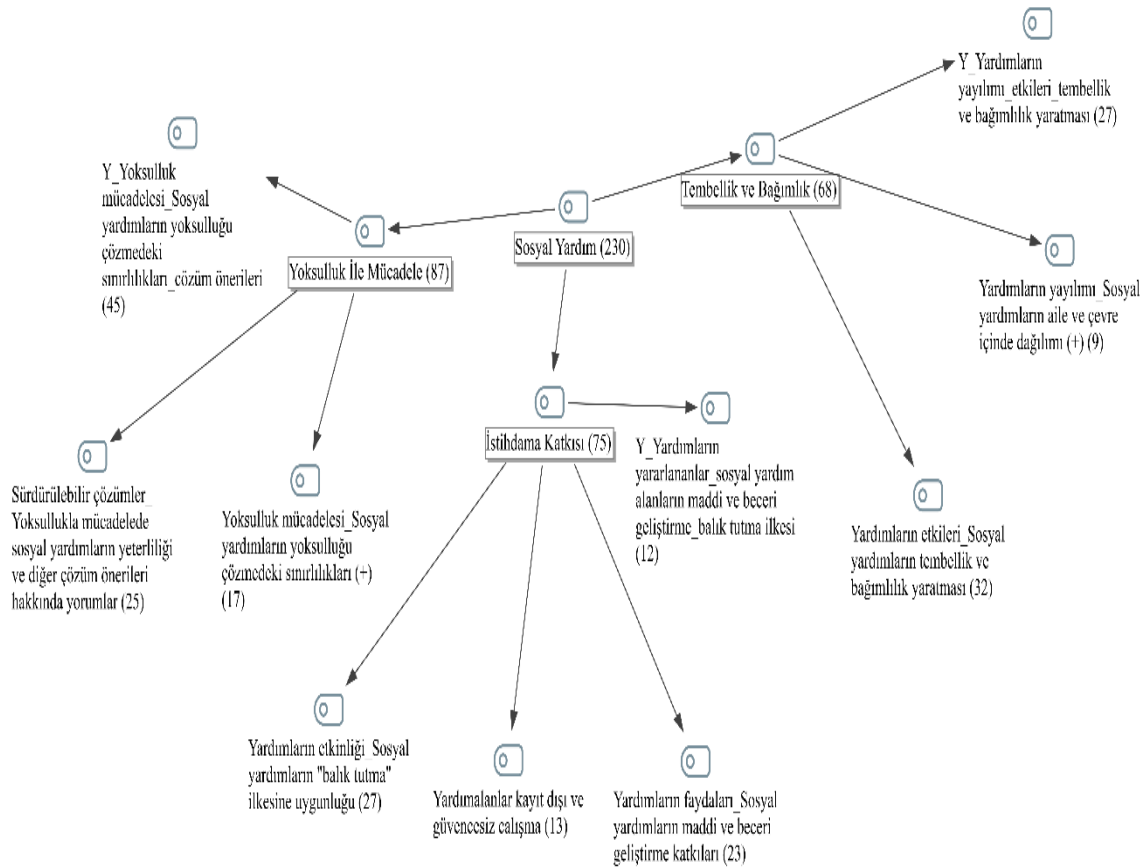
Mekânsal eermaye ve eğitim ilişkisi hakkında gerçekleştirilen çalışma, eğitim ve eğitim kademeleri bilhassa yükseköğretim ile eğitim yoluyla sağlanan hareketlenme mekânsal hareketlilik ile alan ve sermaye ilişkililiğinde alanın sunduğu farklı mekânsal sermayeler ile semtlerinin dışına çıkılmasına sağlamaktadır. Bu şekilde eğitimin mekânda hareketlilik aracı ile toplumsal hareketliliği sınırlandıran kültürel yeninden üretim mekanizmalarının aşılmasına katkı sunacağı belirtilmiştir (Tüylüoğlu ve Şentürk, 2020: 68-69). Bourdieu ve Wacquant (2021: 83-85)'e göre, kentin yoksun kesiminin sermaye türlerinin dönüşümüne katkı sağlayarak diğer kültür ile ilişkileri gelişecektir. Bu bağlamda kadının bakım emeği ile geçen yıllar sonucunda eğitim ve mesleki eğitim eksikliği, istihdama dahil olamama ve güvencesizlik sorununa neden olan sermaye koşulları ile sorun kalıcılışmaktadır.

K12, "Sekizde o zaman, **Ortaokuldan mezun üçüde. Meslekleri yok**, Berat'ın okuması var. İbo'nun da, İbrahim'in de var, Funda'nın yok. İbrahim de içeride öğrendi okumayı" vurgulamaktadır. "İçerde" ifadesiyle cezaevi kastedilmektedir. Çocukların okuma ve yazma öğrenmeden önce suç nedeniyle cezaevi ile tanışmaktadır. Kriminal geçmişle başlanan yaşamların sadece sosyal yardımlarla iyileştirilmesinin sınırlı kalacağını aşıkardır. Bu bağlamda, Adalet Bakanlığı tarafından yürütülecek çalışmalarla daha kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşımın gerekliliği anlaşılmaktadır.

Çocukların eğitim durumları ve sağlık sorunları temanın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. K19, K18 ve K16 aileleri, çocuklarının eğitimine devam etmekte zorlandıklarını belirtirken, K22, K20 ve K17 aileleri çocuklarının eğitim durumlarından memnun olduklarını ifade etmektedir. Çocukların sağlık sorunları ve eğitimdeki zorluklar da belirtilmektedir. Bu konu yoksulluğun nesilden nesile aktarılmasında dikkate alınması

gereken bir husus olduğu anlaşılmaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin önemi, çeşitli araştırmalarda belirtilmiştir. Sen (2004: 133)'ın da belirttiği üzere, Hindistan Cumhuriyeti Pencap eyaletinde aşırı yoksulluğun azaltılmasına yönelik uygulamaların olduğunu, halkın temel eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması ve adil toprak dağıtımı ile bu sorun çözüldüğü belirtilmiştir.

3.4.4. Sosyal Yardım Teması

Şekil 17: Sosyal Yardım Teması, Kod ve Alt Kodlar

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sosyal Yardım teması, 1. Yoksulluk İle Mücadele, 2. Tembellik ve Bağımlılık ve 3. İstihdam olmak üzere üç kategori altında, on altı kod ile kodlanmıştır. Kategorilerin kodlanma frekansları ise; Yoksulluk ile Mücadele 87, Tembellik ve Bağımlılık 68 ve İstihdam 75 tir.

3.4.4.1. Yoksulluk İle Mücadele

3.4.1.1.1. Yoksulluk İle Mücadele, Sosyal Yardımların Yoksulluğu Çözmedeki Sınırlılıkları

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının verilerine dayalı olarak sosyal yardım miktarlarından da anlaşılacağı üzere; çocuk’a verilecek harçlık miktarı düzeyinin bile altındadır. Milyonlarca insan sosyal yardımlardan yararlanmasına rağmen yoksulluğu çözmekten çok uzaktadır. Sunulan yardımların faydası kısmi motivasyon öteye gitmediğinden yararlanan bireylerin üretime dahil olmalarını sağlayıcı uzun vadeli programlar geliştirilerek ailelerin ve çocukların yoksulluk çemberinden çıkartılması gerekmektedir (Dedeoğlu, 2022: 85).

Sosyal yardımların yoksulluk sorununa çözüm, kadın yoksulluğu ve yeterliliği hakkında belirtilenler şu şekildedir: K8 tarafından “SED de olsa ailenin takibini de yapmış oluyoruz. Zaten iki yönlü de hem kadın hem çocuğu da gözümüzün önünde olduğu için bir artı pozitif oluyor. Hem **bağımsızlık, kadının özgüveni geliyor**. Kadın bizden ayrılınca iş bulma konusunda en azından iş başvuru sürecinde iş geçmişi olarak kendini anlatabiliyor, Muhtaçlık durumunu yani ve **aşâğılık duygusunu yenmesini** sağlıyoruz. Dedğim gibi TYP programı bu konuda en büyük avantajımız ailelerin kendi bağımsızlığını, kendi parasını kazanma duygusu. Zaten aşâğılık kompleksini yeniyor”; K6, “sosyal yardımları algılayış biçimimiz farklı. Biz ihtiyacımız olduğu için sosyal yardımlara başvurmuyoruz tamamen. Biz kısa yoldan **emeksiz bir şekilde para**. Bağlantısını bulup onunla bir şekilde hayatına hayatımıza devam etmek istiyoruz, öz kaynaklarında yetersiz kaldığı, düşük bir miktarda kalıyor, miktarının arttırılması” şeklinde vurgulanmaktadır. Çalışmamızda birçok yerde de değinildiği üzere, nakdi desteğin düşük olması ve yardımın yanında farklı uygulamaların geliştirilmesi belirtilmektedir. Bilhassa nakdi desteğin arttırılması bağımlılığa neden olacağı, çalışma isteğini düşüreceği tespitleri literatürde sıkla ifade edilmektedir.

"Bu da yoksulluğun bir nebze belki azaltılmasını sağlıyor olabilir ama yani bizim özellikle sunduğumuz sosyal ve ekonomik destek, sosyal yardım dışında daha **düşük bir miktarda** kalıyor. Belki bunun daha miktarının arttırılması onun dışında. **Miktarının arttırılması** belki daha etkili olabilir ama ben bir araç işlevi olduğunu görüyorum." (K6, Meslek Elemanı)

K8; sosyal yardımların kadınların bağımsızlığını ve özgüvenini artırdığını, muhtaçlık duygusunu yenmelerine yardımcı olduğunu belirtiyor. K9, K8 ve K6 ise, Sosyal yardımların yoksullukla mücadeledeki etkinliği ve olası olumsuz etkilerini ele alıyor. Sosyal hizmet faaliyetleriyle desteklenmeden yürütülen sosyal yardımlar inisiyatifine açık yapısı ve sosyal hak temeline dayanmaması nedeniyle sosyal politika uzmanlarınca eleştirilmektedir (Erder, 2015: 339). K5 tarafından “**Sosyal yardımlar aslında mücadele etme aracı değil. Şimdi yoksullukla mücadele politikalarınız olur. O yoksulluğu ortadan kaldırmak için veya onu belli ortadan kaldıramazsınız gerçi de onu belli bir yaşanabilir seviyeye çekmek için politikanız olur. Ona göre ekonomik politikalar yürütürsünüz**” ; K3, “**Sosyal yardımların yoksulluğa bir çözüm ürettiğini, ben tek başına bir çözüm üreteceğini düşünmüyorum.** Aksine az önceki sorularda da bahsettiğimiz gibi yoksulluğu arttırdığını düşünüyorum” vurgulanmaktadır.

Katılımcıların ifadelerine ve Dünya Bankasının Yoksulluğa Karşı Mücadele raporlarına göre, fırsatları değerlendirme, güçlendirme ve gelir güvenliği konularının önemine vurgu yapılmakta, ayrıca yararlanan bireyin üretime katılımı ile bu unsurlar arasında doğrudan bir ilişki olduğu belirtilmektedir (Haughton & Khandker, 2009: 69-75).

K4, “**o günü çıkarmak aslında** bunun devam etmesi için hizmet veren bir konumda maalesef yer alıyoruz, Bizim onu ne kadar dinleyebildiğimiz, onun hayatına ne kadar yardımcı olmak konusunda istekli olduğumuz, Yani **karşılıklı bir ilişki söz konusu** oluyor da bazen” ve K2, “Önce aileyi güçlendireceksin, maddi ve başka yönleriyle, tamamen para verelim, maddi destek sağlayalım ama sussunlar, etsinler, yapmasınlar üzerine kurulu. Çünkü gerçekten hayatlarını **iyileştirmeye yönelik herhangi bir hamle ya da hareket yok**” vurgulamaktadır. Sosyal yardımların uzun vadeli çözüm sunmadığı belirtilmiştir.

Sosyal hizmet merkezlerinin, yararlanıcının hayatında ne amaçla var olduğu ve bu amaca paralel olarak gelişen uygulamaların etkisi, yoksulluk ile mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum inisiyatifine açık olmakla birlikte, devletin asli görevi olan sosyal politika uygulamalarının bu bağlamda geliştirilmesi önemlidir.

3.4.4.1.2. Sürdürülebilir Çözümler, Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Yeterliliği Ve Diğer Çözüm Önerileri

Kamu kurumları kaynaklarını verimli kullanılması esastır. Yardımların miktarlarının yetersiz olması, beklenen etkinin görülmemesinden dolayı kamu üzerindeki yük hafifletilmelidir. Bu hususlar sürdürülebilirlik odağında ele alınmalı, sosyal politikanın önemli bir ayağı olan sosyal yardımların yeniden düzenlenmesini gerektirir. Süreli ve düşük yardımlar yerine yararlanıcıların üretim sürecine dahil edilmesini sağlayan uzun vadeli programlar yada destekler sağlanmalıdır. ASHB’lığı 6 milyon kişinin sosyal yardımlardan yararlandığını belirtmektedir. Bu yoksul hane sayısı 1 yıl sonra yine yoksul mu? İyileşme sağlandı mı ? önemli olan budur. Yani kaç kişiye yardım sunduğun değil, kaç kişinin yoksulluk çemberinden çıkarıldığı konumuz bağlamında yoksulluk kültüründen çıkarıldığının raporlanmasıdır (Dedeoğlu, 2022: 85).

Sosyal yardımların amacı, yoksulluktan çıkartılması ve sürdürülebilirliğe yönelik etkisi hakkında ifade edilenler şunlardır: K10 “ sosyal yoksulluğu ortadan kaldırmak, gettolaşmayı, hemşehricilik veya işte düzenli ekonomik kazanç getirecek sosyal hayata katılımı bu anlamda **çok ayaklı olan bir uygulama olmalı**. Yani bu şekilde kısıtlı sadece yardım verdim, yardım aldım”; K7 “Yoksulluğun çözümü **tabii ki işi artırmayla**. Yani işsizimiz çok, yani o da ekonomi ile alakalı. Ekonomi ne kadar düzgün olursa yoksulluk o kadar azalacak. Şu an ekonomik darboğazlarıyız, olmasa sosyal patlama olur, çünkü çok sıkıntıda olan insanlar var. Bir nebze de olsa bir yardımı oluyor” vurgulamaktadır. Sosyal yardımların yanında istihdamında devrede olmasının gerekliliği belirtilmektedir. K6, “eğitime devam ettirebildiğini, temel ihtiyaçlarını karşılayabildiğini, yardımlar yürütülürken bağımlılık kültürünün oluşmaması Yani **yoksullukla mücadele bir politika geliştirilmesiyle** aslında politikalarında zaten öyle yapılıyor. Ama belki bu alanda daha aktif rol alan, daha yıllarını daha çok veren insanlar” ; K3, “yararlanan müracaatçıların genel olarak yoksulluk oranının zamanla arttığını düşünüyorum, ülkemizde son dönemlerde pandemiden sonra yoksulluğun, tembelliğin, yardımların, çeşitlerinin artmasının bu **müracaatçıların üzerinde olumsuz etki** oluşturduğunu düşünüyorum” vurgulanmaktadır.

"**yoksulluk kültürünün** oluşmaması, bağımlılık, **sosyal yardımlar yürütülürken bağımlılık kültürünün oluşmaması** için de bence kurum kültürü olarak bunu daha fazla aktif yapmamız gerekiyor. Yani bu ailelere evet biz bir destek sunuyoruz ama

bizim sonuçta sunacağımız destek bu çocuklar 18 yaşına gelene kadar ya da belli kriterlerini aile dışına çıkana kadar." (K6, Meslek Elemanı)

K6 ve K3, sosyal yardımların yoksulluğun uzun vadeli bir çözümü olmadığını, hatta bazı durumlarda yoksulluğu artırabileceğini savunuyor. Yardımların miktarının artırılmasının daha etkili olabileceği de öne sürülüyor.

Sosyal yardımların miktarının ya da nakdi desteğin aynı oranda sunulduğu belirtilmektedir. Sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklar gösteren kesimlere aynı miktarın sunulması, Sen (1995: 275)'e göre "Eşitliğe bağlılık bizi insan farklılıklarına karşı kör eder mi?" sorusunu gündeme getirmektedir. Sen, insan çeşitliliği ve eşitlik kavramının karmaşıklığına dikkat çekmektedir. İnsanların sosyal koşulları, yetenekleri, becerileri, zevkleri, tercihleri ve değerlerindeki farklılıklar, eşitlik kavramını karmaşık hale getirir. Bu çeşitlilik, "haklar, kaynaklar, başarılar ve mutluluk" gibi alanlarda eş zamanlı eşitliği zorlaştırır. İnsan farklılıkları eşit miktarda nakdi destek'e indirgenemeyecek kadar basit değildir.

K5, "sadece kamu kurumların çabasıyla da bireylerin yoksulluktan kurtulacağını düşünmüyorum. Yani bireysel çaba da gerekiyor, bireysel olarak bunlara çok çalışırsanız elbet bir şeyi değiştirirsiniz. Yani mentaliteyi değiştirirsiniz. Belki hayal kurabilirler" ; K1 ise "yetişkinler değil de **daha sonra gelen nesil üzerinden** biraz daha odaklanmak gerekiyor. Yoksa değişim mümkün değil. Zaten şu anki kuşakta değil de yani biraz daha yeni gelen nesile odaklanırsak bir şeyleri belki bir noktada değiştirebiliriz, siz onlara bir iş imkanı sunduğunuzda da farklı gerekçeler sunuyorlar, işte belim ağrıyor, fıtığım var diyor, gelen nesil üzerine odaklanmak" vurgulanmaktadır.

"ebeveynlere bir caydırıcı. O noktada bir şey olursa belki birçok örnek olacak onu yapmayacak. Yani bir şeyler değişecek, değişim bir noktada başlayacak. O yüzden böyle değişimler olması gerekiyor. Fiziki koşulların genel anlamda değişmesi gerekiyor, tek odada yaşayan aileler. Bunların aslında çok komplike. Hem fiziksel olarak değişmesi gerekiyor hem uygulama anlamında değişmesi gerekiyor. Dolayısıyla bunlar **ufak ufak değişmeye başladıkça** sosyal yardıma ihtiyaç da zamanla azalacaktır." (K1, Meslek Elemanı)

Yoksulluğun çözümü sadece istihdam ile sınırlı değildir; aynı zamanda eğitim eksikliği, vasıfsızlık, çeşitli kısıtlamalar, sorunlu aile ilişkileri, suç ve sorumluluk gibi farklı ihtiyaçlarını da dikkate almak gerekmektedir (Buğra ve Sınmazdemir, 2016: 91). Gelir yoksulluğu ile kapasite yoksunluğu ilişkili olup sadece yardımlar ile gelir yoksunluğunu

giderileceği anlayışından ziyade eğitim, sağlık alanlara yatırımı gerektirir. Bu yatırımlar ile insan kapasite yoksunluğunu giderici çalışmalar ile kapasitesinin gelişimi sağlanması yanında üretime dahil olması insan yaşamını zenginleştirir. Kişinin kapasitesinin gelişmesi, potansiyelini kullanması ile aşırı yoksulluğun üstesinden gelinebilir (Sen, 2004: 131-133). Lewis'in ifade ettiği üzere "yarı tok yarı ac yardım sistemlerinden" ziyade sosyal hizmet literatüründen sıklıkla atıf yapılan güçlendirme yaklaşımı etrafında gelişmesi gereklidir. K4, "İŞKUR'la hiç entegre değiliz. İŞKUR sistemiyle zaten ülkemizde yoğun bir işsizlik durumu var, çalışmak zorundasın. Ben sana ancak çalışmadığın sürece iki sene destek verebilirim, ondan sonrası sana kalmış diyerek yalnız bırakmak da değil, gerçekten **istihdam alanları** sunmak ve **önleyici çözüm**, problem çözücü olmayacağız. Önleyici yani bir şeyler ortaya çıktıktan sonra değil de ortaya çıkmadan gerekirse **sezici ekipler** kurulsun. Hani bu ailede ben risk görüyorum desin, risk alanları oluşturulsun, o aileler yakından takip edilsin" vurgulanmaktadır.

Sorumluluk taşımak, öncelikle insanın kendisine karşı sorumlu olması ile başlar. Bu ise "İç Disiplin" meselesidir. İç Disiplin meselesi ise aile ilişkileri, ebeveyn rol ve görevlerinin yerine getirilmesi, sosyal ilişkiler ağında bir sorumluluk üstlenme ile ilişkilidir. Ailedeki, çocuklarda bu ilişkiler çerçevesinde iç disipline tanıklık eder, aktarım ile çocuk'a sorumluluk şuurunu taşınmaktadır (Nirun, 1994: 28-31). Bu durum ise ailenin güçlenmesi ile yakından ilişkilidir. K2, "Biz sosyal hizmet olarak ne yapabiliyoruz? Zaman zaman yeterli, zaman zaman maalesef yetersiz. Ama dediğim gibi her kurum yetersiz. **Sadece konuşmalarda kalıyor** bunlar aslında. Çünkü gerçek anlamda kimse elini taşın altına maalesef koymuyor, aile nasıl daha güçlendirilir, iş hayatına dahil etmemiz" vurgulanmaktadır.

"aileyi iyileştirmek istiyorsak ya da belli bir seviyeye getirmek istiyorsak evet destek verelim, destek olalım ama ailenin de bizim de durmamız gereken yeri keskin çizgilerle bizim belirlememiz lazım. Bu olmayınca ne oluyor? Tabii ki de verdiğimiz destek ile yoksulluğun hiçbir şeyine çözüm olmaz. Çünkü bu aile yoksulluğun verdiği desteğin miktarı bellidir. 3 sene sonra da yoksul olmaya devam edecek yani aileyi harekete geçirmemiz lazım. Aileyi hareket ederken tabii ki sorun değil. Anne ya da baba kim varsa bunları **iş hayatına dahil etmemiz** lazım." (K2, Meslek Elemanı)

Yoksulluk çalışmamız bağlamında "yoksulluk kültürü" ile mücadelede sosyal yardımlar tek başına yeterli değildir. Yararlananlara yönelik güçlendirici çalışmaların gerekliliği,

3.4.4.1.3 Yararlanıcıları Açısından Yoksulluk ile Mücadele, Sosyal Yardımların Yoksulluğu Çözmedeki Sınırlılıkları ve Çözüm Önerileri

Yapabilirlik yoksunluğunun bileşenlerinden olan içsel yapabilirliğin, bireyin kişisel etkinliği kadar sunulan destek mekanizmaların işlevselliği ilede ilgilidir. Aca (2018: 502-503) tarafından yapılan araştırmada, sosyal yardımlar ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin zayıf olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, çalışmamız kapsamında Şekil 18’ te görüldüğü üzere, sosyal yardımların yoksulluğun çözümünde sınırlı bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Yapabilirlik yoksunluğunun bileşenlerinden olan içsel yapabilirliğin, bireyin kişisel etkinliği kadar sunulan destek mekanizmaların işlevselliği ilede ilgilidir. Aca (2018: 502-503) tarafından yapılan araştırmada, sosyal yardımlar ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin zayıf olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, çalışmamız kapsamında Şekil 18’ te görüldüğü üzere, sosyal yardımların yoksulluğun çözümünde sınırlı bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal yardımların ihtiyaçlarını giderme, yoksulluk sorununa çözüm sunması hakkındaki ifadeleri şu şekildedir: K22, “Alınıyor gerçi de aynı gene değişen bir şey yok”; K21, “Şişhane Tepebaşından alıyorum birde kırmızı karttan alıyorum o kadar, yardımları her ay alıyorum”; K20, “**Nasıl karşılarım? Yani dört buçuk milyar para yatıyor ve bunun maması var. Firması var. Mamayı fazla şey yapmıyor. Şimdi onaylı gıdaya geçtik ya. Ama yine de yani kıyafeti var, üstü falan var. Benim ihtiyaçlarım var. Dediğim gibi **yani eşim annesi yardım ediyor, Hiçbir şey olmaz.** Çünkü zaten verilen yardımın **4 5 milyar çok para değil.** Gene bir yerine yardım ediyor. Ama seni **o durumdan kurtarmıyor.** Senin olduğun durumda kurtarmıyor yardımlar ama gene bir yardım oluyor ve yani **aslında aileye bağlı.** Bilmiyorum. Hiçbir geliri olmasa, bir yerde bir geliri olan evde hiçbir şey olmazsa, çalışmazsa geliri olmaz” belirtilmektedir.**

"3 tane bayramlık bayramda alacaktı, Dünya para tuttu bayramlıkları, Yarım yamalak giydiler Biz yardımcı olduk, çocuktan alamıyoruz misal 2 çocuktan alabiliyorum. Daha önce kız içinde yaptım dedi, iki çocuktan alabilirsin üçüncüyü olmaz dedi. Psikiyatriye falan da göründü hani. 12 milyar alıyorum ama yetmiyor. Zaten günlük iki tane sütü var. Büyüğü bile hala devam sütü içiyor. Bu **iki tane daha bez bağlıyorum, ıslak mendilleri var. Dışarı çıkıyorum, bir şey görüyor,** almak zorunda kalıyorsun." (K22, Yararlanan)

Önceki paragraflarda ifade edildiği üzere, idare ediyoruz abi, idare edicen vurgularından yardımların yeterli gelmediği anlaşılmaktadır. Ancak çözüm bulma cabasının yansımalarıdır. Lewis’in yoksulluk kültürü değerlendirmesi, yoksulu suçlamaktan öteye “yoksulların becerisine” atıf yapar. Çünkü imkânsızlıklarına rağmen mevcut durumları ile çıkış yolu bulma, “idare etme sanatı” kavramı ile kültürel savunma mekanizmaları geliştirmektedir (Erdoğan, 2024: 32-33). Sosyal yardım alıcısı olma, yakınların desteği... idare etme sanatının içeriği şeklinde ifade edilebilir.

K22, K20 ve K14, alınan yardımların yetersiz olduğunu ve temel ihtiyaçları karşılamada bile zorlandıklarını dile getirmiştir. Bazıları, yardımların geçici bir rahatlama sağladığını, ancak yoksulluktan kurtarmadığını belirtmiştir.

K19, “Yardımlara alakalı bize çok şey. Bak sobamız kırık, soba kırık olduğu halde. Yok yok şöyle şöyle söyleyeyim sana, memleketle ilgili bir şeydir, Allah razı olsun. Yani o hastalığımıza mı denk geldi artık bizim hasta olup da engelli olmamıza mı denk geldi bu yardımlar? Alıyor bir nevi katkısı oluyor bize göre. Bir nevi katkısı oluyor. **Hiç yoktan iyidir diyor ama yeterli gelmiyor**, yardımlar kesilirse, ya yağmacılar ya hırsızdır ya aç adam ne yapacak? Ben hasta adamım. (4) Ben evimin yiyeceğini sağlayamıyorsa ne yapacağım? **Ya çalışacağım ya artık her şeyi göze alacak**” vurgulanmaktadır.

K7’nin ve K19’ın tarafından, sosyal yardımların sosyal patlamanın önüne geçmesini vurgulamaktadır. Bu durum sosyal patlamayı engellemekten ziyade sosyal içerme politikasının gerekliliğini, yardımlar ile kurulun alışkanlık ve bağımlılık ilişkisinin sonucudur (Kutlu, 2015: 348-350). Parsons, toplumsal bütünleşmede sosyal yardımın denge unsuru sağlamakta olduğunu ifade etmektedir. Bourdieu ise, sosyal yardım alan ve habitus arasındaki ilişkide aramakta, bu ilişkide yoksulluk kültürü gelişebilmektedir.

K19, K18, K17 ve K13, Yardım türleri arasında nakit yardımlar, erzak yardımları, alışveriş kartları ve çocuk yardımları sayılmıştır. K18 ve K13, Yardımların dağıtımında adaletsizlik ve eşitsizlik olduğu yönünde görüşler mevcuttur.

K18 “Allah razı olsun devletimizden. İş gücü rast gelsin. Başka ne diyebilirim ki? **Allah razı olsun**, Ama öyle ama böyle”; K17, “**çocuk yardımlarıyla geçiniyoruz**. Mecburiyetten yani. Ama olacak gibi değil ve Mesela? Yani bu ev tamir olabilir., Fare çok. , Büyük fare var. , Küçük fare var. Yukarıda var. Yerlerden fare çıkıyor belli zaten **her yer tadilat olabilir**”; K16, “sosyal yardımlar valla **pek yeterli diyemem** ama elimizden geldiği kadar yetismeye çalışıyoruz. Kart da veriyorlar bize İstanbul Kart veriyorlar. Oradan da alışveriş yapıyoruz. Aynen o **şekilde çalışmaya devam** ediyoruz. Ama yani bir dünya da borcumuz var o da ayrı bir mevzu, Vallahi yettiği kadar, elimizden geldiği kadar idare ediyoruz işte. Yani etmek zorundayız.”; K14, “ama yetmiyor yani, idare ediyoruz”; K13 “yarısını karşılıyor, yarısını karşılamıyor” vurgulamalardan bakıldığında yardımların kapsayıcılığı, hareket özgürlüğü tanımadığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda sosyal yardımların nakit destekten öteye geçmesi gerekliliği tespit edilmiştir. Sosyal yardım verenlerin bir lütufta bulunduğu, hayırseverlik ilişkisi ile yaklaşıldığı

duygusu uyandırmadan hak temelli sosyal politikanın oluşturulmalıdır (Urhan ve Urhan, 2017: 257). Dedeoğlu (2022: 156) tarafından yapılan analizlerde sosyal yardımların miktarının yararlanıcıların gelirlerini iyileştirmekten uzak olduğu ifade edilmiştir. Bu nedenle sosyal yardımlara odaklanmak yerine yoksulluğun gerisinde yatan eğitim, meslek edinmeye yatırım ve ekonomik ve sosyal boyutları ile hak temelli sosyal politikalara odaklanılması gerektiği tespit edilmiştir.

"Yani 3000 lira kiraya veriyorum. 250 300 milyon su parası geliyor. Onu ayırıyorum. 3 buçuk ayırıyorum şeye Kiraya, geri kalanı da işte 2 milyar falan 2 buçuk dolabı erzak falan. Aydan aya zaten kaynanam getiriyor getiriyor, kaynanam da destek çıkıyor. **Allah razı olsun. Yetiştirebiliyoruz yani.** (..) Yetiştirebiliyoruz yani. **Ama öyle ama böyle.**" (K18, Yararlanan)

K20, "Nasıl karşılarım? , Hiçbir şey olmaz, 4 5 milyar çok para değil ve o durumdan kurtarmıyor"; K15, "Ama gerçekten de **çocuklarımın ihtiyaçlarını karşılayamadığım** için biraz açıkçası üzgünüm. Çünkü istiyorlar. Bu zamanın çocukları daha fazla istiyor işte. Tablet istiyor, bir telefon istiyor, işte biri benim diyor, laptopa ihtiyacım var diyor, diğeri diyor şurada proje varmış oraya gitmek zorundayım diyor, Devletimizden **Allah razı** olsun. Böyle bir katkıda sağlıyor. En azından rahatlatma hissediyoruz. **En azından çocuklarımızın** ihtiyaçlarını karşılayabiliyoruz, **çalışamayanlar için** çocuklarına bakmak, çocuklarını bir yere bırakamayan kadınlar için yani bence güzel bir ihtiyaçtır" belirtmenin yanında " çocuğa bot aldım yeni aldım botu inanın 400 350tl. Ben bot aldım çocuğa pazarlık yaptım yani o da en son aldığım maaşla aldığım birinin montu yokmuş. Gittim mont aldım kızıma. Hep çocuklarıma harcıyorum işte proje ödevim var, şuyum buyum, eksik kitap alınacak, şöyle olacak, **böyle çok zor inanın çok zor**"; K13, "Ya yarısını karşılıyor, yarısını karşılamıyor, o para sayesinde gidiyor. O para olmasa ben onun beslenmesini nasıl koyacağım? **O çocuğun ihtiyaçlarını, kalem, defterini nasıl alacağım?** Alamam o çocuğu okudamam" vurgulamaktadır. Yararlananlar hayatlarını sosyal yardım olarak geçirmek istemediklerini, miktarının yetersiz olduğunu, arttırılmasını istedikleri belirtmektedir. Hatta yardım almaktan dolayı hayata tepkili olduklarını ancak yardımların arttırılması isteme hali birbirleri ile çelişmektedir. Geçim şartları, istihdama katılamama katılsa dahi güvencesiz çalışma hali, yardımların yetersiz olması yararlanan bireyin çıkmazını gözler önüne sermektedir.

K15, Yardımların miktarının artırılması ve daha adil bir dağıtım sistemi kurulması talep edilmiştir. Çocuk bakımı gibi nedenlerle çalışamayan kişiler için sosyal yardımların

önemli bir destek olduğunu vurgulamıştır. Birazda olsun, rahatlamadan kaynaklı, yoksulluk içindeki bireyin mutluluğu, A. Sen'e göre, ihtiyaçlarını azaltarak küçük şeylerden mutlu olmayı öğrenmiş olmasıyla açıklanmaktadır (Aca, 2018: 502).

Kimi aile için okulların açılması, eğitim adına yapılan masraflara büyük anlam yüklemek iken başkaları için ise sıradan bir şey olarak deneyimlenir. Masraflar bazı ailelerde fedakârlık ve vazgeçmek zorunda kaldıkları ile sonrada hatırlanır. TÜİK'e göre %30'u aşan çocuk yoksulluğu oranındaki yükseklik çocuk'un kuşak aktarımında temel özelliği ile birleşince yoksulluğun ve eşitsizliğin kalıcılaşmasına neden olmaktadır (Işık, 2022: 35).

K14 tarafından "**yardımlar ile zar zor geçiniyorum. Geçinemiyorum ki** abi ben. Yeri gelip Ben peynir veremiyorum, çocuklarıma alamıyorum ki bu ailede bunu aldığım gibi kiramı veriyorum ben. Yani ben. Ne yani yaşam? İnan ki ben. Yani ölümü bile düşündüm ben çocuklarımla. O derece, bir kilo pirinçten ne gelir abi? Fasulye bir kilo. Gene çok şükür veriyorlar ama yetmiyor yani, Yani bir fasulyeyi? Niye yalan söyleyeyim, iki bardak yapıyorum. 1 kilo neye yetiyor, Bir ay gider mi meselesi yok ama idare ediyoruz işte, Geçim çok zor olmuş. Yani yemin ediyorum bir pazara bak, kaç aydan beri pazara gitmiyorum, markete gidemiyoruz. Geçim o kadar zor olmuş ki, çocuklar üşüyor ya battaniyenin altında biz oturuyoruz. Şimdi bir de yeni yasa çıkmış. Bir yüz mü? 150 mi? Geldi mi dört, üzerinde şey olacak." vurgulamaktadır.

K14'ün ifadesinden anlaşıldığı üzere, yardımların kalıcı fayda sağlamadığı ve sorunun temeline odaklanılmadığı belirtilmektedir. Bu durum kişilerin hayata dair olumsuz düşüncelerini aşmalarına engeldir. Yardımların yetersiz olduğunu ancak istihdama katılım adına sınırlı çabadan dolayı, yardımsız yaşamının gerçekleşme beklentisinin söz konusun olunca umutsuz oldukları anlaşılmaktadır.

Yoksulluk ile mücadelenin çok boyutlu olduğundan bahsetmiştik. Bu boyutlardan gelir, istihdam, beslenme, sağlık, eğitim, barınma konularında fikir birliğine varılabilmektedir. Ancak kapsayıcılık, güvenlik ve özgürlük gibi boyutlarında fikir birliğine varılmış önlemlere ulaşmak zordur. Bu farklı boyutların birbiriyle nasıl ilişkili olduğu, bir boyuttaki eksikliklerin diğerlerindeki yeterlilikle telafi edilip edilemeyeceği veya diğer boyutlardaki eksiklikleri birleştirip birleştirmede merkezi bir kavramsal sorundur (Sen ve diğerler, 1993).

3.4.4.2. Tembellik ve Bağımlılık

3.4.4.2.1. Yardımların Yayılımı, Sosyal Yardımların Aile Ve Çevre İçinde Dağılımı

Parsons'a göre, ortak norm ve değerleri toplumsal düzenin merkezine alır iken Bourdieu ise habitusu temel alır. Parsons'a göre birey, rol ve pozisyonları yerine getiren pasif bir özne iken Bourdieu'ya göre pratik mantığa dayanan, esnek ve çok anlamlı bir varlıktır (Mouzelis, 2014: 200-202). Bu bağlamda birey, eylemlerini geliştirirken temelde çevresel faktörlerden etkilenmekte ve şekillenmektedir. Bourdieu'nün sosyal sermaye teorisinde, tanışıklığa dayalı ilişki ağları önemli bir yer tutmaktadır. Bourdieu, bireylerin bağlantı kurma nedenlerini açıklarken, bu bağlantıların sağladığı avantajlara ek olarak, bireysel tercihlerin de belirleyici olduğunu vurgulamaktadır (Small, 2009: 4).

Yararlanan bireylerin kendisi ve yakınlarının da yardımdan yararlanma durumu ve birey üzerindeki etkisi hakkında ifadeler şu şekildedir: K7 “hem babaanne hem çocuk kendi ailesinde ekonomik destek aldığı”; K3 “beş kardeşi var diyelim. Hepsi yararlanmıyordur yardımdan ama en **azından bir iki kardeşinin bizim radarımıza girdiğini**, sosyal yardımlarla kaydolduğunu genellikle gözlemliyoruz. Bu konuda büyük bir oranda **akraba boyu yardım** aldığımı söyleyebilirim” vurgulamaktadır. Yardımdan yararlanan bireylerin yakını, çevresindeki bireylerde yardımdan yararlandığı yada o potansiyelde düşünüldüğü belirtilmektedir.

"doğulu kısımda hem erken evlenme, erken çocuk sahibi olma. Atıyorum babanın çocuğu da evlenmiş, çocuğu var. Evli çocuğun kardeşi yeni doğmuş da olabiliyor yani. (...) Babanın 20 yaşında da çocuğu var, 2 yaşında da çocuğu var. Aynı şekilde ekonomik sıkıntılar beraberinde olduğu zaman işte **hem babaanne hem çocuk kendi ailesinde ekonomik destek aldığı** oluyor." (K7, Meslek Elemanı)

Kentleşme, yeni yerleşim birimlerinde benzer yaşam koşullarına dayanan “dayanışma ağı” şeklinde ifade edilen alanların oluşumunu teşvik eder (Bourdieu ve Sayad, 1964: 119- 121). Geleneksel ilkelerin teşvik ettiği dayanışma ve kardeşlik duygusu yerini “gelişigüzeğin dayattığı sefalette dayanışmaya” bırakır (Bourdieu ve Sayad, 1964: 136- 137). Bu husus, K5 in “**sosyal yardım ağı** diyebileceğimiz işte komşular, akrabalar aynı mahalle aynı yerden göç etmişler” ve K1 in “kuşaklar ve komşular arası aktarım, yardımların bilinirliği, İşte şu da alıyor, bu da alıyor. İşte onun kocası da cezaevinde, işte benimki de. Ben niye bir çocuktan alıyorum, ikincisinden almıyorum. Sürekli bir kıyas ve bir şekilde hak edişlerini kanıtlama ihtiyacı var” şeklinde belirtilmektedir. Small

(2009: 5) tarafından belirtildiği üzere, kuruluşlardan⁹¹ yararlanan bireyler beklemedikleri veya özel bir çaba göstermeden ağlar oluşturabilir; bu ağlar çeşitli avantajlar sağlayabilir ve aracılığıyla olumlu ya da olumsuz sonuçlar tekrar ortaya çıkabilir.

"ebeveyn iken almış daha sonra çocuk yetişkin olunca almış. işte **eltisinden duymuş, komşusundan duymuş** gelmişler. Bu örnekler çok. Dediğim gibi mahalleye girdiğinizde zaten size soru sordukları için ertesi gün haberi olmayan bile gelir. Ya da yeni bir yardım olarak algılayıp gelebilir. Dolayısıyla bunun örneği çok fazla. Yani **hem kuşaklar arası böyle bir geçiş var hem de komşular arasında**. Yani komşu iki komşu birleşip gelip başvurabiliyor. Kuşaklar arası da bunu çok fazla görüyoruz. O yüzden aslında böyle şey gibi. (..) Biz sosyal hizmet sunup o var olan krizi veya o süreci ailesinin atlatmasını beklerken, o aile yeni bir sosyal hizmet müracaatçısı oluşturmuş oluyor"(K1, Meslek Elemanı)

Sosyal yardımlar aracılığıyla çözülmesi hedeflenen sorunlar, farklı bir problemle tekrar belirmektedir. Yakın çevre ile karşılaştırmalara neden olmakta, hak ettiğinin kanıtlama gerekliliği anlaşılmaktadır.

3.4.4.2.2. Yardımların Etkileri, Sosyal Yardımların Tembellik Ve Bağımlılık Yaratması

Yararlananların, yardımlar nedeniyle tembelleştikleri bundan dolayı iş aramadıkları yada aramaya gerek görmedikleri yaygın eleştirilerdendir. Bunun altında yatan şeyin sosyal yardımların bir güvence unsuru olarak görmekle birlikte bağımlı hale geldiği belirtilmektedir (Hacısalıhoğlu, 2018: 77). Yardımların bireyi güçlendirme ilişkisindeki yeri, eylem halinde olma isteğine katkısı ve emek kavramını algılayışları hakkında şunlar ifade edilmiştir: K11 tarafından “konfor alanı”; K4 “ Hizmetin bitmesine daha 5 ay kala, 6 ay kala defaatle gelip buraya ne kadar kaldı, ne kadar kaldı **ucu uca yani yeter ki orada bir aylık bir boşluk olmasın** diye çok çabalayan insanlar var, bir devlet kurumu olmasına ve asgari ücret verecek olmamıza rağmen. Çünkü dediğimiz gibi bu paraya bağımlı olmuşlar ve çalışmak istemiyorlar. **O konfor alanından çıkmak istemiyor**. Kişi alışmış ve **tembellik de** söz konusu” vurgulanmaktadır. Yardımlar ile sıkı bir bağ kurulması, onun eksikliğinin gelir getirici farklı seçenekler ile doldurulmayacak bir boşluk olduğu belirtilmektedir. Kişini eylemlerinin kültürel ve toplumsal olarak yerleşmiş davranışları

⁹¹ Small, L,M’in çocuk bakım merkezlerinden gerçekleştirdiği saha çalışmalarda kuruluşlardan yararlanan çocukların ebeveynlerin ilişkiler, ilişkilerinin çerçevesinde gelişen ağlar incelemektedir.

yeniden üretir ile de Habitus kavramının işleyişi anlaşılmaktadır. Ekonomik ihtiyaçların giderilmenin yolunun çalışma eyleminden ziyade sosyal yardım ile sürdürme ihtiyacıdır.

"bağımlılığa sebep oluyor ister istemez. Çünkü şey. (..) Kısıtlı imkanlarla bir şey değirmeni döndürmeye çalışıyorlar. (..) Yani bir şeyin dışına çıktığında, o parayı alamadığında onu yerine koyabilecekler mi soru işareti oluyor insanlarda. Cesaret edemiyorlar aslında. Ya da işte rahatlığa alışabiliyorlar. Böyle **konfor alanın dışına çok çıkmıyorlar.**" (K11, Meslek Elemanı)

K10 ise, "iki tür kitle ile karşılaşıyoruz. **Tembelliği bir alışkanlık, bir yaşam kültürü** haline getiren"; K9 "**uzun bir süredir** aldıklarında kendilerine tanınmış **bir hak** olarak düşünüyorlar"; K7 "hak gibi başlıyor, ömür boyu" vurgulanılmaktadır. Yardımların kendilerine sunulması gereken hak olduğu belirtilmektedir. Yararlananlar koşullarının değişiminden ziyade "maaş" ifadesi ile çalışmamalarını gerekçelendirmektedir. İş bulamadığım gibi argümanlardan dolayı devlet bana yardım sunmakta şeklinde algılanmaktadır. Koray (2020: 40)'a göre, bu durum çalışma hakkı'nın gerilemesi, çalışma hakkı yerine farklı argümanlara odaklanılan bir sosyal politika anlayışına gerektirdiğinden bahsetmektedir.

Hak kavramı, Devletin, yoksullara yönelik yükümlükler bağlamında yoksulların dışında gelişmektedir. Devletin yardım sağlama yükümlülüğüne denk gelen hak, yoksulların hakkı değildir. Yurttaşın, yoksullar adına ödenen vergilerin, kamusal hedeflerin karşılanmasını talep etme hakkıdır. Bu bağlamda yardımın ihmal edilmesinde yoksulun devlete dava açma hakkı olmayıp dava hakkı ihmalden etkilenen vergi kesintisi olan halktır (Simmel, 2020: 160). K10 tarafından, "Nasıl olsa her ay bana **düzenli bir para geliyor**. Ben bu para için herhangi bir emek sarf etmiyorum, herhangi bir çaba sarf etmiyorum ve bunu ödemekle **mükellef devlet**. Devletin bu sosyal yardımdır ve ben almak, almakla mükellefim. Bu benim **hakkımdır**"; K1 "şu an var olan yetişkinler veya daha ergen yaştaki çocuklar bu kültürün birer parçası, **alışkanlıklarına sıkı sıkıya bağlanmışlar**. Çünkü yıllardır bu şekilde yaşıyorlar ve öğrendikleri bu şekilde devam ediyor" vurgulamaktadır.

K2, "benim maaşım, personel gidebiliyor, müracaatçı buradan gidebiliyor, başka şeyler olabiliyor, yani bunu genele vurduğumuz zaman **tembel ve bağımlılık** oranı çok yüksek, **yardım yaptığımla övünen bir dönemden**, aldım verdim, vermedime düşmüş durumda, uygun davranış gösteriyorlar" belirtilmektedir.

"Yani sosyal yardım, tamamen kişileri hazırcılığa, hiçbir çaba göstermeden, para gelsin. SHM'nin ilk tarihinden beri ne zaman destek verelim demişsin. Bu zamana kadar maalesef şu anki dönemde buna dönüşmüş durumda. Tamamen **aldım verdim, vermedime düşmüş durumda**. İnsanlar da maalesef buna **uygun davranış gösteriyorlar**, destekten faydalanmak için durumlarını ona uygun hale getirebiliyorlar" (K2, Meslek Elemanı)

Sosyal devlet ilkesi gereği emek ve sermaye çatışmasının azaltılması amaçlanır. Türkiye’de ise, Koray (2020:40)’a göre sosyal yardımlar, hak temelinden yardımseverlik ve merhamet anlayışına doğru bir kayma gerçekleşmiştir. Yardım vermek ile övünülen “hayırseverlik” ile paralellik arz eden anlayışın geliştiği ifade edilmektedir.

K6, “Kişinin **uzun süre bundan faydalaniyor** olması onu bir tembelliğe itip buna **uygun bir kılıf** geliştirmeye çalışabiliyorlar. Yani bu hizmetten yararlanmak adına durumlarını olduğundan dezavantajlı göstermeye çalışabiliyorlar”; K5, “adapte oluyor, tembellik oluşturuyor, destek almanın yolunu öğrendiyse insanlar bir şekilde kendini o **desteği alabilecek pozisyona sokmaya çalışıyor** ya da öyle göstermeye çalışıyor olabilir, sadece destekle hayatını sürdürmesi gerekiyor, Sosyal yardım bu noktada zemin hazırlıyor gibi geliyor” vurgulanmaktadır. Çalışmak ile çalışmamaktan dolayı maddi bir kaybı yaşamamak, yardımlar ile bağlı yaşamın gelişmesi sonucu alışkanlık kazanmaktadır. Kayıt dışı kazanc ile elde edilen gelire paralel yardıma bağımlılığın gelişmesi ve çalışma düşüncesinden uzaklaşılması belirtilmektedir.

"birkaç yerden birden destek alırsınız. Belediyelerin sunduğu sosyal yardımlar ve kaymakamlıkların vakıflar yoluyla sunmuş olduğu sosyal yardımlar var. İşte Aile Bakanlığına bağlı sosyal ekonomik destek hizmetleri var. Bir de işte kuruluşlar falan diğer sivil toplum kuruluşlarının dönemsel olarak sunduğu yardımlar var. Bir aile tabii ki toplam hepsinden yararlanma yolunu bulmuşsa, bütün bu sosyal destek mekanizmalarını kullanmakta aktif hale gelmişse ki gelebiliyorlar, o zaman bunlarla tabii ki geçinmenin **yolunu buluyor ve buna adapte oluyor**. Yani bir **tembellik oluşturuyor**." (K5, Meslek Elemanı)

K3 tarafından “tembellik, bağımlılık, uzun yıllardır, çalışma potansiyelini yitirmeye, ona göre dizayn”; K1, “çalışsam da aynı şey” vurgulamaktadır. Çalışma düşüncesinden uzaklaşıldığı anlaşılmaktadır. Düzenli ve yeterli ücreti olan çalışma, başkasına bağımsızlığa teşvik etmektedir. Çalışmanın olmaması bağımlı olmak anlamına gelir

(Budd, 2016: 359). Katılımcılarında ifadelerinden anlaşıldığı üzere, çalışma dışında elde edilen gelir, ihtiyacını gideriyor ise bu süreçte bağımlılığa neden olur.

"tembellik bu yardıma bağımlılık olduğunu gözlemliyoruz. Şöyle uzun yıllardır bildiğimiz müracaatçılardan yola çıkarsak, ilk defa yardım bağladığımız müracaatçı, genel olarak bir işe girme hevesi, bir şeyleri kendi başına da yapabilme hevesi oluyor genelde. Ancak **yardıma alındıktan belli bir süre sonra çalışma potansiyelini ben kişilerin yitirmeye başladığını** düşünüyorum. (..) Yani bu da bir yardıma bağımlılık oluyor bir süre sonra. Çünkü şöyle özetlersek. Yani 10 bin liralık bir yardım alacak kişi. (..) Onu almak için 17 bin lira. Şu an güncel asgari ücret asgari ücretli bir işe girmiyor. 10 bin liralık yardım alıyor. Çalışmadan ona göre geçinerek hayatını **ona göre dizayn ediyor, ona göre kurguluyor."** (K3, Meslek Elemanı)

Sosyal yardımlar, yararlanan bireyin becerisinin gelişimi, yatırım ve girişimcilği desteklemesi, stihdam alanına dahil olmasına katkı sağladığı takdirde bağımlılığa neden olmamaktadır. Aksi takdirde kuşaklar arası aktarıma neden olduğunu belirtmektedir (Günaydın, 2023: 24).

K1 ise, "Yani insanlar daha çok iş arar. Ne bileyim belki yaşamını değiştirmeye çalışır. Onlar **daha çok yardım talebinde yardım peşinde** oluyorlar.. Dolayısıyla sosyal yardımların böyle bir yoksulluk kültürünü desteklediği taraflar var, hem birbirlerinden duyuyorlar hem de ne kadar fazla yardım alırlarsa o kadar iyi. çünkü bu onların yaşam biçimleri" belirtilmektedir. Bu durumda "bir çözüme ulaştırmayı, oluşturmaya çalışıyoruz ama yeterince etkili olmuyor. Aslında bir **döngü içinde ailenin bir maddi destekle var olmasını sağlıyoruz."** belirtilmektedir.

Sosyal yardımların tembellik ve bağımlılık yaratma potansiyeli de tartışılıyor. Bazı katılımcılar, yardımların uzun süreli verilmesinin bağımlılığa yol açtığını, kişilerin konfor alanlarından çıkmak istemediklerini ve çalışmayı tercih etmediklerini gözlemlediklerini belirtiyor. Bundan dolayı, istihdam, beceri geliştirme gibi çalışmalar ile desteklenmesi gereklidir.

3.4.4.2.3 Yararlanıcılar Açısından Yardımların Yayılımı, Etkileri, Tembellik ve Bağımlılık Yaratması

Yardımanın yeterliliği, etkisi, "hak" olup, olmadığı, bağımlılık ilişkisi hakkında ifadeler şunlardır: K22 "Bence çok durumu **zorda olanlar alıyor** diye düşünüyorum. Benim gibi **olanlar pek fazla** bilmiyorum yani içeriğini"; K21, "Yani **tamamen yetmese de**

kaynanam falan yardımcı oluyor”; K18, “O kadar bilgim **yok ki abi. Fikrim yok** yemin ederim. Kuran çarpsın ne desem boş”; K16, “yakalıyor polisler yasak olduğu için dilenci gibi yazıyorlar. Mevzu aynen yani cam silmek yasak. Arabalarda sürekli yapıyordu. Sürekli **gidiyor, yakalanıyor**. Sürekli yakalanan yakalanıyor. Yani bayağı bir arttı. **Borçlar da arttı** ama bilmiyorum ne olacak ve yani bizim için büyük bir destek”; K13, “Sedat da **yetiyor diyeyim sana. Sana da yetmese de yetiriyorum**. Sedat'ın masraflarını getiriyorum. Kızım da kendi aldığını oğlunun masraflarına yetiştiriyor. Benim mutfak şeylerimiz biraz yardım oluyor. Yememize, içmemize hani çok teşekkürlü değil de hani **orta derecede kendimizi** geçindiriyoruz, yok **hiç destek**, yetmiyor nereye yetecek, Hani her şeyini alamasam”; K12, “Zaten 1 mil 800 veriyordu devlet. Gene Allah razı olsun **iyi kötü evinin ihtiyacını alıyordun** ne kadar alabilirsen o da. bir yağ olmuş 300 400 milyon ne alabileceksin? Küçük bir yağı alıyorsun 2 3 parça da kahvaltılık çocuklara bir şey alıyorsun. Bitti zaten” vurgulamaktadır. Yardımlardan yararlananlar destek miktarının yetersiz bulduklarını belirtmektedirler.

"Bunu ihtiyaç sahibi olan kişilere verilmesi gereken bir şey bence, Bir şey diyemem yani. İhtiyacı olan kişi zaten benim ihtiyacım yok ise gelip de istemem yani ihtiyacım olmasa gelmem. ihtiyacı olan mecbur istiyor yani bir nevi. **Yani bizim için büyük bir destek** bu sizden gelen. Kimsenin günahına giremem şimdi. Hak ediyor, hak etmiyor. Hiç durumunu kimsenin bilemem. O yüzden bir şey diyemem yani insanlara." (K16, Yararlanan)

"Baba cezaevinde hiçbir şey eli kolu bağlı. Anne kocaya varmış, koca bakıyor, hiçbir şey. Bir çorap bile dahil alıp vermiyor. Devlet bakıyorsa ona helal olsun ki yani Allah razı olsun. Devletimiz de veriyorsa, bakıyorsa devletin sayesinde bakıyor. **Hani her şeyini alamasam** da hani verdiği sürece karşıladığım sürece karşılıyorum." (K13, Yararlanan)

Yardımdan yararlananların farklı nedenlerden dolayı başvuruda bulunduğu, miktarının tartışılmaktadır. K15 ise, "SED olursa ben çocuklarımın birçok yardımlarını, eğitim yardımları olmak üzere yardımlarını, şeylerini karşılayabiliyorum." belirtmektedir.

K20 , “Yani oluyor **yani görüyorum ben görüyorum**. Yani mesela bir yerde çalışırken dışarıda dışarıda kalan insanlar var, **çalışabilirsin**. Başında devlet var mesela başını sokacak bir yer bulabilirsin, Annem. işte annem yardım alıyorlar, kaynanamda alıyor, Onun eşi cezaevinde olduğundan kaynak çocukları küçük olduğunda çalışmıyor, Çocukları okula gidiyor, onun ihtiyaçları aynı; K19, “parası var, alıyor, gene de gidip

devletten maaş”; K17, “Durumu olmayanlara verilmesi lazım. Mesela şu an bizim durumumuz yok, biz alıyoruz **durumu iyi olanlar da var, onlar da alabiliyorlar herhalde**. Bence onlara verilmemesi gerekiyor. (...) Zor durumda olanlara verilmesi gerekiyor”; K13 “hakkı olana verilsin, Boşandık diyorlar **ama eşleriyle birlikteler**. O parayı alıyorlar hakkını milletin parasını alıyorlar. **Yapanlar çok. Herkese hak değil** bu. O yoksul insanlara mağdur olan, hakkı olan insanlara versinler” vurgulamaktadır. Hak etmediği halde yardımlardan yararlananların olduğu, yardıma uygun yaşam tarzı planlaması geliştirdiği belirtilmektedir.

"Valla çoğunun **parası var, alıyor, gene de gidip devletten maaş** alıyorlar, para alıyorlar. Ne yapacaklarını biliyorlar. Öyle yok susuzluk deyip devletten yardım alıyorlar. Oysa şuradan şuraya kadar altın bileziği var, kömür geliyor kaymakamlıktan, karşımızdaki adamın kliması var, kömür alıyor, yardım alıyor"(K19, Yararlanan)

Sistemde suistimaller olabileceği, bu durum sosyal yardım alma stratejisi olarak ifade edilebilir. Tarafımcada bir çok kez tanık olduğum mal ve mülkünü başkasının üzerine devretme, aynı evde yaşadıkları halde ayrı yaşadığını beyan etmesine rağmen ayrılmadıkları, ikametgâhını yakınının evine taşıdığı ya da kira ödediği şekilde yalan beyanlar ile yardım almayı garantileştirme çabasıdır. Bunlar bağımlılık ve tembellik uzantıları olup, yaşanan alanda hoş görülen ve takdir edilen sosyal sermayenin (sistemin) ürünleridir.

K21 ve K19, Bazı katılımcılar, yardımların çalışmayı engellemediğini ve ihtiyaç sahiplerine destek olduğunu savunurken, K19, kişilerin yardımlara rağmen çalışmadığını ve bu durumun adaletsizliği artırdığını belirtmiştir. K19, K15 ve K13, yardımlardan daha fazla maddi desteğe ihtiyaç duyduklarını ve bu desteğin çocuklarının eğitim ve temel ihtiyaçlarını karşılamada önemli olduğunu vurgulamıştır.

K19, “Valla benim hanımım çocuklara bakıyor bir kere. **Onun hakkı o**, Bakıcı olarak”; K15, “şeylerini karşılayabiliyorum, yardımların daha fazla olmasını rica ediyorum, **temel bir haktır çünkü çalışamayan anneler için**. Çünkü bazı annelerimiz hala okuma yazma bile bilmiyor. Kocalarından, eşlerinden ayrılıyorlar. Yani benim için faydalı bir destek”; K14, “temek bir haktır”; K12, “Sosyal yardım hak olsa daha iyi. Yani bir **ömür boyu verseler daha iyi herkese**” vurgulanmaktadır. Yardımların bakıcı olmasından kaynaklı verilmesi, hakkı olduğu ve miktarın yeterli olmadığı belirtilmektedir.

"Sosyal yardımlar **temek bir haktır**, çünkü çok fakir var abi inan ki yeri geliyor var ya ekmek bulamıyorlar. Var yani, Yok geçim çok zor olmuş abi. Bir asgari ücretle nasıl geçinebilirsin? Mesela evini kiralar olmuş on beş, kimisi on iki. Yani millet çok zor çocuk okutuyorsun yani bir asgari ücretle nasıl geçinebilirsin? Bir evi çok zor olmuş, çok zor inan ki." (K14, Yararlanan)

Mkojera (2025: 2-3), Yoksul İnsanlara Yönelik Sosyal Yardım Programlarının Avantajları ve Dezavantajları adlı çalışmada; sosyal yardım programı Afrika ülkelerinde yaygın olarak kullanıldığını, bağımlılık sendromu yarattığını vurgulamıştır. Yararlanıcıların öz yeterliliklerini (yapabilirlik) teşvik eden çalışmalar ve eylemler ile uzun süreli bağımlılık yaratmayan programların önlenmesi amaçlanmalıdır.

3.4.4.3. İstihdama Katkısı

3.4.4.3.1. Yardımlananlar Kayıt Dışı Ve Güvencesiz Çalışma

Sosyal yardımlardan yararlanma koşullarından kaynaklı, yardımların kayıt dışılığı tetikleyen bir eğilime sahiptir. Bu eğilim alan araştırmalarında varılan sonuçlarda ve gözlemlerde anlaşıldığı üzere ihtiyaç tespiti ve yoklama kriteri, sigortanın varlığı ve işverenlerin kayıt dışı çalıştırma eğilimi ile birleşmektedir. Bu eğilimler yardım ve istihdam ilişkisinde kayıtdışı çalışmayı teşvik etmektedir (Kutlu, 2015: 229-230). Bu eğilim özellikle geçici ve düzensiz işlerde yaygındır. Böylelikle sosyal güvencenin kapsamı dışında, kurlsız bir ortamda ve sendikal temsil olmaksızın çalışan kesimler türemektedir (Erdoğan ve Kutlu, 2014: 103).

Yardımdan yararlananların çalışma düşünceleri ve güvenceli çalışma hakkında şunlar ifade edilmektedir: K10, "görünmeden ekonomik kazançlar elde ederek, düzenli çalışma hayatına atılmıyor, **sosyal yardımlardan devamlı yararlanmaya devam ediyor. Ama arka kapıdan görünmeyen, aktif olmayan, vergilendirilmeyen bir işgücü piyasasının içerisinde hayatına devam ediyor**"; K1 "hurdaya, kağıt, günü kurtaracak, şeyleri tamamlayan bir gelirleri var" vurgulamaktadır. Kayıt dışı çalışarak gelir elde ettikleri ve elde edilen gelirin onları bir seviyede tuttuğu anlaşılmaktadır.

"aileler aslında biraz da şuna alışmış. Yani günlük bir para akışına örneğin **hurdaya** gidiyor, hurda topluyor, günlük para alıyor ve karşılığında **kağıt** topluyor. Günlük bir para alıyor, çiçek satıyor, günlük para alıyor. Aslında böyle bir günü kurtarmayı düşünceleri, bugün karnımız doydu. Çokta kötü kazanmadık. Yani **günü kurtaracak**, bizi doyuracak kadar çalıştık." (K1, Meslek Elemanı)

Yoksulların istihdam olanağı bulabildiği emek yoğun ve enformel sektörlerin yapısı kayıt dışı çalışmaya uygundur. Sallan Gül ve Gül (2008: 383) gerçekleştirdikleri görüşmede⁹² Yoksulluk Yardımları ve İstihdam adlı çalışmasında, yararlanıcılar kendilerinin bulduğu işlerin sosyal güvencesiz işler olduğunu belirtmektedir. Sigortalı çalışmayı talep etmek, bir iş teklifini red etmek anlamına geleceğinden durumun kabul edilebilir olması, dolayısıyla kayıtdışılığı neden olmaktadır.

K5, “**tekstil fabrikaları** şeylerle, atölyeleriyle falan **eve iş** falan verenler oluyordu. Onlarla irtibata geçip müracaatları falan olursa belki yönlendirme yapıyor. Evde çalışsınlar onlar da cüzi ücret çünkü ücret çok az ama iş çok fazla yani. (..) **Bu sefer kadını eve hapsediyorum**”; K11 “küçük küçük **inşaat işlerinde** çalışma genelde böyle işte. **Günlük işlerde** çalışıyorlar. Bir de memlekete göre de değişiyor bazı işler. Mesela Kars'ta daha çok ya pazarcılık yapıyorlar, ya nakliye işiyle uğraşıyorlar ya da imkan varsa kafe açabiliyor ve hani buradaki parayı kiraya veriyorum işte. Biraz **merdivene** gidiyorum.” vurgulanmaktadır. Emek yoğun işlerde ağırlık olarak çalışıldığı, düzenli çalışma hayatına dahil olmadıkları anlaşılmaktadır. Kayıt dışı çalışma aile işletmeciliği, temizlik, tekstil ve tarım sektörlerinde kadınların yoğun olarak çalıştığı alanlardır (DPT, 2004b: 241). Formal çalışma alanı düzen, disiplin ve resmi gelir anlamına gelmekte olup, bu durum Lewis ve Türkdoğan’a göre yoksulluk kültürü ile yetişen bireylerin yaşam tarzına uygun değildir.

İstihdama katkı açısından, sosyal yardımların kayıt dışı ve güvencesiz çalışmaları teşvik ettiği belirtiliyor. K1, K10, K11 ve K2, Yardım alan kişilerin günlük işlerde, sigortasız çalışmalarda veya hizmet sektöründe yer aldığı ifade edilmektedir.

3.4.4.3.2. Yardımların Faydaları, Sosyal Yardımların Maddi ve Beceri Geliştirme Katkıları

Sosyal yardımların ihtiyaçların giderilmesi, istihdamı teşvik eden yapısı ve kadının çalışma hayatında katılımın sağlaması hakkında şunlar ifade edilmiştir: K6, “Sadece ekonomik desteğin burada olmaması yani daha fazla müracaatçı kitlesiyle daha farklı alanlarda uğraşıyor olmamız, becerinize uygun, bunları takip ediyoruz, bir nebze, hayata katlanma becerisini, amaç burada ekonomik olarak aileyi güçlendirmek değil. Evet

⁹² Mersin, Kocaeli ve Denizli illerinde seçilen ilçelerde 2006 yılında gerçekleştirilen odak görüşme verilerine dayanmaktadır.

ekonomik de bazı becerileri kazanabilir **ama psikolojik olarak da bir yandan desteklememiz** gereken bazı durumlar oluyor. Bu durumlarda da gerekli işlemleri yapıyoruz. Yine bu sosyal yardım maddi yetersizliklerinin giderilmesi için.”; K5 “bu mu olacak tarzında belki çocuklarına yönelik bir şeyleri var **okumaya teşvik etmeye** yönelik çalışmaları takip ediyorlar. Çünkü **verdiğiniz şey ölçüsünde** aslında birazcık, ciddi engeller, bunlara uygun ne kadar kreş” vurgulanmaktadır. Kadınların çalışma hayatına katılımında bakım çağında olan çocukların bakım hususu engel bir durum olup yardımların ancak kısmi katkısı olduğu, çözümün istihdam alanına katılması ile çözüleceği belirtilmektedir.

"Siz şu işleri yapabilirsiniz, şu şuralara başvuru yapabilirsiniz, **şu işler sizin becerinize uygun**, bunu yapın diyoruz ve bazen ona bir müddet veriyoruz. Diyoruz ki hani bunun geri dönüşünü bize getirin. Ne yaptınız, ne ettiniz? Bir istihdam sağlayabiliyor musunuz? Ufak da olsa **bunları takip ediyoruz**. O açıdan faydalı olabilir. Beceri geliştirilmesi yani beceri geliştirme dediğim gibi baş etme becerilerini belki içinde bulundukları stresle, içinde bulundukları bu yetersizlikle, yetersizlik duygusuyla, işte o çaresizlik duygusuyla bu destek **bir nebze** de olsa baş etme, yani bu hayata katlanma becerisini biraz da sağlıyor gibi düşünüyorum." (K6, Meslek Elemanı)

Yardımdan yararlanan bireylerin çalışmamalarının altında yatan sorun nedir. Çalışma isteksizliğimi, tembellikleri yada yardımlara bağımlılık mı yada piyasada niteliklerine uygun işlerin bulunmamasıdır (Sallan Gül ve Gül, 2008: 383).

"destek alan kitlenin çalışma hayatına katılması. Bunun önünde çok **ciddi engeller** var. Yani şöyle çocuk sahibi olmaları, o çocuklara bakan ebeveynin tek başına olması. Çocuk okuldan gelirken çocuğa kim bakacak? Çocuk tek başına evde kalabilir mi? Kalamaz mı? Yani işte **bunlara uygun ne kadar kreş** var? Belediyelerde ne kadar kreş var?" (K5, Meslek Elemanı)

Daha önceki bölümlerde değindiğim üzere, kadının çalışma hayatında sürdürülebilirliğinde “bakım emeği” önemlidir. Küçük çocuğu olan kadınların istihdama kazandırılmasını İlkaracan’ın tarafından öne sürülen “mor ekonomi” kavramı ile de ifade etmiştir. Salt Piyasa odaklı, salt bakım ekonomi odaklı ve piyasa-bakım ekonomisi odaklı müdahaleler kesişiminde aranacaktır. Bu kesişimde kadınların ekonomik güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine uygun istihdam politikası geliştirilmelidir (İlkaracan, 2018: 56).

K7, “eğitimin iyi olması lazım. Ben gittiğimiz zaman dosyayı hani **işe yönlendirmek istesek de herhangi bir vasıf yok**. Mesela **iş tecrübesi yok, vasıf yok** ve belli bir yaşa gelinmiş ve **hiç çalışılmamış**. Şimdi o vaziyetteki bir grubu işe yönlendirmek zaten ciddi bir **işsizlik sıkıntısı** var” vurgulanmaktadır. İŞKUR tarafından yürütülen kurslar ve istihdam programları yardımlardan yararlanan bireylerin nitelikleri ile örtüşmemektedir (Kapar, 2018: 74).

Hukuki olarak çalışabilecek birey, engelli kabul edilmeyen ve çalışma çağında olan yoksullar çalışabilir olarak nitelendirilmektedir. Yoksulun yetersiz eğitim, konut, ulaşım olanaklarının, iş ve meslek tecrübelerinin kısıtlı yada yokluğu gibi sorunlar bulunmaktadır (Kapar, 2018: 74).

K3 “az tutarlı olan yardımı tercih edip, yardıma göre entegre ettiklerini, **amacımız balık yemek değil, balık tutmayı öğretmek**. Sosyo ekonomik destek yönetmeliğinde de bu yönde”; K8 “**bir pozitif etki yaratıyor**, O annenin, müracaatçının stresini azaltıyor” vurgulanmaktadır. Nakdi destek miktarı, yardıma entegre olunması bağlamında etkili olup, nakdi destek aileyi kısmen olumlu destek sağladığı belirtilmiştir. Ancak kimlerin çalışabilir durumda olmasının belirlenmesi İŞKUR ve SHM çalışanlarının mesleki kararlarına/becerilerine bırakılmaktadır.

"yardım almasa, düzenli bir işe girse. Çocuğu da okula gidip geliyorsa. Evde bakıma muhtaç bir çocuk değilse, 17 bin lira kazansa. Geliri daha yüksek olacak. Hem de bir yerden gelecek bir yardıma da bağlı kalmamış olacak. Ama genel olarak insanlar bunu tercih etmek yerine, **daha az tutarlı olan yardımı tercih edip, kendi hayatlarını biraz da yardıma göre entegre ettiklerini** gözlemliyorum"(K3, Meslek Elemanı)

"çalışamayanlar olursa olsun **bir pozitif etki yaratıyor**. Zaten çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilme duygusu bile okul masraflarını mont, giysi, giyim, elbise, gıda karşılayabilir, **O annenin, müracaatçının stresini azaltıyor**, çocuğu ihtiyacını karşılayıp karşılamayacağı stresini azaltıyor. O yüzden yani olumlu etkisi olduğunu düşünüyorum." (K8, Meslek Elemanı)

Yardımların düzenli bir gelir gibi algılanması ve birden fazla kaynaktan destek alınması da bu bağımlılığı artırabiliyor. K6 ve K8, bazı katılımcılar bu görüşe katılmıyor ve yardımların bazı aileler için temel ihtiyaçları karşılamada etkili olduğunu, motivasyonlarını artırdığını belirtiyor.

K4, “üst düzey işler, şunu yapmam, ben bunu yapmam, kendisine yönelik bir algısı, hani **ben ne işleri yapabilirim**, toplum nereye gidiyor? Yani hangi üniversiteleri bitiren insanların nerelerde çalışıyor gibi bir **algısı yok**, şart kılmamız lazım bazı şeyleri”; K1, “birini görmedim, balığı bugün yiyebiliyorsan tamam bugün yeter bana”; K2 “Sosyal farkındalığın, kişilerin becerilerinin geliştirilmesi biraz da kişinin **kendisine bağlı**. Çünkü kişi önce diyecek ki benim niteliğim neler? Ben **hangi işi yapabilirim? Bu yolda gerçekten bir arayışı var mı?** Bu konuda biz zaten çok az yol alıyoruz” vurgulanmaktadır. Çalışma hayatı, mesleki bilgilerinin son derece kısıtlı, gelecek planlarının olmadığını, çalışma istek ve davranışlarının olmadığı, psikolojik destek ile çalışma hayatlarına katılım için destek sunulması belirtilmiştir.

"çok üst düzey işler istiyor. İşte ben şunu yapmam, ben bunu yapmam, ben onu yapmam gibi. Bir de şöyle bir kesim var. Çok güzel işler veriliyor İŞKUR tarafından ama kişi zaten çalışmak istemediği için ya bulaşığa gidemem, ben haftanın **3 günü istiyorum, iki günü şöyle olsun**, 5 günü şu günden şu saatten sonra olsun falan."

(K4,Meslek Elemanı)

Yararlananların, çalışma hayatına yapancı beyanlar ile çalışma hayatının çok boyutlu ve karmaşık yapısından habersiz şekilde çalışma saati, günü, disiplininin bahsedilmiştir. Beyanlardanda anlaşılacağı üzere çalışma hayatından kopuş ve dışlanmışlıktır. K1'in vurguladığı gibi; İŞKUR ile istihdam imkânın sağlanamaması vurgulanmaktadır.

"İşkur'a yönlendiriyoruz işgücü için. Şu ana kadar ben **İŞKUR'dan iş buldum diyen birini görmedim**. Çünkü balık yemek üzerine olduğu için mentaliteleri öyle bir çabaları yok. Yani **balığı bugün yiyebiliyorsan tamam bugün yeter bana**. Ya da Benim aldığım destekler şu kadar balık yememi sağlıyorsa tamam. Ama hani ben kendim kazanayım, balık tutmayı öğreneyim. Hiç böyle bir çaba ve istek yok" (K1, Meslek Elemanı)

Rehberlikten öteye gitmeyen, yönlendirme ile çalışmak zorun kalmak, takip ve rehberlik, danışmanlık boyutlarında yararlanıcı tarafından direnç gelişimi sonucu sosyal yardımlar ile bağımlılık arasında doğrusal ilişki gelişmektedir.

3.4.4.3.3. Yardımların Etkinliği, Sosyal Yardımların "Balık Tutma" İlkesine Uygunluğu

Sosyal Yardım ile İstihdam Bağlantısının güçlendirilmesi çalışması, Kalkınma Planı, Ulusal İstihdam Stratejisinde, Hükümet Programlarında yer bulmakta olup düzenlemeler

ile yürütülmektedir. Sosyal Yardımlaşma Vakıfları ile İŞKUR arasında gerçekleştirilen, Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi üzerine kayıtları yapılan bireylere İŞKUR tarafından mesleki eğitime veya diğer aktif iş gücü programlarına tabi tutulmasıdır. Bunun ile Sosyal yardım-istihdam bağlantısını⁹³ güçlendirmek ve sosyal yardımlardan yararlanan vatandaşların istihdam piyasasına girişini teşvik etmek ve istihdam⁹⁴ edilmelerini sağlamak hedeflenmektedir (2016 ASBP Faaliyetleri: 62)

Bu kültürün kuşaktan kuşağa aktarılan, toplumsallaşma sürecinde varlığını sürdüren yaşam tarzı olarak ifade etmiştik. “Yoksulluk Kültürü” teorisi, yoksulluğun ekonomik yoksunluk sorunu değil, yoksulların yoksulluk uçurumundan kurtulmasını imkânsız kılan bir yaşam tarzıdır. Özellikle aile yapısı, akrabalık, karı-koca ilişkileri, ebeveyn-çocuk ilişkileri, zaman yönelimi, tüketim kalıpları, değer sistemleri ve toplum bilinci açısından belirli etkileri ve sonuçları ifade eder. Bu bağlamda “davranışsal bataklık” teorisi benzer varsayımlara dayanmaktadır (Zheng, 2023: 24).

Sosyal yardımların balık tutma ilkesi, yapabilirliğe katkısı, kadın istihdamındaki yeri hakkında şunlar ifade edilmiştir: K10, “öz kaynaklarıyla geçinebilme, potansiyele ulaştırmak, işlevsel hale getirebilmek, tıkanan, yeniden dizayn edip işlevsel hale”; K9, “periyodik olarak bu kontrolleri, Balık tutmayı bu noktada öğretiyoruz” ve K7 “Belediyenin **kurslarına yönlendirdiklerimiz var, bağımsız çalışma, yönlendirme, işte iş bulma**, o konudaki rehberlik kısmında iyi olmazsak bu bir alışkanlığa dönüşüyor. Yoksulluk sarmalı gerçekten oluyor” vurgulanmaktadır. Yardımlar ile amaç kişinin öz kaynaklarının kullanımı sağlamak olup, farklı anlamın anlaşılabilmesi, davranışların çalışma hayatına katılımın teşvik edici boyutta, davranış değişikliğini sağlayan biçimlendiren boyutta olması belirtilmektedir.

"bizim hedeflediğimiz şey de kişinin kendi ayakları üzerinde durabilecek **öz kaynaklarıyla geçinebilme** duruma gelebilecek bir **potansiyele ulaştırmak**. Yani **bu sadece sosyal, ekonomik bakış açısı değil**, aynı zamanda aileyi hem hukuksal anlamda desteklemek, hem eğitim alanında desteklemek, sağlık alanında

⁹³ Sosyal yardımdan yararlananlara üç defa iş yönlendirmesi yapıldığı halde iş görüşmesine gitmeyen bireylerin yardımlarının kesilmesi hakkında talimat var, ancak bu uygulanmamaktadır.

⁹⁴ 31 Mart tarihi itibarıyla vakıflara “başvuran ve sistem üzerinden İŞKUR’a yönlendirilen 396 bin 470 kişiden, 187 bin 673’ü açık iş pozisyonlarına yönlendirilmiş, bunlar arasından 53 bin 16 kişi işe yerleştirilmiş, 97 bin 870’i kurslara başvurmuş ve bu başvuranlardan 32 bin 25’i kurslara devam etmiştir.

desteklemek, Tıkayan kamu kurum ve kuruluşlarla olan sürecini, rehberliği yönlendirmeyi yapabilmek." (K10, Meslek Elamanı)

"**Ailenin dinamiklerini daha işlevsel hale getirebilmek** için sadece sosyo ekonomik ayakla değil, dediğim gibi eğitim ayağıyla, danışmanlık ayağıyla bu gerek bireysel danışmanlık, gerek aile danışmanlığı, gerek çift danışmanlığı, gerekse çocuklarla olan **danışmanlık süreçleri birlikte ailenin tıkanan** ve aileyi bu hem yoksul durumuna hem de parçalanmış duruma getiren o engeller nelerdir, onları tespit edip, **yeniden dizayn edip işlevsel hale getirdiğimiz** zaman bu etkili olabiliyor." (K10, Meslek Elamanı)

"İlk aşamada dediğim gibi kriz anında var. Biz bu noktada onlara destek sağlıyoruz. Sadece bu kriz durumu ortadan kalksın ve tekrardan hayatlarına devam edebilsinler. Yani bizim zaten **periyodik olarak bu kontrolleri** yapıyor olmamızın en büyük amacı o hane de kendilerini **değiştirebilsinler**. Biz şu anda siz kötü bir durumdasınız. O süreci atlatıp fakat kendi hayatınıza devam edin. Bunun için çalışıyoruz. **Balık tutmayı bu noktada öğretiyoruz**. Zaten yönlendirmelerimizi de bu şekilde yapıyoruz." (K9, Meslek Elemanı)

K10, "kişinin öz kaynakları ile **geçinebilme becerisini** çok geliştirdiğimizi söyleyemiyoruz. Çünkü **direnç gösteriyor**. Çok direnç gösterdikleri için biz istediğimiz verimi, istediğimiz başarıyı elde edemiyoruz.""; K7, "sistem sanki çalışmama üzerine. Yani **çalışılan cezalandırılıyor** gibi oluyor. Şöyle ki. Mesela ekonomik destek verdiğimiz bir aileyi düşünelim, işte beş kişiler çalışan yok, içlerinden biri işe girdiği zaman diyoruz ki bir dakika sizde bir gelir artışı oldu. Biz size bu desteği sunamayız. Hemen kesiliyor"; K6, "balık tutmayı yemek değil, balık tutmanın öğretilmesi, ama maalesef pratikte çok da böyle olmuyor işte. Dediğim gibi az önceki mevzular **iş yoğunluğunun** çoğunun çok fazla olması, yoğunluğu, bölge nüfusun çok fazla olması, problemlerin çok fazla olması" vurgulanmaktadır. Yardımların amacının çalışmaya teşvik olduğu, takipler ile sürecinin takibinde direnç ile karşılandığı belirtilmektedir. Zheng (2023) 'in ifade ettiği üzere, "davranışsal bataklık" ile ifade ettiği davranış örüntüleri gelişmektedir.

K8, "Aile yeterli **adım atmadığı** için devam ettirmiyoruz, Kreş, Kadınların istihdamı, SED iki çocuk adına asgari ücret seviyesine" ve K5 "**belli bir yaşa gelmiş** insanlara tekrar **balık tutma hikayesi** var ya, işte 45 50 yaşındaki bir insanı tekrar meslek edindirme, çalışmaya teşvik etme uzun bir zaman, süreç alıyor, **sivil toplumun** biraz daha esnek ve **hedefe yönelik proje bazlı** çalışmalarının eksikliği bizim yaptığımız çalışmaları da

etkiliyor, hedefe yönelik proje bazlı, **temelde eğitimden** kaynaklı her şey, belli bir yaşa gelmiş balık tutma hikâyesi, üretime dayalı” ve “Kooperatifleşme, insanlar çalışmak istemiyorlar.” vurgulanmaktadır.

"**Kreş** konusu, dikkat edilmesi, Bakanlığın bir politika yapması lazım. **Kadınların istihdamı**, şu an okullarda yaşanan sıkıntıları, bizim müracaatçıları yönlendirebiliriz. Asgari ücret bir gelir bir sağlanabilir. **SED** miktarının arttırılması, **iki çocuk adına asgari ücret seviyesine** getirilmesi en kötü ihtimalle aklıma gelenler bunlar.” (K8, Meslek Elemanı)

K5, “**üretime dayalı bir desteğe** dönüşseydi ne olurdu? Hani o balık tutma? (..) Hikayesine dönseydi ne olurdu? O zamana kadar nasıl bir başarı elde edersiniz?”, “Atıyorum 1000 insana destek sunmayacağım. O zaman 100 insanın da kurdukları bir işletme ile kendi süreçlerini sürdürebileceği bir şey yapabilir miydi? **Kooperatifleşme** dediğimiz şey o işte” alternatif çözüm önerileri de sunulmalıdır. Bu şekliyle, yararlanan bireyi istihdama dahil edilecek uygulamalar hayata geçirilmesi gereklidir. Gans’a (1995) göre, bireylerin istihdam olanaklarının sınırlı olması yoksulluk içinde kalma olasılığını artırmaktadır. Ayrıca, tembellik veya yardıma bağımlılık gibi toplumsal etiketlerle karşılaşmak, bireylerin yoksulluktan çıkış fırsatlarını daha da kısıtlayabilir.

K5 ve K8, Kreşlerin yetersizliği, kadınların istihdama katılımını engelleyen faktörlerden biri olarak gösteriliyor. K6 ve K10, Eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin önemi vurgulanırken, sosyal yardımların sadece maddi destekten ibaret olmaması gerektiği, ailenin güçlendirilmesine odaklanılması gerektiği belirtiliyor.

K4, “Zaten **İŞKUR**'a yönlendirdim yönlendirdiğimiz, yönlendirdiğimiz insanlara da **İş bulunmadığı da çok** oluyor, *Yani kişi çalışmak istemediği için sürekli bir şeyler buluyor. Yani biz burada kendi kurumumuzda çalışabilirsin, gelip asgari ücret vereceğiz dediğimiz, hizmet verdiğimiz insanlar buraya gelip burada çalışmak bile istemediler.*””; K1, “farklı gerekçeler sunuyorlar, bahaneler, daha **normalleştirmeye**”; K2, “özellikle **ne değişmesini istiyor ne de gelişmesi** için herhangi bir müdahalede ve yardımı da asla dışarıdan kabul etmiyor, **işe yerleştirelim gibi bir pozisyonumuz**” vurgulanmaktadır. Yardımların bir noktada yeterli bulmaları, alışkanlık hali, direnç gösterilmesine, istihdama katılımı teşvik etmekten uzaktır. Sunulan sosyal yardımdan ziyade kişinin direnç gösterilmesi üzerine çalışılması gerekliliğini belirtmektedir.

"siz onlara bir iş imkanı sunduğunuzda da **farklı gerekçeler sunuyorlar**, işte belim ağrıyor, fıtığım var diyor. Yani aslında birçok insanın daha böyle sağlık problemleri

var. Birçok insan buna rağmen çalışıyor. Ama böyle çeşitli **bahaneler** sunarak aslında biraz daha yardım almalarını ve çalışmamalarını daha **normalleştirmeye** çalışıyorlar" (K1, Meslek Elemanı)

"Çocuklar kendilerine bakabilecek, annenin birebir bakımına ihtiyaç duymayacak yaşta varsa biz bunları İŞKUR'a yönlendiriyoruz. İşte iş arayan kayıt belgesi oluştur diyebiliyoruz. Yani merkezimizde maalesef birebir de şöyle bir iş var. Gidip işe başvuru yap, seni işe alalım, **işe yerleştirelim gibi bir pozisyonumuz** maalesef yok" (K2, Meslek Elemanı)

K10 ve K7, Sosyal yardımların "balık tutmayı öğretmek" ilkesine uygunluğunun tartışıldığı da görülüyor. Bazı katılımcılar, sosyal yardımların kişilerin öz kaynaklarını kullanarak geçinebilme becerilerini geliştirmede yetersiz kaldığını, dirençle karşılaştıklarını belirtiyor. K9 ve diğerleri ise, sosyal yardımların kriz anında destek sağladığını, uzun vadeli çözüm sunmadığını vurguluyor. K7, K5 ve K4 sistemin çalışmayı cezalandırdığı ve iş bulma konusunda yetersiz kaldığı belirtilmektedir.

3.4.4.3.4. Yararlananlar Açısından Sosyal Yardım Alanların Maddi Ve Beceri Geliştirme, Balık Tutma İlkesi

İşgücü piyasası işveren ve iş arayan olmak üzere iki dinamik yapı bulunmaktadır. Piyasada bu yapıların düzenlenmesi ve yönlendirilecek politikaların uygulanması önemlidir. Bu bağlamda kalkınma planları, hükümet programları, pasif ve aktif istihdam politikaları ile piyasaların düzenlenmesi ve yönlendirilmesi gerekmektedir. Pasif İstihdam Politikaları; İşsizlik Sigortası Kısa Çalışma Ödeneği. Kısa Çalışma Ödeneği ve Ücret Garanti Fonu Ödemeleridir. Bu programlar (Bicerli, 2013: 158-159). Aktif İstihdam Politikaları Uygulamaları; Mesleki Eğitim Kursları, Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri (UMEM) Projesi; Toplum Yararına Çalışma Programları; İşbaşı Eğitim (Staj) Programları ve Girişimcilik Eğitim Programlarıdır (Bicerli, 2013: 160-161). Katılımcılar ile görüşmelerimizde bahsedilen programlardan haberlerinin olmadığı belirtilmiştir.

Yararlananların, İŞKUR'un sunduğu istihdam uygulamaları ve çalışmaya ilişkin düşünceleri şu şekildedir: K21, "Yani ben **hiç işe girmedim**. İki tane çocuğum olduğu için bunu tam olarak bilmiyorum. Eşim işe girdiğinde hep şeyde diyorlar. Mesela cezaevinden çıktığında hep dediler ki **adli sicil kaydı, adli sicil kaydı** temiz olmadığı için giremiyor, o da 21. aynı yaşında"; K19, "Kasımpaşa'da bir yer var. Tophane mi

diyorlar, yıkılan yerler var birkaç yerler olsun hep bu şeyleri kalem kalem seçmişler. Yani seçmişler bu adamlar. (...) , belirli **bölgeler belirlemişler, bunlara hiçbir şekilde destek sunmuyorlar**, Yaşayacak hiçbir şeyimiz yok, Çalışmıyorum da artsa, bu paranın devam etmesi”; K13, “bölgeler belirlemişler, bunlara hiçbir şekilde destek sunmuyorlar”; K12, “iş sağlasalar bize, mesela devletimiz kadınlara olsun, erkekler olsun bir **iş sağlasa** daha iyi olur, Meslek değiştirmek anlamında isterdik tabii **doğru dürüst bir işimiz olmasını**, düzenli bir işimizin olmasını isterdik. Sıcacık yerde çalışacağın geleceğin evine tertipli, düzenli, mis gibi yatacaksın.”” vurgulanmaktadır. Yararlanıcıların iş tecrübelerinin olmaması, suçla ilişkili yaşanmışlıkları olmasından dolayı istihdama katılamadıkları, çalıştıkları işlerin ise güvencesiz oldukları, çalışma hayatından dışlandıkları, yardımların miktarının artması belirtilmektedir.

"Çünkü devletimiz **iş sahası vermiyor**. Ceza evine alıyor ama sabıkalı olarak bırakıyor. Ama işe giremiyorlar, giremiyorlar, işe giremeyince aile bakamıyorlar. Çocukları aç kalıyor. Bu sefer başımızdaki erkekler dışarıya saldırmaya başlıyor, çocukları doyursun diye. Devletimizden aslında bu şekilde şikayetçiyiz. Biz eşlerimize yardımcı olsa, dışarıya bıraktığı zaman da bir iş sahası verse biz bu şekilde olmayız" (K21, Yararlanan)

K21, çalışma olanaklarının sınırlılığı ve adli sicil kaydı gibi engellerin iş bulmayı zorlaştırdığı da vurgulanmıştır. K21, K22, ve diğer katılımcılar, devletin iş imkânları sağlaması gerektiğini ve sosyal yardımların geçici bir çözüm olduğunu, kalıcı çözümün ise istihdam olduğunu belirtmiştir.

"devletten istediğim **bu paranın devam etmesi**. Bir de biraz artarsa daha iyi olur hani sana yetmiyor, o kadar şeyini karşılayamıyorum. Biraz daha artarsa daha iyi olur yani okula bildiğim yere kadar okutacağım.Hadi uğraşıyorum bak özel eğitime yazdırıyorum. Sedat da bir yere babası gibi, annesi gibi olmasın, okusun bir adam olsun, mesleği olsun diyeyim" (K13, Yararlanan)

Fotoğraf 8: Sararan Yeşillikler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

K21, K22, K19 ve K13 ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Sabıka kaydının olması istihdamda dâhil olmasında engel olduğu ve dışlanmaya neden olduğu anlaşılmıştır. Bu kültürde kayıt dışı çalışma güvencesiz çalışma koşullarından arındırılmalıdır. K12 ifade ettiği üzere, “Düzensizlik var, Arabadaki yeşillikler, çiçekçilik yapması için kullandığım yeşillikler, kullanamadın bak görüyon mu sararmış, çöp oldu 20 TL vermiştim” belirtmiştir. Fotoğraf 8’de kayıtdışı çalışma ve katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere; güvenceli istihdam ile bireylerin özelliklerinin birbirini karşılamaması sorunudur. Bu husus Gorz (2014:143)’a göre, çalışmayı gündelik yaşam kültürüyle buluşturulması, kültürün içinde yayılması ile düzenli gelir elde edebileceğidir. Bourdieu’nun sermaye kavramı, Parsons’ın kültürel sistem ile ifade ettiği üzere kültüre özgü istihdam ile çalışma düşüncesi gelişebilir.

Yararlananlar, sosyal yardım alanların yardım almanın hak olduğunu ifade etmenin yanında çalışmada bir hak olarak tanımlanmıştır. Yararlanıcıların çalışma isteği olduğu ancak yardımlar ile beraber çalışma alanının sağlanması talep edilmektedir. Ancak güvenceli, sosyal güvenlik sistemine dahil olması gibi insana yakışır iş’e uygun işlerden

bahsedilmemiştir. Tarafımca; bu durum yaşanan alan ve çevrede hâkim olan eğreti işlerin kabul görmesi, disiplin altında olmayı gerektirmeyen çalışma hayatının yansımalarıdır.

K21, “En azından adli **sicil kaydımı temizlese** bir iş imkanı olur belki., Daha önce de çalıştı sigortasız çalıştı Motor? **Kuryecilik yaptı işi. Ayakkabıcılık yaptı.** Yaptı. Tezgah açtı kendine patates tezgahı. Yenişehir mahallesinde o şekilde geçinmek, 6 sene daha yatacak”; K20, “Babam **seyyar satıcı**, genellikle işi olmuyor. Annemin çocukları olduğu için çalışmıyor”; K19 “bulaşık işleri”; K12 “yarı aç yarı tok yatıyorlar. **Çoğu dilenmeye** gidiyor, **su satmaya** gidiyor, **mendil satmaya** gidiyor” vurgulanmaktadır. Güvencesiz ve kayıtdışı çalışma hayatlarının olduğu belirtilmektedir. Kayıtdışı çalışmak aynı zamanda sosyal yardımdan yararlanmakta avantaj sağladığı, görünmeyen nakdi destek ile sosyal yardımını güvence unsuru olarak kullanılmaktadır.

"Çok oluyor gideli. Bir de bana sadece **bulaşık işleri** geldi. Ben diyorum inşaat işleri, temizlik işleri diyorum. Yaparım ben bunu anlamam diyor. Oradaki müdürle konuştuğumda söylediler. O zaman raporlu değildim. (..) Ondan sonra bulaşık işi geliyor dedi. Yapamam, bulaşık yapamam. Elle kullanılan temizlik arabası olsun bilmem ne olursa olsun onları yapıyordum."(K19, Yararlanan)

Mkojera'nın (2025) çalışmasında, güçlendirme ve toplumsal katılıma vurgu yaparak dayanıklılığı artıran müdahalelerin gerekliliğini ele almaktadır. Yoksul İnsanlara Yönelik Sosyal Yardım Programlarının Avantajları ve Dezavantajları adlı çalışmasında ise sosyal yardım programlarının Afrika ülkelerinde yaygın olarak kullanıldığını ve bu programların bağımlılık sendromuna yol açtığını vurgulamaktadır.

3.5. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu çalışmada sosyal yardım ve yoksulluk kültürü ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Sosyal yardımların yoksulluk kültürümü pekiştiriyor mu? sorununa alternatif bir çözüm olarak yapabilirlik yaklaşımı içinde çözüm aranmıştır. Çalışmada yoksulluk kültürü olgusu, olgunun asıl muhatabı olan sosyal hizmet merkezlerinde personelleri olan meslek elemanları ve yararlanan kesimin kendilerine sorulmaktadır. Bu doğrultuda 22 katılımcıyla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Aşağıda elde edilen bulgular çalışmada ele alınan dört tema üzerinden değerlendirilmektedir.

Mahalle Koşulları Teması: Temada Mahallenin fiziksel, sosyo-kültürel, beşeri ve müracaatçı profili konularını kapsamaktadır. Yoksulluk, işsizlik, düşük eğitim seviyesi

ve şiddet gibi sorunların yaygın olduğu belirtilmektedir. Kadınların sosyal yardımlardan daha fazla yararlandığı, erkeklerin ise genellikle sağlık sorunları nedeniyle başvurduğu gözlemlenmiştir. Mahallelerin fiziksel özelliklerine bakıldığında, Bazı mahallelerde zengin ve fakir bölgelerin keskin bir şekilde ayrıştığı, gecekondulaşma, eski ve bakımsız binalar, ulaşım sorunları ve hijyen eksikliği, ulaşım sıkıntıları ve yetersiz kamu hizmetlerinden dolayı yaşam kalitesini olumsuz etkilediği belirtilir. Kamu kurumlarına ulaşımın kolay olduğu da belirtilmiştir. Bazı katılımcılar, gece vakti sokaklarda güvenlik endişesi yaşadıklarını dile getiriyorlar. Genel olarak, katılımcılar mahallenin daha düzenli ve güvenli hale getirilmesi gerektiğini düşünüyorlar. Uzun süredir mahallede yaşayanlar, geçmişte yaşanan ekonomik zorlukları ve günümüzdeki sorunları karşılaştırarak, mahallenin sürekli zorluklarla mücadele ettiğini vurguluyorlar.

Sosyo-kültürel ve beşeri özelliklerinde, mahalle sakinlerinin çoğunluğunun Kürt kökenli olduğu, Roman nüfusunun ise az olduğu belirtiliyor. Bazı katılımcılar ise komşuluk ilişkilerinin iyi olduğunu ve birbirlerine destek olduklarını belirtiyorlar. Birçok mahallede madde bağımlılığı ve suç oranlarının yüksek olması nedeniyle güvensiz bir yer olduğunu vurguluyorlar. Eşlerinin cezaevinde olması veya tek ebeveynli ailelerin sıklıkla sosyal yardımlara başvurduğu belirtilmiştir. Mahalle sakinleri Çocukların eğitimden yoksun kalması ve suça sürüklenme riskinin yüksek olduğu, çocuklarını bu ortamda büyütmenin zorluklarından bahsediyorlar. Sık sık kavgaların yaşandığı ve çocukların dışarıda güvenle oynayamadığı belirtiliyor. Mahallelerde akraba ağırlıklı yerleşim ve hemşericilik gibi kültürel özellikler ön plana çıkmaktadır. Yaşadıkları mahallenin ekonomik ve sosyal koşullarını olumsuz olarak değerlendiriyorlar. Yüksek yaşam maliyetleri ve yetersiz gelir nedeniyle geçim sıkıntısı çektiklerini belirtiyorlar.

Müracaatçı profili incelendiğinde, düşük sosyo-ekonomik seviyeye sahip, eğitim seviyesi düşük, genellikle tek ebeveynli ailelerin olduğu, şiddet, ihmal ve istismar vakalarının olduğu, genellikle sigortasız çalıştığı ve madde bağımlılığı sorunuyla mücadele ettiği belirtilmiştir. Günöbirlik yaşadığı, gelecek planlaması yapmadığı ve öğrenilmiş çaresizliğe kapıldığı, yalan beyanda bulunanlar ve sosyal yardımları hak etmedikleri halde başvuranlar da olduğu belirtilmiştir. Bazı müracaatçılar sosyal yardımların bir hak olduğunu düşünürken, bazıları ise mağduriyet duygusu taşıdığı, mahallelerde yoksulluk, işsizlik, düşük eğitim seviyesi, şiddet, madde bağımlılığı ve suç gibi sorunların yaygın

olduğu, bu sorunların kadınları ve çocukları daha fazla etkilediği ve sosyal hizmetlerden yararlanma konusunda çeşitli zorlukların yaşandığı ortaya konmaktadır.

Yoksulluk Kùltürü Teması: Temada fiziksel, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik boyut konuları kapsamaktadır. Fiziksel boyut, kalabalık ve yetersiz konut koşullarına, erken yaşta evlilik ve eğitimsizlik, aile içi şiddet ve düzensizlik gibi konuları kapsamaktadır. Gecekondulaşma ve yetersiz altyapı yaygın olarak gözlemlenmiştir. Aile yapılarında, sosyal medya platformunda tanışma, erken yaşta evlilik, boşanma, hapisane deneyimleri ve aileler arası kopukluk gibi durumlar öne çıkmaktadır. Konut koşulları ise genellikle yetersiz ve sağlıksızdır; gecekondu, tek odalı evler, rutubet, ısıtma sorunları, ve temel ihtiyaç eksikliği yaygın sorunlardır.

Ekonomik boyutta, sosyal yardım sisteminin yetersizliği ve çalışma isteğini azaltıcı etkisi vurgulanmaktadır. Sosyal yardımların "balık tutmayı öğretmek" yerine "balık vermek" şeklinde algılandığı, bağımlılık yarattığı ve yoksulluk döngüsünü sürdürdüğü belirtilmektedir. İşKUR ile koordinasyon eksikliği ve istihdama yönelik yetersiz destekler de eleştirilmektedir. Sosyal yardımların geçimlerini sağlamada yetersiz olduğunu, iş bulmanın zorluklarını ve işsizlik nedeniyle yoksulluğa maruz kaldıklarını vurgulamaktadır.

Psikolojik boyutta, sosyal yardımlara bağımlılık, umutsuzluk, çaresizlik ve öğrenilmiş çaresizlik gibi durumlar ön plana çıkmaktadır. Yardımların maaş gibi algılanması ve geleceğe yönelik planlama eksikliği de bu boyutu desteklemektedir. Aile içi şiddetin ve toplumsal dışlanmanın bireylerin benlik yapısını olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Yoksulluk nedeniyle gelecek kaygısı, çocuklarının geleceği için endişe ve hayatlarından memnuniyetsizlik yaşadıklarını, dine sığınarak teselli bulduklarını ifade etmektedir.

Sosyolojik boyutta, toplumsal dışlanma, yoksulluk kùltürünün kuşaklar arası aktarımı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ele alınmaktadır. Sosyal yardımların aile ve çevre içindeki dağılımı, yoksulluk kùltürünün sürdürölmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Kadınların çalışma hayatına katılımının engellenmesi ve toplumsal cinsiyete dayalı değerersizleştirme, çalışma kùltürü eksikliği ve eğitimsizliğin yoksulluk döngüsünü beslediği belirtilmektedir. Döngüyü kırmak için eğitim ve istihdam olanaklarının artırılması, sosyal yardım sisteminin iyileştirilmesi ve kadınların güçlendirilmesi önerilmektedir. Yoksulluğun korku, hırsızlık ve yağma gibi olumsuz sonuçlara yol açtığı, ailelerin yoksulluktan sorumlu tutulduğu ve sosyal yardımların boş zamanı kullanma konusunda

avantaj sağlamadığı kısıtladığı belirtilmektedir. Kadın katılımcılar, eşlerinden şiddet gördüklerini, tek başına çocuklarına bakmanın zorluklarını ve toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği dezavantajları vurgulamaktadır.

Yapabilirlik Teması: Temada sosyal hizmet yaklaşımı, beceri geliştirme, takip ve rehberlik ve eğitim ve danışmanlık konularını kapsamaktadır. Sosyal Hizmet Yaklaşımında, Sosyal Hizmet Merkezlerinin (SHM) sunduğu hizmetler, ekonomik destekten psikolojik ve sosyal desteğe kadar geniş bir yelpazede yer almaktadır. Mevcut durumda SHM'lerin temel amacının yoksulluğu ortadan kaldırmak değil, yoksulluğun sonuçlarıyla mücadele etmek olduğu vurgulanmaktadır. Merkezlerde, evde bakım, danışmanlık, eğitim ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında hizmetler sunmaktadır. Hizmetlerin kapsamı geniş olmakla birlikte, sürekli olarak yeni hizmetler eklenmesi, mevcut hizmetlerin kalitesini ve verimliliğini olumsuz etkilemektedir. Yardımların anlık ihtiyaçları karşılarsa da gelecek planlaması yapmaya olanak tanımadığını ve yoksulluktan kurtarmadığını ifade etmektedir. Yardımların miktarının artırılması ve bir aileyi geçindirecek düzeye çıkarılması talep edilmektedir.

Hizmetlerin yararlanıcıların ihtiyaçlarına uygunluğu ve SHM'nin kapasitesi konusunda endişeler dile getirilmektedir. Ekonomik desteklerin yetersizliği ve uzun vadeli çözümler sunamaması sıkça eleştirilmektedir. Bazı kişilerin ekonomik desteği maaş gibi algıladığı ve kendi çabalarını göstermediği gözlemlenmektedir. Bu durum, uzun vadeli iyileşmeyi engellemekte ve ailelerin aynı sorunlarla tekrar karşılaşmasına neden olmaktadır. Yardımların beceri geliştirme ve iş bulma üzerindeki etkisi sınırlı görünmektedir.

Beceri geliştirme ile, ailelerin bilinç düzeyinin yükseltilmesi, öz kaynaklarını kullanabilme becerilerinin geliştirilmesi ve uzun vadeli takip mekanizmalarının oluşturulması, kalıcı çözümler için gereklidir. Çalışanlar, ailelerin ihtiyaçlarını daha iyi anlayabilmek ve onlara daha etkili hizmetler sunabilmek için daha fazla eğitim ve kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Kadınların istihdama katılımını artırmak için, beceri geliştirme programları ve destekleyici politikalara ihtiyaç vardır

Takip ve rehberlik hizmetlerinden yararlanma konusunda da sınırlı bir deneyim yaşanmıştır. Ailelerin bilinç düzeyinin yükseltilmesi, öz kaynaklarını kullanabilme becerilerinin geliştirilmesi ve uzun vadeli takip mekanizmalarının oluşturulması, kalıcı çözümler için gereklidir. Kadınların istihdama katılımını artırmak için, beceri geliştirme programları ve destekleyici politikalara ihtiyaç vardır. İŞKUR gibi kurumlarla iletişim

kurulmadığı veya mesleki eğitim kurslarına katılım olmadığı belirtilmektedir. Kurumlar arası işbirliğinin zorluğu ve bürokratik engeller, hizmetlerin etkinliğini azaltmaktadır. Mahkeme süreçlerinin yavaşlığı ve diğer kurumlarla iletişim sorunları, çocukların ihmal ve istismara maruz kalma riskini artırmaktadır. SHM çalışanları, ailelere ulaşmakta ve onları uzun vadeli olarak takip etmekte zorluk çekmektedir. Yeterli personel ve kaynak eksikliği, bütüncül bir yaklaşımın uygulanmasını engellemektedir. Ailelerin ihtiyaçlarına daha kapsamlı ve uzun vadeli çözümler sunabilmek için daha fazla kaynağa ve işbirliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Çocukların sağlık sorunları ve eğitimdeki zorluklar da vurgulanmaktadır. Ailelerin eğitim seviyeleri genellikle düşük olması yaşam koşullarını da etkilemektedir.

Eğitim ve danışmanlık ile SHM'ler, danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunarak aileleri güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Ancak, ailelerin bu hizmetlere karşı direnç göstermesi ve motivasyon eksikliği, hizmetlerin etkinliğini sınırlamaktadır. Ayrıca, yetersiz personel, araç ve kaynaklar, hizmetlerin kalitesini ve takibini olumsuz etkilemektedir. İstihdama yönelik yönlendirmeler yapılmasına rağmen, katılımın düşük olması ve uzun vadeli takip mekanizmalarının eksikliği sorun teşkil etmektedir. Ekonomik desteğin tek başına yeterli olmadığı, sosyal ve psikolojik desteklerin de önemli olduğu vurgulanmaktadır. Ailelerin ihtiyaçlarını daha iyi anlayabilmek ve onlara daha etkili hizmetler sunabilmek için daha fazla eğitim ve kaynaklara ihtiyaç duymaktadır

Sosyal Yardım Teması: Temada yoksulluk ile mücadele, tembellik ve bağımlılık, istihdama katkısı konularını kapsamaktadır. Sosyal yardımların yoksullukla mücadeledeki etkinliği ve olası olumsuz etkileri, çeşitli görüşlerle ele alınıyor. Bazı katılımcılar, sosyal yardımların kadınların bağımsızlığını ve özgüvenini artırdığını, muhtaçlık duygusunu yenmelerine yardımcı olduğunu belirtiyor. Ancak, diğerleri sosyal yardımların yoksulluğun uzun vadeli bir çözümü olmadığını, hatta bazı durumlarda yoksulluğu artırdığını, kültürü beslediğini öne sürülüyor. Sosyal yardım programlarının yoksulluk üzerindeki etkileri ve yararlanıcıların deneyimleri incelenmiştir. Katılımcılar, alınan yardımların yetersiz olduğunu ve temel ihtiyaçları karşılamada bile zorlandıklarını dile getirmiştir. Bazıları, yardımların geçici bir rahatlama sağladığını, ancak yoksulluktan kurtarmadığını belirtmiştir.

Sosyal yardımların tembellik ve bağımlılık yaratma potansiyeli hakkında ise, yardımların uzun süreli verilmesinin bağımlılığa yol açtığını, kişilerin konfor alanlarından çıkmak

istemediklerini ve çalışmayı tercih etmediklerini gözlemlediklerini belirtiyor. Yardımların düzenli bir gelir gibi algılanması ve birden fazla kaynaktan destek alınması da bu bağımlılığı artırabiliyor. Ancak, bazı katılımcılar bu görüşe katılmıyor ve yardımların bazı aileler için temel ihtiyaçları karşılamada etkili olduğunu, motivasyonlarını artırdığını belirtiyor. Yardımların dağıtımında adaletsizlik ve eşitsizlik olduğu, gerçekten ihtiyaç sahiplerine ulaşması gerektiğini ve sistemde suistimaller olabileceği ifade edilmiştir. Bazı katılımcılar, yardımlardan daha fazla maddi desteğe ihtiyaç duyduklarını ve bu desteğin çocuklarının eğitim ve temel ihtiyaçlarını karşılamada önemli olduğunu vurgulamıştır.

İstihdama katkı açısından, sosyal yardımların kayıt dışı ve güvencesiz çalışmaları teşvik ettiği belirtiliyor. Yardım alan kişilerin günlük işlerde, sigortasız işlerde çalışıldığı veya hizmet sektöründe yer aldığı gözlemleniyor. Sosyal yardımların “balık tutmayı öğretmek” ilkesine uygunluğunun tartışıldığını, sosyal yardımların kişilerin öz kaynaklarını kullanarak geçinebilme becerilerini geliştirmede yetersiz kaldığını, dirençle karşılaştıklarını belirtiyor. Diğerleri ise, sosyal yardımların kriz anında destek sağladığını, kişilerin hayatlarına devam etmelerini sağladığını ve balık tutmayı öğretmeyi amaçladığını vurguluyor. Sistemin çalışmayı cezalandırdığı ve iş bulma konusunda yetersiz kaldığı, kreşlerin yetersizliği, kadınların istihdama katılımını engelleyen faktörlerden biri olarak gösteriliyor. Eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin önemi vurgulanırken, sosyal yardımların sadece maddi destekten ibaret olmaması gerektiği, ailenin güçlendirilmesine odaklanılması gerektiği belirtiliyor. Kooperatifleşme gibi alternatif çözüm önerileri de sunuluyor.

Katılımcılar, yardımların çalışmayı engellemediğini ve ihtiyaç sahiplerine destek olduğunu savunurken, diğerleri ise bazı kişilerin yardımlara rağmen çalışmadığını ve bu durumun adaletsizliği artırdığını belirtmiştir. Çalışma olanaklarının sınırlılığı ve adli sicil kaydı gibi engellerin iş bulmayı zorlaştırdığı da vurgulanmıştır. Bazı katılımcılar, devletin iş imkânları sağlaması gerektiğini ve sosyal yardımların geçici bir çözüm olduğunu, kalıcı çözümün istihdam olduğunu belirtmiştir. Diğerleri ise, çocuk bakımı gibi nedenlerle çalışamayan kişiler için sosyal yardımların önemli bir destek olduğunu vurgulamıştır. Yardımların miktarının artırılması ve daha adil bir dağıtım sistemi kurulması talep edilmiştir.

Araştırma bulguları doğrultusunda, çalışmanın araştırma soruları dört grup halinde ele alınmıştır. Bu gruplardaki sorunlar için uygulama örnekleri sunularak çözüm yolları önerilmiştir.

Çalışmamızda ilk olarak katılımcıların mahalle koşulları, yoksulluk kültürünü farklı boyutları ve sosyal yardım arasındaki ilişki incelenmiştir.

Mahallenin özellikleri ve sorunları, sosyal yardıma başvurma davranışını etkileri; Mahallelerin sosyoekonomik ve kültürel yapısı, fiziksel koşulları ve yaşayanların başvuru davranışları arasında karmaşık bir ilişki bulunmaktadır. Bu faktörlerin bir araya gelmesiyle, mahallelerde yaşayan bireylerin sosyal yardımlara başvurma davranışları şekillenmekte ve bu durum, yoksullukla mücadele stratejilerinin geliştirilmesi açısından önemli bir rol oynamaktadır.

Small'ın Villa Victoria örneğinde, mahalleli örgütlenip taleplerini yerel yönetime ileterek, konut politikalarının sosyal ağlar ve bireysel çabayla şekillenmesini sağlamış ve yoksulluğun mekânsal boyutuna çözüm getirmiştir.

İkamet edilen hanenin koşulları, aile yapısı, sosyal yaşantı ve eğitim durumu, sosyal yardım alma ve yoksulluk deneyimi ile yakından ilişkilidir. Bu faktörler, bireylerin ve ailelerin ekonomik durumlarını, sosyal destek ağlarını ve fırsatlara erişimlerini önemli ölçüde etkileyerek yoksulluk döngüsünü sürdürebilir veya kırabilir. Bu faktörlerin birbiriyle etkileşimi, yoksullukla mücadeleyi karmaşık bir hale getirmektedir. Sosyal yardım politikalarının, bu faktörleri dikkate alarak bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve bireylerin güçlenmesini destekleyecek şekilde tasarlanması önemlidir.

Jindra ve Jindra (2016)'nın Yoksulluk, Kültür ve Bilişin Bağlantısı: Yoksulluktan Kurtulma Süreci Köprüleri adlı çalışmasında “Bridges” adlı organizasyonu vurgulamakta; katılımcıya geçmişlerine dair iç görü, yeni beceri ve uygulamalar kazandırılmaktadır.

Çalışmamızda ikinci olarak yoksulluk kültürünün sosyolojik, ekonomik, psikolojik ve fiziksel boyutları ve sosyal yardım arasındaki ilişki incelenmiştir.

Bu tespit, yoksullukla mücadelede daha kapsamlı ve uzun vadeli stratejilerin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sosyal yardım sisteminin, sadece maddi destek sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda bireylerin kendi potansiyellerini gerçekleştirmelerine ve topluma aktif olarak katılmalarına olanak tanıyan bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir.

Sosyal yardımlar yoksulluğun farklı boyutları üzerinde olumlu etkiler yaratmakla birlikte, yoksulluk kültürünü ortadan kaldırmada yetersiz kalmaktadır. Yoksullukla mücadelede daha başarılı olmak için, sosyal yardımların yanı sıra eğitim, istihdam, sağlık, sosyal hizmetler ve kültürel değişim gibi alanlarda da bütüncül ve uzun vadeli stratejiler geliştirilmesi gerekmektedir.

Dwiputri ve Kusufi (2023:167), Kültürel Yoksulluğu Azaltma Statejisi adlı çalışmasında mekanların potansiyeli ve istihdam alanlarında belirttiği gibi, yoksulluk kültürüne çözüm olarak sunduğu çalışmada; sosyal yardımdan yararlananları bölgelerindeki istihdam alanları, kültürel olarak aktarılan mesleklere yatırım yapılmasıdır.

Çalışmamızda üçüncü olarak katılımcıların yapabilirlik teması eğitim ve danışmanlık, takip ve rehberlik, beceri geliştirme ve sosyal hizmet yaklaşımından algıladıkları ve bu olgular arasında nasıl bir ilişki kurdukları incelenmiştir.

Sosyal yardımların bireylerin yetenek geliştirme davranışlarına yeterince katkıda bulunmaması ve sosyal hizmet merkezlerinin faaliyetlerinin yoksullukla mücadelede beklenen etkiyi yaratmaması, sistemdeki bazı yapısal sorunlara işaret etmektedir. Sosyal yardımların bireylerin yetenek geliştirme davranışlarına daha fazla katkıda bulunması ve sosyal hizmet merkezlerinin faaliyetlerinin yoksullukla mücadelede beklenen etkiyi yaratması için, sistemin daha bütüncül, katılımcı ve yerel ihtiyaçlara duyarlı bir şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Ayrıca kuramla uygulama arasındaki ayrım ortadan kaldırılmalı gerçek dünyaya karşılık verebilmelidir (Nussbaum, 2018:208).

Nussbaum (2018:22-23)'un belirttiği gibi, bireyin KİSKÖ'dan aldığı destek ile aile ve sosyal yaşantısından edindiği olumsuz tecrübelerinin kişide neden olduğu bağımlı kişilik yapısından çıkabilme imkânı sunmuştur. Bu bağımsızlık kişinin kendine olan saygısını arttırmasına, seçim yapabilme özgürlüğünü kazanmasında etkili olmuştur.

Çalışmamızda dördüncü olarak sosyal yardım'ın istihdam, tembellik, bağımlılık, yoksullukla mücadeledeki yeri ve yoksulluk kültürü ile ilişkiselliği incelenmiştir.

Sosyal yardımların yoksulluğu önleme ve azaltmadaki etkinliği konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Araştırma bulguları, sosyal yardımların bazı sınırlılıkları olduğunu ve yoksullukla mücadelede tek başına yeterli olmadığını, yoksulluk kültürü öğelerini beslediğini göstermektedir.

Wang vd. (2024). hem devlet yardımını hem de çeşitli sosyal aktörlerin katılımını entegre ederek daha sürdürülebilir ve etkili olabilecek yardım sistemi ile kişiyi istihdama dahil etmektedir.

Sosyal yardımlar, yoksullukla mücadelede önemli bir araç olmakla birlikte, tek başına yeterli değildir. Etkili bir yoksullukla mücadele stratejisi, sosyal yardımların yanı sıra istihdam, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi alanlarda da bütüncül çözümler sunmayı ve bireylerin kendi ayakları üzerinde durmasını desteklemeyi hedeflemelidir.

Sosyal yardımlardan yararlananların yoksullukla başa çıkma ve işgücüne katılım konusunda eğitim ve danışmanlık hizmeti alma durumu, iyileştirilmesi gereken bir alandır. Hizmetlere erişimin kolaylaştırılması, katılımın teşvik edilmesi, personel sayısının artırılması ve ilgili kurumlarla işbirliğinin güçlendirilmesi, sosyal yardımların etkinliğini artırarak yoksullukla mücadelede daha başarılı sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir.

Sosyal yardımlardan yararlanan bireylerin işgücüne katılım davranışlarındaki etkinlik, çeşitli faktörlerin karmaşık etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Sosyal yardımların işgücüne katılımı teşvik etmesi için, yardımların miktarı ve süresi, bireylerin ihtiyaçlarına ve yerel koşullara uygun olarak belirlenmeli, şartlılık ilkesi uygulanmalı, destekleyici hizmetler sunulmalı ve işgücü piyasasındaki engellerin kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca, sosyal yardım sisteminin, bireylerin kendi potansiyellerine inanmalarını ve kendi ayakları üzerinde durmalarını teşvik edecek şekilde tasarlanması önemlidir.

Sonuç olarak; Yardımların, kişilerin çalışma isteğini azaltarak ve yardıma bağımlı hale gelmelerine, sistemin çalışmamayı teşvik ettiği ve yoksulluğu sürdürdüğü yönünde görüşler dile getirilmiştir. Kadınların özellikle bakım emeği etrafında sosyal yardımlardan daha fazla etkilendiği ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sosyal yardımlar ile pekiştiği, Sosyal yardımdan yararlanma davranışını aileler ve çevre içinde aktarıldığı ve yoksulluk kültürünün kuşaklar arası aktarımını besleyici davranışların geliştiği anlaşılmıştır.

Sosyal yardımların ailelerin öz kaynaklarını kullanma becerilerini geliştirmede yetersiz kaldığı ve dirençle karşılaştığı, sosyal yardımların geçinmelerine yardımcı olduğunu, ancak yeterli olmadığını yardımların iş arama motivasyonunu azalttığını ve bağımlılığa yol açabileceği belirtilmektedir. Eşlerin sabıka kaydı nedeniyle iş bulmakta zorlandığı,

sosyal yardımların yetersizliği ve geçinme zorlukları nedeniyle umutsuzluk ve gelecek kaygısı yaşandığı, ancak çalışarak aşılabileceği anlaşılmıştır. Sosyal yardımları bir hak olarak görüldüğü ve kendi çabalarıyla durumlarını iyileştirme konusunda motivasyon eksikliği yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu durumun, yoksulluk kültürünü beslediği ve kişilerin bağımlı hale gelmesine, Motivasyon ve Çaba Eksikliği olduğu bu husus ise salt sosyal yardım ile çözülemediği ifade edilmiştir.

Sosyal hizmet merkezlerinin yapabilirlik yoksunluğu çerçevesinde çalışmaların gerçekleşmediği, sosyal yardım sunan kuruluş olduğu ve yararlanan kesimde o sosyal yardım kuruluşu algısını yerleştirdiğinden sosyal hizmet merkezleri işlevlerinden uzaklaşmaktadır. Yoksulluğun çok boyutlu bir sorun olduğu ve sosyal yardımların tek başına çözüm olmadığı, iş imkânlarının artırılması gerektiği de belirtilmektedir. Bütüncül bir çalışmanın gerekli olduğu ancak İŞKUR ve diğer kamu kuruluşları ile koordinasyon sorunu yaşandığı belirtilmiştir.

SONUÇ

Yoksulluk kültürü teorisi, Oscar Lewis'in Latin Amerika'da Porto Riko, Küba ve Meksika'nın gecekondü bölgelerinde yürüttüğü araştırmalara dayanmaktadır. Özellikle kırdan kente göç dalgasının yaşandığı gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki metropollerde görülen yığılma olgusunu, saha çalışmaları aracılığıyla derinlemesine görüşme ve gözleme dayalı olarak gerekçelendirmiştir. Türkiye'de ise Orhan Türkdoğan, Erzurum'un gecekondü bölgelerinde kırdan kente göç eden nüfus üzerinde benzer yöntemlerle çalışmalar yapmıştır. Türkdoğan, bu bölgelerde yoksulluk kültürünün izlerini belirlemiş ve bulgularını Oscar Lewis'in vurguları ile paralel olarak değerlendirmiştir. Göç hareketleriyle geçici yerleşimlerin olduğu, sığınmacıların ve düzensiz göçmenlerin ikamet ettiği bölgelerde yoksulluk kültürü geliştiği belirtilmiştir.

Oscar Lewis'in yaşama tanıklık ettiği dönemlerde yapısal işlevselcilik yaklaşımı temel başvuru kaynağıdır. Bu yaklaşım aktörün edilgenleşmesi ve uzmanlaşmış sistemlerin yardımıyla sistemin dengede tutulması yoluyla sosyal sistem, alt sistemlerin bütünlüğünü korumuştur. Parsons'a göre bireylerin eylemleri, sistemler aracılığıyla açıklanmaktadır. Bourdieunyan perspektifte ise birey pratik düşünmesi ile öne çıkar habitus, alan ve sermaye kavramları doğrultusunda eylemleri şekillenmektedir. Çalışmamızda, bu kurumsal tartışmalar yada toplumsal modeller çerçevesinde yoksulluk kültürü ve sosyal yardım arasındaki ilişki incelenmiştir.

Yoksulluk kültürü kavramı çeşitli eleştirilere konu olmuştur. Bu eleştiriler genellikle, bireyin yoksulluk durumundan sorumlu tutulması ve yoksulluğun hak edildiği düşüncesine dayanmaktadır. Yoksulluk; aile yapısı, şiddet, eğitim, sağlık ve işsizlik gibi faktörlerle bağlantılı olup, çoğu zaman birden fazla unsurun birlikte etkili olduğu bir durum olarak ele alınmaktadır. Yoksulluk üzerine gerçekleştirilen araştırmalar genellikle bu faktörler doğrultusunda yürütülmüş ve sosyal yardımlar uygulamaya konmuş olmasına rağmen, yoksul nüfusun artış göstermeye devam ettiği rapor edilmiştir (Davis, 2020: 54-55). Son yirmi yıl içerisinde, kültür kavramı yoksulluk bağlamında yeniden değerlendirilmiş ve kültürün bir anlamlandırma süreci olduğu yönündeki yaklaşım güç kazanmıştır. Bireyin anlam dünyası anlaşılmadan yoksulluk sorununun çözülemeyeceği görüşü giderek önem kazanmaktadır. Bu kapsamda, kültür kavramının yoksullukla ilişkili olarak ele alınması önem kazanmıştır.

Sosyal yardımların salt nakit destek ekseninde sunulması yoksulluk tanımlarından ekonomik tanımdan öte sosyal ve psikolojik noksanlardan kaynaklandığı yönünde tanımlamalara aykırı olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Sen'in yapabilirlik yoksunluğu ile ifade ettiği üzere, yapabilirlik ile sosyal yardımların kesişiminin yoksulluk ile mücadele önemi artarak devam etmektedir.

Fenomenolojik yaklaşım doğrultusunda, yaşam koşulları ortaya konulmuş; insan onuruna yakışır bir yaşamın sürdürülebilmesi adına gereksinim duyulan politika önerileri ve mevcut eksiklikler tartışılmıştır. Yoksulluk kültürü ile sosyal yardım arasındaki etkileşim ise nesnel bir perspektifle incelenmiştir.

Yoksulluk Kültürü, çeşitli boyutlardan incelenmiş, meslek elemanları ve yararlananlarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. İstanbul ili örneğinde yoksulluk kültürü ve sosyal yardım ilişkisinin incelendiği çalışmada, çalışmaya dahil olan kuruluşların meslek elemanları ve yararlanan bireyler olmak üzere 22 katılımcı ile görüşülmüştür. Hizmet sunan ve yararlananların deneyimleri incelenmiş verilen cevaplar nitel analiz yöntemiyle değerlendirilerek aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Sosyal yardımların, yoksulluk kültürünün göstergeleri ile ilişkili olduğu ve yoksulluk kültürünü etkileyen etmenler arasında yer aldığı belirlenmiştir. Parsons'a göre, toplum bireye rol verir ve birey bu rolü yerine getirmekle yükümlüdür. Birey, toplumun norm ve değerlerine uygun hareket ederek kişilik, kültürel ve sosyal sistemle uyum sağlar. Bourdieu'nun habitus, alan ve sermaye kavramları çerçevesinde; toplum içindeki bireyin habitusu, etkileşimde bulunduğu çevreden ve ebeveynlerinden aktarılan sermayenin oranına göre şekillenmektedir. Bireyin habitus'u, alan ve sermaye ilişkisinden dolayı esnek ve etkilenebilen bir yapıya sahiptir ve bu nedenle pratik ve aktiftir. Yararlanıcılar ise bulundukları mekân ve sisteme uygun davranış özellikleri sergilemekte ve uyumlu bir şekilde hareket etmektedirler.

Yoksulluk kültürü, kuşaktan kuşağa aktarılma olasılığı yüksek olan ve öznenin aktif veya pasif tutumuyla yakından ilişkili bir olgudur. Bu kültür içinde yetişen ve doğan çocukların düşünceleri, tutumları ve davranışları bu kültürden bağımsız olarak değerlendirilemez. Bourdieu'ya göre, kültürel olarak yetişen bireyler ihtiyaçlarını içselleştirir ve yatkınlıklar ile hareket eder. Parsons ise aktörün kendisine verilen rolü yerine getirdiğini ve uyum içerisinde yaşantısını sürdürdüğünü belirtir. Bu bağlamda, sosyal yardımlardan

yararlanan bireyin kayıt dışı, geçici ve güvencesiz işlerle gelir elde etme alışkanlığı, düzenli ve güvenceli istihdam alanı ile yakından ilişkilidir.

Bourdieu'nün alan kavramına göre alt kültür anlayışında, kültür olgusunun yanı sıra mekânın da etkisi ve burada gelişen ilişkiler ön plana çıkmaktadır. Kültürel mekân ile fiziksel mekân arasındaki ilişki, toplumdaki ayrışmayı incelemek açısından önem taşır. Mekân, sosyal ve ekonomik faktörlerin etkisini artırabilir; ancak bu unsurlar birbirinden bağımsız ele alınmamalıdır.

Kayıt dışı istihdamın nedeni işsizlik, enflasyon, eğitim seviyeleri ve sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, sosyal yardımların ekonomik ihtiyaçları karşılama formülü ile bağımlılık gelişimi de kayıtsız istihdamın sebeplerindendir. Bağımlılık ise, düzenli çalışmanın gerektirdiği disiplinden uzaklaşma, zahmetsiz kazanç, tembelliğe neden olmaktadır. Zahmetsiz kazanç ise, haksız rekabet, vergi kaybı, işsizlik ve toplumsal norm ve değerlerden uzaklaşması, yapının bozulmasına hakim kültürel aykırı Kuştepe, Tarlabası ve Gazi Bölgesi Mahalleri gibi alt kültürlerin gelişmesini ve bireylerin dışlanmasında beraberinde getirmektedir.

Bu kültürde yetişen çocuklarında, okuldan alınma ve sigortasız çalıştırılma kazanç kabısı yaygın olarak görülmektedir. 18 yaş altı evlilikler ve erken çocuk sahibi olmaları, çok çocuk sahibi olmaları ile beraber kalabalık hanelerde yaşamaktadırlar. Eşlerin madde bağımlılığı, çoğunlukla uyuşturucu madde kullanımı, satışından dolayı tutuklu ya da hükümlü olarak cezaevinde olması, kadın ve çocukların riskli yaşama mahkûm olmaktadır. Lewis, çocukların 6 ve 7 yaşlarında yaşantıya tanıklık, Bourdieunun sermaye ve habitus ilişkisi, Parsons'ın aktörde biçimlenen norm ve değerler ile sistemde şekillenerek çocukta içselleştirilen yaşantılar davranış haline gelmektedir.

Aile yaşam döngülerinde eşlerinde çalışmaması, cezaevinde olması, şiddet, aile parçalanmaları, tek ebeveynli, resmi nikah olmadan gerçekleştirilen evlilikler hakimdir. Bu nedenlerden dolayı kadınlar, çocukların bakım ve sorumluluklarından dolayı düzenli işgücü oluşturamamakta, baba ise sabıkalı ve eğitim eksikliğinden kaynaklı istihdama dâhil olunamakta ya da tercih edilmemektedir. Bu hahsedilen unsurlar yoksulluk kültürünün göstergelerinden, mekân ve edilgen yada yapabilirliği arttırıcı çalışmaların yetersizliği bu kültürü beslemektedir. Önleyici yaklaşım ile kast edilen erken müdahalenin önemini ve kısıtlı imkânları olan aileler ile işbirliği yapılarak müdahale edecek programlar uygulanması gereklidir. Lewis'inde ifade ettiği üzere sosyal hizmet

müdahalesi gerektiğinde psikiyatrik müdahalenin sağlanarak hakim kültür ile ilişkilerinin geliştirilmelidir. Aksi takdirde yoksulluk sorunu ortadan kalksada yoksulluk kültürü devam edecektir.

Türkiye'de yoksullara yönelik uygulanan sosyal politikaların sosyal yardımlara indirgenmesi, istenilen olumlu sonuçları vermemektedir. Bu durum, bireylerin ve dolayısıyla ailelerin yoksulluk sorunuyla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Belirtilen unsurlar arasında kayıtdışı ve güvencesiz çalışma, niteliksiz işgücü sayısının fazlalığı, eğitim eksikliği, ailelerin parçalanması, suç ile ilişkili olma durumu, kalabalık haneler, uygun olmayan mahalle ve konut koşulları gibi faktörler yer almaktadır. Ayrıca, uygunsuz hükümet politikaları da yoksulluğu artırmakta ve yoksulluk kültürünü beslemektedir.

Yoksulluk ile mücadele programları sınırlı başarı elde etmiştir. Eğitim programlarının uygulanması ve mekân değişimleri ile farklı semtlere taşınmalar sağlanmıştır. Ancak, bu değişiklikler stres ve yaşam kalitesi üzerinde kısmen etkili olmuş olsa da yoksulluğun temel özellikleri değişmemiştir (Mullainathan ve Shafir, 2019:191). Bu nedenle, yoksulluk kültürü ile mücadele, yoksulluk konumuz bağlamında zorlu bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Yoksullukla mücadelede sosyal yardımlar bireyler ve aileler için kriz anında kısmi etkili olup geçici çözümler sağlamaktadır. Hakim kültüre alternatif geliştirerek gelişen yoksulluk kültürünün yaşam mücadelelerine odaklanılmalıdır. Yoksulluk kültürünü önleyici ve sürdürülebilir çözümler olarak istihdam alanına dahil olunması, eğitim ve danışmanlık hizmetlerinden yararlanarak Sen'in ifade ettiği üzere yapabilirlik yoksunluğu çerçevesinde güçlendirici çalışmalar amaçlanmalıdır.

Sosyal politika uygulamalarından olan sosyal yardımlar ile sağlanan nakdi destek araçtır. Esas olan insandır, insanların niteliklerini geliştirebildiği, onurlu ve eşit bir hayat sürdürebildiği ve yaratıcılığını teşvik eden ortamlar sağlanmalıdır. Sosyal yardımların sürekliliği, alışkanlık ve kayıt dışı işlerin tercih edilmesinden kaçınılarak istihdamı hedefleyen bir araç haline gelmesi gerekmektedir.

Hanelerde yetişen bir çocuğun geleceğe umutla bakabilmesi, içinde bulunduğu sosyal sistem ve edindikleri sosyal, kültürel ve ekonomik sermaye ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, yoksulluk kültürünün tüm boyutlarıyla ele alınması ve belirlenecek olan sosyal politikaların bütüncül bir yaklaşımla oluşturulması gerekmektedir.

Yoksulluk kültürü ile mücadelede kadınlara ve çocuklara yönelik politikalar önemlidir. Kadınların bakım emeği etrafında gelişen istihdam alanlarının oluşturulması ve eğitim ile mesleki eksikliklerine yönelik programların geliştirilmesi gerekmektedir. Çocukların sosyal yardım alan ailelerden gelmesi, eğitimden uzaklaştırılması, kayıt dışı çalıştırılması, suça sürüklenmesi veya tek ebeveynli ailelerde büyümesi gibi durumlar göz önüne alınmalıdır. Özellikle hükümlü veya tutuklu ebeveyni olan, madde bağımlısı çocukların iyilik hali korunmalı, aksi halde kurum bakımına alınmalıdır.

Boyut	Meslek Elemanları	Yararlananlar
Fiziksel Boyut	Aile yapısı ve sosyal yaşantı, konut koşulları, sosyal olanaklar, eşlerin ayrı yaşaması, kalabalık yaşam	Konut koşulları, yetersiz eşya, semt koşulları, kira ve barınma güvencesi, aile örgütlenmesi, eşlerin ayrı yaşaması, kalabalık yaşam
Psikolojik Boyut	Umutsuzluk, çaresizlik, başkasına bağımlı olma, aşağılık duygusu, analık duygusunun yok oluşu, zayıf benlik yapısı, toplumsal cinsiyet rollerinin karışması	Umutsuzluk, çaresizlik, başkasına bağımlı olma, aşağılık duygusu, analık duygusunun yok oluşu, zayıf benlik yapısı, cinsiyetin karıştırılması
Sosyolojik Boyut	Toplumsal dışlanma, içe kapanıklık, yoksullar arası işbirliğinin olmaması, erkeğin ön planda olduğuna inanç	Toplumdan ayrı tutulma, yalnız kendi dertlerine ve yaşam tarzına odaklanmışlık, yoksullar arası işbirliğinin olmaması, erkeğin ön planda olduğuna inanç
Ekonomik Boyut	Yarı aç ve tok yardım sistemleri, geleceğe yönelik planlamanın olmaması, tevekkül anlayışı, günü kurtarma kaygısı	Yarı aç ve tok yardım sistemleri, geleceğe yönelik planlamanın olmaması, tevekkül anlayışı, günü kurtarma kaygısı

Tablo 22: Meslek Elemanları ve Yararlananların Yoksulluk Kültürü Temasına Göre Karşılaştırılması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 22’de gösterildiği gibi, araştırmamız kapsamında meslek elemanları ile yararlanıcılar arasında yapılan görüşmelerin büyük ölçüde uyumlu olduğu görülmektedir. Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda yoksulluk kültür göstergelerinin bir çoğunun varlığı dile getirilmiştir. Sosyal yardımların yoksulluğun çözümünde yetersiz

kaldığı ve yardım çalışmalarının yapabilirlik çalışmalarıyla eş güdümlü olması gerektiği ifade edilmiştir.

Bu bağlamda, yoksulluk kültürü ve sosyal yardımlar arasındaki ilişkinin sosyal politika uygulamaları açısından incelenmesi önem taşımaktadır. Çözüm, sosyal yardım ve yoksulluk kültürünün kesişim noktasında yapabilirlik yoksunluğu çalışmalarına odaklanmayı gerektirmektedir. Bu süreçte, yararlanan bireylerin becerilerinin geliştirilmesi ve dolayısıyla ailelerinin güçlenmesiyle yoksulluk kültürünün önüne geçilecektir.

Lewis, Parsons ve Bourdieu'nun görüşlerine göre, kuşaklar arası aktarımda çocuk temel rolü üstlenmektedir. Aile, çevresel faktörler ve sosyal yaşantı ile benimsenen yaşam tarzı, kültürün devamında veya değişiminde birincil etkindir. Uygulanacak programlarda yoksulluk kültürünün çeşitli boyutları analiz edilerek çalışmalara yön verilmelidir.

Bu çalışmayla yoksulluk kültürünün hangi boyutlarının geliştiği belirlenmiştir. Ancak, bu durumun kültürün bireylerini damgalama veya suçlamanın bir aracı haline getirilmemesi gerekmektedir. Özellikle kurumların işlevsel eksikliklerinin giderilmesine yönelik çalışmalar planlanmalı ve uygulanmalıdır. Hakim kültürden farklı bir kültür geliştiren yararlananların, hâkim kültür veya toplumla bütünleşmesini sağlamak amacıyla da çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Çalışmamız, dört tema etrafında analiz edilmiştir. Bu temaların birbirleri ile iç içe olması, yoksulluk kültürünün çok boyutluluğunun bir uzantısıdır. Parsons ve Bourdieu'nun kuramsal çerçevesinden de anlaşılacağı üzere, değişimin meydana gelmesi, bütüncül eylemlerle kurumların kendi işlevselliklerini yerine getirmesi ile yakından ilişkilidir.

Çalışmamızda, sosyal yardım programlarının motivasyon sağladığı anlaşılmaktadır. Bu yardımlar kısa süreli olup diğer bileşenlerin işlevlerini yerine getirmesi ile anlam kazanmaktadır. Aksi takdirde, sunulan sosyal yardımlar amacına tam olarak hizmet etmemekte ve uzun vadede yoksulluk kültürünün unsurlarını desteklemektedir. Bu unsurlar ise Lewis'inde ifade ettiği üzere “yarı aç yarı tok yardım sistemlerinden” ziyade sosyal hizmet literatüründe sıklıkla atıf yapılan güçlendirme yaklaşımı etrafında gelişmesi gereken uygulamalar belirtilmektedir. Zheg'in “davranışsal bataklık” ile ifade ettiği bu durum kuşaklar arası eylem ile yoksulluk kültürünün aktarımına neden olmaktadır. Yoksulluk kültürü teorisi, ekonomik yoksunluk sorunu değil, yoksulluktan çıkışın imkansuz kılan yaşam tarzının ifadesidir.

Bu bağlamda, Sosyal Hizmet Merkezleri'nin Sosyal Ekonomik Destek (SED) ve Evde Bakım Yardımı gibi sosyal yardımlarla, birey ve grupların yetkinliklerini artırmaya yönelik çalışmalar yapması gerekmektedir. Sosyal yardımların ekonomik destekle sınırlı kalmaması, aynı zamanda sosyal tarafın güçlendirilmesine yönelik politikaların uygulanmasının önemi büyüktür. Bu nedenle, sosyal politika uygulamalarında odaklanılması gereken nokta, “kaç kişinin sosyal yardım aldığı” değil, “kaç kişinin yoksulluktan çıkarıldığı” olmalıdır. Bu yaklaşım, sosyal devlet olmanın gerekliliğidir.

11 ve 12.Kalkınma Planlarında değinildiği üzere, yoksulluğun kuşaklar arası aktarımının önlenmesi gerekli tedbirlerin alınması gerekliliği belirtilmiştir. Ayrıca Sosyal yardım ile İstihdam bağlantısının güçlendirilmesi sosyal yardım alanların istihdama katılması, İŞKUR'un tarafından yönlendirilen işlere gitmeyen yararlanıcılar takibi ve gerekliliği belirtilmiş ancak uygulamada karşılık bulamamaktadır.

Takip, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri yararlanan bireyin davranışlarını şekillendirmek amacıyla tasarlanmalıdır. İŞKUR ile bağlantı sağlanarak istihdam edilebilirlik artırılmalıdır. Yararlanıcı açısından istihdama dahil olması için sosyal yardımın kesilmesi, tekrar bağlanmaması gibi caydırıcı uygulamaların geliştirilmelidir. Mikro ve makro düzeyde, özellikle kadınlar ve çocuklar için bireysel ve aile terapileri yapılmalı, sürdürülebilir çözümler üretilmelidir.

Yoksulluk kültürünün devamının önlenmesi için yararlananların toplumla bütünleştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Zorunlu kota uygulaması, yararlanan bireylerin kültürlerine uygun meslek alanlarının belirlenmesi, mikro kredi sistemi ile yararlananların cinsiyet fark etmeksizin istihdam sağlanması gerekmektedir.

Bakım Emeli, kadın'ın çocuk ya da hanede bakıma muhtaç ve yaşlı bireylerin bakımını sağlayacak kuruluşların sağlanması, ya da hanede bakımlarının sağlayacak bakım personelinin sağlanmasıdır. Kadının ev kadının rolunu pekiştirici yardım sistemi yerine, kuruluşların rolü haline getirilerek, bakımın kurumlaştırılmasıdır.

Bakım hizmetlerinin kurumsallaşması, bireylerin boş zamanlarında becerilerini geliştirebilecekleri eğitimler, eş kolaylaştırıcı çalışmaları gibi faaliyetler yetkinlikler kazanmasını mümkün kılacaktır. Bu yetkinlikler sayesinde iş hayatına katılım sağlamak, bireylere güven duygusu kazandıracak ve geleceğe dair umutlarını artıracaktır. Ayrıca, bağımsız bir yaşam tarzı benimsemelerine olanak tanıyacak, kendi ayakları üzerinde durabilme yetisini geliştireceklerdir.

Sosyal Yardım uygulamaları ve Sosyal Hizmet Merkezleri yeniden gözden geçirilmelidir. Yoksulluk Kültürü sorununa odaklanmalı ve yetkinlik eksikliği çalışmalarına öncelik verilmelidir. Bu şekilde, istihdamı artıran, sürdürülebilir ve sonuç odaklı politikalar oluşturulabilir.

Şartlı destek miktarlarının artırılması, çocukların eğitim-öğretim süreçlerine devam etmelerinde ailelere motivasyon sağlamakta ancak kısa sürelidir. Sorunu çözen miktarda olmaması yanında desteğin sonlandırılması caydırıcı bir rol oynamamaktadır. Bununla birlikte, okul destek projeleri gibi uygulamalar, çocuklar ve ailelerin okul ile iş birliği yapmaları açısından da önemli katkılar sunmaktadır.

Altkültürel programlar, bireylerin kültürler arası farkındalığını artırmaya yönelik olarak, kültüre özgü eğitim içerikleri aracılığıyla davranışlarının şekillendirilmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda, sosyal politika araçlarının etkin şekilde tasarlanması gereklidir. Girişimcilik odaklı eğitim ile mesleki programların önemi her geçen gün daha da belirginleşmektedir. Dolayısıyla, bireyi ön plana çıkaran ve pasif rolden aktif özneye dönüştüren istihdam politikalarının geliştirilmesi, ayrıca sosyal yardım kuruluşlarının etkin biçimde örgütlenmesi önem arz etmektedir.

Yapabilirlik yoksunluğu çalışmalarına yönelik araştırmalar yürütülürken yararlanan bireylerin kültürel bağlamlarını göz ardı etmeden işlevselci ve çatışmacı yaklaşımlar doğrultusunda çalışmalar sürdürülmelidir. Sen'in ifade ettiği üzere hedeflerinin ya da değerlerinin doğrultusunda harekete ederek istediğini yapabilme ve başarıma özgürlüğünü sağlayabilecek adımların atılmasıdır.

Sosyal yardımdan yararlanan bireyler, yoksulluk kültürünün unsurları gözetilerek bireysel veya aile terapisi süreçlerine dahil edilmelidir. Sonraki adım olarak İSMEK ve İŞKUR tarafından meslek eğitimlerinin sağlanması gerekmektedir. Son olarak, sosyal yardımlarla desteklenmiş istihdam ve çalışma hayatı takibi yapılmalıdır.

Yoksulluk Kültürü karmaşık bir yapıya sahiptir. Karmaşık yapısından dolayı kapsamlı bir yaklaşım gerektirir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın koordinasyonunda diğer bakanlıkların da katılımıyla çalışmalar yürütülmelidir.

KAYNAKÇA

- Aca, Z. (2018). Türkiye’de Kamusal Sosyal Yardımların Yapabilirlik Yaklaşımı Çerçevesinde Etkinliğinin Analizi: Bursa Örneği (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa
- Ahrendt, D., Sándor, E., Jean, A. R., Jungblut, M. & Anderson, R. (2017). In-work poverty in the EU. Luxembourg: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions
- Aktan, C.C., &Yay, S. (2016). Öğrenilmiş Çaresizlik Ve Değişime Karşı Pasif Direnç, Sosyal Ve Beşeri Bilimleri Dergisi, 8(2),58-71.
- Albayrak, E. & Birinci M.Ö.,(2024). Sosyal Hizmet Ve Yoksulluk Kültürü Arasındaki İlişki, Sosyal Bilimlerde Güncel Çalışmalar – 5, 283-340.
- Arabacı, Y.R (2017). Gelir Dağılımı ve Yoksulluk. İslamoğlu, E. ve Özdemir, Ç.(Editor). İlinde Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi (143-161). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Arabacı, Y.R. (2021). Yoksulluk. (1.Basım). Bursa: Dora Yayınevi.
- Arın, T. (2013). Kriz, Devlet, İktisat ve Sosyal Güvenlik Politikaları, Seçilmiş Yazılar, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Arpacıoğlu, Ö., & Yıldırım, M. (2011). Dünyada Ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 4(2), 60-76.
- Arslantürk, Z. & Amman, T. (2000). Sosyoloji. İstanbul: Kaknüs Yayınevi.
- ASHB (2024). Yıllık Faaliyet Raporları, <https://www.aile.gov.tr/Uploads/sgb/uploads/pages/arge-raporlar/2013-yili-faaliyet-raporu.pdf>; (Erişim tarihi 01.08.2024)
- ASHB (2024a). Sosyal Hizmet Merkezi Yönetmeliği, (<https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/yonetmelikler/sosyal-hizmet-merkezleri-yonetmeliği>; (Erişim tarihi 01.09.2024)
- ASHB (2024b). Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) Hizmeti, <https://www.aile.gov.tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/sed-hizmeti/>; (Erişim Tarihi: 05/05/2024)
- ASHB (2024c). Çocuk Koruma Kanunu, <https://www.aile.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/kanunlar/5395-sayili-cocuk-koruma-kanunu.pdf>; (Erişim Tarihi: 05/05/2024)
- ASHB (2024d). Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Programları <https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>; (Erişim Tarihi: 05/05/2024)

- ASHB (2024e). Teşkilat Şeması <https://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/teskilat-semasi/> (Erişim Tarihi:12/06/2024).
- ASHB (2025). Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Misyon ve Vizyonumuz <https://www.aile.gov.tr/sygm/genel-mudurluk/hakkinda/misyon-ve-vizyonumuz/>; (Erişim Tarihi: 05/05/2024).
- Ataç, A. & Hatipler M. (2013). Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele, Ankara: Paradigma Akademi Yayınları.
- Aydın, Y.(2012). Türkiyede Sosyal Yardımların Emek Arzı Üzerindeki Etkisi, İTÜ Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi. İstanbul
- Ayhün, E.S. (2013). Kuşaklar Arası Farklılıklar Ve Örgütsel Yansımaları, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2(1), 96-109.
- Ayyıldız, A.A. (2022). Pierre Bourdieu’nun Sosyolojisi Işığında Sosyal Çalışmayı Anlamak, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(3), 261-284.
- Baker Collins, S. & öte. (2020). Resisting the Culture of Poverty Narrative: Perspectives of Social Assistance Recipients”, Journal of Poverty, 24(1) 72-93.
- Bar-On, A. (1999). Poverty amid Plenty: Lessons from Botswana’s Social Assistance Scheme. International Journal of Social Welfare, 8, 97-110. <https://doi.org/10.1111/1468-2397.00071>.
- Bauman, Z. (2022). Özgürlük. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Bauman, Z. & Raud, R. (2022). Benlik Pratikleri (2.Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayramoğlu, T. (2023). Yoksulluk: Her Zaman Her Yerde. İstanbul: Lejand Kitap.
- Bulut, N. (2003). Küreselleşme: Sosyal Devletin Sonu Mu? Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 52(2), 174-193.
- Burcu, E. (2015). Engellilik Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bertrand, M., Mullainathan, S., & Shafir, E. (2006). Behavioral Economics and Marketing in Aid of Decision Making Among the Poor. Journal of Public Policy and Marketing, 25(1), 8-23.
- Bora, A. (2019). Kadınlar ve Hane: 'Olmayanın Nesini İdare Edeceksin'. N. Erdoğan (Dü.) içinde, Yoksulluk Halleri Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri (97-127). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. (2000). Demirel, Birikim,132, <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-132-nisan-2000/2325/demirel/5864> (Erişim Tarihi:15/11/2024).
- Bottomore, T.(20014). Sosyolojik Cözümlemenin Tarihi. Çev. M.Tuncay ve A.Uğur. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- Bourdieu, P. & Abdelmalek S. (1964). Le Déracinement: La crise de l'agriculture traditionnelle en Algérie. Paris: Minuit.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms Of Capital, In Handbook Of Theory And Research For The Outcomes of the European Scientific Network", European Journal of Social Ouality, V. 5, I. 1/2, 2014, s. 12
- Bourdieu, P. (2009). Bekarlar Balosu. Çev. Murat Erşen. İstanbul: Dergâh Yayınevi.
- Bourdieu, P. (2012). Bir Otoanaliz için Taslak. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bourdieu, P. (2013). Bilimin Toplumsal Kullanımları. Çev. Levent Ünsaldı. Ankara: Heretik Yayınevi.
- Bourdieu, P. (2021). Ayrım; Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi. Çev. Derya Fırat & Günce Berkkurt Emirosmanoğlu. Ankara: Nika Yayınevi.
- Bourdieu, P. (2022). Pratik Nedenler. (3.Baskı). İstanbul: Hil Yayınevi.
- Bourdieu, P. (2022). Mekan Etkisi. Bourdieu vd. içinde Dünyanın Sefaleti.(2.Baskı) Çev. Levent Ünsaldı Ankara: Heretik Yayınevi.
- Bourdieu, P. (2023). Genel Sosyoloji. Çev. Zuhal Emirosmanoğlu. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. J. (2003). Düşünümsel Antropoloji için Cevaplar. Çev. Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Braun, V. & Clarke, V. (2021). Thematic Analysis_ A Practical Guide-SAGE Publications.
- Budd, W.J. (2016).Çalışma Düşüncesi. F. Man(Çeviri). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Can, K. (2024). Şanlıurfa'da Yoksulluk Manzaraları. N. Erdoğan (Dü.) içinde, Yoksulluk Halleri Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri (301-305). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Canatan, K. & Yıldırım, E.(2013).Aile Sosyolojisi.(3.Baskı).İstanbul:A çılım Kitap.
- Canbulut, T. Kısa, A. ve Özücelik, N. (2018). Metropoliten Alanda Yoksulluk: İstanbul Kuştepe Mahallesi Örneği, Sosyoloji Dergisi(37) 1-20. Ankara.
- Carmon, N. (1985). "Poverty and Culture: Empirical Evidence and Implications for Public Policy", Sociological Perspectives, 28(4), 403-417.
- Ceren, A, &Erdem T (2018). Türkiyede Yoksulluk ve Sosyal Yardım Uygulamaları Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2(1),6-24.
- Chaudhary, N. (2018). Cross-Cultural Psychology as a Solution to Global Inequality: Optimism, Overconfidence, or Naiveté?: A commentary on "The Positive Role of

Culture: What Cross-Cultural Psychology Has to Offer to Developmental Aid Effectiveness Research” by Symen A. Brouwers. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 49(4), 535–544. doi:10.1177/0022022117740224

Collins, R. (2015). *Sosyolojide Dört Ana Gelenek*. Çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Collins, S. B. (2005). An understanding of poverty from those who are poor. *Action Research*, 3(1), 9–31. doi:10.1177/1476750305047983

Cowger, C., & Snively C. A. (2002). Assessing client strengths: Individual, family, and community empowerment. In Saleebey D. (Ed.), *The strengths perspective in social work practice* (3rd ed.; pp. 106–123). New York: Longman

Creswell, J. W. (2016). *Araştırma Deseni*. (2. Baskı). S. B. Demir (Çev.). Eğiten Kitap: Ankara.

Creswell, J. W. (2020). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (3. Baskı). M. Bütün, S.B. Demir (Çev.). Siyasal Kitapevi: Ankara.

Cuff, E.C., Payne G.C.E., Francis, D.W., Hustler, D.E., & Sharrock, W.W. (1989). *Perspectives In Sociology*. Londra: Unwin Hyman.

Çakır, M., & Aldemir, Ş. (2001). Yoksulluğun Küresel Boyutları. *Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 175-200. <https://doi.org/10.29228/mjes.281>

Çekici, O. (2022). *Yoksulluğun Dönüşen Boyutları Ve Yoksullukla Mücadelede Politika Transferi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çelik, V. (2022). *Sosyo-Ekonomik Boyutlarıyla Yoksulluk Gerçeği*, İzci, F. Göksoy Sevinçli, B, Demirci K, (Editor) içinde *Yoksullukla Mücadelede Türkiye’de Tarihsel Seyir*, Bursa: Ekin Yayınevi.

Daşlı, Y. (2015). “Yoksulluğun Bir Nedeni Olarak Kamusal Sosyal Yardımlar: Sivas Merkez İlçe Örneği”. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum.

Daşlı, Y. (2018). Yoksullukla Mücadelede Yeni Bir Yaklaşım: İşlevsel Yoksulluk, Volume 13/26, Fall, p. 459-474, *Turkish Studies Social Sciences*, Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY, International Balkan University

Davis, E. P. & Miguel Sanchez- Martinez. (2014). “A Review of the Economic Theories of Poverty”, National Institute of Economic and Social Research, Discussion Paper, No 435, , pp. 43- 46

Davis, M. (2020). *Gecekondü Gezegeni* (4. Basım). G. Koca (Çeviri). İstanbul: Metis Yayınevi.

- Dedeoğlu, M. İ. (2022). Türkiye'de Sosyal Yardımların Yoksulluğa Etkisi. Ankara: Orion Yayınevi
- Dini, A. & Lippit, V. (2009). https://www.researchgate.net/publication/46466239_Poverty_from_orthodox_to_heterodox, Poverty, from Orthodox to Heterodox Approaches: a Methodological Comparison Survey University of California, Riverside Working Paper
- Dilik, S. (1980). Sosyal Yardımlar : İki Anlamlı Bir Terim, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 35(1), https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001408
- Doğan, İ. (1993). Bir Alt Kültür Olarak Ankara Yüksel Caddesi Gençliği, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 26 (1), 107-129.
- Dursun, O. (2018). Toplumu Pierre Bourdieu İle Düşünmek, Global Media Journal TR Edition, Bahar, 8(16)
- Ecevit, Y. (2015). Feminist Sosyal Politika Bağlamına Türkiye'de Çocuk Bakımı Ve Eğitimine İki Paradigmadan Doğru Bakmak Makal A. & Toksöz G (2015) (Editor), içinde Geçmişten Günümüze Türkiye'de Kadın Emeli, (185-222). Ankara: İmge Yayınevi.
- Ensari, S. (2010). TÜİK'in yoksulluk analizleri üzerine. Maliye ve Finans Yazıları, 1(87), 9-15.
- Erder, S. (2015). İstanbul Bir Kervansaray mı? İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, N. (2023). Kayıp Halk Günümüzde Yoksulluk Halleri. İstanbul-İletişim Yayınları
- Erdoğan, N. (2024). Garibanların Dünyası Türkiye'de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar N. Erdoğan (Dü.) içinde, Yoksulluk Halleri Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri (29-46). İstanbul: İletişim Yayınları
- Erkilet, A. (2015). Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları
- Eurostat (2017). Material and social deprivation. News articles, European Statistical Office. Erişim adresi https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/product/-/asset_publisher/VWJkHuaYvLIN/content/DDN-20171212-1 (Erişim Tarihi: 05/06/2024)
- Eurostat (2021a). Material deprivation. Glossary, European Statistical Office. Erişim adresi https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Material_deprivation; (Erişim Tarihi: 05/06/2024)
- Eurostat (2023e). Living conditions in Europe-material deprivation and economic strain. Statistics Explained, European Statistical Office Statistical article. Erişim adresi https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_material_deprivation_and_economic

strain&oldid=585147#Material_and_social_deprivation; (Erisim Tarihi: 05/06/2024)

- Fichter, J. (1996). *Sosyoloji Nedir?*. (3.Baskı). Nilgin Çelebi (Çeviri). Ankara: Atilla Kitabevi.
- Gans, H. J. (1995). *The War Against the Poor: The Underclass and Antipverty Policy*, New York: Basic Books
- Gans, H. J. (2020). *Popüler Kültür ve Yüksek Kültür*. (6.Baskı). E.Onaran İncirlioğlu (Çeviri). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gajdosikienė, I. (2004). *Oscar Lewis Culture of Poverty: Critique and Further Development*, Sociologija. Mintis ir veiksmas, 1
- Garrett, P. M. (2007). Making social work more Bourdieusian: why the social professions should critically engage with the work of Pierre Bourdieu. *European Journal of Social Work*, 10(2), 225–243. doi:10.1080/13691450701318010
- GB (2025). Grameen Bank, <https://grameenbank.org.bd/about/introduction>, (Erişim Tarihi: 04/04/2025)
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York : Basic Books
- Gorz, A. (2014). *Yaşadığımız Sefalet*. (2.Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Gönç Şavran T. (2013). İşlevselcilik-1: Talcot Parsons. Uğur. S (Ed.) içinde *Modern Sosyoloji Teorisi* (3-4). Eskişehir: Anadolu Yayınevi
- Guest vd. (2012). *Applied Thematic Analysis*. London: SAGE Publications
- Gülsoy, N. Ö. (2012). Cezeyir Deneyiminin Pierre Bourdie Sosyolojik Tahayülüne Etkileri: Bilimsel Habitusun Doğuşu, *Sosyoloji Dergisi*, 25(2)
- Gültekin, S. (2015). “ Etik Yönetim Yolsuzluk Ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, *International Journal of Economic and Administrative Studies*, Year:7 Number 14, Winter 2015
- Günaydın, D. (2023). Sosyal Dışlanma Unsuru Olarak Sosyal Yardım Sistemleri: Utanç ve Damgalanmanın Yeniden Üretimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1), 185-207. DOI: 10.33417/tsh.1078984
- Günaydın, D. (2023). Sosyal Yardım Sorunu Olarak Sosyal Yardım Bağımlılığı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 84, 15-26.
- Gündoğan, N. (2013). Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, Gündoğan, N ve Canbey Özgüler V, (Editor), içinde *Yoksulluk ve Yoksulluk İle Mücadele Politikaları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınevi.

- Gündüz, Y. (2006). Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi. 5(15), 34-55.
- Güneş, S. (2010). Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara
- Hall, S. (1997). Representation: Cultural Representations and Signifying Practices, Sage Publications: London
- Haarmann, D. (2016). Refah Devletin Sadakası mı, Ekonomik Gereklik mi? : Namibya ve Güney Afrika’daki Temel Gelir Yardımı Tartışması, Derleyen: Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru içinde (189-215). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Hacısalıhoğlu, E. (2018). Güvencesizlik Döngüsünde Vazgeçil(e)meyen Güvence Arayışı: Çalışma, Geçim ve Sosyal Yardım Bağı, Kutlu, D, (Derleyen). içinde Sosyal Yardım Alanları; Emek, Geçim, Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet (77-101). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Haughton, J & Khandker, S. R.. Handbook on poverty and inequality (English). Washington, D.C. : World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/488081468157174849/Handbook-on-poverty-and-inequalit>
- Heckman, J. J. (2011). The American family in black and white a post-racial strategy for improving skills to promote equality (Working Paper Series No. 16841). Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Higgs, R Nineteen Neglected Consequences of Income Redistribution, <https://www.independent.org/publications/article.asp?id=1155>; December 5, 1994 (Erişim Tarihi: 20/10/2023).
- Hulm, D. vd. (2001), Chronin Poverty, Meanings and Analytical Frameworks, CPRC,WP.2.
- ILO (1976). Employment, growth and basic needs: a one world problem, report of the Director. Genevo: General of the International Labour Office,
- ILO (2016). World Employment and Social Outlook: Trends 2016 https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_443480.pdf, (Erişim tarihi: 12/06/2025).
- Ireland, L. M., Moles, O. C., & O'shea, R. M. (1969).Ethnicity, Poverty, and Selected Attitudes: A Test of the ‘Culture of Poverty’ Hypothesis”, Social Forces, 47(4) 405–413.
- Işık, O & Pınarcıoğlu, M.M. (2020).Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği. (12.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Işık, P. (2023). Eşitsizlikler Kitabı. İstanbul: İletişim Yayınevi.

- İBB (2020). Sosyal Yardım İstatistikleri. İstanbul.
- İÜ (2017). Mahallem İstanbul.İstanbul: Karakış Basım.
- İlhan, S. (2013). Kentsel Yoksulluğun Anlam Dünyası. Ö. Aytaç, & S. İlhan (Dü) içinde, Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek (177-209). Ankara: Birleşik Dağıtım.
- İLKE (2025). İstanbul 39: İlçelerin Sosyoekonomik Görünümü. İstanbul: İlke Yayınları.
- İlkkaracan, İ. (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçi, Sürdürülebilir Büyüme Ve Kalkınma İçin Mor Ekonomi Feminist Sosyal Politika; Bakım, Emek, Göç, içinde, Derleyen: Çağla Ünlütürk Ulaş, İstanbul: NotaBene Yayınları.
- İnaç, H & Çiftci, S. (2000). Kültürel Antropoloji. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- İŞKUR (2023)., Aktif İşgucu Programlari <https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/aktif-isgucu-programlari/mesleki-egitim-kurslari/> (Erişim Tarihi: 01/10/2023).
- Jary, D. & Jary, J. (1991). Collins Dictionary of Sociology. Glasgow: Harper Collins.
- Jaurdain, A. ve Naulin, S. (2020). Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları. (2.Baskı). Ö.Elitez (Çeviri). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jindra, Ines W. & Jindra, Michael (2016): Connecting Poverty, Culture, and Cognition: The Bridges Out of Poverty Process, Journal of Poverty, DOI: 10.1080/10875549.2016.1204644
- Kalaycı, S. (2015). Yoksulluk Kültürü Ve Sosyal Dayanışma Geleneği (Yunus Emre Kültür Vakfı Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Karaman
- Kapar, R. (2018). Türkiye'de Sosyal Yardım Sisteminde Çalışma Yoklaması, Kutlu D. (Editor) içinde Sosyal Yardım Alanları; Emek, Geçim, Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet (ss. 59-77). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Karadoğan, E. (2018). Sosyal Yardımlar Zararlı Mı?: Bir Paket Makarnanın Öz Saygı Düzeyine Etkisi ve Klientalizm Sorgulaması, Kutlu, D, (Derleyen). içinde Sosyal Yardım Alanları; Emek, Geçim, Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet (207-227). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Karagöz, S. (2020). Türkiye'de Sosyal Devletin Sosyal Yardım Bağlamında Değerlendirilmesi Ekonomi, İşletme Ve Maliye Araştırmaları Dergisi, 2(2), 146-169. <https://doi.org/10.38009/ekimad.729715>
- Karaman, B. & Özçalık, M. (2007). "Türkiye'de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü". Celal Bayar Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(1), 25-41.
- Kartal, N & Demirhan, Y. (2011). Kırsal Yoksulluktan Kentsel Yoksulluğa. (2.Baskı). Kunderacı, N.F vd. (Editor) içinde Uluslararası Yoksulluk İle Mücadele

- Stratejileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı (567-579). Ankara: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Katz, M. (2013). The Undeserving Poor: America's Enduring Confrontation With Poverty Book Cover. Oxford University Press, USA
- Kavala, B. A. & Keyder, Ç. (2008), Kent Nüfusunun En Yoksul Kesiminin İstihdam Yapısı ve Geçinme Yöntemleri, [http://www.spf.boun.edu.tr/docs/kent_yok_sullugu_rapor.pdf].
- Kaymaz, S. Y. (2022). Refah Rejimlerinde Olgunlaşmamış Model Kriterine İlişkin Bir Değerlendirme, https://sssjournal.com/files/sssjournal/177760011_24_96_ID3938_Kaymaz_1098-1103.pdf, International Social Sciences Studies Journal, Vol: 8, Issue: 96, PP: 1098-1103 (Erişim Tarihi: 25/10/2023)
- Kazgan, G. (2002). Kuştepe Gençliğinin Sosyoekonomik Görünümü, Kuştepe Gençlik Araştırması 2002 İçinde Derleyen Kazgan Gülten, İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınevi
- Kesgin, B. (2012). Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet. İstanbul: Açılım Kitapevi
- Kesgin, B. (2013). Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım. İstanbul: Açılım Yayınları.
- Kızıılçelik, S. (2008). Sefaletin Sosyolojisi. Ankara: Anı Yayınları.
- Kızıılçelik, S. (1992). Sosyoloji Teorileri. Konya: Kuzucular Yayıncılık.
- Kızııler, N. (2019). Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Ve Sosyal Transfer Harcamaları, Journal Of Life Economics, 4(1)
- Kimenyi, M. S. (1991). “Rational Choice, Culture of Poverty, and the Intergenerational Transmission of Welfare Dependency”, Southern Economic Journal, 57(4), 947–960.
- Kivisto, P. (2021). Sosyal Teori. (1.Baskı). İstanbul: İslık Yayınları.
- Koçak Turhanoğlu, F.A. (2011). Modern ve Kapitalizm Hatice Yeşıldal (Editor) içinde Toplumsal Değişme Kuramları (2. Baskı) (2-48) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kongar, E. (2014). Toplumsal Değişme Kuramları Ve Türkiye Gerçeği. (8. Basım). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Koray, M. (2020). Sosyal Politika. Ankara: İmge Kitabevi.
- Krysik, J.L, & Finn.,J. (2015). Etkili Uygulama İçin Sosyal Hizmet Araştırması, Ankara: Nika Yayınevi.
- Kutlu, D. (2015), Türkiye’de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu: Birikim, Denetim ve Disiplin, Ankara: Nota Bene Yayınları.

- Kümbetoğlu, B. (2005). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma (7.Basım), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2021). Niteliksel Araştırmalarda Analiz. İstanbul: Bağlam Yayınları
- Kümbül, G, B. (2018). Öğrenilmiş Çaresizliğin Çalışma Hayatındaki Yansıması. Çalışma Yaşamında Davranış: Güncel Yaklaşımlar. Ed. Aşkın Keser, Gözde Yılmaz ve Şenay Yürür, Umuttepe Yayınları.
- Laçiner, Ö. (2024).“Bir Süreç ve Durum Olarak Yoksullaşmayı Sorgulamak”. Necmi Erdoğan (Editor) içinde Yoksulluk Halleri. (6.Baskı) (313-324), İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Lahaye, W. Pourtois J.P & Desmet, H (2011). Kuşaktan Kuşağa Aktarım. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Lewis, O. (1959). Five Families. New American Library.
- Lewis, O. (1966). The Culture of Poverty. Scientific American. 215(4), 19-25.
- Lewis, O. (1971). İşte Hayat (La Vida). İstanbul: E Yayınları.
- Lewis, O. (1971). Sanchez'in Çocukları (The Children of Sanchez). İstanbul: E Yayınları.
- Lewis, O.(1966). İşte Hayat. İstanbul: E Yayınları.
- Li, M., & Walker, R. (2016). Shame, stigma and the take-up of social assistance: Insights from rural China. International Journal of Social Welfare, 26(3), 230–238. doi:10.1111/ijsw.12242
- Lister, R. (2004). Poverty. Cambridge: Polity Press.
- Lorey, I. (2016). Kırılganların Yönetimi. N.Köklü (Çeviri). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Masika, R. & Baden, S. (1997), 'Infrastructure and poverty: a gender analysis', Bridge Report No 51, Brighton: Institute of Development Studies
- Memiş, H. (2014). Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 5(1)
- Merriam, S. B. (2018). Nitel Araştırma Desen ve Uygulama için Rehber. (3.Baskı). S. Turan (Çev.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Mouzelis, N. (2014)., Katılımcı-Toplumsal Bütün Sorunu: Parsons, Bourdieu, Giddens, Derleyen: Tatlıcan Ü. vd. içinde Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi 3.Baskı (187-226) İstanbul: İletişim Yayınevi.

- Muschert Glenn W.(2012). Editorial Introduction. Muschert, Glenn W. & vd. in the Editors Agenda For Social Justice: 2012 Tennessee: A Puplication of the Justice 21 Commite of the Society for the Study of Social Problems
- Mullainathan. S., & Shafir. E.(2019). Kıtık - Çok Aza Sahip Olmanın Başka Anlamları. Ö.Özgür (Çeviri). Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Müftüler, H.G. (2019). Parsons Sistem Teorisi Açısından Kuşaklar Arası Çatışma ve Dayanışma, Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi,3(2). 100-135.
- Naeem, vd. (2023) A Step-by-Step Process of Thematic Analysis to Develop a Conceptual Model in Qualitative Research, International Journal of Qualitative Methods Volume 22: 1–18, DOI: 10.1177/16094069231205789
- Narayan, D. & Petesch, Patti L. (2009). Moving Out of Poverty: Success from the Bottom Up. A copublication of The World Bank and Palgrave Macmillan. Washington, DC: World Bank. <http://documents.worldbank.org/curated/en/155041468182665551> (Erişim tarihi: 12/06/2025).
- Oktik, N. (2008). Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar. Nurgün Oktik (Der.) içinde Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları (21-56). İzmir: Yakın Kitabevi.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntem Bilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 323-343.
- Özel, H. (2011). İnsan haklarına yönelik bir tehdit olarak yoksulluk. Yirmibirinci Yüzyılın Başında İnsan Haklarını Korumada Karşılaşılan Sorunlar. Maltepe Üniversitesi. 31-45.
- Özkan, G. (2021). Covid-19 Pandemisi ile Yoksulluğun Derinleşen Yüzü: Çalışan Yoksullar, Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 8(14), 93-108.
- Özkul, O. (2008). Kültür ve Küreselleşme. İstanbul: Açılım Kitap.
- Öztürk, M & Çetin, B.I (2009). Dünyada Ve Türkiye’de Yoksulluk Ve Kadınlar, Journal Of Yasar University, 3(11), 2661-2698.
- Paintsmaps (2025). Paintsmaps <https://www.paintsmaps.com/tr/bos-haritalar>, (Erişim Tarihi: 01/07/2024).
- Parsons, T. (1970). Social Structure and Personality, New York: Free Press.
- Parsons, T. (1971). The System of Modern Societies, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Parsons, T. (2022). Toplumsal Eylemin Yapısı. A.Bölükbaşı (Çeviri). İstanbul: Ketebe Yayınevi.

- Perouse, J.F. (2016). İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri: Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek. 3.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pervane, E. (2001). Hikayenin Yok Hali. İstanbul: Derin Yoksulluk Ağı.
- Peter, N., & Polgar, J. M. (2020). Making occupations possible? Critical narrative analysis of social assistance in Ontario, Canada. *Journal of Occupational Science*, 27(3), 327–341.
- Polanyi, K. (2017). Büyük Dönüşüm. A.Buğra (Çeviri). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Polomo, M. M .(2012). Çağdaş Sosyoloji Kuramı (5.Baskı). H. Erbaş (Çeviri). Ankara: Palme Yayıncılık.
- Portes, A., & Zhou, M. (1995). Divergent destinies: Immigration, poverty and entrepreneurship in the United States. In K. McFate, R. Lawton, & W. J. Wilson (Eds.), *Poverty, Inequality and the Future of Social Policy* (pp. 489-520). New York: Russell Sage Foundation.
- Richter, R. (2013). Sosyolojik Paradigma. Doğan. N (Çeviri). İstanbul: Küre Yayınları.
- Ritzer, G. & Stepnisky, J. (2014). Sosyoloji Kuramları. H. Hülür (Çeviri) , Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Ritzer, G. (2008). *Sociological Theory*. Boston: McGraw-Hill.
- Sallan Gül, S. (2000). Yeni Sağ Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Bağlantıları: İngiltere ve Türkiye Örnekleri. Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 40(3-4), 51-66.
- Saldana, J.(2019). Nitel Araştırmacılar İçin Kodlama El Kitabı. Tüfekçi Akcan A Şad, (Çev.Ed). Ankara: Pegem Akademi.
- Sadıkoğlu, Z.Z. (2021). Toplumsal Eylem ve Değişme: Talcott Parson'ın Düşüncesi Üzerinden Bir Okuma, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 24(3), 1-28.
- Saygılıgil, F. (2021). Feminizm Açısından Aile Politikaları Derleyen Neşe Şahin Taşgin, Yasemin Ahi, Uğur Tekin içinde Sosyal Hizmetlerden Sosyal Hizmetleri Sunan Aileye, Sosyal Hizmet ve "Ailecilik" Sosyal Hizmet(ler)i Yeniden Düşünmek Konferansları (81-95). Ankara: Nika Yayınevi
- SBB (2023). 2023 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/11/2023-Yili-Cumhurbaskanligi-Yillik-Programi.pdf>; (Erişim Tarihi: 30/04/2023).
- SBB (2024). 2023 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-İkinci-Kalkınma-Palanı_2024-2028_11122023.pdf; (Erişim Tarihi: 30/04/2024).

- SBB (2024b). 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/10/2024-Yili-Cumhurbaskanligi-Yillik-Programi.pdf>; (Erişim Tarihi: 30/04/2025).
- Sen A.(1995). Inequality Reexamined. by Amartya Sen Review by: Joshua Cohen The Journal of Philosophy, 92(5) (275-288) Published by: Journal of Philosophy, Inc. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2940919> (Erişim Tarihi: 07/04/2025).
- Sen, A. (1993). Capability and Well-Being. In: Nussbaum M, Sen A, eds. The Quality of Life, pp. 30–53. Oxford, UK, Oxford University Press.
- Sen, A. (2004). Özgürlükle Kalkınma. Alagon Y (Çeviri).İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Seyyar, A. (2011). Sosyal Politika Bilimine Giriş. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- SHÇEK (2024). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>; (Erişim tarihi: 12/11/2024).
- Shepherd, A., Wadugodapitiya, D., & Evans, A. (2011). Social assistance and the “dependency syndrome” (SSRN Scholarly Paper No. 1765933). Social Science Research Network. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1765933>
- Small, L.M. (2002). Culture, Cohorts, and Social Organization Theory: Understanding Local Participation in a Latino Housing Project. American Journal of Sociology, 108 (1) (1-54) Published By: The University of Chicago Press Inc. Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/10.1086/345649> (Erişim Tarihi: 07/07/2025).
- Small, L.M. (2004). Villa Victoria: The Transformation Of Social Capital in a Boston Barrio. Chicago and Landon: The University of Chicago Press.
- Small, L.M. (2009).Unanticipated Gains: Origins of Networks Inequality in Everyday Life. New York: Oxford University Press.
- Smelser, N. (2023). Kültürel Kuram. İstanbul: Urzeni Yayınevi.
- Smith, P. (2007). Kültürel Kuram. S. Güzelsarı ve İ. Gündoğdu (Çeviri). İstanbul: Babil Yayınevi.
- Sokoll, T. (2000). “Negotiating a Living: Essex Pauper Letters from London, 1800-1834”, International Review of Social History, S. 45, 19–46.
- Standing, G. (2017). Prekarya Bildirgesi.Çınar S Demiralp S (Çeviri). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Swartz, D. (2022). Kültür ve İktidar. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Swingewood, A. (2014). Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi. (4. Basım). O. Akınhay (Çeviri). İstanbul: Agora Kitaplığı.

- Şahin, T.H. & Karakelle, S. (2012). Öğrenilmiş Çaresizliğin Bilme Hissi Kararı Üzerindeki Etkisinin Gelişimsel Olarak İncelenmesi. Psikoloji Çalışmaları Dergisi(30), 53-72.
- Şenses, F. (2001). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Şenses, F. (2006). Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Taşcı, F. (2017). Sosyal Politika Ahlakı. İstanbul: Kaknus Yayıncılık.
- Taşcı, F. (2018). Sosyal Politikada Dezavantajlı Gruplar: Tarih, Yaklaşım ve Uygulamalar. İstanbul: Kaknus Yayıncılık.
- Taşgin, Ş.N. (2021), Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Sunumunda Aile: Aileye Yönelik Derleyenler; Neşe Şahin Taşgin, Yasemin Ahi, Uğur Tekin içinde Sosyal Hizmetlerden Sosyal Hizmetleri Sunan Aileye, Sosyal Hizmet ve "Ailecilik" Sosyal Hizmet(ler)i Yeniden Düşünmek Konferansları (25-55) Ankara: Nika Yayınevi.
- Taşgın, Ş. N. (2017). Yoksulluk, İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler. Ankara: Nika Yayınevi.
- Temiz, H.E. (2008). Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri, Çalışma ve Toplum, 2(17), 61-100.
- Terzi, G.E. (2014). Toplumsal Yapı ile Bireysel Eylem Arasındaki İlişki Bağlamında Pierre Bourdieu’nun Habitus Kavramı, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, 12(46),73-83.
- Tikhonova, N. E. (2011). The Causes and Prospects of Low-Income Poverty in Russia Today. Sociological Research, 50(1), 24–43. doi:10.2753/sor1061-0154500102
- Thompson, N. (2014). Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak. Ankara: Dipnot Yayınları.
- TÜİK (2023). Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2023 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2023-37404>, (Erişim tarihi: 26/04/2023).
- TÜİK (2024a). Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dezavantajlarin-Kusaklararasi-Aktarimi-2023-53835&dil=1>, (Erişim tarihi: 05/04/2024).
- TÜİK (2024b). Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri 2024,; <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-Yasam-Kosullari-İstatistikleri-2024-45744>, (Erişim Tarihi: 05/05/2023).
- TÜRK-İŞ (2025). TÜRK-İŞ Mayıs 2025 Açlık ve Yoksulluk Sınırı, <https://www.turkis.org.tr/turk-is-nisan-2025-aclik-ve-yoksulluk-siniri/> (Erişim Tarihi: 20.04.2025)

- Türkdoğan, O. (1977). Yoksulluk Kültürü, Gecekonduların Toplumsal Yapısı. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Türkdoğan, O. (2002). Türk Toplum Yapısı. İstanbul: Camlıca Yayınları.
- Tüylüoğlu T.B., & Şentürk,M. (2020).Sermaye Biçimi Olarak Mekansal Sermeye ve Yükseköğretim Mezunu Gençlerin Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma:İstanbul/Gazi Mahallesi Örneği.Gençlik Araştırmaları Dergisi, 8(21),47-69.
- Urhan, G., & Urhan, B. (2017). AKP döneminde Sosyal Politika içinde Derleyen: Meryem Koray ve Aziz Çelik içinde AKP Döneminde Sosyal Yardım, Himmet, Fitrat ve Piyasa. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- UNDP (2025). Human Development Report 2025, <https://www.undp.org/turkiye/publications/human-development-report-2025> (Erişim Tarihi: 10.06.2025)
- Üzümcü, A., & Korkat, M. (2014). “Türkiye’de Gelir Dağılımı Adaletsizliği Ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012)”. KAU IIBF Dergisi, 5(8), 135-166.
- Wacquant, L, Simgesel İktidar ve Sınıf Oluşumu, Pierre Bourdieu’nun Sınıfı Yeniden Cercevelemesi Üzerine, Çev. E.Ünal, Cogito, 76(1), 204-230.
- Wacquant, L. (2019). Kenti Bourdieu’yle Düşünmek: İlişkisi, İlkeleri ve Uygulamaları İdeal Kent, 26(1), 146-175.
- Walker, A. (2004). Laurent van der Maesen, “Social Quality and Quality of Life”, Challenges For Quality of Life in The Contemporary World, (ed.) Wolfgang Glatzer, Susanne Von Below, Matthias Stoffegen, Kluwer Academic Publisher, Netherlands, 13-14.
- Walker, R. (2014). Poverty, shame, and stigma. Oxford Scholarship.
- Wallace, A.R. & Wolf, A. (2018). Çağdaş Sosyoloji Kuramları. Elburuz, L ve Ayaz. M.R (Çeviri). Ankara: Doğu-Batı Yayınları.
- Williams, S. (2005). “Poor Relief, Labourers’ Households and Living Standards in Rural England c. 1770-1834: A Bedfordshire Case Study”, The Economic History Review, 58(3), ss. 485–519.
- Witzel, A., & Erşan, E. (2006). Problem Merkezli Gorusme. Sosyoloji Dergisi(16).185-197.
- Wratten, E. (1995). ‘Conceptualising urban poverty’, in IIED, 1995, ‘Urban poverty: characteristics, causes and consequences’, Environment and Urbanization, 7(1), 11-38. <https://doi.org/10.1177/095624789500700118> (Original work published 1995)

- World Bank (2024). Research and development expenditure. https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?name_desc=false (Erişim tarihi: 12/06/2025).
- Yayla, O. (2021). Ivan Illich'in 'Okulsuz Toplum' Önerisinin İşlevselci Ve Çatışmacı Yaklaşımlar Açısından İncelenmesi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yükseklikan Tezi, Adana
- Yazıcı, E. (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar Ve Çocuk Evleri, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(18), 499-525.
- Yıldırım, A. (2019). Türkiye'de Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele, İktisadi Ve İdari Yaklaşımlar Dergisi, 1(1). 15-33.
- Yıldırım, S. (2017). Yoksulluk Kültürü Kapsamında "Silah Ve Namus" Filminin Sosyolojik Analizi, Anasay 1, 117-136.
- Yılmaz, A. (2003). Çağdaş Siyasal Akımlar (2. Baskı), Ankara: Vadi Yayınları.
- Yılmaz, A., Aksanyar Y., & Akdeniz B (2022). Sosyo-Ekonomik Boyutlarıyla Yoksulluk Gerçeği, İzci, F. Göksoy Sevinçli, B. Demirci, K.(Editor) içinde İdeolojik ve Teknik Boyutlarıyla Yoksulluk Olgusu (17-42). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Yılmaz, A., Aksanyar, Y & Güler, T.(2018). Sosyal Yardım Olgusu Ve Türkiye'de Şartlı Sosyal Yardım Uygulamaları, Ekev Akademi Dergisi (73), 595-612.
- Yılmaz, B., & Danış, D. (2024). Her Dönemin Bekleme Odası: Görünmez Kent Tarlabası. Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi(40), 101-126.
- Yolcuoğlu, İ.G. (2013). Toplumsal İşlevsizlik. İstanbul: Nar Yayınevi.
- Yörük, E. (2022).Türkiyede Refah Devleti ve Siyaset. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Yumul, A. (2002). Kuştepe Genclik Algılamaları, Derleyen Kazgan Gülten içinde Kuştepe Genclik Araştırması (110-118). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yusufoğlu, Ö., & Kızmaz, Z. (2016). Parçalanmış Ailelerde Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma: Elazığ Örneği. Social Sciences, 11(1), 27-40.
- Yülek, İ. (2003). Yoksulluğun İş Hayatındaki Olumsuz Etkileri. İ. Ateş (Düzenleyen.) içinde, Yoksulluğun Yol Açtığı Toplumsal Çöküntüler ve Çözümler Ankara: Semih Ofset.
- Zastrow, C. (2013). Sosyal Hizmete Giriş. D.B. Çiftci (Çev.Ed) Ankara: Nika Yayınevi.
- Zengingönül. O. (2004). Küreselleşme, Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasası Ekseninde. Ankara: Adres Yayınları.

Zheng, L. (2023). Constructing the 'Culturally Deprived Children': Histories and Politics of the 'Culture of Poverty' during the US War on Poverty. *Journal of Modern Education*, (5), 21-33.

EK

Ek 1: Meslek Elemanı Mülakat Formu

AYDINLATMA METNİ

Bu çalışma Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yürütülmekte olan "Yoksulluk Kültürü ile Sosyal Yardımlar Arasındaki İlişki: İstanbul Örneği" başlıklı doktora tezinin uygulama aşamasını oluşturmaktadır.

- Yapacağımız görüşme 45-50 dakika kadar sürecektir.
- Görüşme süresince söyleyeceklerinizin tümü gizli tutulacak, başka hiçbir kimseyle paylaşılmayacak ve bu çalışmadan başka hiçbir yerde/çalışmada kesinlikle kullanılmayacaktır.
- Çalışmada İsim ve Soyisim bilgilerinize yer verilmeyecek, anonim isimlerle görüşlerinize atıf yapılacaktır.
- Görüşmelerimiz tez yazma sürecinde ihtiyaç duyulacağı için görüşme formlarına elden kaydedilecek ve tezin yazım aşaması bittiğinde bütün bu veriler silinecektir. Sorulara vereceğiniz samimi cevaplarla çalışmamıza doğrudan katkı sunacağınız için şimdiden çok teşekkür ederim.

Murat ERUSTA
Doktora Öğrencisi

DEMOGRAFİK SORULAR

- 1.Cinsiyet:
- 2.Yaş:
3. Medeni Durum:
4. Çocuk Sayısı:
5. Eğitim Durumu:
6. Meslek:
7. Kıdem/Çalışma Süresi:
8. Hizmet Sunduğunuz Mahalle:

GÖRÜŞME SORULARI

1. Hizmet sunduğunuz mahallenin fiziki ve beşeri özellikleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

2. Merkezinize başvuru yapan müracaatçıların genel özellikleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

3. Sosyal Hizmet Merkezi olarak verdiğiniz hizmetleri anlatır mısınız? Sizce verdiğiniz hizmetler yararlanıcıların sorunlarına çözüm sunuyor mu?

4. Hizmet verdiğiniz bireylerin takibini yapıyor musunuz? Bu bireylere gerekli danışmanlık ve rehberlik hizmetini sağlıyor musunuz? Bu hizmetlerin yeterli düzeyde olduğunu düşünüyor musunuz?

5. Sosyal yardımdan faydalanmakta olan bireylerin,

- Bir üst ve/veya bir alt soy veya
- Komşularının/yakınlarının yardımlardan faydalandıklarını gözlemliyor musunuz?

6. Sizce sosyal yardımlar yararlanıcılarda tembellik ve bağımlılığa neden olur mu? Yardımlardan faydalanan bireylerin bu tespitlere uygun davranış geliştirdiğini gözlemliyor musunuz? (Sizce bu bağımlılık ortalama ne kadar süre sosyal yardım aldıktan sonra geliyor?)

7. Sizce sosyal yardımlar yararlanıcılarda bir yoksulluk kültürünün oluşmasına neden oluyor mu? Yardımlardan faydalanan bireylerin bu tespitlere uygun davranış geliştirdiğini gözlemliyor musunuz? (Sizce bu kültür ortalama ne kadar süre sosyal yardım aldıktan sonra geliyor?)

8. Sunulan sosyal yardımların, “balık yemek değil, balık tutmanın öğretilmesi” ilkesi doğrultusunda sonuç verdiğini düşünüyor musunuz? Sahadaki gözlemlerinize dayanarak neler söyleyebilirsiniz?

9. Sosyal Hizmet Merkezlerinin sosyal yardımlardan faydalanmakta olan bireylerin maddi yetersizliklerinin giderilmesi ve yapabilirliklerinin artırılması ile ilgili

- Eğitim ve danışmanlık süreci
- İstihdam başvurusu vb. takibi
- Faydalananlarda beceri geliştirilmesi vb.

Gibi hususlarda nasıl bir fayda sağladığından bahseder misiniz?

10. Sosyal yardımların yoksulluğun çözümünde etkili bir araç işlevi gördüğünü düşünüyor musunuz? Sizce yoksullukla mücadelede sosyal yardımlar dışında hangi tedbirler ele alınmalıdır?

11. Ekleme istediğiniz başka bir husus var mı?

EK 2: Bakanlık Cevabı

Ek-1

T.C.
AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı

Sayı : E-84459573-605.01-14289371
Konu : Veri Toplama (Murat ERUSTA)

27.12.2024

İSTANBUL VALİLİĞİNE
(Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü)

İlgi : 31.10.2024 tarihli ve E-65047368-605-13523705 sayılı yazınız.

İlgi'de kayıtlı yazınız ile Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora öğrencisi aynı zamanda Şişli Sosyal Hizmet Merkezinde Sosyolog olarak görev yapan Murat ERUSTA'nın "Yoksulluk Kültürü ve Sosyal Yardımlar Arası İlişki: İstanbul Örneği" başlıklı tez çalışması kapsamında Beyoğlu, Sancaktepe, Sultanbeyli, Sultangazi ve Şişli ilçelerine bağlı sosyal hizmet merkezleri çalışanları meslek elemanları ve müracaatçılar ile görüşme yapabilme talebi bildirilmiştir.

Söz konusu talebiniz Bakanlığımızca yapılan değerlendirme sonucunda;

- Şişli Sosyal Hizmet Merkezinin araştırmaya dâhil edilmesi nedeniyle araştırmacının çalıştığı kurumda araştırmanın yapılmasının hizmet alan ve hizmet sunan açısından etik sorunlar yaratabileceği,
- Sosyal Hizmet Merkezlerinde yararlanıcıların birden fazla hizmetten yararlanabilmesi nedeniyle araştırma metninde bu sınırlandırma yapılmamış olup görüşme yapılacak yararlanıcıların, "sadece sosyal yardımlardan yararlanan" yararlanıcılar olması,
- Araştırma yönteminde bahsedilen 'Bilgilendirilmiş Onam Formu'nun ekte yer almadığı, Sosyal Hizmet Merkezinde sunulan sosyal hizmet modellerinden yararlandırılan vatandaşlarımızın bilgilerinin üçüncü kişi ve kurumlarla paylaşılmasının '6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu' çerçevesinde uygun bulunmadığı ve çalışmanın bu haliyle yapılmasının uygun olmadığı yararlanıcılara sorulacak soruların genelinde genel yargı ifadeleriyle soruların sorulduğu görülmüş olup bir temele dayanmayan soruların revize edilmesi,
- Araştırmacının, etik açıdan kurumsal kimliğini kullanmadan araştırmacı kimliğiyle çalışmayı yürütmesi, İl Müdürlüğü ve bağlı kuruluşlardaki fiziksel mekânlarda görüşme yapmasının uygun görülmemiştir.

Ayrıca yararlanıcı rızası doğrultusunda araştırma yapılsa da araştırmacının, araştırma evrenine ulaşabilmek adına kişisel verilere rıza dışında ulaşılabilme ihtimali olması ve bu durumun araştırmanın bilimselliğini gölgeleyebileceği ve hizmet alan açısından rahatsızlık oluşturabilmesi nedeniyle Şişli Sosyal Hizmet Merkezi'nin araştırmanın evreninden çıkarılmasının ve yukarıda belirtilen revizelerin yapıldıktan sonra yeniden değerlendirilmesinin uygun olacağı hususlarında;

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Ek 3: Yararlanan Mülakat Formu (Revize Edilmiş Hali)

AYDINLATMA METNİ

Bu çalışma Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yürütülmekte olan "Yoksulluk Kültürü ile Sosyal Yardımlar Arasındaki İlişki: İstanbul Örneği" başlıklı doktora tezinin uygulama aşamasını oluşturmaktadır.

- Yapacağımız görüşme 60-75 dakika kadar sürecektir.
- Görüşme süresince söyleyeceklerinizin tümü gizli tutulacak, başka hiçbir kimseyle paylaşılmayacak ve bu çalışmadan başka hiçbir yerde/çalışmada kesinlikle kullanılmayacaktır.
- Çalışmada İsim ve Soyisim bilgilerinize yer verilmeyecek, anonim isimlerle görüşlerinize atıf yapılacaktır.
- Görüşmelerimiz tez yazma sürecinde ihtiyaç duyulacağı ulacağı için görüşme formlarına elden kaydedilecek ve tezin yazım aşaması bittiğinde bütün bu veriler silinecektir. Sorulara vereceğiniz samimi cevaplarla çalışmamıza doğrudan katkı sunacağınız için şimdiden çok teşekkür ederim.

Murat ERUSTA
Doktora Öğrencisi

DEMOGRAFİK SORULAR

- 1.Cinsiyet:
- 2.Yaş:
3. Medeni Durum:
4. Çocuk Sayısı:
5. Eğitim Durumu:
6. Çalışıyor musunuz?
7. Çalışıyorsanız ne işle meşgulsünüz?
8. Ne kadar zamandır bu işte çalışıyorsunuz?
9. Asıl mesleğiniz nedir:
10. Aylık Geliriniz:
11. Sosyal Güvence Durumunuz:
12. Yaşadığınız Mahallenin İsmi:

GÖRÜŞME SORULARI

- Mahalleye İlişkin Sorular

1. Yaşadığınız mahalle hakkındaki düşünce ve hislerinizden bahseder misiniz?
2. Yaşadığınız bölgede gözlemlediğiniz sorunlardan biraz bahseder misiniz?

- Haneye ve İçindeki Yaşantıya İlişkin Sorular

1. İkamet ettiğiniz hane hakkında neler söyleyebilirsiniz?
2. Aile ve sosyal yaşantınız hakkında neler söylersiniz?
3. Sizin ve çocuklarınızın eğitim durumları hakkında neler söyleyebilirsiniz?
4. Bir gününüzün nasıl geçtiğini anlatır mısınız?

- Sosyal Yardımlara İlişkin Sorular

1. Hangi kurum ve kuruluşlardan sosyal yardım aldınız/alıyorsunuz? Bu yardımların kapsamı, niteliği, süresi, sıklığı hakkında neler söyleyebilirsiniz?
2. Aldığınız sosyal yardımlar sayesinde ihtiyaçlarınızı ne ölçüde karşılayabildiğinizden bahseder misiniz?
3. Yakınlarınız (akrabalarınız) ne tür sosyal yardımlar alıyorlar? Anlatır mısınız?
4. Sosyal yardımları temel bir hak olarak görüyor musunuz? Bu konudaki düşüncelerinizi ve hislerinizi paylaşabilir misiniz?

- Yoksulluk Algısına İlişkin Sorular

1. Sizce, yoksulluk ne anlama geliyor?
2. Yoksulluğun nedeni veya nedenleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?
3. Geçim koşullarınızı ve gelir düzeyinizi göz önünde bulundurduğunuzda, kendinizi toplumun hangi kesiminde görüyorsunuz? (Örneğin, yoksul, orta halli, varlıklı) Bu konudaki düşünceleriniz ve hisleriniz neler?
4. Sosyal yardımların, yoksulluğu kader olmaktan çıkardığını düşünüyor musunuz? Çocuklarınızın bu yardımlar sayesinde daha iyi bir gelecek kurma şansı olduğunu düşünüyor musunuz?

- Yapabilirliğe İlişkin Sorular

1. Aldığınız sosyal yardımların sosyal ilişkileriniz üzerinde bir etkisi oldu mu? Açıklayabilir misiniz?

2. Aldığınız sosyal yardım sayesinde

- “geleceğe güvenle bakıyorum, plan yapıyorum, yardımlar ile yoksulluk sorununu aşacağım”
- “hayatımı nasıl yaşayacağıma özgürce karar verebildiğimi düşünüyorum”
- “hayata ilişkin düşüncelerim, fikirlerim ve hayallerim güçleniyor” diyebilir misiniz?

3. İŞKUR’un sunduğu hizmetlerden yararlandınız mı? Yararlandıysanız deneyimlerinizi anlatır mısınız? (iş ve meslek danışmanlığı, mesleki eğitim, toplum yararına çalışma, işbaşı eğitimi veya işe yerleştirme vb.).

Görüşmemizle ilgili eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Ek 4: Etik Kurul Kararı

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-412225
Konu : 75/19 Murat ERUSTA

17.10.2024

Sayın Murat ERUSTA

İlgi : 11.10.2024 tarihli ve E--050.99-0 sayılı yazınız.

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 16.10.2024 tarihli ve 75 sayılı toplantısında alınan "19" nolu karar ile Murat ERUSTA'nın başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Selim İNANÇLI
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu
Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Ek 5: Katılımcılar ile Görüşme, Verilerin Kodlanması ve Analiz Zaman Çizelgesi

Araştırma Aşaması	Süre (Tarih)
Araştırmanın Başlaması	21 Ekim 2024
Veri Toplama Meslek Elamanları	18 Kasım 2024 – 03 Ocak 2025
Veri Toplama Yararlanan Kesim	01 Şubat 2025 - 15 Nisan 2025
Veri Analizi Meslek Elamanı Kodlama	01 Ocak 2025 - 15 Ocak 2025
Veri Analizi Yararlanan Kesim Kodlama	15 Nisan 2025 – 30 Nisan 2025
Kod Kitabı Oluşturma ve Temalar Geliştirme Meslek Elemanı	01 Ocak 2025 - 15 Ocak 2025
Kod Kitabı Oluşturma ve Temalar Geliştirme Yararlanan Kesim	15 Nisan 2025 – 30 Nisan 2025
Sonuçların Raporlanması	01 Nisan 2025 – 30 Mayıs 2025

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Murat ERUSTA	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Sosyoloji
Yüksek Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Programı	Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Politika
Makale ve Bildiriler	
1. Selek Öz, C., & Erusta, M.(2020). - "İnsana Yakışır İş Açısından Türkiye'nin Durumu", Sosyal Bilimlerde Vaka Çalışmaları In Traders 2020(2) içinde - Hiper Yayın, 187-203. 2. Selek Öz, C., & Erusta, M. (2023). Türkiye’de Yoksulluğun Görünümü ve Yoksullukla Mücadelede Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Rolü. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 25(2), 183-210. https://doi.org/10.54838/bilgisosyal.1373003 3. Erusta, M. (2025). Pierre Bourdieu’nun Sermaye Kavramı Ve Türkiye’de Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 27(1), 39-56. https://doi.org/10.54838/bilgisosyal.1696794	